

Літературна антологія

ГОМІН

УСКТ
ВАРШАВА
1964

ГОМІН

ЛІТЕРАТУРНА
АНТОЛОГІЯ

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬНО
КУЛЬТУРНЕ ТОВАРИСТВО
ВАРШАВА - 1964

Редактор: КОСТЬ КУЗИК
Обкладинка: ЄВГЕН БЕДНАРЧУК
Віньетки: ІГОР КУЗИК
Технічний редактор: АНАТОЛІЯ КОБЕЛЯК
Коректор: МИКОЛА СИВИЦЬКИЙ
Рецензент: АНТІН СЕРЕДНИЦЬКИЙ

★

Redaktor: KONSTANTY KUZYK
Okładka: EUGENIUSZ BEDNARCZUK
Winiety: IHOR KUZYK
Redaktor techniczny: ANATOL KOBELAK
Korektor: MIKOŁAJ SIWICKI
Recenzent: ANTONI SEREDNICKI

HOMIN

ANTOLOGIA LITERACKA

Wydawca: **Українське Товариство Соціально-Культуральне в Polsce,**
Warszawa, ul. Czerniakowska 73/79

Format 15,2 × 21,5 — Ark. druk. 19 + 1 — Pap. druk. kl. V 70 g i ilustr. kl. III
120 g — Oddano do składu we wrześniu 1963 r. — Podpisano do druku w czerw-
cu 1964 r. — Nakład 3000 + 100 egz. — Cena zł 40,—

Zakłady Graficzne „Tamka”, W-wa, ul. Tamka 3. Zam. 1897/63. Z-77.

Свідоцтво доби

Антологія наша виросла з благородного посіву, початого Українським суспільно-культурним товариством в 1956 році і безпосередньо зв'язана з його друкованим органом «Наше слово», яке розбудило і згуртувало приспані творчі сили до літературної праці рідною мовою.

Для історії годиться зазначити, що початки цієї праці були нелегкі. В перших стихійних спробах, викликаних загальним піднесенням, було більше сліз і радості, ніж літературних образів, більше редакторської правки, ніж авторського тексту, з якого інколи без змін залишалось одно тільки ім'я... Справа в тому, що кореспонденти писали здебільшого своєю місцевою говіркою, а редактори старались одягти їхню мову за всяку ціну в літературні шати і цим добром заповнювали «Літературну сторінку». Притому старі бабусі і газди висловлювали свої почуття нерідко словами відомих їм з дитинства народних пісень та віршів із «старих читанок з часів Франца Йосифа. Все це переписували невправною рукою, достосовуючи іноді текст до сучасних умов, підписували листа і висилали до редакції. Таким чином, навіть автентичний Шевченко друкувався з прізвищем лемківського газди...

З погляду авторського закону це можна б назвати плагіатом, але в дійсності це був тільки стихійний вияв вразливої душі, виражений найдорожчими словами, які давно стали власністю кожного, хто їх виносив з дитинства у серці своєму. Але згодом цього було вже мало. Життя йшло вперед, кожний день приносив нові питання, зарисовували нові форми діяльності і шляхи розвитку, родились нові почуття. Все це домagalось свого поетичного вияву. І такий вияв принесла поезія Євгена Самохваленка, до якого згодом приєднались Яків Гудемчук, Остап Лапський і ін.

За короткий час виявилось, що «Літературна сторінка» вже не може задовольнити ані запитів читача, ані вимог авторів і в зв'язку з тим, починаючи з травня 1958 р., при «Нашому слові» почав виходити щомісячний літературний та популярно-науковий додаток «Наша культура» під редакцією Антона Середницького (до 1959 р. голова редколегії, далі—член), Миколи Щирби (відповідальний редактор) та при участі Євгена Самохваленка (до 1959 р.), Йосипа Курочка (до 1959 р.) і Костя Кузика (до 1962 р.). Поява «Нашої культури» у великій мірі сприяла дальшій

мобілізації творчих сил, розгортанню і поглибленню літературної праці, а зокрема створила умови для народження місцевої прози.

За цей час назріли великі зміни в житті всього українського населення в ПНР. Щораз ширше розгортається культурна робота, діють українські школи, українська мова вивчається в багатьох гуртках при польських школах, українське слово звучить по радіо, працюють численні гуртки художньої самодіяльності.

Це і викликало природну потребу зібрати все краще, що досі створено в нас в ділянці літератури та може пригодиться в культурно-освітній роботі, і видати окремою книжкою, а одночасно обумовило її характер. У ній, поруч з авторами з викристалізованим уже обличчям або прикметним з мистецькими прагненнями, знайшлися також початківці і люди, які взяли за перо тільки принагідно, під впливом пориву серця чи суспільного обов'язку, та напівфольклорні вірші народних лемківських співців. Звичайно, з погляду мистецьких вимог, нашу антологію в цілому тільки умовно можна назвати літературною, проте якщо взяти до уваги ті завдання, які прийдеться виконувати їй в нашому культурному житті, вона на цю назву повністю заслуговує. А можливо, що викладач також зацікавлення серед читачів на Україні та за рубежами, щонайменше як документ доби.

Даючи цю збірку в руки читача, вважаю необхідним хоч у найбільш загальних виразах обговорити ті літературні явища, що знайшли свій вислів у збірках творчості. Їх зміст і проблематику окреслили в основному умови, в яких формувалося життя українського населення в ПНР. Центральне місце в перших творах зайняли туга за родинними сторонами, любов до України, її культури і природи.

Існування великої національної батьківщини, довговічне сусідство з польським народом, складні перипетії польської визвольної боротьби на південно-східньому прикордонні — все це поставило рубом питання ясного окреслення і ідейного начала нового життя. Начало те знайдено на магістралях інтернаціоналізму і дружби, що кувалась на протязі історії найкращими синами обох народів і була закріплена в останні десятиліття спільними діями КПЗУ і КПП та запечатана кров'ю численних українців у рядах Польського війська на шляху від Леніно до Берліна, а також і участю багатьох українців в будові сучасної польської дійсності. На цьому зійшлися і старі діячі КПЗУ, виховані ще в лєнінській школі Миколи Скрипника, і діячі ПОРП-у, і безпартійні, і інтелігенція, і широкі кола українського населення. В поезії знайшло це найповніший вираз в творчості Є. Самохваленка і Я. Гудемчука.

Євген Самохваленко, уродженець Холмицини, добре обізнаний з старою і новою українською літературою, є тією ланкою, що об'єднує нашу місцеву поезію з загальноукраїнським річищем. Його творчість своїм корінням і верховіттям сплітається з гнівним пафосом Т. Шевченка та з трояндами і виноградом з філософського саду М. Рильського, вторує дзвінкій лірі В. Сосюри і розквітає найніжнішими почуттями з тієї самої краплини людської сльози, що й поезія А. Малишка. А при тому поезія Є. Самохваленка має свій власний аромат. Це в першу чергу поезія сильних почуттів і високого патріотичного звучання.

Центральне місце в його ранній поезії займають спогади про рідну Холмицину, сповнені найніжніших почувань і незаспокоєної туги.

О земле рідна, встелена піснями
У вранішнім тремтінні зоряниць!

Захоплений тобою до нестями
Навколишках, я припадаю ниць,
Цілюючи пренепорочно свіжу
Красу твоїх весняних таємниць.

(Perpetuum mobile)

З дитячих спогадів виткана також поема «Село на Холмищині». Туга за вимріяною землею свого дитинства тремтить як нап'ята струна в кожному слові поета, він рад би навіть в каламутних водах Вісли «з Гучви рідної зловити сльози краплину». І він її зловив, інакше не було б його поезії, як сльоза чистої, хоч іноді і гіркої...

Пережиття і настрої тривожного минулого лягли в основу триптиху «Пісні серця» (1. Посію я руту, 2. Не палай моє серце, 3. Вітри, замети, сніговії), поезій «Ремінісценції», «Невчасне горіння» та багатьох інших.

Шукаючи життєстверджуючого ґрунту, поет не міг не стати на шлях дружби, який привів його на поріг великої батьківщини, щоб скласти їй поклін і проспівати величний гімн:

Да святиться наймення героїв,
Мужність месників горя і сміз,
Що з неволі, із тьми вікової
Україну воздвигли у вись...

(«Слаблю Україну»)

Сюди належать також такі твори як «Волинські акорди», «Молодому другові», «Над портретом Шевченка». Дружбі між народами, проіннятій духом інтернаціоналізму, присвячені поезії «Добрим людям», «Сувенір боротьби» і ін. Глибоко сприйняв поет красу польського народу і його культури, даючи тому вияв у таких віршах як «Липневе свято», «Усміх варшав'янки».

Помітне місце в поезії Самохваленка займає також особиста і філософська лірика. До неї можна віднести прекрасні власні слова поета:

Тільки в серці горітимеш довго,
Може довше, як людське життя...

(«Берізка»)

Останнім часом поет щораз частіше береться за перекладацьку роботу. Друковані переклади з Червеного, Тувіма, Слоніського, Галчинського і Броневського вказують на великі можливості поета в цій галузі.

Широку популярність здобув Яків Гудемчук, уродженець Волині, учасник боїв з гітлерівською Німеччиною в рядах Польського війська, тепер житель Кошаліна. Як суспільний діяч він має нагоду часто зустрічатися з українським населенням, спостерігати його турботи і брати безпосередню участь у його житті. В літературу Гудемчук увійшов стихійно, на хвилі загального піднесення, викликаного утворенням УСКР. При притаманній йому легкості віршування поет не відразу знайшов власні барви, образи і деталі і не відразу переборов нахил до надмірної описовості і балакучості. Проте прозорість, поетичність і пісенність, характерні для кращих творів Я. Гудемчука, та зростаюча з кожним днем поетична майстерність здобули йому любов і визнання читача.

Канвою поетичної творчості Гудемчука, як це буває у всіх ліриків, стало в першу чергу його власне життя. Це в основному історія любові,

вірної, стійкої, незрадливої. Епізодичні картини з різних років життя ліричного героя, об'єднані в Антології за біографічним принципом, створили органічний цикл, схожий на поему, в якому поет веде читача від першої зустрічі з милою, через воєнну розлуку, до зрілого ствердження єдності серця.

В ліриці природи поет славить щедрість, силу, красу, вдаючись найчастіше до засобу персоніфікації. Дуже важливе місце в творчості Гудемчука займає суспільна лірика, в якій широко відбилось життя українського населення. Віддавши дань настроям туги за дідівщиною («Лети моя пісне», «Смерека», «Трембіта», «Срібний дзвін»), поет широко оспівує сучасність, прославляючи творчий труд і будівництво нового життя на старих і нових землях. Красі бескидської землі присвячені цикли «З Криниць» і «Никифор». Життя на нових землях оспіване в циклі «Труд і пісня», у віршах «Древній Ольштин», «Багаттям день зайнявся». Враження з-над польського моря лягли в основу циклів «Балтійська рапсодія» і «З країни озер». В ряді поезій Гудемчук дає вияв патріотичним почуттям («Говорить Київ», «До земляка з України») та оспівує революційну боротьбу (поема «Великий Жовтень», «Балада про гвоздику», «Вроцлавський спогад» і ін.).

Окреме місце займає творчість Остапа Лапського, наукового працівника Варшавського університету, для якого з перших друкованих рядків характерне свідоме шукання власного поетичного виразу. Він дебютував в 50-тих роках перекладами лірик Я. Купала на польську мову в журналах і антології «130 поетів», виданій ПІВ-ом.

В «Н. Слові» в перші роки О. Лапському припала роль мовного редактора. Ідучи за покликом серця, він став ініціатором і першим редактором «Літ. сторінки», на якій і сам уперше виступив з оригінальними віршами. Здебільшого це були ліричні картини, в яких відбито настрої туги за чимсь безповоротно втраченим («Осінь на кроки, вітре, верни!»), почуття самотності («Порину в самотину піль зимових, в билину голу в полі обернись...»), ліричні роздуми.

Шукаючи джерел ствердження своєї особистості, він жадібно припадає до клаптиків тендітних вражень дитинства, створюючи акварельні «Поліські сонети». В них розузурена краса старого Полісся, змальована кистю чутливого серця, яка взяла барви від золотого латаття, у плесах сичіх вод, зі старого вільшняку, де чорніє ворон і жевріє малина, де сріблилась росяно не так-то ще давно кріпацька пісня... Це мерехтливі відблиски минулого, сповнені легкої задуми, романтичної замріяності, виткані багатого, гнучкою і соковитою мовою, далекою від щоденних шаблонів.

Сучасна тематика дається О. Лапському важко. Він ще не знайшов для неї власного виразу, а повторювати інших не відповідає його поетичній індивідуальності.

Разом з тим О. Лапський веде дуже плідну перекладацьку роботу. Він присвоїв українській літературі вже десятки кращих творів визначних польських поетів, з чого лише в нашій антології вміщено понад сотню позицій. Крім давніших поетів: А. Міцкевича, Ю. Словацького, З. Красінського і Ц. Норвіда, він перекладає в першу чергу поетів нашого покоління — Ю. Тувіма, А. Слонімсського, В. Броневського, І. Галчинського, Л. Стаффа, Я. Івашкевича, Т. Ружевича, Є. Гарасимовича і ін.

Добра обізнаність з польською культурою, поетичний хист і вміння передати співзвучними образами задум оригіналу допомогли О. Лапському створити добірку перекладів, якій немає досі на Україні рівної щодо охоплення ширини поетичних явищ сучасної польської поезії.

Глибокими почуттями пройнята лірика ще одного представника старшого покоління, Євгена Беднарчука, за професією митця-графіка, уроженця Холмищини, постійного жителя Лодзі. Шукання вияву своїх сил, бажання перебороти комплекс осамітнення — це постійний мотив його поезій. Такі вірші як «Ще один день» чи «Замовкла пісня» вказують, що автор поетично мереживає і вміє висловити пережите власними багатоплановими образами, що наростають як барвна архітектурна конструкція.

З молодшого покоління звертає на себе увагу Ірина Рейт, абсолювентка україністики Київського університету. Вона почала від віршів для дітей (деякі вміщено в читанці для II кл.) — щирих, безпосередніх, поетичних, по-дитячому свіжих і грайливих та перенесла цей стиль також на свою лірику, відкидаючи народно-пісенну манеру перших поетичних спроб. Її поезія, акварельно прозора, приваблює ніжними поривами серця, радує і хвилює свіжими образами і метафорами. Такі поезії як «О, вітре буйний», «Розспіваний сад» вказують, що в поезії Рейт інтимне набирає суспільного звучання, а одночасно залишається її особистим пережиттям. Своїми формальними засобами (свобідна ритмічна побудова, майже повна відсутність епітетів, метафорична конструкція) поезія І. Рейт, подібно як і поезія Є. Беднарчука, наближається до сучасної поетичної української авангарди, чим виразно відрізняється від поезії Є. Самохваленка і Я. Гудемчука, які, незважаючи на індивідуальні різновидності стилю, здебільшого зберігають строго класичні форми. З того погляду дуже показово широке використання в їх поезії форми сонета.

Традиційних форм додержується також представниця наймолодшого літературного покоління, Аделя Білоус, для якої характерне драматичне сприймання дійсності і велика пасія життя. Покищо майже всі її вірші — це стихійна любовна лірика. Свідома і наполеглива праця над словом, поглиблення поетичної культури та поширення кругозору може відкрити перед нею літературний шлях.

В антології поміщено також кращі вірші принагідних авторів та перші спроби. Особливу увагу хочемо звернути на великий труд Л. Жукотинського, представника старшого покоління, за професією робітника-столяра. З любові до культурної спадщини він зробив повний переклад «Слова про Ігорів похід», з якого даємо тут один уривок в редакції Є. Самохваленка.

Для повноти згадуємо, що в міру сил майже кожний із названих авторів працює також в галузі літератури для дітей, і в «Світанку» можна часто зустріти прізвища Самохваленка, Гудемчука, Рейт і ін.

Окремий розділ займають в антології напівфольклорні твори лемківських народних поетів, серед яких на перше місце висувається майже сімдесятилітній селянин Яків Дудра з Лося, народний мудрець-пісняр, свідомий своїх завдань:

Я грам в философа,
Так як знам, по свому,
А то штука ладна
І дивна кождому.
А часом одограм
Навіть і поету,
Але грам поважно,
Дурниці не плету.

(«Жарти люди люблять»)

Цікаво підкреслити, що лемківські автори плідно працюють в жанрі байки, зокрема гарні досягнення має І. Русенко. В цілому творчість лемківських письменників свідчить про високу народно-пісенну культуру лемків та про її зв'язок з загальноукраїнською культурою. Для неавтономічних нагадаємо тут, що в лемківській говірці слова треба наголошувати на другому складі від кінця, інакше в їх поезії пропаде ритмічна загодоженість.

Українська проза в ПНР розвивалась набагато повільніше, ніж поезія, і з більшими труднощами. Це пояснюється тим, що для початківця жанр прози загалом дається трудніше і вимагає більшої життєвої і літературної підготовки.

Однак, незважаючи на все, проза наша народилась. Усе почалося від легких фейлетонів у «Н. Слові», що стояли на межі товариського анекдота і злободенного нариса, в яких мистецьку майстерність здебільшого заступає актуальна тематика і просте співставлення якихось курйозних явищ, взятих з навколишнього життя.

Подібно як у поезії, наші прозаїки — це люди різного віку, здебільшого люди старші, і, за малими винятками, — новачки на літературній ниві.

За віком і літературним стажем перше місце належить письменникові, що публікує свої оповідання під псевдонімом Іван Гребінчишин, який на літературну ниву виступив майже сорок років тому на сторінках «Літ.-Наук. Вісника» у Львові. Багато його творів друкувалось пізніше в «Дзвонах» і по галицьких часописах, з яких можна б створити чималу книгу, але він, не маючи зв'язків, так і не дочекався окремої збірки.

Важкий хліб сільського учителя, відірваність від культурних центрів і замульковане культурне оточення не сприяли розвитку його таланту і не заострювали потреби шліфування мистецької форми. Він пише з внутрішньої насії, щоб перелити на папір образи і почуття, які спалахують у його душі, але ніколи вже не мав часу ані енергії, щоб повертатись до написаного і надати йому остаточну мистецьку форму, відкладаючи цю роботу до відповідного часу...

В останніх роках він написав дві драми з народного життя старого села та ряд оповідань, в більшості не друкованих. Як у п'єсах, що з успіхом йшли на польських аматорських сценах Вроцлавщини, так і в оповіданнях встають перед нами найчастіше трагічні картини дореволюційного села Зах. України з його соціально-моральними побутовими конфліктами. Це постійне переживання в добу космічних ракет відчуттів і спостережень з часів дитинства і років молодості є, можливо, наслідком повної ізоляції протягом довгих років від життя українського населення. Може, також тому в його творчості не відчувається осмислення описуваних подій з точки зору сучасного дня. Це надає творчості І. Гребінчишина печать якоїсь старовинності і в свідомості читача відносить її до літературних явищ дореволюційної західноукраїнської літератури.

Повним контрастом до І. Гребінчишина є постать Антона Верби, сучасника тілом і душею. Верба відомий не тільки своїми оповіданнями, але також як автор численних статей на тему українсько-польських літературних взаємин, в яких виявив глибокі знання та сумлінність наукового дослідника. Верба добрий спостерігач життя і вмів цікаво і легко, іноді з лукавою усмішкою, показати різні його буденні сторінки. Таємниця його успіху — добір типових характерних персонажів, добре продумана, а одночасно з тим природна композиція, психологічна достовірність і мова,

проста, доступна, а при тому в міру індивідуалізована і зв'язана своєю обрзаністю з середовищем, показаним у творі.

Тема до своїх творів А. Верба бере безпосередньо з життя, в нього немає ані штучних тем, ані нежиттєвих постатей. В заслугу треба йому зачислити і те, що він перший в наших умовах переступив межі національної виключності і свої твори буде на матеріалі різних національних середовищ, змальовуючи складний процес наростання нового в свідомості людини. Його перу належить ряд картин з часів німецької окупації в Польщі і перших днів визволення («Митці», «Порятунок», «Червоні зорі», «Помста») та з сучасної дійсності («Академічна пильність», «Диплом», «Весільний вечір» і ін.). Багато уваги Верба присвячує творчості для наймолодших читачів. Крім побутових оповідань, підготовив дуже цінний цикл історичних нарисів п.н. «Розповіді про минуле», друківані вже частково в «Світанку» і в «Укр. календарі» за 1963 р.

Гостро-актуальні ідейно-політичні питання порушує в своїх оповіданнях журналіст Микола Тарасенко уродженець Холмищини, який свої «університети», як більшість старих діячів КПЗУ, проходив в тюрмах санації та в гітлерівських концтаборах. В таких його творах як «Заздрість» та «Юлька-Вертунка» відчувається хист оповідача, вникливого спостерігача та великий життєвий досвід.

Майстром на всі руки виявився уродженець Волині Іван Шелюк, який разом з О. Лапським був організатором перших «Літературних сторінок», автор численних злободенних віршів, нарисів та кількох принагідних оповідань, в яких порушує здебільшого тематику, зв'язану з побутово-моральними наслідками війни.

До групи старшого покоління належить також Кость Кузик, автор кількох біографічних оповідань для дітей та памфлетних нарисів, який мистецькою прозою займається лише у хвилини вільні від професійної роботи та популяризаторської і критичної діяльності.

До авторів, вихованих ще до часу другої війни, належить сатирик Панько Шипавка, автор повісті з життя української робітничої еміграції у Франції. Він помістив у «Н. Слові» ряд гострих сатиричних фейлетонів, в яких дошкульно висміває загуміковість, затурканість, примітивізм, гуррапатріотизм, ледарство і т.п. Працює також в галузі оповідання.

Велике полотно спробував створити Андрій Задума, представник покоління, яке здобуло освіту вже в ПНР. На матеріалі з власного життя він показав життєвий шлях сільського хлопчини, який пережив гітлерівську окупацію, розруху на східному прикордонні, переселення на Західні Землі, побут в пегеері, навчання і т.п. Повість ця, остаточно не викінчена, відома читачам з уривка «Перші дні».

До покоління, яке увійшло в життя вже за часів Народної Польщі, належать також Г. Бойчук, М. Запорожець і Д. Галицький. Бойчук почав від гострих фейлетонів на суспільно-побутові теми, пробує також пера в жанрі побутового оповідання. Не без труднощів почав свій шлях М. Запорожець, проте велика наполегливість і любов до мистецького слова в значній мірі допомогли йому опанувати і мову і таємниці ремесла. Він залюбки в своїх творах розробляє гострі суспільно-моральні питання, які хвилюють молоде покоління. Вміння глибоко заглянути в душу людини і розкрити її психологію проявив молодий учитель, вихованець щецінської учительської студії Д. Галицький, який проте має ще великі труднощі з мовою.

Крім згаданих авторів, пробували свого пера І. Стасюк, І. Грішний, О. Марчук, П. Хрін, Галущинська, О. Зініч, В. Нижник, Д. Копач та ін.

Час від появи «Н. Слова» в 1956 р. надто короткий, щоб можна вже говорити про значні літературні досягнення, але він вистачив повністю для народження на культурному пухляку літературних паростків і для проби творчих сил. Міцний зв'язок з життям, здорова ідейна основа і документальна достовірність забезпечують цій скромній творчості тривале місце в нашому культурному житті. Це і є наш невеликий, зв'язаний з перших квітів букет у багатому обжинковому вінку на честь двадцятиріччя Польської Народної Республіки.

Час зростання і становлення — ще перед нами.

КОСТЬ ДЖУРИНКА

«МИТЦІ»

Антін Верба

Згарища Вишова вистигали холодними ночами. У повибиваних і поторощених вікнах домів чаївся страх. Вітер підносив хмари пір'я, грався ним по переулках, а потім жбурляв, як непотрібну забавку, у сіре плесо річки. На спустошених вулицях появлявся іноді лише заблудний кіт або собака. Прохожі з жахом минали спалені руїни. Місцеві жителі розсіялись десь по широкому світі, або й у рідних пісках зложили свої кості...

До такого містечка несподівано заїхали військові автомашини.

З відкритих дверей повискакували есесмени. Німі руїни сповнилися голосними криками і грубим сміхом. Незабаром загуділи вантажені машини з цементам, цеглою, дошками, вапном і фарбою. На машинах під конвоем приїхали чорні, наче земля, цигани, перелякані євреї та посірілі з розпачу поляки. Есесмени погнали прибулих до роботи. Почалось гпорядкування вулиць і ремонт домів. Щодня приїжджали нові спеціалісти, підвозились нові матеріали. Містечко чепурніло. Не в одній хаті показалися вже й фіранки, а навіть квітки на вікнах. Дахи і стіни розцвіли чарівними кольорами.

Люди не могли надивуватись.

— Видно і гітлерівці мають серце — говорили нишком. — Неже ж перелякались лиха, якого натворили?..

— Містечко відбудовують...

Одного тільки не могли зрозуміти. Доми на окраїнах міста будували з дикту, а довкола на горбках закріплювали військові позиції — копали рови, розміщували кулемети і ракетну зброю. Одні говорили, що тут буде розташований штаб, другі притишеним голосом сповіщали, що сам Гітлер обдумуватиме в містечку свої плани винищення інших народів... Всі здивувались ще більше, коли гітлерівці, упоравшись з ремонтами, почали завозити сім'ї робітників і розташовувати по домах.

— Тут будете жити до смерті, — заявляли новоселам.

Знедолені війною люди починали загосподарьовуватись, палили в печах, варили їжу, снували знов мрії про свіже хатне тепло. Привезені діти принесли в місто безжурний щебет і надію.

Одного дня показалися нові гості з кіноапаратами та прожекторами. Вони крутилися по вулицях і над річкою, блукали по околицях. Всюди робили знімки.

— Дивись, — шепотіли люди, — будуть хвалитись перед світом як-то вони добрі...

Крім кінооператорів до містечка прибули нові групи гестапівців. Попередні відділи разом зі спеціалістами відкликано. Почалась нова метушня, біганина, крики, перегляди.

Врешті все було готове.

У неділю ввечері оголошено наказ, що ніхто не може виходити з дому.

Озброєні гестапівці зайняли бойові позиції довкола міста. На підвищених спорудах за містом розташувались кінооператори. В офіцерському клубі грав оркестр, лунали п'яні пісні, колисався в пристрашних обіймах танець.

— Що це за комедія, — дивувались молоді. Старші дивились на все з непокоєм. З тривогою у серцях люди полягали спати.

Довга ніч повзла знесиленою ходою. Біля півночі в темному небі червоною дивовижною квіткою вибухла ракета. Далеко за містом загули літаки. Гуркіт моторів все наближався і повис над містечком грізним ревом. У темряві над самим містом розгорілись авіаційні лампіони, а з горбків блиснули пронизливими мечами прожектори. Насторожились, а згодом закрутились кіноапарати.

У золотому сьйві огні, як яструби, ринули на містечко чорні бомбардувальники.

Сотні запалювальних бомб посипались на чепурні будиночки. З дахів піднялись заграви. Перелякані люди кинулись до дверей і до вікон. Матері з маленькими дітьми на руках повискакували з балконів на вулицю.

Друга хвиля літаків гримнула на палаючі дома розривними бомбами. Осмалена земля, розбиті хати, порозривані тіла людей летіли в повітря й кривавим градом осипались над кручею та скочувались у воду.

Хто встиг вибігти за лінію бомбардувань, того скошував кулеметний вогонь, або розривали гестапівські гранати...

В уціл'лі чудом дома, а навіть у кістяки домів з лютим свистом летіли з ракетних дул снаряди, рвали сердитими зубами все на шматки, спалювали на попіл, душили ідким чорним димом, або присипали скиртами цегли й каміння тих, що поховались у льохах..

Коли далеко на сході починало червоніти небо, операція була закінчена.

Відлетіли бомбардувальники, застигли у смертельній мовчанці зойки поранених, заплющили палаючі очі прожектори.

Містечко догорало в болючій тиші. Тільки на дні глибокої ями від бомби пронизливим криком заходилась дитина. Біля неї з розкинутими руками лежала в крові мати і мертвими, повними жаху очима дивилась у спопеліле небо...

Появились санітарні колони, почали поливати руїни вапном та закопувати вбитих. І неспокойну дитину прикрили піском та важким камінням навіки...

Над згарищами залунали звуки сентиментального вальса Штрауса. П'яні гестапівці та вдоволені з воєнного фільму кінооператори поспішали до клубу закінчити перервану забаву...

ПОРЯТУНОК

Стась Качмарек лежав на отомані. Через повибивані шибки широкого вікна до кімнати вливалась ріка голубого неба. Вітер гоїдав обірвану на стіні очеретину. На обрії в тяжкому болю зігнулись щербаті, побиті бомбами доми. З даху пошти по вулиці Познанській таракхотів німецький кулемет. Високо в небі раз у раз дзвенів снаряд важкої залізничної артилерії, пролітав над головою Стася і гримав несподівано в якусь кам'яницю, справляючи в одну мить жахливий похорон десяткам людей.

Від міністерства комунікації доходило люте вищання ракетної зброї, а за хвилину таракхотіли по уцілілих домах Кручої розривні і запалюючі бомби.

Качмарек придивлявся до усього цього лиха й примирливо чекав кінця. Йому забракло сили до дальшої боротьби, забракло навіть сили на те, щоб надіятись.

І він іронічно посміхався, коли перед його очима посувались картини життя у перші дні повстання. Качмарек саме першого серпня мав службу. Трамвай зіпсувався і прийшлося раніше їхати до депо. Поки направили колесо, служба скінчилась. Стась віддав кондукторські гроші та вернувся додому. Жінки в хаті не застав, вона десь торгувала на базарі. Не чекаючи обіду, приліг і заснув міцним сном. Аж вночі розбудив його якийсь гармідер, рух і крики. Стась виглянув на двір і побачив, як люди тягали столи, цементні плити і каміння та будували барикади. Інші копали глибокі рови, або пробивали в стінах від дому до дому широкі діри для проходу.

Качмарек кинувся до них.

— Що це?

— Повстання!

— Де ж моя Зося?

Не знали.

Шукав її цілими днями, але все даремно. Сусіди тільки повторяли, що не повернулася з базару.

Стась з покірністю потонував у тяжких, а одночасно різноманітних днях. Будував барикади, копав рови, не без гордості поглядав, як по вулицях лопотали білочервоні прапори, з увагою слухав патріотичних акордів музики Шопена, сповнювався бадьорістю національних пісень з-за барикад.

Іжу в той час приносили з розбитих крамниць. Було повно ласощів, консервів, вина. Сміх, радість, любов, сльози, туга та кров сплітались у дивовижний повстанський вінок. Коли на Сході міцніше загримали гармати, з уст до уст пішла радісна чутка, що ворог розбитий і тільки мастить п'яти до втечі. Несподівано знов злягала тривога й надії осипались, як стяте морозом листя. Погасло світло, не стало води. Стась ходив копати криниці. Коли забракло палива, рубав підлоги.

Ворожий вогонь, що спочатку руйнував далеку Волю й Старе Місто, почав гарячими лапами шарпати Середмістя. Все частіше горіли доми по Вільчій, Спільній та Новоградській.

Качмарек приєднався до пожежних команд. Викидав з горищ усе, що могло швидко зайнятися, розбивав опустошені помешкання, але безрадно приглядався, коли справді дим розгорався. Надивився на людей, що як дикі звірі мишкували за їжею, витягали її з найтайніших закамарків, приносили з розбитих і палаючих домів. Поз'їдали всі запліснявілі каші, висмоктали цукор, повилизували коробки з консервів і навіть бочки з торішньою квашеною капустою.

Голод присів на барикади, причаївся у руїнах і готувався рішуче схопити всіх живих за горло.

Несподівано високо у синьому небі заревіли сотні американських літаків і почали сипатись на місто, як манна, довжелізні мішки. Одні тишились — зброя, другі раділи — їжа, але всі сумно опустили голови, коли мішки спустились далеко, аж за німецькими позиціями.

Минув і той час чорного сьму і знову розжеврілась надія. На Сході почервоніло небо, загуркотіло гнівною артилерійською громовницею. Радянські війська брали Прагу. В штабі відділу АЛШ по вулиці Гожій 39 шили червоні прапори та складали плани зустрічі Червоної Армії. І в Стасевих очах заблищали вогниці.

— Ось воля... а, може, й Зося знайдеться... Недаром бачив радянського офіцера, який каналами пробирався до командування повстанців.

Прага була взята й знов настала тиша.

Німецькі літаки далі скидали лютючки та закликали до капітуляції. Коли їх не послухали, почали бомбити та й артилерія була все гущіше. З Старого Міста пробілились рештки заморених і виснажених повстанців. Народу прибувало, а в рот не було що покласти. Стась з сусідами вибрався до складів пшениці в районі Панської. Йшли, як гуси, довгим, вигнутим шнурком, глибокими ровами, підземними ходами, але вернулись з нічим. Німці спохватились у чому справа та почали густо сипти довкола магазинів шрапнелями. Тільки декому вдалось принести торбину золотистого зерна. Ці щасливці зараз же й мололи пшеницю на млинках від кави та пекли чорні паляниці. Сусід подарував Стасеві шматок того життєдайного хліба. Стась жадібно проковтнув закальчастий кусник і ліг відпочивати. Він знав, що це остання його вечеря.

У флігелі ксьондз народоєвського віросповідання роздавав пакети з кашою, але Стасеві не хотілось жєбрати. Він чув, як сили залишали його, байдужість ставала все більша. Погодився навіть з думкою про смерть.

— От бухне несподівано і все покрие чорна тьма... Інші вславились героїством, або згинули лицарською смертю... А я...

— Я ж сіра людина — пригадував свої роздуми Стась.

— Ну, що ж, — без сірих людей і світ не крутився б... Якби Зося була, інша справа... А так... — Тим часом гризучий запах згарищ і диму примощувався все більше у кутках здичавілого без жіночої руки помешкання.

Коли вечорами втихали бої, над містом тарахкотів радянський «кукурузник». Літав низенько, приглядався до кожної хати...

— Чого він так безнадійно кружляє? — дивувався Стась.

Одного такого вечора скрипнули двері. До хати вбіг у сірому комбінезоні слюсар з трамвайного депо.

— Гей, Стасю, ти тут?

Стась повільно підвівся на отомані.

— А, Смоляж!

— Ти чого киснеш, — накинувся на нього слюсар. — До роботи!

— Навіщо... і так усім нам кінець...

— Вставай. Треба на вільних площах вогні палити. Радянські літаки скидають зброю та їжу.

— Можливо... — сказав недовіркою Стась і поволоків за Смоляжем. У нього крутилось в голові, ноги дрижали, тіло гнулось до землі, а з десен текла кров...

З трудом і не без помочі слюсаря дійшли до визначеної площі. На невеликому майдані Стась побачив високу купу надгорілих меблів, вікон, одвірків. З усіх сторін зносили все більше цього палива.

— Запалювати, — скомандував Смоляж.

Вистрілили ясні язики вогню вгору, освітили площу. Далеко щось загуркотіло тихо, потім голосніше, а згодом цілком виразно почулося знайоме:

— Кле, кле, кле, кле...

— Кукурузник!

Смоляж витяг з-за пазухи білочервоний прапор, натягнув на довгу тичку і підніс вгору.

Літак якби зіскочив з високих коминів і почав кружляти довкола площі. Смоляж вимахував прапором. Група людей біля вогню жбурнула шапками вгору. Кукурузник спустився, надлетів над саму площу й пах... Великий пакунок повис над командою Смоляжа та почав повільно спускатись просто хлопцям у руки.

Бац — і довгий мішок розложився на камінні. Хлопці кинулись розв'язувати. Швидко виймали пачки з чорним солдатським хлібом, великими коробками «свинної тушонки», цеглинками гречаної каші з салом, горохове пюре, чай та цукор. Ще не встигли вийняти всіх безцінних скарбів, як знесилений Стась скрутився гаком і повалився на парашутне полотно.

Коли Качмарек відкрив очі, побачив, що лежить він на постелі у якійсь кухні. На плиті клекотіла каша і, наповнюючи смачним запахом приміщення, шкварчала тушонка.

— Іж, хлопче, — сказав Смоляж і підсунув Стасеві повну миску гречаної каші. Стась шкрябнув кілька ложок і зразу почув теплу силу в тілі.

— Тепер чаю попий — кавказький, — посміхався Смоляж. Качмарек жадібно сьорбав з великої кружки солодкий, ароматний нектар.

Напившись поглянув сміливіше на світ.

— Коли ж нас визволять? — спитав, доідаючи смачну тушонку з чорним хлібом, якийсь панок.

Нараз з Заходу донеслися приглушені, якби підземні громи. Усі вибігли на подвір'я. В районі аеродрому Окенце повисло пронизливе сяйво.

Це радянська авація бомбила німецькі з'єднання на захід від Варшави.

ЧЕРВОНІ ЗОРІ

Колеса поїзда стукотіли об замерзлі рейки. Він уже другий день повз по них, стояв годинами на станціях, вертався назад, то знов їхав уперед, шукаючи проходу на захід.

У щільно зачинених вагонах знаходились в'язні концтабору. Людинскелети тиснулись до себе, щоб зігрітись хоч останньою крихіткою тепла. Два дні вони вже нічого не їли. Замотавшись у лахміття, одні непорушно сиділи, другі, дзвонячи зубами, молились, а інші з гарячим вогнем в очах чекали на якесь спасіння, а тимчасом повільно конали.

В одному з вагонів якийсь італієць зривався раз у раз і з божевільним криком товк висохлими кулаками в зачинене віконце, лаяв сторожу, Гітлера і всіх святих гітлерівської Німеччини.

Вартовому надокучили ці крики. Він несподівано відхилив спеціальне віконце. Чорне дуло револьвера блиснуло вогнем — і італієць покотився на товаришів. Бризнула кров з мозком.

— Всіх вас перестріляю, — ревів сторожовий. — Може, скоріше вивузь з цього гекла...

Страх сіпнув серцями в'язнів. Коли віконце захлопнулось, вони обережно піднесли італійця, стягнули з нього одягу і кинули його в куток на високу купу померлих.

Пригнічувала безнадійність. Докучали і голод, і холод. Однак ткач з Лодзі не втрапив надії і тихо втішав товаришів неволі:

— Я все ж таки вірю в одну зірку... в червону...

Поїзд докотився до станції і затримався. Вартові приходили з бруківки і почали шукати гарячої кави. Тільки власовці, п'яні до безтями, спали непорушно в останньому вагоні. Привчений до порядку старий станційний робітник Шульц підійшов до поїзда, щоб перевірити колеса. Стукнув молотком в одно, стукнув у друге, а біля третього затримав його вартовий і сказав:

— Дай спокій, і так усьому капут... Чи в місті є наше військо?

— Немає.

— А далеко більшовики?

— Кажуть двадцять кілометрів від Одери.

— Чого ж ти ще тут?

— Служба.

— А твоє начальство?

— Уночі виїхало, лишився тільки черговий і нас троє. А що це ви везете? — зацікавився Шульц.

— Ет, комуністичні скелети!.. В'язні.

— Куди ж ви їх везете?

— Тепер до Бреслава, а далі не знаю.

— Може б їм дати поїсти?.. Люди виїхали і все залишили. Ось у тих вілках напроти станції їжі доволі.

— Ти, старий дурню! — накинувся вартовий. — Я їм дам їсти!.. Половина вже й так поздохала. Якби я був тут начальником, я б їх до Бреслава не віз. Заїхав би десь на бічні рейки, покликав до помочі власівців, які з нами їдуть, та висік би в пень.

За дошками вагона, видно, почули розмову, бо знявся несміливий шепіт.

— Тихо, прокляті! — крикнув вартовий і гримнув прикладом в двері.

У вагоні стихло. Розмову з Шульцом перервав свисток. Вартувий скочив у свою будку. Поїзд заскрипів і рушив на південь. Шульц протягнув безсилні руки за вагонами. В глибині його душі почало зарисовуватись якесь неясне рішення.

Не минуло п'ятнадцяти хвилин після від'їзду поїзда, як забренчав станційний телефон. Черговий похопливо взяв трубку. З Бреслава передавали наказ повної евакуації станції. Дрезина стояла вже готова. Чемодани були давно спаковані. Черговий крикнув на стрілочника і помічника. Через хвилину всі вже сиділи у дрезині. Старий Шульц однак замість іти до дрезини, вийшов на вулицю, перебіг невеликий майданчик і сховався у першому опустілому домі. Зі станції почувся тріскот мотору і голосні окрики:

— Шульц! Шульц!
Шульц не з'являвся.

Дрезина від'їхала і взяла відразу велику швидкість.

Почекавши трохи, Шульц підійшов до вікна. Довкола було пусто і тихо, іноді тільки вулицею пробігали іноземні робітники. Раптом зі сходу заворкотіли машини. Старий роздер гітлерівський прапор, викинув свастику, а червоне полотно сховав за пазуху. Шум машини наближався і швидко вкотився у місто. Іноземні робітники бігли на ринок. Шульц почув навіть гомін російської мови. Розумів її, бо ще під час першої світової війни перебував два роки в полоні. Але не встиг вийти на вулицю, як перед станцією затрималась автомашина з червоноармійцями. Вони зіскочили з машин і з готовими до пострілу автоматами зникли в будинку. Двоє лишилось при машині.

Шульц вийняв червоний клапоть полотна, підніс високо і підійшов до бійців.

— Здрастуйте, товариші! Я комуніст... — сказав витягаючи з кишені пожовклий квіток соціал-демократичної партії Німеччини, подав його бійцям і швидко продовжував. — півгодини тому зі станції від'їхав поїзд з в'язнями концтабору. Ви могли б їх визволити... Вони недалеко....

— В чому справа? — спитав лейтенант, який тільки що вернувся зі станції. Шульц ламаною російською мовою повторив усе знову:

— Поїзд перед Одером мусить затриматись. Там ще багато транспортів. Можна їм пересікти дорогу. На станції немає війська... — пояснював хвилюючись.

— Сідайте з нами, — наказав лейтенант.

Машина повернула і потарахкотіла до командира батальйону.

Незабаром п'ять озброєних машин мчало в напрямку вказаної Шульцом станції. Червоноармійці проскочили пусті села і затримались напроти станції. Командир наказав зайняти бойові позиції і прострочити з кулеметів високо над вагонами.

На станції зчинився рух. Залізничники, конвоїри та власовці покинули поїзд і кинулись у ліс. Бійці стріляли по них, але кулі неслись надто високо. Втікаючи до лісу, есесівці відстрілювались з автоматів. Від запальних куль загорілись вагони з сіном.

— На станції є вагони зі зброєю, — вигукнув тривожно Шульц. — Якіцо попадуть у такий транспорт, з наших в'язнів ніхто не зостанеться в живих!..

Лишивши забезпечення, лейтенант з кільканадцятьма бійцями і Шульцом рушив на станцію. Перескочили насип і зайняли будинки з другої сторони рейок... Маючи вільне поле для обстрілу, бійці влучно обстрілювали ліс. Есесівці тікали.

Друга частина бійців підскочила до транспорту з в'язнями і почала бити прикладами по замках. У вагонах зчинився крик. В'язні подумали, що це власовці добиваються до них. Почали проклинати гестапівців. В деяких вагонах забренів Інтернаціонал, в інших — польський національний гімн. Французи кричали: на шибеницю фашистів!! Чути було оклики: Смерть Гітлеру!

Після недовгої метушні двері з гуркотом відчинились. У вагонах стало тихо. Кострубаті, висохлі кулаки повисли в повітрі. Usta зі здивування оніміли. Всі стояли не порушно.

Аж раптом у напруженій тишині прозвучав радісний голосний оклик ткача з Лодзі:

— Товариші, та це ж — червоні зорі!..

У висохлих тілах в'язнів пробудились останні сили. Життя брало їх у свої теплі, дружні долоні і виривало з челюстів безпощадної смерті.

П О М С Т А

Ранком по селу грянула тривожна вістка: в Собеська, Курка та Пташека якісь озброєні люди забрали свиней.

Учитель Шевчук саме поспішав до школи, коли налякані селяни збирались гуртками на вулиці і шепотіли про події минулої темної осінньої ночі.

Цією самою вісткою привітав вчителя в школі і старий сторож Ідзі.

— У пограбованого Пташека, — розказував Ідзі, — плач. Марина збирається заміж, рихтували весілля, а тут таке нещастя.

Були міліціонери, розпитували. Походили по селу та й поїхали. Як камінь у воду — пропало.

— Ото часи настали, — бідкався Ідзі. — Такого ще в нашому Бутаї ніколи не бувало. Ну, що ж, ліси кругом, та й всякий збірід в них ховається...

Не дивно, що ніхто в нашій школі не хоче бути. Після недавнього наскоку банди на школу пані Крися виїхала до Познаня.

— Зайшов я — знаєте — ввечері до пані Крисі, нафту з кооперативу приніс, — розказував уже десятий раз Ідзі. — Сидимо, балакаємо, а тут гуп-гуп у вікно. Я тільки зирк — і відразу людей з автоматами побачив...

— Відчиняй! — кричать.

Не було ради. Пані Крися зблідла, трясеться.

Відчинив я двері. А їх аж десятеро до кімнати преться...

— Ви чоґо тут сидите? — питає пані Крисі грубий з підкрученими вусами автоматчик.

— Комуністам служите! По-доброму раджу — вибирайтесь звідси!

Пані злякалась і ні словечка.

— Перевірте, чи немає зброї! — скомандував автоматчик.

Кілька парубків почали перекидати картони Унри, заглядати під ліжку, в шафу... Раптом пані Крися крикнула з жахом!

— Миша! Миша!

Миша дійсно вискочила з унівського картону і, перебігши через кімнату, пірнула в щілину пригнилої підлоги.

Парубки зареготались і, погрозивши вчительці, пішли геть.

На другий день пані Крися таки виїхала. Потім виїхали пан Малек і пан Квятек. Добре, що хоч ви залишилися...

— Сходяться діти, станьте в дверях і припилюйте, щоб добре ноги витирали, — сказав учитель.

Ідзі вийшов до своєї роботи.

Лишившись сам в канцелярії, учитель сів за столом і задумався, як звичайно задумувався самотніми темними вечорами в своїй кімнаті на горищі старої школи. Він був перевтомлений. Одному вести працю з шістьма класами було важко. Шевчук одного дня вчив від першого до четвертого класи на дві зміни, а другого — п'ятий і шостий. Вечорами з старшими селянами підготовляв виставу комедії Фредри «Помста».

Коли ж заняття закінчувалися, Шевчук вертався до будинку старої школи, яку вже давно замінено на помешкання для вчителів, входив до кімнати на горищі, розпалював під плитою вогонь та варив чай. Сухе смерекове дерево тріщало в полум'ї. Вітер стогнав на старому горищі та гоїдався на спорохнявілих латах.

В такі часи Шевчук пригадував собі, як в березні сорок п'ятого року, вертаючись пішки з примусових робіт у Німеччині, затримався у цьому селі. Надійли холодні, вітряні і бездомні шляхи, обридло таракхотіння маленького возика в руках. Як тільки люди довідались, що він вчитель, просили залишитись.

— Лишайтеся, — казали, — дамо вам харч і все, що треба, тільки вчіть наших дітей...

Шевчук послухав і лишився, тим більше, що до далекого надбужанського села, де рідних побили гітлерівці, не було чого вертатись...

Школа в Бугаї була знищена, селяни після втечі німців розібрали стільці, мітли, відра, лампи, столи і всякі інші дрібниці. Все треба було стягати назад. Розбиті лавки поладнав старий Стельмах, зошити і крейду Шевчук сам привіз з повіту. Не було книжок. Діти принесли кілька довоєнних підручників. Після довгих старань розпочалося таки навчання. Згодом приїхали нові вчителі, появились книжки. Робота налаждалась. Аж тут банди все знівечили...

— А може кинути все це й дійсно кудись у місто втікати?.. — розмірковував учитель.

Однак жаль було лишати Бугай. Стільки зусиль вложив у це село... полюбив цих людей, як рідних... Тепер, коли немає нікого, не можу покинути школи... От як знайдеться хтось людяний, щоб праці не запропастив, то, може, тоді... Треба ще «Помсту» поставити... І з тою «Помстою», — згадував учитель, — нелегко було...

— Як-то — обурювався пекар, як тільки побачив текст — віршованої комедії у нас це ніколи не грали!..

Потім спробували й сподобалась. Зрештою пекар непогано Чесніка грає, та й коваль на Реєнта надається...

Селяни люблять театр... Ні, тепер не можу покинути села... За два тижні поставимо «Помсту».

— А банди? — непокоїло питання. — Може й у бандах не всі людодіди, — з'явилася не знати звідки відповідь.

Роздуми перервав дзвінок, і вчитель пішов у клас.

У канцелярії державного маєтку в Міготині відбувалась нарада вівновців. Пан управитель сидів у вигідному фотелі та курив цигарку. Перед ним на кріслах та на каналі розташувались загорілі на вітрах і сонці мужчини. На столиках стояли пляшки щойно привезеної горілки. Худий, довгоносий, з рудими вусами панок говорив:

— Забезпечення відділу добре. Борошно в наших магазинах. Мої хлопці доставили двадцять кабанів...

Цей контингент віддано під опіку різникові Бистрому. За половиною ми отримали гроші, а решта буде видаватись коли треба. У лісі за лисою поляною ми знайшли в німецькому бункері склад амуніції. Все перевезено в безпечне місце. Шпак здобув півсотні військових мундирів і біля сотні чобіт.

Склячивши звіт, панок потягнув глибокий ковток горілки й закурич черстерфільда. Він не сказав тільки, що за п'ять кабанів та за тридцять пар чобіт взяв гроші в свою кишеню.

— Тепер треба взятись за пеперовців, — озвався грубас з кутка кімнати. — Секретар Столярчик їздить по селах, агітує і селяни звозять контингенти на станцію...

— Душу Столярчика віддаю в твої руки, — відповів управитель.

— Вчителя Шевчука варто кропнути, — обізвався п'яним голосом капрал Вовк.

— Ще вчителів почніть вбивати, тоді нам ніхто не довірятиме! — Треба голову на шиї мати, — обуричвся управитель.

— Я б йому дав добру научку, хай би забирався звідси, — запропонував бувший актор Жбік. — Ось Шевчук хоче ставити «Помсту». Підем на виставу, подивимось, а в заключній сцені справимо йому лупня просто на очах публіки... Оце буде комедія, це буде наша помста!.. — На проєкт Жбіка зібрані відповіді реготом признання.

— Як комедія, то комедія, — відповів управитель. — Ви актор, то вам, і віддаю цю театральну справу...

Після цього нарада зайнялася іншими питаннями.

Розвішені по селу афіші сповіщали, що комедія Фредри «Помста» буде поставлена в школі в останню суботу жовтня. Люди в означений час сходились з усіх сторін. Чимало глядачів прийшло також з інших сіл. Появились навіть якісь незнайомі.

— З Познання, — казали, — приїхали.

Люди взяли їх за спекулянтів. Шевчук тимчасом підготовляв артистів. Малював їм губи, брови та позиченим від шевця клеєм причіпляв своїм шляхтичам довгі вуса.

Той клей був призначений для приклеювання гумових підметок і тому так тримав вуса, що трудно було потім їх відірвати. Зате не було страху, що відпадуть на сцені.

Все було готове на час. Задзвонив третій дзвінок і почалась вистава. Сам Шевчук грав роль Папкіна. Зал був заповнений так,

що не було де й ворухнутись. Чимало хлопців дивились на комедію знадвору крізь відчинені вікна. Серед тих «запорожців» було також кілька «спекулянтів» з Познаня. П'єса надзвичайно подобалась глядачам. Публіка весело сміялась, а коли появлявся Папкін, гучно плескала в долоні.

З успіхом пройшли перший, другий і третій акти. В перерві перед четвертим актом у кутку слабо освітленого нафтовою лампою коридора велась така розмова:

— Пане поручику, тепер ми заграєм комедію?

Поручик Жбік не відповів відразу. Він мовчки дивився кудись далеко і наче не помічав своїх підлеглих.

— Слідкуйте за мною. — сказав врешті не дивлячись на своїх посіпак. — Коли в заключній сцені — тобто в час повернення Чесьніка і Вацлава, я вийду з залу — беріться за своє діло. Тільки делікатно бийте, так, на пострах... Коли ж я не вийду й буду плескати, значить — нічого не починаймо.

Здивовані співбесідники повернулись до залу. Вистава продовжувалась. Селяни не тільки бавились, вони дуже хвилювались. Що буде з Вацлавом? Як скінчиться поєдинок Чесьніка з Реєнтом?

Напруження дійшло до зеніту, коли Реєнт з'явився в дворі Чесьніка й на очах людей збиралось на кривавий бій з шаблями.

Серед Жбікових посіпак хвилювання було ще тим більше. Вони з руками на пістолетах дивились на свого командира.

Ось-ось він встане і вийде з залу.

Жбік однак не виходив.

Він порівнював себе з Шевчуком.

Оцей вчителина вивів затурканих несміливих селян на сцену. Він бореться за кращий світ чутливим серцем, азбукою і художнім словом. А я з своїми свинюкрадами при допомозі автоматів і терору ніколи не поправлю нікого й нічого... Хіба Шевчук має рацію, а не я...

В душі Жбіка велась завзята боротьба.

Все, що було в ньому розумніше і краще, бунтувалось. Сцена притягала його до себе. З другої сторони лякався помсти товаришів. А товариші Жбіка хотіли знати, що їм робити — так, або сяк... Тому вони сердитим оком поглядали на свого офіцера, дивувалися, чому він не встає, або не плеще в долоні.

Чесьник на сцені зрозумів тимчасом, що бійка у власному домі з Реєнтом була б для нього ганьбою. А чей же він досить помстився на сусідові, оженивши його Вацлава з Клярою...

Несподівано завзятий суперник простяг руку в сторону Реєнга:

— *Mocium panie, z nami zgoda!*

Сержант не витримав і штовхнув ліктем у бік поручика Жбіка. Був найвищий час додати несподіване для Шевчука закінчення п'єси. Жбік подивився на сержанта суворим оком і почав міцно плескати в долоні.

Після вистави сержант звернувся до Жбіка:

— Навіть добре все скінчилось. Але що далі робимо, пане поручику?

— Що хочете, я йду на станцію...

Жбік обернувся й без слова рушив стежкою в сторону залізниці.

— Здурів, чи що? — дивувався сержант.

— Ходімо до різника по горілку. Жбік рано вернеться, до Зоськи на ніч пішов, — сказав п'яниця Вовк. І переконані винувці рушили до різника.

Вовк однак помилявся. Жбік минув хату Зоськи та наближався до станції.

В осінній темряві перед його очима палали ясні вогні сцени Познанського театру...

НАША ВЧИТЕЛЬКА

Після закінчення вчительської семінарії в Кротошині на Познанщині Галину Млинарчик послали на схід. У рідній стороні не було б для неї посади. Та й важко було їй лишатись в своїх селах, коли тут всі знали, що вона нешлюбна донька доярки Мар'яни з панського маєтку в Гжибові. Ніякої пошани, ні доброго слова не почула б вона тут ні від кого. Були тоді такі часи...

Галина хотіла працювати в іншому повіті, але в Познанській Кураторії просто заявили:

— Ідьте на Волинь, там вас чекає почесна місія несення й поширення нашої європейської культури.

Галина поїхала.

Чим далі посувався поїзд на схід, тим більше серце вчительки наповнювалось тривогою. Сірі, злиденні дерев'яні хатки, нужденно одягнені люди, незрозуміла мова посилювали сумніви щодо її рішення.

Поволі минула Холм, Ковель і Ровно, а потім все більш горбкуватою околицею просувалась далі. Врешті дійхала до Крем'янця.

— Пам'ятайте, — повчав Галину товстий шкільний інспектор — їдете в українське село. Там треба поширювати нашу польську культуру. В цій місії допоможуть вам ксьондз, керівник школи та комендант поліції з Нижгородка. Будьте обережні, а одночасно рішучі. Завтра поїдете двадцять кілометрів автобусом, а далі підводою. Візник чекатиме на вас біля зупинки автобуса в Битнівці.

Інспектор встав і вручив Галині призначення.

— Бажаю найкращих успіхів... — сказав, потискуючи руку збенжеженої вчительки.

Переночувавши в брудному готелі, напроти високої гори, Галина взяла свій чемодан і скрипку та потяглась на автобусну станцію. Через годину була в Битнівці. Ледве спустила ноги з автобуса, як підіб'я бородатий селянин.

— Чи не вчителькою будете, пані? — спитався, кланяючись низенько.

— Учителька, а ви хто?

— Я Макар, з Блощинець, солтис мене прислали...

Галина підозріло глянула на зарослого дядька і, пам'ятаючи пере-

стороги інспектора, відразу звернулася за допомогою до поліцейця. Поліцей розпитав візника, перевірів його військову книжечку і сказав:

— Можете їхати!..

Макар схопив чемодан вчительки і положив на вимощеному горювинням возі.

— Сідайте, пані, — запрешував, поправляючи рядно.

Галина обережно вдряпалась на віз і сіла.

Селянин мовчки поглядав то на свого пасажира, то на скрипку, яку вчителька тримала на колінах. Дівчина почервоніла. Вона не знала, чим звернула увагу візника.

Макара не цікавили ні бліде обличчя вчительки, ні її конопляне волосся, ані довгий ніс. Він хотів тільки знати, чи вона вміє співати, і чи може повести хор.

— Пані справді грають на скрипці? — спитав несподівано. Хоч вчителька з труднощами второпала, про що йому йдеться, відповіла:

— Граю...

— І співаєте?

— І співаю...

Макар показав з-під вусів пожовклі зуби і блиснув весело очима.

— Ну, то нам такої вчительки й треба!..

Візок котився з горбочка. Галина почала розпитувати про школу, про квартиру і дітей. Макар усе хвалив.

— Школа в нас міститься у хаті найбагатшого хазяїна, Дрозда, квартири ваша у самого солтиса, а діти, як ті горобчики, цвірінькають і співають. Люди у нас такі, що ніде на світі кращих не знайдете...

Небагато довідалась з таких пояснень вчителька і замовкла. Вона дивилась на горбкуваті поля, на глибокі яри, на білосині хатки під сірими стріхами, на повні рум'яних яблук сади, на вибоїсті, повні невисохлої після дощу грязюки дороги.

— Чужий, запущений край, — думала. Не раз хотілось завернути Макара, та гнати щосили назад, хоч би до самої Гжибови...

Вертатись, однак, було ніяково.

Макар почав затягати журливу пісню.

— Сонце низенько, вечір близенько...

Галина вперше чула українську мелодію. Слухала з увагою. Не зрозуміла, але сердечна пісня западала в душу. Поволі доїхали до Блощинець. Село, розташоване за річкою, поринало в садах. На греблі таракотів млин. Селяни разом з білим мельником вклонились прибулим. Всі вже знали, що приїхала нова вчителька.

Галина лежала на високих подушках у висипаній білим пісочком кімнатці. В Блощинцях навіть у солтиса не було підлоги. Лежачи, порядкувала дивні враження, укладала плани зустрічі з людьми. Трохи боялась цієї зустрічі.

Несподівано хтось застукав у двері.

— Прошу, — сказала.

До кімнати заглянула охайна молодичка.

— Добрий день, пані!

Швидко розхилила невеликий кошик, витягнула білий клуночок і положила на столику.

— Це для вас, пані, трохи свіжого масла...

Галина хотіла платити, але молодичка зникла.

— Як же так платити — пані тільки-що приїхали, — почувла вже з-за дверей Галина.

До вечора у Галини було повно харчів.

Одні жінки принесли яєць, другі — чорного хліба, а дід Трохим — меду та червоних яблук, мельничиха — торбину біленької муки. Всі гості відразу тікали, як тільки вчителька хотіла за що-небудь платити.

— Як отримаєте гроші, тоді почнете платити, тепер їжте на здоров'я — сказала одна старша жінка.

— Люди тут не такі хіба погані, як мені говорили, — подумала Галина.

На другий день поїхала до Нижгородка. Відвідала вїйта, керівника школи і ксьондза. Усюди чула те саме: пильнуйтеся і пам'ятайте про місію на сході.

Розпочалось навчання. Діти сиділи тихо, слухали пані.

Галина мала справжню втіху з дивної польсько-української мови учнів. Працьовитість малят вражала її. Видно було, що її праця не піде намарно.

Коли ж настала година співу, Галина написала на дошці слова пісні та хором прочитала їх з учнями:

«Єст дрожина, єст
Пшез цалютко весь...»

Потім заграла на скрипці. В очах дітей блиснуло захоплення.

По селі покотилась чутка, що вчителька справді чудово грає та співає. Це не вчитель з Пахині, який тільки на одній струні побрязкує... Галина організувала дитячий хор.

Згодом виступала з ним в Нижгородку на святі 11 листопада, а потім на балу в М'ясниці третього травня та на закінчення навчального року. Діти навчились чимало пісень. Вивчені пісні співали не тільки в школі, але й вдома, на вигоні, по ярах і стернях. Вїйт хвалив учительку.

— Ретельно, ретельно — покручючи вус, говорив до Галини, — поширюєте нашу культуру...

Галину однак це не тішило. Вона дивувалась, чому ж то не можна співати і місцевих пісень: Не могла зрозуміти, чому комендант поліції робив трус у хлопців Крачевського і Мальярчука, чому ксьондз намовляв селянина Колоденського перейти на католицьку віру, чому звільнили вчительку з Буковець за те, що говорила з селянами по-українськи?...

Чому?..

— Не дивуйтеся, пані, тепер така політика, — пояснював солтис. — Маєте гарненький кусок хліба, то й сидіть тихенько..

Якось увечері до школи заглянув місцевий парубок Гриць Сидорук. За ним у двері протиснулась ціла група хлопців і дівчат. Сидорук почав замашисто грати на гітарі.

Він недавно повернувся з вїйська і любив похвалитись вивченими в самій Варшаві піснями.

Галина проспівала з молодими «Легіони», потім «На вуйтовей ролі» та ще дещо і хотіла вже було вертати до дому Аж ось один хлопець могутнім голосом затягнув:

— Реве та стогне Дніпр широкий..

Молодь підхопила мотив і пісня затрясла хатою Дрозда, Галина слухала ошоломлена. Як тільки співаки притихли, спитала:

— Ноти маєте?

— Маємо, — відповів чорнявий хлопець і витяг з-під поли невеличку засмальцьовану книжечку. Галина відкрила її, бренькнула пальцями по струнах, а потім пстягнула смичком.

— Чудово! — промовила захоплена.

Від того часу молодь збиралась вечорами у школі та співала з засмальцьованої книжечки.

Згодом Галина стала ходити по весіллях, по вечорницях і записувати блощинецькі пісні, а розписавши їх на голоси співала з дівчатами й хлопцями...

Звістка про це дійшла до ксьондза. Він закликав Галину до себе і нагримав на неї. Посварився з нею і комендант поліції Стшельчик. Свіви притихли.

Надійшов липень і Галина поїхала на музичний курс до міста. Після канікул задумала забрати маму до Блощинець. Але не проминуло трьох тижнів, як до солтиса принесли телеграму для Галини.

— Приїжджай, мати хвора, — писалось в ній.

Солтис відразу повідомив Галину. Доки, однак, вона доїхала до Гжибови, мати померла. Поховала її Галина, полила холодний камінь гарячими сльозами, і нікого рідного в неї більше на світі не залишлось... Сиділа, сумувала...

Як на злість, паніч з двору почав вечорами до вікон заглядати. А двірські парубки, зустрівши Галину, кепкуючи покрикували:

— Ей, вчителько, як там твої чубарики?..

Коли Галина збувала їх мовчанкою, дражнились далі:

— А якогось Гриця ти вже собі знайшла?..

Галина зрозуміла, що в Гжибові вона все ще тільки донька доярки. Забрала материне добро, здала економові хату та повернулась до солтиса на Волинь.

Ледве почався навчальний рік, як війна замолола людьми, мов зернятами в жорнах. Повтікали війт і комендант Стшельчик. До Блощинець прийшла Червона Армія. Все змінилось. Тепер вже можна було без перешкод співати всяких пісень. Почала серйозно вчитись української мови, але йшло це важкувато. Через те хотіла навіть виїхати до міста, де була польська школа, але селяни не пустили.

— Ви наша вчителька. З нами залишайтесь, — заявили.

Галина залишилась. Почала вчити й виступати з хором. Виступала в районі, а навіть в області, співаючи українські, польські і російські пісні. Посипались похвальні грамоти, нагороди... Село раділо, пишалося своєю вчителькою.

На вигоні в середині села будувалась простора школа. Заплановано навіть великий зал зі сценою. Ледве закінчили будівлю і почали малювати підлоги, німецькі мессершміти чорними крилами накрили землю і погасили всяку радість.

Настали понурі дні окупації. Хор Галинки, хоч і нишком, а все-таки співав. Навіть бандерівці не сміли зачепити вчительку з Блощинець.

Голосні салюти гармат сповістили про закінчення війни. Садок біля школи засміявся свіжим цвітом. На клумбах червоними паростками пробивались до сонця півонії.

Всі раділи, тільки Галина зажурено дивилась на світ. Поляки від'їжджали на батьківщину. Збирались їхати усі з Нижгородка, районних Ранівець, з довколишніх сіл.

— Що робити?

Галина звірилась зі своїх турбот селянам.

— Лишайтеся з нами, — просили. — Прожили ми погане, поживем разом і у кращому...

Вчителька не могла рішитись.

Якось приїхала до неї товаришка з Ранівець, Люда.

— Ти не збираєшся?

— А до кого я поїду?

— Як це так до кого, всі виїжджають. Хіба ти сама на чужині залишишся?

— Я вже навіть не знаю, де в мене чужина...

— Ет, дурниці плетеш, збирайся, завжди між своїми легше! За тиждень відходить ешелон. В суботу приїду до тебе, будь готова!..

Тарахотлива Люда була певна, що досягла свого й виїхала вдоволена.

Галина дійсно почала збиратись до виїзду...

Надійшла субста. На подвір'ї стояв вимощений, повний клунків з одежею і харчами, віз. Галина крізь відчинене вікно дивилась востаннє на рожеву куряву блощинецьких садів, дивилась на ліс, на річку й лісі горбки за річкою. До школи з усіх сторін сходились з нарцисами в руках діти, хлопці, дівчата, закутані в хустки старенькі бабусі і діди з ціпками в руках. Всі несли якісь дарунки і клали мовчки на віз.

Баби кліпали, обтираючи очі запасками.

— Наша вчителька, господи, наша вчителька виїжджають...

На дорозі затуркотів віз. Це Люда поспішала забрати Галину. Ще добре коні не затримались, як Люда вискочила з воза і здалека почала кликати:

— Галино, їдемо!

Дівчата і хлопці сформувались в хоровому порядку. Галина Мар'янівна вийшла заплакана на ганок. Яків Колесник дав знак:

«Реве та стогне Дніпр широкий», — покотилось по хвилях зелених пшениць.

До молодих долучились діти, старші, а навіть бабуні.

Здавалось, що сам могутній Дніпро зірвався з блощинецької вулиці, що поторощить хати, зміє горбочки з садами й все понесе геть... у синє море...

Галина стояла наче зачарована. По її блідому обличчю спливали краплі поту і сліз. Пісня взяла її в свої обійми.

Вчителька помітила якийсь неправильний рух Колесника, енергійно відштовхнула його й сама почала диригувати хором.

А як пісня скінчилась, Галина повернулась знову на ганок.

— Люди добрі! — сказала, — занесіть мої речі до школи, я залишаюся з вами!..

Ч У Д О

Христя була дочкою Марти. Стара мати торгувала колись святими образками. Заробляла непогано. Нарікала однак літом на спеки, восени — на дощові буревії, а зимою — на морози. Працьовита мати мерзла за ларком, зате Христя сиділа в теплій хаті.

Відколю дівчина тільки пам'ятає, в кімнаті на кухні всюди лежали скирти святих Терез, Веронік, Марій, Цецилій, Варвар та Станіславів. Мати продавала одних, але зараз принесли других.

Швидко скінчилось Христині безжурне дозволля, треба було йти в школу.

Дівчина не мала охоти до навчання; може через недогляд, а може здібностей доля поскупила. Всього шість зим тривожила вона вчителів. Потім за порадою куми пішла вчитись шиття. До цієї роботи у Христі теж не було хисту, але після чотирьох років навчилася як-так суконочку склеїти. Мати купила машину і дочка почала заробляти.

Оплакані були ці заробітки. Треба було по три-чотири рази плаття перешивати, слухати докорів, не помічати колочих насмішок. Христя не раз хотіла викинути всі свої шматки на сміття, але мати не дозволяла.

На нещастя стара занедужала і не могла стояти за прилавком із святими. Мусила вона відступити своє ремесло одній терцярці.

Залишилось правда, трохи грошей, але вони розбіглися як живе срібло в усі сторони. То дівчину вдягнути, то квартиру заплатити, то піч поправити і хто знає, яких там витрат не бувало.

Марта в'язала якось кінець з кінцем і на посаг для дочки навіть кілька тисячок зберегла.

Хоч мати по ночах думала про жениха, ніхто до Христі не сватався.

Дівчина вибігала не раз на вулицю, або до недалекого парку до Яцка, верталась пізно, але хлопчисько не прислав старостів.

— Збирає — пояснювала мамі — гроші на весілля.

Не дочекалась таки Марта зятя, захворіла та померла.

Христя облилась сльозами, поховала маму, посумувала, а згодом забула.

За решту грошей вдягнулась і почала все частіше на танці вибігати.

Яцка посадили за якусь крадіж у в'язницю й слух про нього загинув.

Христя знайшла нових хлопців, однак Яцек довгі літа болючим спомином щемів у серці.

Щоб його забути, вона кинулась у вир забав. Випивала дві-три чарки горілки й цілими ночами крутилась вихром, переходила з рук у руки.

Так протанцювала найкращі молоді літа. Хлопці липли до неї, як мухи до меду, але швидко відривались, насичені нектаром дівочої любові, та відходили, залишаючи Христі сльози і розчарування.

Після кожної любовної невдачі вона верталась думками до Яцка. В її пам'яті він один був вірний...

Коли вінок молодості перекотився за тридцятку, Христя почала забігати до костьола. Молилась до всіх святих, хрестом лежала на твердому камені.

Святі дивились холодно в далечінь і якби не помічали сліз бідної швачки.

Доведена до розпуки жінка шукала порятунку в плящі.

Літа котились непомітно своїми дорогами, опадали рум'яні пелюстки з личка, на чолі в зморшках осідали все глибші тіні.

У снах перед Христею ставала все частіше посивіла і згорблена старість. Вона кивала на неї, запрошуючи до товариства.

Жінка з жахом зривалась, світлом проганяла мару.

Чим більше білий сніжок припорошував голову, тим частіше ходила Христя на молебні, брала участь у процесіях, ставала все активнішою в колі ружаньца.

Бігала з словом потіхи до самотніх хворих бабусь і стариків, запалювала свічки, відчитувала молитви, або розказувала про чудеса Божої Матері. Не раз бувало, коли хворі тратили пам'ять або й вмیرали, Христя перешукувала їх закамарки, забирала золоті монети, персні та гроші і зникала непомітно.

Сусідки й товаришки з косялоу часто приходили до Христі, щоб почитати життя святих та натішитися дрібними пльотками. Набожна швачка приговорювала, частувала, чарку ставила, а сама найбільше за їх здоров'я випивала. Коли цокотухи дивувалися, звідки в неї стільки добра, Христя відповідала:

— Святі-ласкаві не забувають за мене, сироту...

Мар'янка, Зося, Ядвіга, Стася і Ольга кивали головами, ковтали набожно гори смаковитої їжі, запивали горілкою, а все думали, якби змовились:

Зі святого храму мати залишила багато, а тепер щастя і святі помагають...

Заздрість колола їх набожні серця...

Наситившись ставали веселіші, починали обмінюватись вістками.

То Ганя з Татарської вулиці козачиться, то Ян до Данки під час неприємності чоловіка забігає... той з тою жениться, той того обікрав, а ті посварилися...

Такі-то вістки м'ячами підстрибували, летіли з рук до рук, і аж на парафію прибігали.

Ксьондз Станіслав гримав на цокотух, коли йому з божевіллям в очах розказували сенсації, випрошував за двері.

Тоді баби бігли до інших, які радо вуха наставляли...

Не раз швачку мучили ночами з'яви. Здавалося їй, що нібито свята Вероніка сходила з образу і грозила їй пальцем, або Ядвіга благословляла, а Цецилія всміхалась...

Христя падала тоді на коліна, просила прощення гріхів, а коли святі, як їй здавалося, потакували, частувала їх, чим мала...

На другий день з самого ранку бігла до сусідок, розказувала про те, як про найбільшу тайну, просила мовчати, але слава про святі її сні котилась вуличками й провулками, розходилась наче голос дзвону все даліше і даліше...

Раз далекі свояки попросили Христю на весілля.

Христя випила здорово та з якимсь дядьком пустилась у танець. У дядька диміла вже лисина. Він покрутився біля Христі, підсочив разів кілька і перевернувся під стіл. Христя і тим разом пригадала собі єдиного вірного в житті хлопця, пригадала молоді літа і кинулась у парк до... Яцка...

— Може, він вийшов з в'язниці та жде на мене...

Вона вибігла на двір і зникла в темряві. Ноги вгинались під нею, в голові шуміло, але швидкою ходою прямувала в сторону парку.

Незабаром була при тій лавочці, на якій сідала колись з Яцком. В парку не було нікого. Жінка почала молитись до святого Антонія, щоб повернув її найдорожчу згубу — Яцка. Молилась до всіх святих і Пречистої Богородиці довго, аж приколисана втомою, свіжим повітрям та горілкою — задрімала.

У сні прийшло довгождане щастя. Ось Яцек положив свою кучеряву голову на її колінах... Потім сірою марою мерця розплився в повітрі...

Нараз грім стрепенув світом. Блискавки прорізали небо, хмари сипнули рясним дощем. Христя прокинулася. Глянула на небо і з переляку впала на коліна.

Здавалось їй, що Мати Божа стояла в хмарах і благословляла парк.

Ясне сяйво било від неї та вогнем палило обличчя швачки. Жінка впала рабинею навколішки і почала знов молитись. Вона не пам'ятала навіть, як довго вела розмову з небесами.

Коли підвела голову, навколо було вже тихо. Хмари сховались за обрієм, буря погуркотіла далеко. Сонце починало розплющувати над деревами свої промінні віі.

Христя зрозуміла, що Яцка вже немає на світі...

Вона зірвалась і блискавкою побігла до своїх сусідок.

— Мати Божа з'явилась у сяйві, благословила парк, треба на тому місці костюл ставити!.. — кричала кожній зокрема.

З небувалою вісткою Мар'янна побігла до Стасі, Стася до Ядвіги, а та до грекокатолічки Ольги. Вихром пролетіла чутка по всьому передмісті. Господині кидали недоварені сніданки, розплаканих дітей, сердитих чоловіків, що голодні йшли на роботу. Молоко збігало з горшків і горіло смердючим димом на плитах.

Покинуті розжарені утюги запалювали одержу. Тимчасом жінки бігли до парку. Одна несла свічки, друга — стіл, третя — килим, четверта — святі образи, а ще інша — хреста та квіти.

Христя зі свічкою в руках вже клячала під деревом. Вона складала клятву, що залишить всі людські блага і всеціло віддасться службі Божій. Біля неї зроблено вітвар. Одні терцярки стояли навколо на колінах і б'ючись у груди просили прощення гріхів, а інші кружляли в натовпі з таями і збирали гроші.

Нові люди пледи все юрбами з усіх сторін та ставали на доріжках і травниках парку. Цікаві хлопці, як гайворони, повисли на гіллях дерев.

Із зворушених грудей вдарив повинню могутній, повний сліз, надії, щастя та покори спів: Сердечна Матко, Опекунко Люду...

Господиня ксьондза Станіслава, тільки довідалась про чудо, вбігла до спальні пароха і крикнула:

— Мати Божа Христі в парку об'явилась, а ксьондз сплять!

Парох знав про «видіння» Христі і тому ця вістка засмутила його дуже.

Ксьондз встав, однак, з постелі, підійшов до вікна, глянув на людське море, що пліло вулицями і тонуло в зелені парку.

Він з жахом схопився за голову.

— Прости їм, Господи Боже, — молився, — вони ж, воістину, не знають, що діють...

ВЕСІЛЬНИЙ ВЕЧІР

В дожидальні слідчого офіцера народної міліції сиділо кілька осіб. Четвертою в черзі була зовсім молода жінка.

Розмови за оббитими шкірою дверима слідчого тривали довго. Жінка мала час продумати все від початку і, наче на фільмі, побачити все ще раз.

Над ставом у Лазенках шелестіли каштани. Вечірнє сонце своїми чистими проміннями позолочувало дерева і воду. У червоному сьйві на ставу ясніли білі лебеді. А вона, Люба, широкою алеєю спускалась вниз по парку, а потім затрималась на греблі біля королівської палати. Вийняла з сумки булку, подробила й почала кидати коропам. Риба похапцем ковтала кусники мокрого хліба.

Любі подобався той короп'ячий гамір у воді. Він відповідав їй безжурному настроєві. Вона ж недавно отримала атестат зрілості і тепер почувалась вільною, мов птах. Душу виповнила порожнеча та безтурботність.

Люба була тепер одна вдома. Мама — театральна актриса — вихала на гастролі. Батька дівчина майже не пам'ятала. Загинув під час Варшавського повстання.

Досі Люба була слухняною дитиною. Добре вчилася. Тому й тепер її мама була певна, що вона як слід підготується до вступних екзаменів на медицину.

— Почну підготовлятися з понеділка — думала дівчина і вільно вдихала запашне повітря парку.

До коропів підійшов молодий чоловік. Люба помітила, що він високий, смаглявий і модно одягнений. У воді відбивалась ціла його постать.

Чоловік зняв з лівого плеча свою торбу, вийняв великого, рогатого як місяць бублика та, посміхаючись, почав поволі відривати білі клаптки й кидати в гущавину коропів.

Примітивши, що Люба не має вже булки, він переломив свого бублика пополам і нерозпочату ще половину подав Любі.

— Прощу, корміть.

Люба вагалася — брати бублика чи ні, чоловік тоді наблизився до неї і сказав:

— Не бійтеся, я називаюсь Юзек Кружеляк — студент медицини...

Згадка про медицину заспокоїла Любу. Вона взяла бублика і потиснула простягнуту руку Юзка.

Годуючи коропів, Люба випитувала про медицину.

Хоч Юзек розповідав всякі теревені, проте вона вірила усьому.

Зайшло сонце. Юзек запросив Любу до кав'ярні під липами на морозиво.

Сидячи напроти хлопця, вона запримітила його чудові карі очі, ясні перлисті зуби. Відчула, що Юзек їй подобається...

З мегафону лилася мелодія сентиментального танго.

Кілька молодих пар танцювало під гіллям лип повільно, наче у сні. Юзек попросив Любу до танця. Боялась танцювати з незнайомим хлопцем, але відмовитись не вистачало їй сил.

Коли під час танцю Юзек пригорнув дівчину до себе, цілій світ закрутився в її голові. Вона дізнавала такого милого почуття, якого ще ніколи не мала.

Музика перестала грати. Юзек заплатив за морозиво і молоді, взявши під руки, не розмовляючи, пішли. Йшли довго, вибираючи все крутіше алеї. Любці хотілося, щоб ці затінені алеї ніколи не скінчилися. Непомітно зайшли до пам'ятника Шопена. Присіли на лавочці. Люба чула, як в її грудях гомінко б'ється серце. Здавалося їй, що його чує і Юзек.

— Як мені добре з вами — сказав Юзек. Люба стиснула його руку. Щойно тепер на Юзковому годиннику запримітила одинадцятку.

— Я мушу вертатися вже додому — сказав тихо.

Встали. Довго йшли до того дому. Староміські годинники вибивали дванадцятку, коли Юзек з вогнями в очах шепотів:

— Придеш завтра до коропів?

— Прийду...

— На восьму вчора?

— На восьму...

Від того часу для Люби розпочалося нове життя. Дівчина забула про матір, про екзамени, жила тільки Юзком. Зустрічалась з ним у парку за містом над Віслою, вечорами ходила на танці — раз до «Камеральної», вдруге — до «Столиці», а іноді на «Олімп».

Пізно верталась втомлена, але щаслива. Юзек не жалів грошей, купував дорогі подарунки. Все було чудове. Любці не подобалися тільки Юзкові бородаті товариші та яскраво намальовані товаришки. Вони пили горілку, курили цигарки, дико танцювали, вели себе неохайно та цинічно. Проте вона навіть не помітила, як під їх впливом почала курити, привикати до вина.

Про екзамени забула.

Користаючи з відсутності мами, Юзек у Любчиному помешканні влаштував бенкет. Хлопець накупив горілки, вудженини, червоної астраханської ікри, цукерків і тістечок. Запрошені гості — товариші та товаришки Юзка, не звслікаючись кинулися до чарок. Чим більше пили, тим більше їх обличчя ставали дики і грізні. Дівчата сиділи в обіймах хлопців та істерично сміялися. Люба все сильніше тулилася до Юзка. Коли висохли пляшки, сп'яніле товариство парами почало розлазитись по закамарках помешкання.

Юзек погасив світло...

Минали дні. Любка призвичаїлась до думки, що мусить вийти за Юзка заміж. Він хлопець гарний, багатий і такий добрий для неї. Поки що вирішили хоч на тиждень виїхати на Мазури. Недовго думаючи, спакували речі та поїздом доїхали до станції Руцяне. Затримались тут у кемпінговому домику. Казковий помальований домок, наче вулик, стояв у дубовому лісі. До безтяти радісно було життя у цьому домику!..

Увечері ходили на танці або блукали по темних стежках лісу. Вранці випливали човном далеко на озеро. Коли сонце добре пригрівало, причалювали до острова щастя. Тут, притулені до себе, вигрівались на липневому сонці. Коли сонце надокучало, плавали в прозорій блакитній воді.

Дні проходили непомітно, як у казці.

Одного дня Юзек купив квиток на подорож озерами до Гіжицька. Обоє зайняли хороші місця на палубі корабля. Дорогою милувались свіжозеленими лісами, розколисаними на хвилях очеретами та лелехою. Чайки кружляли довкола корабля і зальоту хапали шматки хліба. Вздовж берега стояли палатки туристів, а на синьому дзеркалі води миготіли молоді, осмалені сонцем тіла любителів водяного спорту.

Минули чарівні Миколайки й затримались аж у Вількасах. Найняли на високому березі в соснах солом'яне шатро з чудовим видом на озеро.

Розхвилювана блакить сипала ясними іскрами в сонячні дні, а в місячні ночі перетоплювалась у живе срібло. Люба ніколи не була ще така щаслива. Вона навіть забула про те, що мама мала вернутись з гастролів.

Не знати, як довго просиділи б молоді над озером, якби не забракло їм грошей. На превеликий жаль, треба було вертатися.

Як тільки поїзд зблизився до Варшави, суворість і сірість дійсності скували серце Люби. Вдома, ледве вона розчинила двері, почалися неприємності з мамою. Люба мусила до всього признатись. На докори мами просто заявила, що виходить заміж за Юзка. Нечемно відповідала мамі, що мама вже стара і молодих не може зрозуміти.

Після цього мама рішила порозмовляти з своїм «зятєм». Зять з'явився не без страху на ту розмову. Досвідчена жінка швидко його оцінила й рішуче сказала:

— Ні!

Розпочалась довга колотнеча, погрози, непорозуміння. Врешті Люба почала вдавати, що забуває про Юзка. Однак, коли мати виходила до театру, вона потайки зустрічалась з ним.

На нещастя виявилось, що Люба буде матір'ю... В зв'язку з тим Юзек визначив шлюб за два тижні. Попрощався з нареченою та поїхав до «дядька» по гроші на весілля. Мати Юзка, яка працювала в ресторані, обіцяла також допомогти. Після кількох днів молодий з'явився. Він мав вже гроші. Вирішено, що коли мама піде до театру на репетицію, Люба втече, візьмуть шлюб і вона вже не вернеться додому.

Весілля мало відбутися в хаті матері Юзка. Хатина та стояла на окраїнах Грохова у невеличкому садочку. Була старенька, похилена, навіть поросла мохом, але «власна», як казала Юзкова мама. Юзек був безбатченком і його мама тішилась, що в старенькій хаті нарешті житиме справжня сім'я. Тому, не дивлячись на непорозуміння в домі Любки, вона радо підготовляла весілля.

— Пізніше все внормується, а пані акторка також примириться, — потішала вона себе.

Про матеріальне положення молодих не турбувалась, бо Юзек мав добру голову до «інтересів». Які саме він «інтереси» робить, мати добре не знала. Вачила тільки, що приносить, потім продає всякі товари — «гандлює», як популярно казалося.

Врешті настав час весілля. Юзек купив молодій все, що було потрібне. Шлюб відбувся в суботу ранком. Люба перенеслась до старої хатини. Шкода було їй мами, але на жалі не було часу. Вечером почали сходитись гості. З багатими подарунками прийшли товариші Юзка, дівчата нанесли квітів. Показались підхмелений скрипач з гармоністом.

Розпочався бенкет.

Гості їли з великим апетитом, а попивали ще з більшим. Швидко зникали гори оселедців та шинки, миски холодцю, жарені кури й индики, а потім торти. Як у піщану пустиню всякали численні літри горілки. Підпиті гості танцювали замашисто, а хто не міг встояти на ногах, звалювався на траву в садочку й хропів. Але ось в хвилини найвеселішої забави, десь так після дванадцятої, сталась подія, якої Люба не ждала. Сердечний товариш Юзeka — Лютек, який втверезив на росі в садочку, наче вихор грянув у хату і крикнув:

— Міліція!

Зчинилась небувала метушня. Дівчата тиснулись до дверей, хлопці вискакували вікнами в садок. Юзек нервово ховав по закамарках якісь клунки. Ті, що вибігли в садок, вертались перелякано назад. Дім був оточений. Міліціонери наближались звідусіль і затримались при самій хаті.

— Руки вверх!

— Виходити з хати — сксмандував офіцер.

Перші почали виходити дівчата, потім, отягаючись, показалися хлопці.

Кожного, хто вийшов, міліція обшукувала і затримувала.

— За що? — заридали пронизливо та одночасно і мама і Люба.

— Зараз побачите — відповів офіцер.

Міліціонери кинулись у хату. З всіляких закамарків повитягали товари. У добре замаскованому сховку за шафою знайшли два револьвери.

— Ось воно, — ваш син був шефом банди, яка грабила крамниці — сказав до кам'яних з жаху жінок.

Дійшовши у споминах до цієї сцени, Люба, як у той нещасний весільний вечір, закрила долонями очі й голосно заридала.

— Ваша черга, прошу — сказав до неї дежурний міліціонер. Люба спочатку не розуміла, про що йому йдеться, але коли цей повторив наказ, встала. Йшла поволі. Ноги вигиналися від тягару в серці, здавалось, що земля западається під нею... Йшла якби у безодню...

АКАДЕМІЧНА ПИЛЬНІСТЬ

Було це майже три роки тому. Жив я в глухому далекому селі. А на селі, звичайно, встанеш до схід сонця, поводиш зором по срібній росі, поколинешся думками на м'якому тумані над лугами, набереш свіжисінького повітря в груди, зап'єш все гарячим молоком та й ідеш до праці. Правда, треба ще й полудень з собою взяти, бо голод на селі чи в місті нікому не друг і як лихвар про свої проценти бурликає.

Отож брав я полудень, а що часто не було біленького паперу, то в передовицю «Трибуни» обгортав і йшов у школу до дівтори.

В школі учні цвірінькають, мов горобці, кожний на свій спосіб голову морочить, так що виходиш після праці і хліба не з'ївши, і передовиці не прочитавши.

По школі знов клопоти.

Треба помагати громадській Раді: то якісь списки робити, то землю класифікувати.

А ввечері? — Лампа блимає і коптить, бо розбилось скло, вітрище крутиться за вікном, із п'їтьми холод крізь стіни пробирається в кімнату.

Передо мною лежать скирти зошитів і я, огородник, доти засіваю червоний мак поправок по нерівних покривлених скибах банальних речей, аж сон мене зморить. Так минали мої молоді літа.

Набридло мені одноманітне життя та й придумав я, щоб у Варшаву майнути. Там я, думаю, в культурі скупаюся, помудрішаю. В мене ж в столиці товариш по школі. Він тепер в Академії, в учених пошився... Справді я й досі добре не знаю, чи він вчений, чи недоучка, але це певне, що академічний хліб жує, а на когось, такого як я, висока поглядає.

Інша річ зі мною. Я йому шкільний товариш, а ще як доброї ковбаси привезу, то, може, ласкаво привітає.

Взяв я відпуск, сів у поїзд та й поїхав. У Варшаві натовп народу, як на празнику; люди бігають, крутяться, наче до пожегу спішаться. Насилу знайшов я Академію наук.

Входжу та питаю про товариша Кіндрата Сенеку. Возний каже, що це тайна, хто і де працює.

— В нас — каже — хто Кіндрат, а хто Сенека — велика тайна. Таким, як я, сіромахам не дозволяється знати подробиць про закутаних тайною вчених.

— Де працює професор Сенека — це тайна, — продовжує возний Северин Ключка, — але коли Ви до нього йдете, то повинні знати...

Гм! До голови влетіла добра думка. Взвся я на хитрощі. Подав, недовго думаючи, що Сенека на другому поверсі, кімната 325.

Подивилися на мої документи, виписали пропуск та й пустили.

Почав я ходити по коридорах, по кімнатах, по поверхах і все питати, чи не знають, бува, мого вченого — Сенеки.

Ніхто не чував, не бачив. Упрів я, змучився, ноги ледве волочу, а могого академіка як не було, так і немає.

Аж ось по сходах, як жаба, підскакує вгору якась засушена фігура.

Вклонився я з пошаною та й питаю:

— Чи не знаєте, де тут професор Сенека?

— Чоловіче — каже — такого тут немає, але здається, що він у Польсько-радянському інституті влаштовується.

Збіг я по сходах на долину, хочу виходити, а тут... не пускають.

— Пропуск — кажуть — не підписаний.

— Не знайшов я мого Сенеки — пояснюю. Він, кажуть, має працювати в Польсько-радянському інституті.

— Має чи не має, а підпис мусить бути!

— Без підпису не пустимо, вернітьс я нагору.

— Нас тут обов'язує пильність.

Хай і так — думаю собі. Зараз підпис роздобуду і на крилах полечу до Інституту. Входжу до якогось начальника.

— Підпишіть, будь ласка, пропуск.

Начальник до мене з обуренням:

— До Сенеки, до Сенеки питайте!

Кинувся я до самого президента Академії — не пускають. Ходив до начальників відділів, професорів, доцентів, кандидатів наук — не підписують.

Всюди мене відсилали до Сенеки, але де він — ніхто не міг сказати.

Був я й у старших і молодших асистентів — не помагало, у друкарів — дарма, в бухгалтерів і секретарів — нічого не вийшло.

Вже й двері почали передо мною, як перед заразою зачиняти.

З розпуки звернувся я до завідуючої клозетами.

— Підпишіть — благаю — виручте нещасного... — Завідувача вивірила на мене, насторожилась, як і жак і, взявшись під боки, крикнула:

— Ах, ти прибуду провінціоанальна, будеш з трудящого народу кепкувати?!

— Але ж — пробую пояснювати.

— Геть! — І завідувача цупко вхопила мокру шітку.

Скочив я, мов наляканий заєць, і опинився аж на п'ятому поверсі. Всі надії обірвались, впали й розбились, як недбало виконані прикраси на варшавських будівлях.

Глянув я крізь вікно, а сонце вже хилилося за одряпані комини.

— Лишенько моє, ніч мене тут застуклає... — Почав я знов бігати на всі сторони, а серце все, як піймана синиця б'ється, піт россою блищить на мені, ноги тяжкі неначе залізні молоти.

Сила з мене, мов нитка з клубочка, вимоталась по сходах і вчених кімнатах, в очах посивіло, а потім темна рука світ у пропасть жбурнула.

Затремтіли в мене ноги й я впав та зомлів.

Те, що було пізніше, пригадую наче сон.

Затупали черевиками по сходах, назбігалосся людей, забряжчали телефони.

З головної лікарні приїхала санітарна автомашинна.

Вхопили мене санітари й винесли на вулицю. Навіть про моє пальто й документи не забули сердешні!

На свіжому повітрі я зараз і очунав.

— Слава тобі, медицино, що стала в пригоді, а то довелось би загинути в кігтях академічної пильності...

Після цього зрікся я вже відвідин у Сенеки, щоб, бува, не попасти знов у якісь тенета і, взявши таксі, стрілою майнув на вокзал, а звідти додому.

Мої культурні обрії завалились цілковито.

Д И П Л О М

Був я колись людиною значною, всім воевідством командував.

З лаврів на голові, оточених культом осіб, і на мою лисину впав якийсь листочок...

Ех, жилося... проживалось...

Однак сфокусив мене чорт вступити в університет.

Паперів у мене, звичайно, не було. Написав я заяву, що німці вивезли їх до Берліна, і разом з фіурером спалили в канцелярії райху.

У ті часи ніхто не смів не вірити високопоставленій особі, а секретарка, побачивши мене самого у віконці деканату, так перелякалась, що в очак станули їй всі свідоцтва зрілості, які вона коли-будь бачила...

Словом, прийняли мене на філософський факультет. Вчився я непогано, бо головонька в мене не така вже урядова, а професори ввічливо пропускали з курсу на курс, аж допхали мене до диплому.

Дипломну роботу помагали мені писати мої референти. Помаленьку склав я екзамен, професори потиснули руку, а секретарі взялись писати магістерський диплом. З радощів поглядав я звисока на сірих людей. Звичайно, магістр філософії...

В той час, коли я втішався науковою славою, секретарі заглянули в мої папери.

Подивились та просто до мене.

— Свідоцтва зрілості, кажуть, немає, давайте чимдуж, а то з диплому нічого не буде.

Я сюди-туди, пробую їх налякати, а вони тільки посміхаються лυкаво.

— Як не маєте свідоцтва, треба здавати екзамен зрілості — підказують.

Всунув я в кишеню руку, пробував, знаєте, може гроші люблять... Виявилось, що ті саме, як на злість, були чесні й нічого не брали. Не було іншої ради, пішов я до відділу освіти.

Дурниця, думаю, формальність...

Чепурно розказую, що я магістр філософії, втратив матуральний диплом і хочу здавати...

— Добре, — перебили, — а яке у вас свідоцтво.

— А нащо? — дивуюсь.

— Треба, конче треба!

— **Немає...** Пропало все...

— Свідків маєте, що свідоцтво було?

— Одні померли, інші в крематоріях згоріли, а ще інші в час форсування Лаби погинули — відповідаю.

Задумались візитатори, пошептали між собою і нараз громом з ясного неба на мене вдарили.

— Здавайте перш за все екзамен початкової школи, а пізніше подумаємо про зрілість...

Сварився я, обурювався, але нічого не допомогло, треба було здавати.

Пішов я до початкової школи. Сиджу тихенько, не признаюсь, що я магістр філософії — соромно, знаєте.

Державна комісія почала питати.

Історію я вмю, російську мову знаю, географію також. Тішаться вчителі, і я тішусь.

— От, — кажуть, — інтелігентна людина...

В хвалі дійшов я до алгебри.

З історії знаю, що це слівце арабське, але з тими розвішаними на поверхх буквми ніяк толку не доберу. Комісія споважніла. Ледве скінчилась алгебра, аж тут на мене наступає вчителька польської мови.

— Назвіть зубні звуки — вкажіть особливості відміни іменників і т.д. і т.д.

Я мовчу, наче зачарований.

А вчителька далі: розкажіть зміст «Старої басні», про якогось Шпака, Міхалка...

Піт з мене ллеться, слова не можу промовити.

— Не дивуюсь, що ви ані граматики, ані літератури польської не знаєте, у вас прізвисьце на -ук— сказала в'їдливо вчителька.

— Ось воно, — думаю. — Раніш це -ук помагало, а тепер погубить навіки.

Після останньої мові невдачі комісія вела себе як на похороні.

Казали мені вийти, порадилися, а потім голова процідив крізь зби рішення:

— Державна комісія після довгої наради дійшла до висновку, що такий-то громадянин не засвоїв програми по математиці та польській мові і не може отримати свідоцтва закінчення початкової школи. Екзамен можна повторити у вересні цього року.

Вийшов я із школи та з сорому у Віслу мало не кинувся. Життя однак перемогло. Діти, закінчивши навчання, гралися весело в парку культури, річка всміхалася срібною хвилею, в недалекому городі спіли черешні, а я зажурений, пригноблений та безрадний блукав по радісному світі, аж втома завела мене додому.

Приліг я на отоманці, заплющив очі, щоб від світу з своїм горем втекти.

Нараз відчинились двері та якийсь панок увійшов до мене. Вклонився чемно і починає мені співчувати в нещастю.

— Вибачте, знаю ваше горе, випадково довідався, люди...

От людина, думаю, єдина на світі, що мене в недолі потішає.

Панок висипав ціле решето солодких, як медівники, слів і забрався до діла.

— Співчужання, добродію, нічого не допоможуть. Тут треба діла.

— Що ж мені робити?

— Лекції, дороженький, лекції атомним методом брати.

— Як це воно атомним?

— Звичайно, звичайнісінько, голубчику. От я вам дам 10 уроків і ви екзамени здасте і за початкову і за середню школу.

Свідоцтва, наче супутники, злетять з неба...

— Ніяк не второпаю...

— Знайомства, дороженький, знайомства в мене великі... Ну, а знаєте, навіть з найкращими знайомими справа мусить бути як слід обговорена і так би мовити... помащена...

— Скільки ж коштуватиме той ваш атомний метод?

— Атомна енергія дорога штука, але, як для вас, п'ять тисячок і по всьому клопоті...

Раніш, бачите, все вирішувала «особа», а тепер монета...

— Подумайте, не дорого, а завтра покладіть, от, хоч би на тому столикові, надійну відповідь...

Панок вклонився і, солодко посміхаючись, швидко зник. Думав я, міркував, спокушували мене всякі дідьки, навіть тисячі для солодкого панка на столику вчислював.

Урятував мене від нової біди на другий день возний. Він приніс папери до підпису і з гордістю почав розказувати, як навчився гра-

моти, як щойно закінчив початкову школу, а восени в вечірній лицей збирається записатися.

Прип'ік, ой прип'ік мені сором обличчя. В його вогнистих язиках витопилось, як з руди залізо, рішення:

— Досить вже всяких крутійств, треба взятись за здобування правдивих дипломів.

АРИСТОКРАТИ

Годинники на вежах проспівали північ. Темрява примостилась до вузьких завулків і задрімала.

В нових помешканнях та в старих і тісних клітках сидять змучені трудові люди.

Тільки в одному домі на Старому місті, як чарівний цвіт папороті, горять вогні. Здалеку стоять закутані в плащі міліціонери, якби сторожили, щоб ясного світла темна ніч не задушила.

В привітних кімнатах ясного дому музика тремтить. На естраді — танець. В затишному куточку зібралася весела компанія.

Від жінок і чоловіків б'є останній шик моди. На столах повитягали довгі журавлині шії пляшки заграничного вина, тяжко присіли пузаті графинчики з горілкою, рум'янились печені індики і перепілки, горіли великими місяцями апельсини, мінились райдугою гори барвистих вінегретів, блищали круглі очі зернистого кав'яру.

Товариство підпило легенько, розохотилось, дзвеніло перлистим сміхом і кидалось у танці. Пристрасні дами в такт сентиментального танга все цупкіше обіймали чоловіків. Хвилини, як пелюстки процвілої квітки, сипались з годинників, але ніхто цього не помічав. Люди забули про світ, поринули в щасливому сьайві ночі.

При столі з гучної компанії залишилось тільки двох чоловіків.

Вони випили більше та й літа приковували їх до вигідних м'яких крісел.

Нахилившись до себе, панове гомоніли з вдовolenням.

— Знаєш, транспорт білих і червоних годинників прийшов...

— Скільки?

— По дві тисячі.

— Візьмеш?

— По чому?

Рельчик нахилився ближче і прошепотів ціну.

— Половина твердими — сказав голосніше.

Лютек покрутив головою, пихнув димом американської цигарки, потягнув вина і кинув байдуже: беру все!

Руки бесідників зустрілись, стиснулись і вирішили справу остаточно.

— Зароблю сто тисяч — подумав лисий Рельчик.

— Зароблю сто п'ятдесят тисяч — всміхнувся до себе Лютек.

Бесідники випили по парці горілки, закусили й почали забавлять сплітками про присутніх.

— Погляньте на цього лисого гарбуза. Це король свинячого філе. Якби не він, не було б нам чого до горшка вложити. Все пожер би голодний мотлох!

— Хитра штука — продовжував Лютек — має віллу, три самоходи і, кажуть, золота за три мільйони...

— А ви знаєте цю видрувату брюнетку — спитав Рельчик. — Це наша «попеліна». Помагає державі продавати...

— Як же вона радить з контролерами?

— Бувають всякі контролери — за тисячу, дві і п'ять тисяч злотих...

— Ха, ха, ха! — засміялись бесідники.

— Погляньте лиш на того засушеного гриба з товстою блондинкою — шепотів Лютек — Брав хабарі в «Кватерунку», а тепер з гордини став мільйонером. Аж до Щеціна возить капусту...

— Урядник — не наша сфера... — з погордою відізався Рельчик...

В той спосіб добродії розповіли собі про вибрану публіку і про торговців валютами, будівельними матеріалами, контрабандистів, лихварів, всіляких комбінаторів і злодіїв суспільного майна.

Врешті Лютек звернув увагу на майже пустий столик в кінці зали.

Стояли на ньому дві порції мороженого та пляшка мінеральної води.

— А це що за фігура так вгощається? — дивувався Рельчик.

— Не знаєте, вчителіна... — скрививши губи відповів Лютек.

— Теж пхається між людей — чесна голота!

— Ненавиджу — обурился Рельчик, — отих всіх чесних розтелепів і голодранців. Свіг хочуть перебудувати, а не вміють заробити на добру сорочку...

— Свята правда — підтвердив Лютек.

— Люди нашої сфери це нова, сучасна аристократія... — надувся Рельчик.

Раптом товариство кинулось до дверей і вернулось переполохане.

В серця вдарила електричним струмом вістка: міліція обставила дім.

Вистроєні пані та панове миттю перетворились у заляканих, оточених мисливцями звірів.

Рельчик і Лютек не встигли навіть зорієнтуватись у ситуації, як міліціонери забрали їх із зали.

В'язниця. Процвітають айстрами дні золотої осені.

Рельчик і Лютек сидять, поглядають крізь прозоре віконце на синій світ.

Служба безшелесно приносить їм їжу, озброєна сторожа пильнує їх спокою. Працююча юрба крутиться далеко на обрії, бореться за краще життя.

Ім все байдуже — вони своє здобули на довгі роки... Не сіють, не орють, а живуть без турбот...

— Звичайно, аристократи...

ПРОДАЙТЕ ПІВНЯ

Якось наближалось у нас родинне свято, та й послала мене моя Настуся півня купити. Дала мені гроші, кошिका, оглянула чи вбрання моє в порядку і випхнула за двері.

— Іди, та швидко вертайся і пам'ятай — великого, жирного купу!..

Вийшов я веселий з дому, посвистую, до крамниць заглядаю. Тут півня немає, там немає...

— Ех, — думаю. — Поїду я у центр, на Маршалковську, там півні просто на канделябрах кукурікають... — Сів у трамвай, їду. Хоч мені рідко це трапляється, почав я по дорозі думати.

— Чого це тих півнів немає?

Несподівано, наче метеор з неба, злетіла мені відповідь.

Директори з торгівлі — великі жартівники. Товар розвозять по крамницях за принципом шахматної гри. Хто добре в шахи не грає, той ніяк не второпає, де саме сьогодні півнів продають... А з олією як було? Люди бігали по столиці, як за водою в пустині Сахарі, а двадцять транспортів того жиру до Пустоволі завезли...

У житті я маю, однак, щастя, то й тим разом не сподівався труднощів.

Сміливо увійшов до «Делікатесів».

— Продайте півня!..

— Наші всі півні на бал пішли...

Іду до крамниці пегееру.

— Продайте півня!

— У нас півні тільки скуповуються!..

Перейшов я на другу сторону вулиці та й далі від крамниці до крамниці, як той лис, стрибаю.

Примружую очі, приглядаюся, ого-е!..

Справжній півень вигрівається на сонці у вітрині!

Біжу перший до крамниці.

— Продайте півня!

— З вітрини не продається...

— А нащо ж ви його тримаєте?

— На приманку. Люди частіше забігають, а при нагоді оселедчика, а то й хрину куплять...

Купецька дипломатія!

Ковтнув я слинку та йду далі. Без надії все-таки сподіваюсь.

Недалеко від «Кристалю» помітив, що півні просто по прилавках ходять. Мерщій біжу до крамниці та стаю в чергу. Переді мною чорнобрива молодичка, у шубці, така, знаєте, що просто на руках носи. Зараз після мене прийшла блондинка синьоока, просто ангелятко небесне! Веселенька, всміхається і нишком до мене моргає... Гаряче мені стало. Раз на блондиночку, раз на брюнетку, а раз на півнів поглядаю.

І — як то, знаєте, буває... зирк, зирк, прошу, перепрошую... почав з сусідками говорити. Признаюсь, більше мене до блондинки тягнуло. Я за півнем, вона за качуром стоїть, я з Грохова, вона з Мокотова, я бухгалтер, вона касирка, я на барабані, а вона на піаніно грає... Дует, знаєте, просто чудесний. Почали ми музичні теми розглядати, над концертами сперечатись, та й навіть не помітили, як брюнеточка останні два півні і три качури з заздрості викупила та й зникла.

Ну, хоч плач..

Коли б не Настуся, пліюнув би я на ті півні, але у неї жартів немає. Без півня хоч і додому не вертайся...

Продавець потішив нас, що півні в крамниці на Волі, біля православної церкви продаються.

Вийшли ми з крамниці. Несподівано під'їхало таксі. Пригадався мені кавалерський фасон, кивнув я на шофера. Сіли, їдемо. Моя блондиночка щєбече, примилюється, очима завертає... Вона ко-ко-ко, кудку-дак, а я кукуріку... Не знать, коли майнула баня церкви. Я нишком перехрестився і просто до крамниці.

— Продайте півня!

— Вчора були...

— А качури?

— Завтра будуть...

— На Саскій Кемпі, біля аеродрому дістанете — пояснив продавець.

Купив я блондиночці шоколадку, сіли знов у таксі, пливемо.

Приїхали на місце, а від півнів продавці не можуть просто ворухнутися.

Заплатив я за таксі, ще й на пиво з фасоном шоферу дав. Заглянув у портфель і зразу посумнів. За гроші, які мені лишилися, не то що півня, але й доброго горобця не купиш. Мій синьоокий анголик купив два качурики, а я кручусь біля прилавка, наче голий у кропиві.

— Купуйте — пригадає мені блондинка.

— Знаєте, роздумав, краще перепелочку взяти...

Мій ангелик, наче той чорт, був хитрий і зразу спохватився, що я всі гроші проїздив.

— Я вам за таксі зверну...

— Ну, що ви, нагніваюсь...

— То я вам позичу, віддасте, пришлете поштою, ось адреса.

— Так, то що інше, але нащо поштою, краще ми в «Брістолі» на каві зустрінемося — от хоч би завтра в 17 годині.

— Добре... — всміхнулася блондиночка і зубами, наче на роляі заграла...

Щоб вона, бува, чого поганого не подумала, показав я їй свій паспорт — хай знає, хто я, де живу та що працюю у невідозрілій конторі.

Блондинка глянула на паспорт і здивовано блиснула очима.

— У вас жінка Настуся?

— А що?

— Я так собі, люблю це ім'я...

Попрощались ми ніжно, розійшлись. Блондинка, мабуть, додому, а я до товариша грошей позичити, щоб з Настею розрахуватись та зустріч з ангелятком забезпечити.

Настя півня похвалила, решту забрала, а я почав до зустрічі підготовлятися. Підстригся, побрився, костюмчик вигладив і чекаю. Місця собі знайти не можу, спати не засну, цілий день на службі мучусь... Аж надійшла довгождана хвилинка. Купив я букет найкращих рож і входжу до кав'ярні. Дивлюсь, а блондиночка з моєю Настею сидить і, як звичайно, щєбече.

— Будь знайомий, — каже в'їдливо Настуся, — це моя товаришка по праці.

Чорні плями закрутилися мені в очах, а букет рож так і випав з рук.

— Ну, тепер мені Настуся закукурікає!..

БОГАТИР

Клим Ярчук ще в дитинстві сплітав у райдужний вінок сонячні мрії про присвяту свого життя батьківщині, про служіння народові, мистецтву та про славу.

Будучи студентом, він у безсонній тишині ночей мережив вірші, складав плани палких поем і кров'ю пораненого серця записував прологи епохальних трагедій. Навіть надрукував колись у революційному часописі поезію, що закликала до зруйнування існуючого ладу. Виступив також на тайних зборах з вогненным словом, а коли поліція взяла його на допит, налякався та як їжав сховав свої мрії в кільчастій череп мовчанки.

Почав вичікувати такої ясної хвилини, щоб можна без ніякого ризику вийти на вулицю й бризнути світові в вічі перлистими творами своєї душі, наче фонтан срібними краплинами води.

Але спочатку стояла на перешкоді санаційна поліція, а потім німецькі фашисти. Врешті час докотив Ярчука до народної влади.

— Ну, тепер вдарю я у всі вітрила — сказав собі Клим, взяв перо, сів за столом і аж курява піднялась від запашних почуттями рядків. За якийсь час прочитав написане і... перелякався, аж зблід.

— Боже мій, що ж на це скажуть соціалісти?.. А, може б, їм якось догодити — думав Ярчук у сердешній метушні зі своїми сумнівами.

— Так воно, хіба, буде найкраще... Підхитрюсь до них...

Нараз збоку появилoся нове застереження. — То ж тоді всі радикали просто заклують мене, як чорні ворони жовте каченя.

Ярчук знов перелякався, почав роздумувати безсонними ночами і після довгих міркувань в одну бурхливу темну північ засвітило йому сонце.

— Поставлю на комуністів. Негайно поспляються нариси, вірші, повісті, довідки. Попрямую простим шляхом на верхи мистецтва або й науки.

— А що скажуть націоналісти? — зареготав несподівано якийсь сумнів.

— Націоналісти... непередбачена перешкода. Вони ж мене по всіх будьварах Західної Європи й Америки проклинатимуть. В ефірі мов павука розіпнуть на посміх жадних сенсацій людців.

Ярчук ніяк не міг вийти з цієї матні і вирішив просто ще почекати.

Літа гнули йому спину до землі, голову вкрашали білим цвітом, вимотували здоров'я до останньої нитки.

Ярчук вже перестав надіятись. Нараз грім несподіваний, ясний і пекучий пробудив його:

Соціалістична демократія, правосуддя, УСКТ, «Наше слово»...

Забагато, всього забагато...

— Нехай хоч повітря наберу в груди, заспокоюсь, поміркую, щоб не помилитись, на зрадливу карту не поставити...

І Ярчук вирішив далі чекати.

— Побачу — думав; — що воно вийде, чи часом це не якийсь обман, чи не пастка на голодного вовка...

— От в «Нашому слові» друкують статті, вірші, оповідання... Вірші слабенкію, ледве вогником блимають... треба мені виступити, мов би богатирию із билин — показати їм усім, як треба писати...

— А всі «смільчаки» тоді на коліна перед генієм...
— Але як же так відразу... — родились сумніви — не випадає...
помаленьку, братчику...

— Почекаю, подивлюся...

Десятий, двадцятий, дев'яносто третій номер газети вийшов, показала «Наша культура».

— Ну, тепер стаю до вирішального наступу, — сказав Ярчук. — В сотому номері прославлюсь...

І Клим почав писати. Думки рванулись бурхливою річкою. Ярчук не спав, недоїдав. Кволе здоров'я не дозволяло на такі зусилля. Посилена праця виснажила решту сил і Ярчук тяжко занедужав.

— Нічого, — може, до стоп'ятдесятого номера встигну — потішав себе.

Яблука зріли за вікном, пристрасним вогнем горіли айстри, жовті рожі жмурили до сонця пучечки. Все росло, рвалося до життя, а Ярчук вмирив...

Крізь відчинене віконце пливла струя пахучого повітря та обіймала Кліма на прощання. Вітерець на поржавілих завісах викручував крикливу пісеньку.

Він стрибнув крізь вікно й розсипав по кімнаті записані листки паперу.

Разом з вітром на віконці гойдалися зів'ялі клаптики климових мрій...

ЗНІМІТЬ ШИРМУ

У Романа Яцковича в молодості була ідейна мета та яскраво квітучі мрії, були палкі бажання вести затурканий народ по ясному шляху прогресу.

Він довгими вечорами просиджував у суворих залах наукових читалень, роками душився на гарячих піддашсях, за останні грошки купував книжки. Так зростала цінна бібліотека, з якою він збирався атакувати найбільші слави консервативної славістики місцевого університету.

Молодий Яцкович писав палкі дисертації, в яких з незаперечною очевидністю доводив, хто, коли й де фальшував історію українського народу, хто зменшував його заслуги, хто гнобив його робочий люд, а хто ставав на його захист.

Ще рік-два наполегливих зусиль і Яцкович мав закінчити дисертації та кинути їх сміливо здивованому світові в очі. Чільне місце в цих справах займав Тарас Шевченко.

Несподівано, однак, появилася значна перешкода. Була нею приманлива, але безжурна пустунка Марійка. Яцкович покохав її і, недовго думаючи, одружився. Дисертації відійшли на дальший план. Марійка не тільки не помагала в праці, але всіма силами відтягала чоловіка від неї.

— Досить тої забави в Дон Кіхота! — говорила і грізно блискала гнівними очима.

Яцкович бунтувався, шарпався напочатку, але згодом втомився і став примирливий. Та й часи змінились. Ідеї вченого перестали бути

модними, а навіть видались особисто небезпечними. Під впливом Марійки та дійсності Яцкович зложив свої папери, пов'язав тісно шнурками та замкнув у скрині, яку разом з поліціями книжок поставив в алькові й закрив товстою плюшовою ширмою.

— Якже ж то так, ховатись з рідними книжками! — протестувала домбробітниця Ганя, але її ніхто не слухав.

Згодом вчений змінив предмет своїх досліджень, почав писати на інші теми. З бігом часу добився високого становища в університеті. В домі Яцковича почали бувати достойні професори. При добрій чарці велись вчені розмови, складались плани академічних підвищень, видань та досліджень.

Яцкович зовсім забув про дисертації молодості, забув про застелену курявою бібліотеку за ширмою. Часом його відвідував товариш юнацьких мрій Бойчук. Йому не пощастило в науковій кар'єрі й він вчителював у забутому великим світом і людьми містечку. Якось Бойчук прибув у гості. Розігрівшись чаєм з ромом, він почав дивитися на господаря повним насмішуватою іронією поглядом. Професор, мабуть, зрозумів у чому справа і йому стало ніяково. Щоб вийти з незручного становища він взяв друга за руку й завіз за ширму до алькову. Там друзі перелистували поживклі книги, відчитували поблідлі замітки на полях, потакували з признанням тому, що було мудре, або поблажливо всміхались на недозрілі вислови.

— Головна справа, — говорив Яцкович, — бути в душі тим, ким почуваєшся, на дні серця плекати любов до рідної пісні, книжки і слова...

— Таким чином, — всміхнувся Бойчук, — зійдемо на позиції мертвих мов — латинської чи санскритської.

Незабаром Бойчук пригадав, що може спізнитися на поїзд і почав прощатися. Яцкович, засунувши щільно ширму, пішов його проводити.

Потім рідними книгами знову ж ніхто не цікавився цілими роками...

Так Яцкович дочекався великих соціальних змін.

Чи то з при звичаєння, чи з обережності він не відкривав далі плюшової ширми. Чому? Сам не знав.

За народної влади на Яцковича посипались ще більші підвищення і почесні. Редактори наукових часописів не раз в черзі стояли за його статтями, видавництва замовляли нові книги. Яцкович працював з усіх сил тим більше, що постаріла Марійка перестала займати час і все частіше виїжджала до Криниці на води. Професор залишався здебільшого сам.

Якось, переглядаючи газети, прочитав вістку про соті роковини смерті Шевченка. В газетах подавались нові інформації про великого Тараса, про святкування у багатьох країнах світу. Читав, що польські поети перекладали поезії Кобзаря, творили про нього вірші, підготували монографії...

Вісті ці закололи Яцковича в серце.

— А я? — появився в його голові знак запитання.

Яцкович витягнув з-за ширми «Кобзаря» та почав переглядати посірілі сторінки.

Немає на світі України.

Немає другого Дніпра...

Слова поета схвилювали вченого до краю. Він поринув у Тарасових віршах, як у нововідкритому пророчому морі поезії.

Якби ви вчилися так, як треба,

То й мудрість би була своя... — читав зі зворушенням. Найближчої ночі Яцкович не спав, читаючи «Кобзаря». За кожним віршем ставав усе молодшим і поринав у студентські, юні літа. Не дивлячись на втому, відчинив забуту в алькові скриню, витяг старі рукописи й почав їх переглядати.

— Понаправлю, доповню та пущу в світ... — вирішив, протираючи червоні очі.

Двері кабінету відчинилися і на порозі показала здивована домогубниця Ганя.

— Пан професор ще не сплять?..

— Ганю, — сказав професор, — зніміть з алькову ширму й повітайте куряву з книжок.

НЕБЕЗПЕЧНА ЗАБАВА

У воєнних руїнах домів багато сховищ. Ось льошок, до якого можна влізати крізь тісне віконце, там присипаний цеглою куток кімнати, далі чималий кусок стіни, або просто глибокі ями. В одному з таких льошків хлопці влаштували головну квартиру. Тут складали свої луки, індійські воєнні пера з задиркуватих гусаків, дерев'яні револьвери та широкі, зроблені з дощечок від апельсинних ящиків, мечі.

Степанко був вождем. Він звав себе Хижим Оленем, а своїх хлопців племенем «Хижого Оленя».

Далі в уцілілому кутку кімнати примістилась команда Чорного вужа. Обидва племена жили колись в згоді. Минули, однак, часи золотого миру. Причиною ворожнечі став порох. Лицарі Чорного Вужа знайшли ящик мін. Вони розкручували їх, висипали порох, а потім на великдень або й на закінчення шкільного року влаштовували гучну стрільбу.

Хижий Олень не раз просив Чорного Вужа, щоб відпустив йому пороху, але той відмовляв. І так мирні племена вступили на воєнні стежки. Хлопці прибрали голови у воєнні пера, ягодами бузку помазали обличчя, порозпалювали в руїнах вогні і розпочали атаки.

Чорні Вужі повзли в напрямку льошку. Хижі Олені кидали в них гнилими картоплинами, огірками та головами торішньої капустги, що їх ліниви продавці висипали в руїнах.

Чорні Вужі жбурляли в Оленів старими черевиками і бляшанками з консервів, стріляли з рогатин та луків.

Обидві сторони додавали собі відваги несамовитим вереском. Бій тривав би до нескінченості, якби Хижий Олень не взяв у полон самого головного Чорного Вужа.

Полоненого міцно зв'язано шпагатом, положено в безпечному місці і поставлено варту.

Команда Чорного Вужа швидко розбіглась з переляку. Полонений пробував розірвати пута, але хижооленівці зв'язали його ще міцніше ремінними пасками.

Грізні обличчя ворогів налякали вождя, тим більше, що він пригадав собі доручення мами.

Мама просила його принести на обід капусти. Чорний Вуж у воєнному розгарі забув про це, а тепер, коли сонце почало вже присвічувати людям на вечерю, він хотів за всяку ціну вирватись додому. Хоробрий вождь добре знав, що з мамою не переливки.

— Гей, Хижий Оленю, — звільни мене, — почав просити соромливо.

— Хижий Олень не знає милосердя над ворогом — відповідає Степанко.

— Звільни, я вам дам пороху...

— А не брешеш? — зацікавився Олень.

— Клянусь честю вождя великого племені Чорних Вужів...

Хижий Олень подивився на своїх воїнів. В їх очах горіла жадоба. Всі хотіли пороху.

— Розв'яжіть його!

За хвилину Чорний Вуж, спотикаючись по камінню, вів штаб Хижого Оленя до таємного сховища в руїнах.

Прийшовши на місце, він почав розкидати цеглу. Хлопцями опанувало зацікавлення і нетерплячка. Незабаром перед ними відкрилась чорна яма льоху. Рисек спустився в цю яму. За хвилину в дірі показалась величава міна, а за нею голова Риська. Хлопці помогли йому вилізти з льоху. Чорний Вуж спокійно положив найжену вітряком, поржавілу міну на цеглі, присів біля неї та почав відкручувати вітрячок. Іржа цупко тримала гвинтові нарізки.

Хлопці з пошаною дивились на полоненого. Хижий Олень видно позаздрив йому слави. Штовхнув Рися в плечі і збирався сам розкручувати. Ображений Рисек необережно ворухнувся, міна скотилася з цегли і стукнула гострим дзьобом об камінь. Страшний гук рванув повітря. Бризнуло осколками і цеглою вгору, засвітило пекучим вогнем, хлопців жбурнуло залізною лапою в усі сторони. Чорний дим прикрив руїни. Якусь мить нічого не було видно. З міста почали бігти люди, приїхала міліція, лікар і санітари. На білій від старого вапна цеглі лежали у крові члени штабу Хижого Оленя та стогнали з болю.

Обидва вожді були пошарпані осколками на смерть.

Підійшов лікар, поглянув на них і наказав прикрити білими простирадлами. Натовп людей наче скам'янів у жахливій мовчанці.

Тільки блискучі в рожевому сьйві вечірнього сонця сльози спливали по блідих обличчях жінок...

ПАНЧО І ДАНЧО

Батько Панька працює кондуктором у спальному вагоні на лінії Варшава—Варна. У Варні в нього є приятель, також кондуктор, Петко Константинов. Кондуктор Петко має малого чорнявого і смаглявого синочка Данчо.

Константинов запросив батька Панька в гості разом з сином.

Так наш Панько через Чехію, Словаччину, Угорщину та Румунію доїхав до Болгарії.

Болгарський друг батька жив у Варні над самим морем.

Ледве Панько висів з поїзда, на пероні підбіг до нього молодий Константинов і радісно привітав.

— Панчо!

І так наш Панько у Болгарії став Панчем.

Данчо і Панчо сердечно подружили. Розмови в них почались від обговорення своїх оцінок. Обидва хлопці були в четвертому класі.

— У мене чотири шістки, а решта п'ятірки в свідоцтві — похвалився Данчо.

— То у вас шістки ставлять? — дивувався Панько.

— У нас шестибальна система — гордовито пояснював Данчо.

— А у нас п'ятибальна. У мене тільки одна четвірка, решта п'ятірки — похвалився Панько.

Після таких інформацій, Данчо почав показувати Панчові особливості Варни. Зараз же в городі біля дому попробували синюватих, правда, ще не досить спілих фіг. Потім чудовим парком хлопці пішли на пляж. По дорозі їли морелі та персики. Ледве зійшли з гори над море, Панчо здивувався:

— Що це таке — з землі гаряча вода тече!

Дійсно, з широкої труби ллявся струм гарячої води.

— Вісімдесят градусів — пояснював Данчо. — Це лікувальна вода. Тут будуть будувати лікувальні бані.

Люди оточили гарячий струм. Одні мили голови, другі прали білизну, ще інші полоскали зболілі ноги.

— Оце чудасія! — тішився Панько.

Вертаючись з пляжу, Данчо купив вареної кукурудзи. Кукурудзу тут варили в високих бляшаних бочках просто на вулиці. Бочки огріваються електричним струмом.

Посипали хлопці качани сіллю, сіли в парку на лавочці та хрупають. Після кукурудзи захотілося пити.

— Що будеш пити? — спитався Данчо. — Сік з морель, а може кавуна купимо?

Згодились на кавуна.

Данчо довго вибирав у скірті кавунів. Стукав у рябозелені кулі, прикладав до вуха. Врешті вибрав.

Розрізали.

— Ух, який червоний, а який солодкий, — захоплювався Панчо. Коли вже добре поласували, Данчо каже:

— Ти тепер відпочинь, а я піду на пляж кіфлі продавати.

— Як це так?

Данчо оглянувся кругом, чи, бува, хто його не чує.

— Батько хоче мені велосипед купити. Знаю, що кожного місяця якусь суму відкладає. Отже я рішив йому допомогти. Тому щодня кіфлі продаю. Кооператив дає мені сто, двісті кіфлів. За продаж десять процентів отримую.

Хоч Панчо не знав, що таке кіфлі, але обізвався:

— Я тобі поможу.

— Ну, то ходім.

Хлопці миттю знайшлися біля пекарні. Панчо аж крикнув зі здивування:

— Скільки тут булок!

В пекарні не було ні одного буханця житнього хліба. Все пшеничний, булки, як Панчо казав.

Данчо замовив кіфлі. Панчо щойно тепер побачив, що це рум'яні булики з мармеладом.

— На початок попробуй — сказав Данчо. Взяли по одному.

— Чудові!

Набрали в плетені кошики по сто штук і на пляж.

— Пресні кіфлі, моле! — захвалював Данчо.

— Пресні кіфлі... — відважився собі Панчо.

Поки дійшли до кінця пляжу, кіфлів вже не було.

— Візьми собі заробіток, — сказав Данчо.

— Нізачо в світі — я ж тобі помагаю.

Данчо стиснув руку Панча й пішли на обід.

Панчо знов здивувався, що мама Данча не пекла м'яса дома. Поклала його в каструлю, обложила стручками паприки і занесла до пекарні. За годину все було готове. Такі пекарні були на кожній вулиці.

Після обіду хлопці пішли оглянути акварій.

— Які ж тут риби! Лососі, соми, щупани, карасі, плотиці, оселедці, сардинки, креветки, тріски, камбали. Словом — риби всіх морів і океанів. Та й раки всеживущі, медузи, губки, краби, черв'яки, морські коники і хто там спам'ятає ще що. Одні в теплій, другі в холодній воді живуть...

Увечері хлопці пішли на виступ народного ансамблю. Виступали болгарські діти в народних строях. Чудові пісні і танці, а ноша яка!

На другий день, а була це неділя, хлопці з батьками поїхали кораблем до Золотих Пісків. Панчо любувався високими берегами, вкритими садами, виноградниками та санаторіями. У Золотих Пісках — наче в казці. Модерні будинки, кольорові парасолі на пляжу, сірі ослики, запряжені в мальовані возики. На верандах ресторанів кольорові лампочки. Хлопці не витримали, щоб такою ослиною каретою не проїхались.

Під час, коли батьки загоряли на пляжу, хлопці, викупавшись, рушили крутою стежкою вгору.

— Я тобі щось покажу, — сказав Данчо.

Високо на горбку була асфальтна дорога на Балчик. Приятелі минули маяк і затримались над провалом. Внизу простягались широкі поля і довгий пляж. На великій площі стояли криті червоною черепицею будинки. Над кожним із них майорів якийсь прапор.

— Це міжнародний піонерський табір в Краневі, — пояснив Данчо. — Тут відпочивають піонери і сквати всіх народів.

— От, якби так сюди потрапити!

— На такий табір треба заслужити, — відповів Данчо.

Швидко минали гарячі, сонячні дні і тижні. Панчо навчився болгарської мови, загорів і став, наче брат, подібний до Данча. Заробіток з продажу кіфлів так зріс, що батько Данча м'г раніш на кілька місяців купити хлопцеві велосипед. Наїздились на ньому і Данчо, і Панчо. Однак болгарське щасливе літо скінчилось. Панчо, обдарований кавунами, виноградом, персиками та фігами сидів у купе варшавського поїзда і згадував сердечного друга Данча.

Вячеслав Васюковський. З ЦИКЛУ «ВІЙНА». Дереворит

Тире Векриновичи. ЗА ВОЛЮ. Дереворит

Яків Гудемчук

П О Е З І Я

Поблідле сонце соромно сховалось,
На півдорозі перервавши путь.
Весняним громом небо обізвалось.
Глухі розкоти хвилями ідуть.
Роздерла блискавка небес завісу,
Вогнем, здається, землю спопелить...
Рвонув назустріч вихор з-понад лісу,
А грім за громом різно гуркотить.
І дощ рясний сипнув понад полями,
Закутав день в прозору пелену.
Під шум дерев весняними піснями
Збудив життя із зимового сну,
І знову сонце глянуло привітно.
Останні краплі падають зі стріх,
Пашить земля вологістю вагітна,
Життя стремить до сонячних доріг.
З хат на подвір'я вибігли хлоп'ята
І по болоті бродять, як бузьки,
Аж до колін підкасані штанята,
Розхристані на грудях сорочки.
Малі дитячі вправні рученята, —
На славу краю тільки їм рости, —
З болота ліплять греблі і загати,
Фортеці, башти, тереми, мости.
Радіють з діл моторні будівничі, —
Вони будують від старих не гірш,
Хоч у грязюці руки і обличчя.
Це й є поезія. А далі — вірш...

ПЕРШОТРАВЕНЬ

Крокує Першотравень бадьористо,
Над ним незгасні прапорів вогні.
Йому назустріч і село і місто
Із краю в край видзвонює пісні.

В Москві, Варшаві, Києві, Берліні
Ідуть в поході дружнім трударі.
Ім сонце силпе усмішки весінні
Подібні до досвітньої зорі.

Рум'яний день шугає крізь кордони, —
Нью-Йорк, Париж і Лондон, і Брюссель, —
Його вітають радісно мільйони,
Як гостя просять до своїх осель.

Крокує сміло він без перепони,
Летить як пісня гожа, без вітрил,
Ніщо йому укази, заборони,
Задержати ніхто не має сил!

Народи всі єдна в сім'ю велику
Під світлий і непереможний стяг
І вимріяний людством споконвіку
Він вказує у завтра вірний шлях.

Кружля над ним супутник по орбіті
І шле земля привіт йому й поклін,
А він проходить з славою по світі —
Громадянин усіх, усіх країн.

Крокує Першотравень бадьористо,
Над ним незгасні прапорів вогні.
Йому назустріч і село і місто
Із краю в край видзвонює пісні.

ВСМІХАЮТЬСЯ ДО СОНЦЯ

(Уривок з поеми «Марія»)

Всміхаються до сонця і блакиті
Стрілчасті леза соковитих врун
І ледь бринять серпанком оповиті,
Як міради ніжнотонних струн.

Гаї щебечуть збуджені з задуми,
Солодко пахнуть пуп'янки-бруньки...
Спішать, біжать річки в веснянім шумі,
Мов діточки до матері-ріки.

Кубельця мостить птаство стоголосе,
У перший виліт вибралась бджола,
Дрижать тендітні на травинках роси
У сонця смузі, що на них лягла.

Кує зозуля глухо, безустанно, —
Крилатий, сизий ворожбит-шаман,
І хоч сама самітна, безталанна, —
Віщує людям щастя і талан.

Маячать гори у ранковій сині,
Грудьми підперши гордо небозвід.
Манять у мандри далі голубині
І шлють весні заквітчаний привіт!

**
*

Знову хвилями котиться гомін,
У полях кучерявиться рунь.
Тихий легіт приніс мені спомин
І я знов повертаюся в юнь.

Майський ранок завис над садами...
В неглибокій волинській ріці,
Я броджу мов бузько з хлопчачаками
І збираю на дні камінці...

То ловлю я весняне проміння,
Що у воду від сонця втекло,
Й на піщаному дні на каміння
На короткий спочинок лягло.

Те проміння хитке і грайливе,
Невловиме як щастя міраж...
Я броджу до безтями щасливий,
А в кишені камінний вантаж.

Знову хвилями котиться гомін, —
Мою душу стривожив, пройняв...
На дитинства мого ясний промінь
Я б на світі усе проміняв!

НАДВЕЧІР'Я

Сади в плодах. Шепочуть квіти,
Дрібні розкривши пелюстки.
У шепіт їх заслухавсь вітер,
Липневий вітер боязкий.

В задумі мріють сонні липи
Пропахлі медом-янтарем,
Плине зозулин голос хриплий
І завмира серед дерев.

Мовчить заслухана діброва
В дзюрчання срібне потічка.
Мечі-проміння пурпурові
Схрестило сонце на гілках.

Від лугу лине прохолода,
Молочний стелиться туман.
Як кажуть люди — на погоду
В туман закутався курган.

Лягають тіні неймовірні,
На відпочинок людям час.
Сповзають сутінки вечірні.
Погасло сонце. День погас.

А К О Р Д

Продерлось сонце крізь запону ночі —
Послало в світ проміння-зайченят
Лякливих, наче погляди дівочі,
Що водночас тікають і п'янять.

Стрункі дубки, берези срібнокорі,
Як молоді зійшлися над ставком.
Купають листя. Сонячні узори
Лягли на дні і пестяться піском.

Зібрати б все і кинути під ноги —
Шовкове листя, сонячний узор
І простелить мережані дороги,
Як ніжний, життєрадісний акорд.

М А К И

Немов метелики
Заплутались у житі
Маки
І пелюстками-крильцями
На вітрі мають,
Останком сил
Зриваючись в політ...

Та не злетівши
Вище від стеблинок —
Схилили соромно
Голівки
І зашарілись
Аж по самі вінця...

РОЗБИТЕ СЕРЦЕ

Розбитих серць
Разки рожеві
З зелених лез
Звисають
В квітнику.
Красою їх
Любуються
І сонце
І люди.

А скільки серць
Людських
Розбитих —
Прикритих
Лиш усмішкою
Гіркою.
І мало хто
Зверта на них увагу.

ВАСИЛЬКИ

Рясні сльозинки
З хмарки голубої
Упали вранці
Густо на жита

І проросли
Квітчастою канвою
Блакитноокі
Ніжні васильки.

БУРЕВІЙ

Розшумівся, розходився,
Іскри сиплячи з-під вій,
Застогнав, у тан пустився
Лютій, дикий буревій.

Тупнув грізно, владно, сміло,
Закурилися шляхи...
Потьмяніло, потемніло,
Все принищило навкруги.

Сил набравши на роздоллі,
Закрутився він смерчком,
Загудів в листві тополі,
Вдарив громом-ляскачом.

Пролетів поміж хатами,
З шумом стріхи позривав,
Ними злісно до нестями,
Наче пухом закружляв.

Вирвав клена і осику,
Вщент берізку розстропив
І, жбурнувши нею дико,
Завертівсь серед кущів.

Сколихнув ліси, діброви,
Заметався, заревів,
Змієм крикнув стоголовим, —
Запалав в зіницях гнів.

Налетів на дуба-крицю
Та запутавсь у гілля
І його не взявши міццю —
В злості сльози він пролляв.

І пішла нещадна злива
На поля, луги, ліси,
На сади, врожайні ниви,
На останки їх краси.

Наче витязь гордовито
Дуб нескорений стоїть
І зеленим оксамитом
На побойці шумить.

Ж Н И В А

Загуділи трактори,
Задзвеніли коси —
Йде від ранку до зорі
Гомін стоголосий.

Летється пісня косарів —
Серце веселиться,
В їх веселий дружний спів
Вслухалась пшениця.

Сколихнувся жита лан,
Зашумів колоссям,
Як пішла жнивварка в тан —
Сонце зайнялося.

Вироста за снопом сніп
Тяжкий, колосистий.
Буде свіжий, смачний хліб
І селу і місту.

ДУБ

Корінням, як гілля
Розлогим,
Глибоко й цупко
В землю впився
Дуб.
Із неї він
І силу
Й міць черпає,
Піднявши крону
Гордо
Аж до сонця.
І ні роки,
Ні бурі,

Ні негоди
Тієї моці
Неспроможні підірвать.
А інколи, —
Отак лиш —
Для розради —
Зеленим чубом
Густолистим
Зачісує хмаринкам
Коси голубі,
Або сипне він
Пригорщі жолуддя
В беретках з бронзи.

Я ВЖЕ ПРИЙШЛА

Вона підкралася ще літом,
Тихцем. Лугами, серед піль...
Поставила у копи жито
І заплела вусатий хміль.

Ішла мов дівчина рум'яна,
Намістом вкрила грудь свою,
Його зірвала вранці-рано
З куща калини у гаю.

Березам коси золотила,
Задуму кинула на ліс...
А літо бабине на крилах
Вітрець іздалека приніс.

Урвала говори пташині
Серед лісів, полів, осель...
У попелі із картоплиння
Спекла пахучих картопель.

Зірвала кетяг винограду
На молоде хмільне вино,
Майнула сміло понад садом,
В моє заглянула вікно.

І журавлями закружляла
Холодним ранком в вишині,
— Я вже прийшла, —
прошепотала
І усміхнулася мені.

ХОЧ ОСІНЬ...

Хоч осінь вже в календарі,
І за прогнозом дощ і холод,
Але ще тепло на дворі
Все усміхається навколо.

Рясна венгерка у саду
Моргає синіми очами,
Гойда ренету золоту
Вітрець, невиспаний ночами...

Блакитна хмарка в вишині
В глибоку річку заглядає
І умивається у ній,
Немов красуня молодая.

Троянда пізня в квітнику
П'є жадно сонце пелюстками,
Любов пригадає п'янку,
Що в серці жевріє роками.

Хоч осінь вже в календарі
І за прогнозом — сумовито,
Але ще літо надворі,
І у душі усе ще літо!

ЖИТТЯ

Життя це пісня гомінлива,
Почину їй нема й кінця.
І без кінця вона мінлива.
Хвилює душі і серця.

Її співає дехто соло,
Навчившись безліч поз і слів,
Та якомсь немічно і кволо
Звучить самітний, сольний спів.

В артілі ж, в дружнім колективі
Вона струмить, б'є джерелом
І в променисті* сонця зливі
Шляхи торує напролом.

У ній дзвенить, луна сучасне
І цвітом стелиться весна.
Майбутнє сонячне, прекрасне
До нас наближує вона.

Не стій же осторонь життя ти,
Не будь байдужим глядачем,
Гуртом заспівай пісню, брате,
Вона ж бо подвигів ключем!

ВЕЧІР В МІСТІ

(З циклу «Відкрита книга»)

У вічі
вечір загляда
з неонів,
що
над вітринами
гадюками повзуть.

Зелені,
сині
і червоні,
як у вогні дрижать,
тремтять
осиковим листом.

Як марева
спішає таксі
у даль,

а їх сліпучі фари
вечірні сутінки
прорізують навскіс.

По тротуарах
прохожі йдуть
одягнені
святково,
а сяєво неонів
в зіницях їх горить.

І місту
місяць,
зорі ясноликі
всміхаються привітно
і поцілунки шлють
закоханим в життя.

* *
*

Багаттям
День зайнявся,
Розгорівся.
Як ті мурашки
Люди розповзлися
Творить діла
Великі
І малі.
Стояло сонце у зеніті,

А люди копошились
Без спочину.
І тільки ніч,
Багаття погасивши,
На метушні
Повісила замок.
Чи всі діла
Сьогодні розпочати
Діждуться завтра
Звершення свого?..

НОВОРІЧНИЙ ТОСТ

Дзвенять кришталі, іскриться вино
І дружній тост летить у далі.
Нам тільки раз красу життя дано,
Красу душі, тривкішу стали.

П'ю за життя, за розум, за красу,
За день, що маком розцвітає,
За труд, за мир, щоб землю вкрив усю,
За почуття палні до краю.

За дівчурі, що в школі поспіша,
На славу нашого народу,
За те, щоб щиро братня душа
Кріпила дружбу, вічну згоду.

Я п'ю за кожний новий, ясний дім
І за величній споруди,
За все прекрасне у житті людським, —
За те, що є і те, що буде.

Я п'ю за всіх вас, земляки мої!
Хай щастя завіта у хату!
Хай кожний з вас побажання свої
Здійснить стократ, живе багато!

Дзвенять кришталі, іскриться вино
І дружній тост лунає знову.
В своєму бокалі я змішав в одно
Стару любов і світле нове!

НАД РІЧКОЮ, НАД ЛИНОЮ...

Над річкою, над Линою,
Блакитною хмариною
Миються зірниці.

Над річкою, над Линою
Я стрінувся з лемкинею
Родом з-під Криниці.

Із очами чорнявими,
З усмішками лукавими.
Сам не знаю — сон це?

І здалось — кучерявими
Бескидськими загравами
Слало привіт сонце.

І здалось — над Линою
Пахне день полониною,
Зеленню смереки...

І котились перлиною,
Піснею журавлиною
Спогади далекі...

Снувалися над річкою,
Мілкою, невеличкою,
В парку у Ольштині...

Колись, може, за звичкою
Зв'яжу їх вночі стрічкою
Мов квіти весінні...

КОСМОПЛАВ

Синіє вечір ген на видноколі,
Бринить повітря, мов туга струна,
Гуляють в жмурки зорі на роздолі,
А місяць — свіжа скибка кавуна —

Глядить здивовано й збагнуть не може,
Чия на нього раптом впала тинь...
Шугнуло щось до зір, до всіх планет ніяк не схоже,
З чиїх бо це наказів і велінь?

А в той же час учені, астрономи
Ракет невтомно обсервують літ,
Встановлюють космічні аксіоми,
Кути нахилення нових орбіт.

Це їх велична, цифрова поема,
Неточних в ній не може бути рим!
У ній з ідеєю сплелася тема,
Як з космосом супутник-пілігрим.

Героєм в ній і рудокоп, і вчений,
Конструктор, астроном і сталевар,
Знання і труд, і запал не буденний —
І мрій і дум їх строгий володар.

Горять зірки у радіснім тремтінні
І місяць всім «добривечір» послав...
Синіє вечір. В простори сузір'я
Пливе як час нестримний космоплав...

ВЕЧІРНІ РОСИ

Вечірні роси,
Роси вечірні.
Пахучі коси,
Два серця вірні.

Гаї снують сині
На видноколі.
Міражі-тіні
Повзуть по полі.

Про давні думи
Злітають роєм,
Далекі шуми
Ринуть прибоєм.

Роки дитячі,
Дні молодечі —
Терпкі, гарячі
Лягли на плечі.

Війна. Тривоги...
Спрага і голод...
Путі-дороги
В спеку і холод...

Усе минуло,
Покосом впало,
Навік заснуло,
Мов не бувало.

Лишились нині
Роси вечірні.
В стійкім горінні
Два серця вірні.

З У С Т Р І Ч

Давно було це. Ще тоді,
Коли у серці юнь кипіла,
Коли пориви молоді
Несли у даль, немов на крилах.

Цвіла акація, каштан,
Плило весняне надвечір'я,
Стелився над річкою туман,
Ховалось сонечко за взгир'я.

А я замріяний ішов —
Усе навкруг мені всміхалось,
У жилах юна грала кров,
Любові серце домагалось.

Красуню свіжу, як весну
Тоді зустрінути я мріяв.
Хвилину радощів ясну
Я у душі своїй лелівав.

І та хвилинка надійшла —
Зустрілась дівчина чорнява,
Бадьора, радісна була,
На мене глянула лукаво.

Мене мов жаром обдало
І дивно серденько забилось;
Кохання це, мабуть, прийшло —
І на душі повеселіло.

Ступала легко по землі, —
Пройшла повз мене, наче з'ява
І зникла у вечірній млі
Як никне сонячна заграва.

Я зачарований стояв
І слід по ній шукав очима...
Останній промінь догасав
Й зник за каштанами густими.

КАШНЕ

Коли зліта на землю вечір,
На крилах з розсипом зірок, —
Верта до мене молодечий
Рій згадок, споминів, думок.

Зимовий присмерк. Свище хуга,
А я з тобою йду в кіно...
Мороз — бездомний волоцюга
Закрався на чиесь вікно.

Щоб ти, бува, не простудилась—
Я дав тобі своє кашне.
Ти ним квапливо обтулилась
Й під руку узяла мене.

Хоч ти й ні слова не сказала,
Зате твій погляд все сказав, —
Сто сонць неначе засіяло,
Цвісти бузками вечір став.

Мороз сховався волоцюга —
Десь в закамарках спати ліг,
А ми все йшли крізь люту хугу,
Вишневим цвітом падав сніг.

**
*

Он місяць вигнувся дугою
І за хмаринкою приліг,
А ми до парку йшли обоє
У сяйві зоряних доріг.

Кошлату тінь каштани кляли
На клумбу, стежку і поріг...
Лиш верховіття щось шептали,
Але було нам не до них...

В очах твоїх тоді я бачив
Майбутнє наше, цілий світ...
Серця в нас бились нетерпляче,
Здавалось, ринуть у політ...

А місяць вигнувся дугою,
Немов посріблений батіг...
Коли ми з парку йшли обоє —
Нам зорі падали до ніг...

**
*

Вечір голубими крильцями тріпоче,
Я йду з тобою, мила, в зорепад.
Щось оповідає і про щось шепоче
Кучерява пісня, кучерявий сад.

Може про кохання, що прийшло неждано,
Як приходять рання, квітчана весна...
Може і про тебе, любя і кохана, —
Хто ж це відгадає, хто ж бо цеє зна...

Серце запитаю, хай мені підкаже
Й заведе у себе гармонійний лад
І про що шепоче — загадку розв'яже
Кучерява пісня, кучерявий сад.

НАД ПОПРАДОМ

Цвіте зеленими свічками
Над сивим Попрадом весна.
Сюди лугами і полями
Прийшла іздалека вона.

В красі незайманій діброва...
Пташиний говір. Щебет трав.
Смерек з потоками розмова —
Твій голос я у ній пізнав.

Пізнав тебе в стрункій ялині,
Відчув в зефірі подих твій,
А у багровому промінні —
Звабливий погляд із-під вії,

І я хотів тебе обняти,
До серця свого пригорнуть,

Уста вишневі цілувати,
Про все буденне позабути.

«Люблю Тебе» шептять з жагою,
Як ту весну, що я зустрів,
І далі йти в життя з Тобою
Під спів душі, під серця спів.

Та плгнула десь збоку білка,
А, може, був це лісовик?
Ялинова здригнулась гілка
І образ Твій неждано зник.

Хмарки дивились в Попрад з висі,
Стискалось серце від жалю,
І тільки гомін ніс по лісі, —
Люблю Тебе! Люблю, люблю!...

ДО К. Т.

І знову день як в воду канув,
Пройшов і сліду не лишив.
І навіть промінь не заглянув,
Не прояснив мені душі.

А я чекав, що Ти напишеш
Хоч коротеньких кілька слів
Нехай і простих та миліших,
Ніж солов'їний ніжний спів.

А ти мені не написала,
Ну що ж, в житті буває й так.
Невже любов уже зів'яла,
Невже і ти уже не та?

І день, як камінь в воду канув,
Пройшов і сліду не лишив.
І навіть промінь не заглянув,
Не прояснив мені душі.

**
*

Від весни я позичу палітру,
Промінь сонця за пензель візьму,
І під шерех квітневого вітру
Я Тебе намалюю саму.

Скільки фарб, скільки кольорів неба,
Що на ньому шлях райдуги ліг,
Але як змалювати для себе
Всі нюанси усмішок Твоїх?

То ж не брав у весни я палітри
І від сонця я пензля не взяв,
Запитав лиш квітневого вітра:
«Хто ж любов у житті змалював?»

З КРИНИЦІ

У ВАГОНІ

Вже вечір синьою габою
Закутав зорі, поле, ліс...
Не чути хвиль морських прибою,
Лиш монотонний стук коліс...

Беріз кудрявих силуети
Самітно в полі маячать...
Димок снується з сигарети,
Мої супутники мовчать...

А поїзд мчить, мина перони..
Розплющив око семафор...

Зірвався вітер в перегони
З верхів'їв сонних осокор...

Повіки склеює дрімота,
Що вкралась присмерком в вагон.
Кому ж заснути не охота,
Коли в вагоні ходить сон?..

Під спів коліс приємно спиться,
У сні встають в рожевій млі
Бескиду звори і Криниця —
Краса лемківської землі!

НА ПАРКОВІЙ ГОРІ

Кряжем гранітним сині гори
Під небо сонячне звелись.
Орел над ними бистрозорий
Ширяє плавно ген у вись...

Смереки шепчуть на узбіччях
Гірську мелодію про юнь...
Цілує пестливо обличчя
Криницький вересень-красунь...

В міжгір'ях, наче на дозвіллі,
Хатки причаїлись в садах...

Дахи, мов яблука доспілі,
Моргають, аж рябит в очах...

Стежки, вузьенькі серпентини,
Ледь мріють в далях голубих...
Біжать в зелені полонини
І там ховаються в моріг.

Та знов зненацька виринають,
Здається, пнуться аж до зір,
То в доли із вершин сповзають,
Оперезавши схили гір...

НАД КРИНИЧАНКОЮ

Веселі вогники зірниць
Із-за Паркової Гори
Лягли на вулицях Криниці,
Як ранній усміх дітвори.

Хтось килим щедрою рукою
Із квітів бархатних зіткнув
Й над Криничанкою рвучкою
В алеях бережно прослав...

А санаторії і вілли
Серед смерек, струнких ялин,

Гірські узбіччя обступили
І пнуться вище, до вершин.

То знову сходять у долину,
Де з сонцем шепчеться фонтан,
Де, як у пісні, на дівчину
Чека закоханий Тристан...

Пливуть курортники юрбою,
(Мабуть по всіх курортах так),
Одні спішать до «водопою»,
Під «Мушлю», другі — на
топчак...

КОНЦЕРТ

Погасло світло. Тиша в залі.
Останній шерех вщух давно...
В осяйно-місячнім забралі
Схилився вечір на вікно...

Зі мною звуки ніжнострунні
Уважно слухає... Цитрист
Ударив вальса «Усміх юні»
Як справжній віртуоз-артист.

І пригадалась юнь далека,
Літа безжурні мої,

Що відкружляли мов лелеки
За моря синь. В чужі краї...

І знов бринять знайомі звуки
І «Мрію» Шумана снують...
Немов дитя мене за руку
В казковий світ кудись ведуть...

«Весну» Еслінгера співає
При світлі місячнім струна...
В душі квітками оживає
І юнь, і мрія, і весна...

УПАВ БАГРЕЦЬ

Упав багрець на лист каштана
І малахітовий травник,
На крону липи край фонтана
І на трояндовий квітник.

Хати в осінній позолоті,
В садах рум'яний, спілий плід...
Дрімає кіт рябий на плоті,
Неначе в казці з давніх літ...

А незачесана хмаринка
(Мабуть, збудилась щойно з сну)

Пливе легенько, як пір'їнка,
Понад Бескидом вдалину...

Мої думки услід за нею
Над берег Балтики летять,
Де хвилі з ранньою зорею
Про наше завтра гомонять...

Упав багрець на лист каштана,
На кронах липових заліг...
Надходить зустріч довгождана,
А з нею — радість на поріг!

СУВЕНІР

В житті приходиться край усьому—
Такий уже химерний світ.
Скінчився відпуск. Час додому—
Прощай Криниця і Бескид!

Прощай Никифора вітчизна,
Шумних потоків водограй,
В осіннім сонці гір сивизна —
Краси незайманої край!

Хто зна, чи ще колись удасться
Мені в Криниці побувати...

Чи усміхнеться скоро щастя
Бескид удруге оглядать.

Тож перед виїздом з Криниці
Купив собі я акварель
Мятця Никифора. Ялиці
Шумлять на ній на схилах скель.

Церковця ветха у долині,
Вдалі розкинувся курорт.
І осінь ходить в голубіні,
Узявши сонячний акорд...

НИКИФОР

ЛЕГЕНДА І ПРАВДА

Малі й старі в селі Криниці
При тьмянім світлі каганця
Під шум стривожений ялиці
Снують легенду про митця.

Як з ранніх років з болем
в грудях,
Німою просьбою в очах
Вже хлопчаком ходив по людях
Він із сумою на плечах.

Кому ж потрібен сиротина,
Бездомне, кволеє пташа,
Його нужденная свитина,
Його чужа усім душа?

Хто ж купить всі його малюнки,
І хто повірить в його хист?
Кому потрібні візерунки
Чудних богів, незнаних міст?

Нужда встромилась гострим
клином
Глибоко в душу хлопчака,
А жебранина з часу плином
Сестрою стала юнака.

Навіки з нею поріднився
І разом крізь життя побрів.
Малярству вірний залишився
Талановитий примітив.

Колись, було, йдучи до міста,
В «Пияльні» мінеральних вод
Уперше стрінув я артиста,
Як він в людей просив щедрот.

Низького росту. В капелюсі,
Стоїть покірно і чека...
В благальнім погляді і русі
Помітна звичка жебрака.

Дрижить рука. Пуста долоня...
І зір притуплений згаса...
Лиш на чолі, на сивих скронях
Мов перла грає піт-роса.

Хтось п'ятака подав чванливо. —
Це просто жест, чи співчуття?
Маляр узяв його квапливо
І посміхнувся як дитя.

Із п'ятаком тим на долоні
Кружляє далі між людьми...
Король митців, хоч не в короні,
Митець-жебрак, хоч без суми.

ПОРТРЕТ

Сидить, мов тінь, на перелазі,
Стягнувши зморшки на чолі.
Увесь в натхненні, у насназі,
З школярським пензлем у руці.

Сидить, схилившись над ескізом
Святого древнього. На нім
Сіє мітра, нові ризи
І хрест у сйяві золотім.

Чий це портрет? Святого? Бога?
Чи не старого пан-отця?
Ні! Жоден з них не мав такого
Митцю знайомого лиця!

А може, батька-баламута,
Що зав'язав лемкинї світ,
А як прийшла любові скрута —
Забув про матір і про рід?

А може, це всього лиш здогад? —
Інакше батько виглядав...
А син глухий придумав спогад
І вміло пензлем передав.

Закашляв глухо. Кашляв доти,
Аж сльози блиснули в очах...
З'їдають легені сухоти
І зір ступився і причах...

І знову пензлем ходить живо,
Святий угодник ожива...
Маляр приглянувся дбайливо
І ще поклав мазочків два...

І знову дивиться. Здається,
Екстаз і творчий дух минав...
Митець вдоволений сміється —
Себе в портреті він пізнав.

ЙОГО СВІТ

Картоник, пензель і палітра
І сни про щастя у житті,
Усмішка мрійлива, нехитра —
Постійні друзі в самоті.

Все, що наснилося ночами
У вбогій хаті на селі,
Усе накоплене роками: —
І сум, і тугу, і жалі.

І ту навколишню ворожість,
Лукавість людську, скептицизм,
Зілляв митець в єдину повість
Про світу власного трагізм.

Нехай собі кепкують люди,
Насмішкам їхнім — гріш ціна.
З країни фальшу і облуди
Він в край ілюзій порина.

У світлих фарбах акварелі
Живе його уявний мир —
Міста безлюдні та оселі
На тлі порослих лісом гір.

І сам творець в святковім вбранні
Неквапно вулицею йде,
А золотистий промінь ранній
Про щастя міф йому пряде.

Яке блаженство в самотині
Від зла буденного здаля!
Коли і сонце й небо сине
До праці серце окриля!

Яка безмежна насолода
Створити пензлем власний світ!
Ні труду, мрій тоді не шкода,
Ні в самоті прожитих літ!

М. Саванюк. СМУТОК. Туш

Ярослав Кириленко. ВАРШАВА. Лінорит

ДРЕВНІЙ ОЛЬШТИН

Я вже Польщу об'їхав немало,
Обійшов її здовж й поперек —
Співом хвиль мене море стрічало,
А Бескиди — шептанням смерек.

Оглядав я міста старовинні
І нового життя бистрий плин,
Та не бачив у цілій країні
Я такого, як древній Ольштин.

Наче мак мріє між васильками
У намисті вармінських озер...
Хоч неволю терпів він віками —
Мужнім краснем піднявся тепер.

Відспівавши із Линою разом
Прусакам похоронний псалом,
День над містом сіяє алмазом
І бурлить повноводним руслом.

Місто-сад. Квітнуть липи духмяні,
У повітрі — п'яний аромат,
І косарики білі, багряні
В квітниках поставали підряд.

Місто юне, пружне, гомінливе,
Старики тут усі — молоді,
Хоч волосся у них уже й сиве —
Не здаються синам у труді!

Спільно з ними будують споруди —
Дзвонить кельма на пагорках всіх.
В'ється пісня крилата усюди
І вклоняється сонце до ніг...

Із-над Сяну, з-над Бугу, з Волині
Сюди доля людей завела —
З старожилами в спільній родині
Монолітом тут дружба зросла

І коріння глибоко пустила —
В саме серце вармінських земель.
Його вирвати звідси несила,
Як не зрушити з місця нам скель.

Хоч слова мої, друже, і прості,
Але піснею линуть з грудей,
Завітай же на Вармію в гості,
Там пізнаєш красу і людей!

ТРУД І ПІСНЯ

— Заходь, заходь і розгостись, будь ласка!
Люблю, як гість до мене завіта.
З ним в гутірці, немов весняна казка,
Далека юнь з Бескиду приліта.

І хоч дверми з-над Ямна вітер брязка,
И за мною слідом ходить самота,
Я не здаюсь. Її чека поразка,
Хоча й не ті у мене вже літа.

Он бачиш сам — зруйновану хатину
Вже поладнав не знаючи спочину,
Не раз я забував і про обід.

Орю приморську урожайну ниву,
Зерна добірного чекаю зливу,
В нове життя протоптую знов слід!

**
*

Сади квітують рясно в Любіхові,
Пливе з полів духмяний аромат,
І вечір впав у місячним закові
И розсипав щедро зоряний каскад.

Демчук Марія в приязній розмові
Розповіла про хлопців та дівчат,
Що у книжках, в друкованому слові,
Шукають знань, вказівок та порад.

Книжки сама купує в Кошаліні
Та позича дорослому, дитині —
Нехай чита чудесне слово-скарбі!

А може й пісня зродиться чудова
Про ту селянку просту з Любіхова,
Про українське щире серце-скарбі!

**
*

Баламка рейка гулко в пегеері,
Понад селом протяжний звук завис.
За Христою захлопнулися двері, —
Пішла до праці стежкою повз ліс.

Снують думки, як птахи різнопері, —
На мить за давнім серце біль затис, —
То знов з'явилися спомини-химери, —
Пожежа, кров, вагон і дзвін коліс...

Єдина серцю у труді розрада,
Пісень дзвінких і чарівних принада,
Немов садів цвітіння навесні.

Єдине — погляд щирий, незрадливий,
І вірний друг хороший і чутливий,
І рідне слово в дальній стороні!

**
*

В провулках вечір піснею блукає...
З дитячих літ знайома ця хода...
Кого це він у сутінках шукає,
В чие вікно цікаво загляда?

У кабінеті світло не згасає,
Сидить над планом постать молода.
З-під олівця будинок виростає —
Плоди науки, досвіду, труда...

Уже цілком три поверхи готові,
Просторі вікна. Сонячні. Чудові.
Проект цей завтра втілиться в життя!

І хтоб пізнав у зодчому отому
Затурканого з Бескиду сірому,
Оте колись знедолене дитя!

**
*

Дитячий щебет в древнім Білім Борі,
Немов пташат уранці на зорі...
Привітно в класи світлі та просторі
Крізь вікна сонце сипле янтари...

І хоч кортить побігати надворі
І пострибать як інші школярі, —
Та дітлахи допитливі, бадьорі
Закинули у книги якорі.

Вивчають мови рідної канони
Творців майбутніх юні загони —
В знанні для них в життя дороговказ!

Недремні і невтомні педагоги
Ім не дозволять збитися з дороги, —
Веде ж бо всіх у будучність Тарас!

**
*

Спішать на пробу хлопці та дівчата,
Минають річку, в зелені бугор.
Ось недалечко вже знайома хата
В вінку старих, розлогих осокор.

До співу рветься молодіж завзята,
Шляхетне це завзяття і упор.
Злітає пісня крізь вікно крилата,
Співа сільський самодіяльний хор.

А диригент у ситцьовій спідниці
З-під чорних вій аж сипле блискавиці,
Коли хорист фальшивий візьме тон.

А пісня ллється радісна, бадьора,
Вторить їй шепіт ніжний осокура,
Нема ні стриму їй, ні перепон!

В КРАЇНІ ОЗЕР

НА ПРИОЗЕР'І

На землю впали роси бірюзою
Посеред лук, розспіваних дібров
Й рсзсіялись озерною канвою,
Вгорнувшись щільно в зелені покров.

І заглядають синіми очима
В хмарок рожево-голубий намет...
В їх люстрах личко сонця-пілігрима
Наводить свій щоденний туалет.

Лямовані, як шовком, осокою
Та очеретом мріють береги...
Вітрець з нудьги обідньою порою
Гойдається на китицях куги...

Насупивши густі, дугасті брови
І набакир насунувши шапки,
Як статуї стовбичать риболови
Із зором встромленим у поплавки...

Шмигають хвацько каяки, байдарки,
Крильми здаля тріпочуть паруси
І тануть наче той димок з цигарки
У синяві, що впала з-за коси...

Співає ліс в зеленому береті, —
І як не слухать тих його пісень,
Коли встає піснями на планеті
Трудом омитий сонцеликий день!

В ОСИНОМУ ГНІЗДІ

— Вставай! — зовуть Мазури нас у мандри.
Погода! Сонце! Як не мандрувать!?
Ми в таборі покинули скафандри, —
Без зайвини в дорозі — благодать!

Лягли стежки, стежинки туристичні
В країні приозерної краси...
Глядять в озерну синяву одвічні
У власний шум заслухані ліси...

Вузька доріжка гнеться, як підкова,
Духмяно пахне плющовий моріг.
Герлозька нас заманює діброва,
А в ній — колишній фюрерський барліг.

Тут смертю дихав кожен куц і бункер,
Народів судьби тут вершив маляр,
А перед ним бундючний пруський юнкер
Покірливо схилявся як злидар.

Минулого зловіщі щезли тіні,
Розвіявся навіки пруський дух!
Барліг туристи оглядають нині,
Гніздо осине виродків, катюг.

Ми в мандри далі рушили з Герложі,
Назустріч нам — пташині голоси
Стояли дні розсміяні, погожі,
Манили нас озера і ліси...

ЧОРТЯЧИЙ ОСТРІВ

На озері Снярдви шепочуться хвилі,
Таємно про щось шелестить очерет...
Квилять риболови — чайки білокрилі,
Пустившись у ранній пригодницький лет.

Кружляють над озером зелені повним,
Що мов ізмарagd вирина із води.
Буває, турист і байдаркою й човном
У пошуках вражень заблудить сюди.

Під дубом розлогим на острові тому,
Де древні пруси поставили храм,
Туристи скидають із плеч своїх втому
І значать свій слід різнорідним сміттям.

Тут племінь священний, що жеврів в святині,
Велів розтопати колись Болеслав,
З Христовим розп'яттям в Озерній Країні
Із Праги єпископ Войцех мандрував.

Якийсь літописець, либонь з-над Велтави,
Напившись над міру чи ловлячи гав, —
Попутав чортячі із божими справи
І острів на Снярдвах Чортячим назвав.

Як хвилі у даль відкотились століття.
Від храму ні сліду не видно ніде.
Та дуб залишився. Густе верховіття
Про давнє минуле легенду пряде...

КОРОЛІВСЬКІ ДУБИ

З Миколайок пливемо в Руцяне,
Вітер хвилі озерні гойда...
Невидимкою хмарочка тане,
За кормою клекоче вода...

А навкіл, наче крила чайні,
На байдарках, човнах — паруси
Мерехтять у ранковім промінні,
Як на травах сльозинки роси.

Нас віта гомін Писької пущі,
Що розсілась обабіч Беддан,
У калиновій шапці із гущі
Виглядає старинний курган...

Кольористі розкинулись шатра,
Заглядаючи з кручі в глибінь...
І спалахує де-не-де ватра, —
Дим струмочком зліта в височінь...

Оksamитні накинувши шати
І по-юному звівши чуби,
На поляну нас вийшли стрічати
З-під Руцян Королівські дуби.

Десь зірвалась сполохана чайка, —
Заквиліла і голос завмер...
Ні! Недаром оспівував Кайка ¹⁾
Цю країну лісів та озер...

БАЛТИСЬКА РАПСОДІЯ

ЗУСТРІЧ З МОРЕМ

Розбурхані пінністі хвилі
Своїми гребнями сплелись.
Чайки над ними срібнокрилі
Злітають, скиглячи, у вись.

Кружляють так хвилину, другу,
Немов шукаючи пригод,
Чи виглядаючи подругу,
Що загубилась серед вод.

А море піниться у гніві,
Солоний вітер наліта
І заплітає гриви сиві
На розкуйовджених хребтах.

На хвилю хвиля набігає,
Переливається, спада...
Шумить, шаліє у відчаю
І кипить розбурхана вода...

¹⁾ Кайка Міхал — найвизначніший народний мазурський поет. Народився 27.IX. 1858 р., помер 22.IX.1940.

ЧАЙКА

Черкнула чайка білогрудка
Крильми лазурний гребінь-шпиль,
Упавши з висі, наче грудка,
На голубінь балтійських хвиль.

Зірвалась скигльчи тужливо,
Як скиглить часом немовля...
А море пеститься грайливо,
Про щось з зефіром розмовля...

Злітаєш, чайко прудкокрила,
Не раз до сонячних висот,

В чужі краї ширяєш сміло,
Шукаєш там нових пригод.

Твій рідний дім — морська
стихія,
Розлуки з ним не знаєш мук,
А у житті — скажу тобі я —
Багато є таких розлук...

Черкнула чайка гребінь білий,
Хлюпоче море. Б'є прибій...
Я, в шум заслуханий, безкрилий,
Із серцем повним дум та мрій...

У ГАВАНІ

Думок рої в безмежні далі
Летять на сонячнім крилі...
Колише вітер на причалі
У рейс готові кораблі.

По трапу входять пасажери
На палубу. Ще мить одну —
Усмішка тепла, погляд ширий —
І попливуть у далину...

І метушня, слова прощання
Злились з гудками кораблів, —

Неначе бачаться востаннє
Старі-старі приятелі.

Хто зна, чи стрінуться з собою
І пригадають давні дні,
І для відроди так порою
Прилинуть спогади ясні...

Чи все у пам'яті затреться
Від друзів і рідні здаля,
Безслідно, тихо розпливеться,
Як сизий дим із корабля...

НА ПЛЯЖІ

Піщаний берег. Море грає,
І корабля вдалі міраж...
Сосна з укусу заглядає
На гомінок, веселий пляж.

Сміється сонце із блакиті, —
Моргає звабно до жінок,
Уста цілує соковиті
І брів заманливих вінок...

Граційний стан, засмаглі лица,
Зальотно-звалблива хода,

Зірки спалахують в зіницях
І кучер на чоло спада.

Пожартувать вони охочі,
Усмішка в жартах не згаса,
Пружкісті перси пестять очі...
Кому ж байдужа ця краса?

Старому Будрису не диво,
Ані синам трьом молодим,
Що кожен польку з них вродливу
Привіз у свій литовський дім.

СПІВАЄ БАЛТИКА

Співає Балтика про дружбу
Нову рапсодію морів:
Про мирну вахту, мирну службу,
Далекі рейси кораблів.

Портів чудових, як намисто,
Цвіте, пишається кайма...
Гулке, оновлене Тріймісто
За приязнь кубок підійма.

Індус, і негр, і швед, іспанець
На Море Дружби заплива...
Луна дзвінкий матроський танець,
Від серця щирії слова...

Скриплять підйомні дужі крани,—
Вантажать ліс, вугілля, сіль,
Щоб кораблі за океани
Ще нині виплили звідсіль.

І понесли слова про дружбу,
Про труд, і пісню, і красу,
Про мирну вахту, мирну службу,
Щоб правді віддали ясу!

ПЕРЕД ПАМ'ЯТНИКОМ ШОПЕНА

Удруге вже врочисто й величаво
На п'єдестал підняв Тебе народ.
У всій красі та ореолі слави
Зориш мрійливо з цокола висот.

Верба куявська шепчеться з Тобою,
Мазурки звуки стиха навіва, —
В них обнялася радість із журбою,
Минуле в ній, як в казці, ожива.

Твої акорди ніжні і бурхливі
Полоняють душу, серця глибину.
Бринять привітно, райдужно, грайливо,
Нагадують розспівану весну.

Або ж дзвенять, як визріле колосся
На надвіслянських сонячних полях.
Найкраще все в акордах тих злилося,
Від слів натхненних глибше промовля,

Цвіте у душах килимом барвистим
І животворчим подихом струмить.
У цих акордах, зібраних в намисто,
Живе народ, історія століть!

ВРОЦЛАВСЬКИЙ СПОГАД

I

Весна, весна! Пора мрійлива —
Усе навколо ожива...
Південний вітер. Сонця злива...
І дружба вірна, фронтова.

Безмежний неба келих —
По вінця в синяві, як в сні,
А місяць між зірок веселих
Пустився в мандри весняні.

Йому байдужі й нецікаві
Земля, і люди, і війна,
І Вроцлав скупаний в заграві,
Й життя натягнута струна.

Згубився сон в нічному роздоллі
І голос серця забринів —
Чи довго доведеться волю
Відстоювати нам в борні?

Коли і танки і гармати
На плуг весь світ перекує,
Щоб можна орючи співати
Про щастя людське і своє?

Щоб міг поет складати поеми
Не про походи і війну,
А на житейські мирні теми —
Про труд геройський і весну!

II

Поникнув Вроцлав у знеможі —
Німії в провулках бродить жах.
Минають місяці в облозі,
Все ближче неминучий крах.

І ночі й дні до себе схожі —
В напрузі нервів час тіка.
Як не в бою — то на сторожі
Гвинтівку стискує рука,

Підкошує утома ноги,
Отак би впасти і заснуть...

Проїшли ж вони шляхи-дороги
Крізь завірюхи й каламуті.

А скільки ще трудів чекає,
Ночей безсонних і боїв?
Вітчизна скільки ще, хто знає,
Не дорахується синів?

Чи вже не досить крові, суму,
І сліз скорботних матерів,
Чекань, розлук, наруг та глуму,
Чи ж не кінець війни наспів?

III

Гарматний рокіт і заграви —
Палає місто день і ніч...
Полки ідуть на переправи
І бойовий лунає клич.

Форсують Одру і канали,
Горить від крові в них багрець,
В старі, задимлені квартали,
Мов ураган ввірвався боєць...

Здобута ратуша. Лопоче
Над нею переможний стяг.
А серце з радощів тріпоче
І до нових зове звитяг!

Повзуть полонених колони,
Чаїться мовчанка глуха...
Де ж сріблом шитіі погони,
Де ж ділась гордість і пиха?

Святкує Вроцлав перемогу —
Дзвенять над Одрою пісні.
Весна крокує з нами в ногу —
Як не радіть такій весні!

Узявши від весни косинку,
Над містом день заголубів...
А біля ратуші на ринку
Воркують зграї голубів...

ЧЕРЕМХА

І знов весна, і знову черемшина
І знов в ясир мене взяв аромат,
І я думками у минуле лину,
І знов стаю в солдатський срий ряд.
Як нині чую, — ще гримлять Судети
(Був теплий травень, сорок п'ятий рік),
Як нині бачу — скрізь садів намети,
А поміж них розспіваний потік.

Останній залп, останній подих смерті...
Кінець війни! Хвала життю, хвала!
І в наші душі щирі та відверті
Як гостя ждана радість увійшла...

І серце у безумстві трепетало,
Старе й мале несло нам квіти в дар.
Гучне «ура!» із наших уст злітало
Й спліталоя з привітами «наздар!»

Якась дівчина підійшла неждано
Й букет черемхи подала мені.
В її усмішці я пізнав, кохана,
Очей твоїх незгасні вогні.

І ти в цей день, що розгорівсь алмазом
І повен вщерть травневого тепла,
У сад міський із подругами разом
Нарвать черемхи свіжої пішла.

В міському парку музика, гуляння,
І в небо вдарили пісні про мир...
А ти до ласки теплої й кохання,
До друга рвалась із Судетських гір.

Та хоч в душі було тобі маркітно
І розлилась у серці гіркота,
Ти всім всміхалася привітно,
Немов від сонця смужка золота.

Навкіл гриміло свято небуденне...
Порвалась нитка золота терпцю
Й ти дарувала з думкою про мене
Свою черемху стрічному бійцю.

В усмішці ти і тугу й біль сховала,
Негоже в час такий жить в самоті!
І ти в той день раділа і гуляла,
Мене ждучи з далекої путі.

Спасибі ж, люба, що на мене ждала!
Знов разом йдем в травневий зорепад
І хоч давно черемха та зів'яла,
В душі її лишився аромат...

БАЛАДА ПРО ГВОЗДИКУ

Заквітає в квітнику гвоздика,
Свіжим медом пахне липи цвіт.
Відізналась десь голубка дика,
Наче ехо з давніх, давніх літ...

І скресає в пам'яті картина:
Літній ранок. Сорок третій рік.
У вогні і крові хуртовина
Неспокійна, як двадцятий вік.

У тривожнім і німім чеканні
Прокидалось місто як щодня.
В парку липи зацвіли духмяні
І гвоздик привабливих рідня.

Скраю парку на гіллі каштана,
Що самітно остронь стояв, —
Клятий враг повісив партизана,
Що за волю зброю в руки взяв.

А вночі у парку під каштаном
Положив хтось китицю гвоздик.
Хто це був — знать ворогу не
дано,

Це лиш знає місяць-молодик.

І кати шаліли, лютували,
Потоптали у злобі букет,
На сміливця тайно заставляли.
Ряд майстерно зладжених тенет.

Та щоденно свіжії гвоздики,
Як народ, глумилися із них.
Сну не знали ворога повіки,
Ні усмішок радісних, ясных.

Час іде. Загарбника не стало.
І війна давно вже відгула.
А гвоздика в серці не зів'яла,
Як не в'яне слава і хвала!

ВЕЛИКИЙ ЖОВТЕНЬ

(Уривок з поеми)

Гнів народний вилився рікою,
Що віками у серцях горів,
Партія вказала шлях до бою,
Шлях за владу всіх пролетарів.

І не зможе Керенський, Корнілов
Ходу революції стримать.
Вже зросли грізні народні сили
І зміцніла робітнича рать.

Повстає Урал, Поволжя дальне,
Сколихнувся задимлений Донбас,
І Полісся рушило печальне,
І Північний закипів Кавказ.

Шліссельбурзький робітник гранати
Посила в червоний Петроград,
На фронтах гартовані солдати
В бій підуть за волю, владу Рад!

День померк. Пожовклою листвою
Вкритий сквер, бульвар і Літній Сад.
Повіває вітер над Невою,
Неспокійно дише Петроград.

Північ б'є. Рішаюча хвилина,
Гвардія Червона наступа —
У бою зростає миць левина,
В крові власній ворог потопа.

Вже поштамт, вокзали, установи
Перейшли у руки трударя.
Заржавілі рвуться вже окови,
Сходить волі жданої зоря!

Наче острів серед хвиль бурхливих,
Мов гніздо роз'ятрених джмелів —
Зимовий палац принишк зрадливо
В сяйві революції вогнів.

І лунає з Смольного короткий
Непохитний ленінський наказ:
«Взяти штурмом!». Чути тяжкі кроки
У жовтневий незабутній час.

Прогримів сигнальний вистріл грізно
Із «Аврори» на Неві-ріці,
І до бою рушили залізні
Леніним гартовані борці.

Йде на штурм старий і юна молодь,
Батько й син, що виріс у борні,
Що в руках тримав учора молот
І вогонь розпалював в горні.

Бій трива. Ідуть вперед колони,
Гуркотять сталні броньовики
І ворожі нищать перепони —
В бій народ ведуть більшовики.

І нема такої в світі сили,
Щоб народ її не покорив...
Вже війська Зимовий окружили —
Потужніє всенародний зрив.

П'ядь за п'яддю сміло здобувають,
Безпощадно нищать ворогів,
Відгомін іде по всьому краю
І пливе до дальніх берегів...

Зимовий здобуто. Вже навіки
Буржуазний знищено оплот.
Торжествує радісно великий
Переможець — трудовий народ.

«Влада — Радам» — Партія сказала, —
«Хай народ собою управля!»
«Світу — мир!» — на нього ж бо чекали,
«І селу — поміщицька земля!»

Вперше в світі ясною зорею
Засіяла правда на Русі;
Вперше волю піснею своєю
Зустрічали трударі усі.

І гримить по всьому світі слава
Про геройство, про більшовиків,
Про велику, молоду державу,
Що єднає всіх пролетарів.

Хай росте могутня, непоборна,
Робітнича влада — влада Рад!
Хай усіх знедолених пригорне,
Соціалістичний кріпить лад!

Хай зоря над нею не погасне!
Славні дні хай у віках живуть!
І в прийдешне, вимріяне, ясне
Всім народам вірну вкаже путь!

ЛЕТИ МОЯ ПІСНЕ

Лети, моя пісне, у рідні Карпати,
До сонцем залитих моїх полонин.
Туди, де родила мене колись мати,
Де гілля гойдають вітри з верховин.
Де шепчуть смереки, овіяні сумом,
Про втрачену молодість, грізну зиму,
Де котяться рвучко потоки із шумом,
Імлюю сповиті, неначе в диму.

Лети, моя пісне, орлом сизокрилим,
Високо-високо під хмари злітай!
Неси мої думи, неси льотом смілим,
Від мене здалека мій край привітай!

Лети, моя пісне, до рідної хати,
Голубкою ти на подвір'я злетай!
Про тугу глибоку почни воркувати,
Про радість, що буде у горах цвісти!
Співай, моє серденько, пісню чудесну
Про рідні Карпати, про сонячний день,
Про небо блакитне, про юність і весну,
Мою пісню-думу — найкращу з пісень!

Лети, моя пісне, орлом сизокрилим,
Високо-високо під хмари злітай!
Неси мої думи, неси льотом смілим,
Від мене здалека мій край привітай!

Лети, моя пісне! Ти ж вільна, як сокіл,
Тебе не скувають, ні в темниці замкнуть.
Хай дзвонять тобою простори широкі,
Хай слово про край мій по світу несуть!
Лети, моя пісне, лети крізь кордони,
До рідних братів ти моїх завітай!
Поборюєш сміло ти всі перепони —
Лети ж в Україну, далекій мій край!

Лети, моя пісне, орлом сизокрилим,
Високо-високо під хмари злітай!
Неси мої думи, неси льотом смілим,
Від мене здалека братів привітай!

НЕДРУГАМ

Вам не зломать могого духа —
Його ніхто не покорить.
Бо вільний він, бо серця слуха,
А серце вмiє навчить.

І серця вам з грудей не вирвать,
Воно живе як Прометей!
Усміху гордого не вигнать
І не закрить на зло очей.

Я не зігнусь, як в полі колос!
В тяжку годину навісну
Співатиму на повний голос
Про Україну і весну!

ДО ЗЕМЛЯКА НА УКРАЇНІ

Ти знов прислав в листі мені
Пахучий клаптик України —
Слова сердечні, як пісні,
Про себе, друзів і родину.
Про Луцьк, про Красне у садах,
Про школи і нові споруди,
Як парк за містом вигляда,
Про все, що близьке й спомин
будить.

Про мій далекий рідний дім
На Стиру березі крутому,
Де жив я в роки молоді
І де душа не знала втоми.
Читаю всі твої слова,
Літ юних друже із Волині,
Я всі до одного сховав
Глибоко в серці мов перлини.

Але із клаптиків, із слів
Мені не скласти України,
Як не вернути юних днів
І не дігнати хмарок синіх.
Хоча літа ідуть, не ждуть, —
Не згасла в серці ще надія,
Що жде мене далека путь,
Що ще побачу Луцьк і Київ...
А поки що пиши, пиши,
Пиши багато, друже-брате!
Твої листи — бальзам душі
І як же їх не прочитати!
Слова привітні шли свої
До мене щодня, щогодини, —
Нехай цвіте в душі моїй
Пахучий клаптик України!

ГОВОРИТЬ КИЇВ

«Говорить Київ!» — Радісна хвилина,
Пливають слова із приймача до нас.
«Передаємо», — Кличе Батьківщина
І голос летється у вечірній час.

В кімнаті тихо. Речі замовкають.
Ніхто і не порушиться. Батьки
Сидять мовчазно, ледве віддихають,
Щоб не сполохати ті думки.

Пливають слова з далекої столиці,
Із України близької повік.
Слова привітні, теплі. А по лицях
Спливає сліз нестриманий потік.

Летять думки натхненні у минуле,
У край, де кожний камінь дорогий,
Де все в житті найкраще проминуло,
Де черемшини запах чарівний.

Летять думки стрілою над лугами,
Над кучерявим садом молодим,
Де завше весняними вечорами
Туман стелився прозорий, наче дим, —

Де вперше серце тихо обізвалось,
Де вперше в жилах забурлила кров,
Де непомітно і тихенько вкралась
Велика, чиста, першая любов.

Летять думки нестримано в минуле
Далеко ген у рідну сторону
І в серці, щоб навіки не заснуло,
Малюють постать матері ясну.

Вона нас жде як дорогого гостя,
Вона скликає всіх своїх дітей,
Що на чужині чуже ліжко мостять
І нишком дрібні сльози ллють з очей...

Говорить Київ. Кличе Батьківщина
На повний голос і на цілий світ.
Своїм сином бездоляним Україна
Від серця шле свій матерній привіт.

Микола Тарасенко

ТИЖДЕНЬ ПІДПІЛЬНИКА

Член секретаріату ЦК КПП, дивлячись крізь відчинене вікно на Віслу, говорив:

— Поїдеш до Львова і там зв'яжешся з тов. Зеленим. Він ждати-ме на тебе на Ринку в помешканні тов. Голінатого.

— З Зеленим?! — перепитав я. — Я такого не знаю.

— Знаєш, знаєш! І він тебе знає. Напевно знає... Говорив мені про те. Решту він тобі скаже.

Прощались. Пізно ввечері я від'їхав. Ранком був у Львові. Прибув на означене місце. Застав там товариша, з яким три місяці тому перебував в одній камері в «Бригідках». Зрадів і жартуючи запитав, чи часом не знає, коли прибуде сюди Зелений.

— А навіщо він тобі?

— У Варшаві сказали, що маю з ним зустрітись та що я його знаю. Цікаво, хто це такий?..

— У Варшаві?

— Так, у Варшаві...

— Хто?

— Роман...

— Ти коли з ним бачився?

— Вчора.

— Гм! Добре. Ну що ж — говори. Зелений — це я...

Засміялись. Порозмовляли. Через годину я вже знав, що на другий день маю їхати як секретар Окружного комітету КПЗУ до Луцька.

— Вважай тільки і будь обережний — потішав мене Зелений. — Волинь — найнебезпечніший округ. Будь-що — і людини нема. Останнім часом ні один секретар не вдержався там довше двох-трьох місяців.

Явка: Головна вулиця, номер такий. Наріжний дім, маленьке кафе. Чорна невисока дівчина. Пароль: Бажав би купити половину зеленого торта. Відповідь: Буде після обіду. Тепер нема.

Збереш інформації про стан волинської організації і за тиждень вернешся. Зайдеш на Янівську 26, помешкання 4. Буду я або Гриць. Знаєш, хто це?

— Знаю..

Зелений торг! Чудернацький пароль. Невигідний. Але нічого не вдієш. В когось фантазія неабияка!

Вранці я був у Луцьку. Взяв візника — поїхав п'ять номерів далше від потрібного. Зліз, увійшов у браму. Оглянувся і вийшов. Візника вже не було. Пішов. Головна вулиця — довга, як нещастя. Але ось наріжний дім. Кафе. Чорна дівчина. Все, як має бути. Є лише багато людей. А при них не можна ж купувати зеленого торта! Зразу звернуть увагу.

Попросив чаю. Сів і почав поволі пити. Як тільки в кафе не засталось нікого, підійшов до дівчини і сказав:

— Чи не міг би я дістати половину зеленого торта?..

Дівчина здивовано глянула на мене.

— Зеленого? — перепитала.

— Так, зеленого — повторив я, всміхаючись.

В очах дівчини ще більше здивування. Я дивлюсь на неї. Вона — на мене. У мене відразу підозріння: чи це аби та, що треба? Враз дівчина морщить чоло і каже:

— Подождіть. Я зараз вернусь...

Зникла за дверима. В мене затіпало серце. Що робити? Ждати, чи негайно вийти?! А може вона пішла по когось непотрібного?! Повідомити поліцію?! Це ж Луцьк. Відома луцька дефа! Відомий комісар Заремба.

Нервово ходжу по кімнаті. Секунди тягнуться неймовірно довго... Думки шугають роєм... Невже ж відразу провал?! Лапи Заремби?! Хвилюсь. Ходжу. От тобі і зелений торт!..

За хвилину двері відхиляються і з'являються дві дівчини. Обидві молоді і чорняві. Незнайома, всміхаючись, підходить до мене і каже:

— Ви хочете зеленого торта?

— Таак!

— Тепер немає. Буде після обіду — відповідає мені і, виправдуючись, каже, що я якраз попав на цей момент, коли вона вийшла. — Але це нічого, -- додає. — Подруга — своя людина. Не була тільки попереджена про ваш приїзд.

— Так то так! Але все ж таки необережно хтось робив — говорю їй. — Якже ж тут можна пізнати, хто втаємничений, а хто ні, коли ви обидві однакові!?

Домовляюсь про зустріч з потрібним мені товаришем і відходжу. Ввечері — нарада з партійним активом Луцька.

Після наради мене віддають під опіку худенької голубоокої чорнявої Люсі. Це зв'язкова.

Люся відводить мене на нічліг.

Червневий вечір. Місячно. Зоряно. Йдемо, як закохана пара. Так безпечніше... Люся щечече. Жартуємо. Знаємось ледве кілька годин, але на серці відродно...

Заходимо до якоїсь вілли. Відкриває висока середніх літ жінка.

— Оце й є мій наречений, про якого вам говорила, — каже Люся до неї. — В нас, знаєте, тіснувато. Та й сусіди, а особливо сусідки, мали б на півроку про що балакати. Словом — невігдно...

Знайомимось. Входимо.

Люся залишається недовго. Вже ж пізно.

— Прийду — говорить — вранці і принесу потрібні... книжки.

Це має значити, що принесе пароль до Любомля, де маю бути завтра увечері. Тисне руку і зникає.

Рано о 9 подвійний дзвінок. Це знак, що прийшла Люся. Причепурена, зарум'янена і свіжа, як ранішня квітка.

Коли залишаємось удвох, говорить:

— Погано. Неприємно. До Любомля встановлено пароль, якщо прийдеш туди, то на станції маєш читати «Жовту муху». Я обійшла пів-Луцька і ніде не могла такої знайти. Що тепер буде? Як поїдеш?!

— Гм! Дійсно заковика.

— Звичайна «Муха» — є. В кожному кіоску можна дістати, а от «Жовтої» нема ніде.

Нараджуємось. Питаємо хазяйки, чи не знає, де б можна було дістати «Жовту муху». Ні, не знає, не бачила.

— Що ж, треба буде їхати з звичайною «Мухою» — зауважую.

Так і рішаємо.

Купив «Муху» — сатирично-гумористичний тижневик — та цілу купу найбільш проурядових газет і поїхав. В Любомлі конче треба бути, бо там мають дати пароль до Ковеля. Іншого зв'язку з Ковелем не було.

Смеркалось, коли я прибув до Любомля. Пішов на станцію. Один малесенький зал. Ні одного стола. Людей багато. Підходжу до розкладу їзди поїздів. Розглядаю його, немовби хотів кудись їхати. Дивлюсь на годинник і відходжу. Сідаю на лавці біля вікна, витягаю всі газети, вибираю «Муху» і починаю читати, поглядаючи час від часу на присутніх.

До мене мала приступити молода людина і запитати:

«Чи не знаєте, коли прибуває поїзд до Бреста?»

На це я мав відповіді: «ні, не знаю. Ніколи там не бував».

Люди ходять сюди-туди. Крутяться поліцаї. До мене, однак, ніхто не підходить. Але спостерігаю, що один молодий чоловік щораз-то поглядає на мою «Муху» і на мене. Підійде, погляне і далі йде. Вдаю, що не помічаю цього. Але у серце закрадається сумнів і тривога. Хто це? Свій, чи може один з тих, які полюють на таких, як я?

Зиркаю на годинник. Скоро двадцять хвилин, як сиджу тут.

Серце тривожно відбиває час: тук-тук, тук-тук!

Зал поволі пустіє. Молодий чоловік з палочкою все ходить і поглядає на мене.

— Чи ж би знову якийсь новий зелений торт? — думаю собі.

Сиджу. Вдаю, що далі спокійно читаю. Відкладаю інші газети. Перерортаю ще раз «Муху».

В залі залишається ще менше людей. Відходить останній поліцай. Молодий чоловік підходить тоді до мене, сідає і неголосо питає: — Чи ви читаєте «Жовту муху»? Хвилину здивовано дивлюся на нього і якнайбільш байдуже відповідаю:

— Ні, не жовту, а звичайну. Жовтої не міг дістати.

— Я також — відповідає мені.

Дивимось на себе. На годинники. Нарешті чую питання:

— Чи, часом, не знаєте, коли прибуває поїзд до Бреста?..

— Ні, не знаю, ніколи там не був — відповідаю спокійно.

Молодий чоловік веселіше дивиться на мене, витягає папіроси і схвильованим голосом питає:

— Чи нема в вас, часом, сірників?

— Ні, не маю, не курю.

Хлопець крутить головою. Встає. Розглядається і повільним кроком відходить. Прикурює папіроса в іншого, крутиться якийсь час по залі, а потім відходить.

Дивлюсь на годинник, згортаю газети і теж виходжу. Іду за ним в напрямку міста. Він йде поволі, я — скоріше. Врешті доганяю його. Йдемо побіч...

Пізніше виявилось, що так зване кресове видання варшавської «Мухи» видаване було тут не на жовтому папері, як у Варшаві, а лише на білому. Звідсіль ціле непорозуміння.

Партійні наради в Любомлю, а пізніше в Ковелю пройшли без пригод. До Луцька вернувся щойно в суботу увечері.

У неділю ранком прийшла Люся.

В неділі нарад вирішили не влаштовувати. Тутешня дефа в цей день більше стежила за всім, бо вважала, що в такому сільському середовищі, як волинське, всі наради відбуваються саме в неділі або в свята.

Пішли за місто, за Стир. Сіли на окраї кручі. За нами шелестіли жита, цвіли маки і волошки. Перед нами — луги, Стир, за ним — руїни замку, а праворуч від них — в'язниця.

Повівав вітерець. Світило сонце. Невгомноно співали жайворонки. Люся з волошок, ромашок та маків плела віночок. Сплівши наділа мені на голову. Я зняв і вклав на її голову. Виглядала чудово. Попросив, щоб заспівала.

— Не буду — каже. — Жайворонки краще співають... А потім, коли я буваю тут і дивлюсь он туди на ці мури (показала на в'язницю), не можу якось співати. Серце болить за тих, що знаходяться там!...

— Є знайомі?...

— Досить..

Люся встала і почала ходити. Я стежив за нею. На фоні хвиль жита, лугів і синяви неба — виглядала як русалка з якоїсь казки.

Враз стала, як вкопана, потім миттю сіла біля мене і зашепотіла:

— Заремба! Заремба йде ще з одним! Він мене бачив у подруги, до батька якої часто заходить. Він може задержатися! А тебе вони не сміють бачити! Що робити? Встати, піти?!

Вирішуємо залишитись. Відсуваємось далі від стежки, ближче до жита. Лягаємо обличчям додолу, притулюємо голови і вдаємо, що читаємо газету. Люся шепоче:

— Коли б щось сталось — ти мій наречений. Знаємось ще зі Львова, де я здавала минулого року екзамен на університет. Приїхав до мене...

— Добре — кажу. — Але ж я не знаю, як ти називаєшся, а ти, як я. — Сміємось. Називаємо себе. І з затаєними віддихами ждемо, що буде далі.

Шпіці в товаристві великої собаки проходять, розмовляючи. Чуємо виразно їх голоси. Коли відходять, Люся говорить:

— Сволота! Навіть тут мусять затруєвати повітря! Така вже тутешня дійсність. Діяволи!... Ех, коли це все вже скінчиться!

Лягаємо горілиць. Мовчимо.

Світить сонце. Співають жайворонки. Коливаються жита... Пахнуть луги... Люся обриває білі пелюстки ромашки і кидає на мене,

Сідаю. Дивлюсь на неї. Її очі голубі й глибокі, як небо... Зажурені, засмучені.

— Люся, а ти не боїшся в'язниці? — питаю.

— А чого її боятися? — відповідає питанням. — Там також люди та ще й які! Є й дівчата...

— А ти вже сидів?

— Сидів.

— Де?

— В Замісті, Красноставі, Любліні, Ленчиці, Львові.

Люся перестає рвати пелюстки і також сідає.

Мовчки дивимось поперед себе.

По Стирі пливають човни. На одному хтось співає: «Човен хитається серед води...»

Сидимо й дивимось. Луги, річка, човни, спів, а за ними руїни замку і тюрма...

В понеділок рано я від'їхав до Львова. Просто з поїзда пішов на явочний пункт. На сходах зустрів хазяйку помешкання. Вітаюся, а вона прикладає пальці до уст і дає знати, щоб я мовчав. Догадуюсь, у чому річ. Вміть повертаю, виходжу, вскакую до першого трамваю. Іду кілька зупинок, висідаю, вступаю до перукарні, голюсь, після іду до чайної — снідаю. І коли переконуюсь, що за мною ніхто не слідкує, іду до знайомих, щоб довідатись, що сталося та що тут діється.

У знайомих була дворічна дівчинка — Бася. Купую табличку шоколаду і заходжу. Застаю хазяйку — Аню, що також недавно вийшла з в'язниці, і Басю. Оповідую про пригоду на явці.

— Маєш щастя — говорить Аня. — Арештовано багато людей! Важко когось знайти. Мабуть, і там хтось сидить в кімнаті і жде на відвідувачів. А сюди ти нікого не приволік?!

— Ні, — відповідаю й розказую, як їхав.

— Добре. Тоді посидь тут з Басею. Вачиш, пригодився, в сам раз. А я піду і дещо куплю.

Минуло з півгодини. Повернулась Аня. Але ледве встигла роздягнутись, як хтось задзвонив. Відчинила і — до помешкання увійшов поліцей. В мене аж в очах потемніло.

— Буде погано не тільки для мене, але й для хазяйки!

Не звертаю, однак, уваги на поліцей і кормлю Басю шоколадом.

Увійшовши, поліцей розглянувся по помешканню і каже до Ані:

— Я чув, що ви тут різних нереєстрованих людей держите... Чи так?

— Це неправда! Крім мужа й мене тут нікого нема і не буває. Це хтось брехні розсіває!

Поліцей стояв, дивився на мене і на Басю, яка, незважаючи на нього і заливаючись сміхом, тягала мене за волосся. Потім повернувся до Ані і сказав:

— Злоститися не маєте чого. Я хотів би, щоб так було, як говорите. Вважайте!

— Не маю чого вважати! — ще сміливіше почала Аня.

Поліцей озирнувся, перепросив і вийшов. Аня замкнула двері і почала нібито нарікати, що не дають людям спокою... Потім замовкла і стала слухати, чи поліцей сходить униз. Сходив. Відітхнула.

Почали радитись, що робити далі. Поліцей, видно, взяв мене за мужа і це мене врятувало. Але ж залишатися мені тут далі не можна було...

Бася бавилась, а в нас аж в ушах дзвеніло.

— Тепер Басі, як виросте, треба буде орден дати за те, що тебе врятувала, — жартуючи сказала Аня.

Я поцілував Басю, віддав Ані і вийшов. Відітхнув свobodно щойно тоді, коли сидів уже в трамваї.

Поїхав у Стрийський парк. Хотілося побути на самоті. Почувся дуже втомленим.

Увечері, не зустрівшись з ніким, я відїхав до Луцька. Треба було ще встановити зв'язки і провести наради в Ровно, Дубні, Кременці і Горохові.

ЗАЗДРІСТЬ

На схилах гір, порослих сосновим лісом, розтягнулось невеличке баварське містечко Флоссенбург. На північ від нього, далі в горах, гітлерівці розмістили один з своїх концентраційних таборів. Його завданням було видобувати для III райху каміння. Десятки тисяч людських жертв поглинула ця праця.

В середині квітня 1945 р. життя в таборі вирвалося, однак, із своїх щоденних оков.

Майже щодня великими групами пішки прибували сюди в'язні з інших таборів. Бараки були переповнені. Люди спали на нарах і під нарами. А новоприбулих залишали ночувати просто на подвір'ях під голим небом.

Залізний табірний режим поволі розхитувався. До праці в каменоломнях нікого не посилали. Не до того було. Зі сходу долітав відгомін радянських, а з заходу — американських гармат. Майже щодня над табором пролітали американські літаки. На відкритих вогнищах серед табору гестапівці палили списки в'язнів та усі інші документи. Не хотіли залишати слідів, скільки людей тут винищили.

Згодом до табору прибули представники Швейцарського Червоного Хреста і розпочали переговори про опіку над в'язнями табору.

Нас, в'язнів, все це дуже тішило.

Віддаленим, іноді ледве чутним гомоном гармат, монотонним гуркотом літаків та великими червоними хрестами на самоходах, якими прибули представники Червоного Хреста, всміхалась до нас довгождана воля.

Навіть ті, що внаслідок виснаження вже ледве ходили, стали бадьорішими.

Щедро світило сонце. Зеленіли схили гір. Перші весняні квіти радісно пнулися до сонця.

Можна було переходити з бараку в барак. Люди ходили, відшукували знайомих, збирались групами, ділилися враженнями. Були тут представники всіх націй Європи. Серед них — чимало німців.

Якось зустрів я одного радянського офіцера, що перебував тут вже понад два роки.

— Ну що ж, земляче, скоро, мабуть, будемо вдома, — сказав він мені і міцно потиснув мою руку.

— Все передвіщає це, — відповів я.

Ми стояли перед бараком, що знаходився на найвищому місці табору. Звідсіль видно було увесь табір: десятки бараків, огорожу

з колючого дроту, крематорій, сторожові башти з кулеметами, а ген далі і каменоломні. Дивлячись на все це, мій співрозмовник сказав: — Кінець приходить усій цій зморі! Треба б це все спалити! Геть знести з лиця землі!.. Скоро, мабуть, залишимо табір. Але скільки ж то костей нашого брата зостанеться тут! Десятки тисяч наших людей пожерли оці каменоломні! Десятки тисяч, друже мій.

Вечоріло. Ми стояли в задумі.

Гори, осяяні золотаворжевим сонцем, велично пишались у своїй весняній зеленяві красі.

Загомоніли дзвоникки. Це значило, що треба вертатися до бараків, де нас все ще щодня вранці і ввечері перераховували. Ось так, як овець в отарі — без імен, без прізвищ.

В бараках нам сказали, щоб приготувались у дорогу. Хто хотів, міг дістати трохи жита. Брали його в кишені.

Виявилось, що керівництво табору відкинуло пропозицію Червоного Хреста і не передало нас йому. Причиною цього, як ми довідалися, було здержання на західному фронті наступу, а навіть відкинення американських частин дещо назад.

Ранесенько 20 квітня увесь табір був на ногах.

Нас поділили на чотири колони, провели обшуки, обставили есесівцями та фольксштурмівцями. І майже двадцять тисяч виснажених і схудлих людей почало виходити з табору.

Розпочався один з тих походів, які здобули собі назву походів смерті.

Я йшов в останній групі. Ми сходили з гори униз на південь в напрямку міста. Перед нами була рівна, обсаджена деревами дорога, а на ній тисячі людей у полосатих вбраннях з великими буквами «К.Л.» (концентраційний лагерь). Спереду і ззаду — чорні групи есесівців зі зграями собак. З боків — зеленкуватосірі ряди фольксштурмівців і військової поліції.

Рябіючи, все повільно спливало униз.

Замість до очікуваної волі, люди йшли в невідоме. Табір залишався позаду, а спереду було незнане.

Йшли. Проминули місто. Увійшли в ліс. Пішли лісом.

В полудень зробили малий перепочинок. Нам дали по куснику чорного хліба. Воду брали з гірських ривчаків. Зривали щавель і їли. Потім йшли далі. Ряд за рядом. Колона за колоною.

Робили короткі перепочинки. І знову йшли. Один день, другий. Виснажені почали падати. Їх наказувано виносити на узбіччя дороги і там залишати.

Після, як лише колона проходила, есесівці, що їхали позаду колони, пострілами в голову прикінчували їх і лишали на узбіччях шосе.

Наша колона була четверта. І ось, коли ми, йдучи за попередніми, проходили тим же шляхом, то вже на другий день походу більш-менш на кожних сто метрів дороги лежало по двоох-трьох трупів з розчавленими черепами. Перші жертви були з тих, що прибули до Флоссенбургу з інших таборів.

Похід рухався на південь. Проходили ліси, оселі, села. В оселях не задержувались. Ночували на вигонах, на полях.

Третього дня йшли вже не на південь, а на схід. Мучив голод. Щораз частіше падали люди. Деякі, не маючи сил йти далі, самі виходили з колони і сідали або лягали на краї шляху. Знали, що їх жде, але іншого виходу не мали.

Не проминало й півгодини, як їх кров спливала на придорожну мураву.

По обох боках шосе на кожних ста метрах валялось вже по п'ять-шість чоловік.

Істи нам вже не давали зовсім.

В полудень ми стали на відпочинок.

Після обіду не пішли, однак, далі. Чому — ніхто не знав. В дальшу дорогу вирушили щойно ввечері.

В якому напрямку йшли — важко було встановити. Імжив дощ і було темно. Холодно. Щораз більше людей залишалося на краях доріг. Щораз частіше лунали постріли.

Час від часу зупинялись просто на шосе на хвилиний відпочинок і йшли далі. Далі — в темну дощову ніч.

Коли добре розвиднілось — нас задержали в рідкому сосновому лісі. Було тут сухо. Перевтомлені нічним маршем люди відразу лягали і засинали, незважаючи на холод.

В полудень нас розбудили. Але з місця ми не вирушили. Щойно, коли смерклося, ми пішли далі.

Задержуючись час від часу на 10—15 хвилин, ми знову ж мандрували всю ніч. І знову ж сотні людей залишилось на узбіччях пройдених доріг. Свідчили про те щораз частіші постріли, що порушували весняну нічну тишу.

На день загнали нас на якийсь лужок обсаджений верболозами. Ми виривали тут щавель, викопували коріння молочаю і їли. А після, опершись один на другого, засинали.

Був це вже п'ятий день нашої мандрівки. Сиділи ми на місці. Питали конвоїрів, що буде далі і куди підемо. Вони зрештовували плечима і відповідали: не знаємо. І, мабуть, ніхто не знав цього. Але конвоїри з фольксштурму стали якось більше балакучими. Почали з нами розмовляти й інші солдати, що нас супроводили. Виявилось, що це не німці. Нас це зацікавило. Ми почали їм більше приглядатися.

Десь так опівдні, сидячи утръох із знайомими під верболозами, що росли у рівчаку, ми почали розмову про Україну, про Київ.

Один з нас був з Києва, другий — із Львова, а третій — з Волині. Почалися спогади і здогади, як то воно тепер там є. Хотілось якнайскоріше бути у себе вдома.

Київ — Дніпро, каштани. Львів — високий замок, парки. Волинь — ліси, ріки. Все своє, рідне.

Спогади були солодкі, але на серці важко. І якось не помічаючи цього, киянин слабеньким голосом почав співати «Думи мої, думи мої». Ми так тим захопились, що навіть не помітили, як підійшов один з конвоїрів і став біля нас. Помітили його щойно тоді, як завмер останній акорд тужливої пісні.

Конвоїр в чині сержанта стояв, дивився на нас і всміхався. Після сказав по-німецьки: — Добре, дуже добре. — І, уважно придивляючись, додав: — Ви, хіба, з України будете?

Я відповів йому, що так, з України.

Він стояв і далі дивився на нас, а ми на нього.

Вдивляючись в його обличчя, я помітив на його лівій щоці довгий рубцюватий шрам.

Шрам! Великий рубцюватий шрам на лівій щоці! Десь я вже це бачив! Зустрічався вже з людиною, що мала отакий характерний шрам?!

— Співайте, співайте, — сказав сержант і відійшов.

Я поділився своїм спостереженнями з приятелями і почав заглиблюватися у минуле.

— Невже ж це він? — думалось мені. — Оцей молодий двадцятирічний хлопець, який восени 1928 р. перебував разом зі мною в одній камері в «Бригідках»?!

Я пригадав усі дрібниці. Співпадало усе. Русявий, ясні очі, гостренький ніс і рубцюватий шрам. Не було сумніву — це був він.

Я сказав про все це моїм приятелям і почав розповідати їм про моє знайомство з людиною із шрамом на щоці.

«Бригідки». Камера 104. А в ній — нас десяток комуністів з різних закутків Західної України. Звичайні в'язничні дні. І ось одного листопадового ранку до нашої камери ключник привів молодого, середнього росту хлопця. Хлопець мав вигляд стомленого і виснаженого. Сірі очі горіли. На блідій щоці виділявся великий шрам. Виявилось, що перебуваючи в поліційних арештах на вулиці Яховича, арештовані розпочали голодівку. Домагалися, щоб їх скоріше випустили або перевезли до «Бригідок». І ось він попав до нашої камери. Інших по одному дали до інших камер.

Незабаром ключник приніс до камери порцію чорного хліба і в'язничну чорну каву. Хлопець хотів було це їсти, але ми не дозволили, бо знали, що чорний в'язничний хліб може зашкодити. Дали йому суху булочку і трохи цукру. Подякував і почав їсти.

В обід також не дозволили йому їсти в'язничних харчів. Так само на вечерю і на другий день на сніданок.

Хлопця звали Іван Луців. Арештований він був під час першолистопадової маніфестації на площі св. Юра, влаштованої націоналістами для відзначення десятих роковин створення ЗУНР. Опинився там не як випадковий учасник, а як свідомий співорганізатор. Належав, як довідалися пізніше, до УВО (Української військової організації). Бчився в гімназії.

Почалось спільне тюремне життя.

Ми жили комуною. Гроші і харчі були в нас спільні. Всім, що мали, ділились також з ним. Спочатку відмовлявся, але згодом втягнувся в наше спільне життя.

Досить часто ми дискутували.

Звертаючись до когось з нас, говорив нам «пане товаришу». Твердив, що Радянська Україна — це не українська держава, що більшовики русифікують Україну, стосують терор, організують колгоспи та нищать українську культуру й українські традиції.

— Дивіться — говорив нам — навіть Дніпровські пороги, ці найславніші сліди героїчного минулого України, вони нищать. Заливають водою, будують електростанції. І все це лише тому, щоб на Україні залишилося якнайменше слідів української минувшини! Коли вже ця електростанція конче потрібна, то чи ж не можна її будувати деінде?!

Не любив поляків. І то усіх без різниці. Усіх вважав ворогами. Навіть і тих, що сиділи разом з нами у «Бригідках».

— Всі вони однакові. Всі пруть на Україну — повторював не раз.

За найприродніших приятелів і союзників українського народу вважав німців.

— Вони і тільки вони допоможуть нам здобути самостійну Україну! — заявляв урочисто. — Найкультурніша нація Європи. З нею і лише з нею нам по дорозі.

На нашу згадку про окупацію України німцями в 1918 році та їх тодішню політику відповідав:

— Тоді вони помилялись. Історія їх навчила і вони більше таких дурниць не робитимуть.

В нашій камері пробув він з місяць. Потім переведено його до камери націоналістів, які нерадо дивилися на спільне перебування їх прихильників з комуністами і, як тільки мали змогу відокремитись, робили це охоче.

Після цього я ще кілька разів зустрічався з ним на в'язничному коридорі, але незабаром стратив його зовсім з очей. Що з ним стало — не знав. І ось щойно тут, під час походу в небуття, випало знову ж зустрітись... Несподівана зустріч!

По другому боці шосе, у віддалі майорів сосновий ліс. Під ногами зеленіла трава, цвіли весняні квіти. Світило сонце. Повітря було прозоре і чисте. Хотілось їсти.

Ми сиділи в задумі.

— А що, як він тебе впізнав? — спитав киянин. — Що тоді буде?

— Що ж може бути?! Гіршого від цього, що маємо, хіба вже не буде, — відповів я.

— Треба уникати його і не показуватись йому на очі, — зауважив волиняк.

Зривали соковиту траву, гризли зернини жита. Боліли ноги, не хотілося рухатися. Замовкли. Задрімали. Розбудив нас гуркіт літаків і раптовна стрілянина. Встали. Літаки летіли західною частиною неба і по них стріляв якийсь недалеко від нас розміщений військовий загін.

Очі всіх були спрямовані на те, що діялося на голубому небі. Там же в якійсь мірі вирішувалась і наша доля.

Незабаром літаки зникли за обрієм. Стрільянина стихла. Таборище приймало попередній вигляд. Ми повернулись і хотіли було сісти на попереднє місце. І тут помітили, що біля нас знову ж стоїть сержант зі шрамом. Киянин легесенько штурхнув мене в бік. У мене затьохкало серце. Сержант стояв і дивився на нас. Виходило, що він мене пізнав і тепер, мабуть, хоче щось зробити. Але що?..

Вдаючи, що не помічаємо його, ми відійшли трохи і присіли, крадькома дивлячись, що він робитиме далі. Він слідкував за нами. Постоявши трохи, рушив потім у нашу сторону.

Ми притаїли подих. В концтаборах не було жартів. Аби-що — і людини нема! Сержант наближався до нас. Ми напружено дивилися на нього. Наблизившись, оглянув нас уважно і запитав по-німецьки:

— Чи серед вас нема когось із Львова?

— Чому ні? — відповів я. — Є тут і львов'яни.

— А як ви називаєтесь — звернувся він тоді просто до мене.

Я сказав.

— Ходить зі мною.

Ми переглянулись. Я хотів було взяти свої речі, але вартовий, спостерігши це, сказав: «Лишіть це на місці». З тривогою у серці я пішов за ним.

Відійшовши трохи від людей, він задержався під деревом при дорозі. Я став також. Зміривши мене очима з ніг до голови (вигляд мій, безумовно, був жалюгідний), сержант запитав по-українськи:

— Ви мене, хіба, пізнали?..

— Пізнав — відповів я відразу, — але...

— Що але?

— Але зустріти ось тут у цьому пеклі колишнього товариша по камері та ще й у такій уніформі це, хіба, нещоденне явище?!

— Це правда — докинув.

— Колись ми, так сказати, хоч і стріляли в різні сторони, — продовжував я, — але все ж таки сиділи в одному окопі, перебували у одній тюрмі і, навіть, як пам'ятаєте, в одній камері. А ось сьогодні — знайшлися у протилежних окопах: я в'язень, а ви..., ви — начальство.

— Начальство!.. — повторив Луців, дивлячись униз, і посміхаючись глузливо. — Начальство!..

— А чому ж ні?! — перепитав я. — Конвоюєте нас, водите сюди-туди. Кожної хвилини можете зробити з нами, що вам захочеться. Залишити десь на узбіччю дорсги, або гнати далі. Хіба ж це мало?

— Облиште це! Не так воно є. Ми тут не більші начальники, як колись ключники у «Бригідках»!.. Відкрий, закрій двері і все!.. А за що ви попали сюди — запитав мене нараз.

— За це, мабуть, за що і всі інші!

— Розумію...

— Але цікаво, куди ж це нас тепер погонять? — відізвся я, бачучи, що наша зустріч прибирає інший, ніж я сподівався, характер.

— А хто ж це знає! Мабуть будемо ось так усі разом блукати доти, доки не захоплять нас або американці, або більшовики... Все валиться, пане товаришу! Валиться! І кінець буде страшний — відповів мені. — Страшний! І вже скоро.

— Ви від самого Флоссенбургу йдете з нами? — запитав я.

— Ні, щойно третій день. Але й цього досить!

— Досить? — перепитав я, здивований почутими словами.

— Так, досить! Я бачив уже в житті чимало різних дивовижностей, але з такою недоречністю ще не зустрічався. Гнати виснажених, вимучених людей сюди-туди — це явне безглуздя! Кому і на що це потрібне? А знаєте, я не сподівався, що все це так кінчиться. Ви ось назвали мене начальством, але я щасливішим був тоді у «Бригідках», ніж тепер. Зрештою ваше теперішнє становище також краще, ніж моє. Дивуетесь? Не дивуйтеся! Так воно є. Говорячи щиро, вам можна навіть заздрити. Вас ось не сьогодні, так завтра, як не одні, то другі визволять. Будете вільні. Повернетесь, мабуть, на Україну. Яка б вона там не була, але буде. Буде такою, як ви бажаєте. Будете у Львові. В нашому коханому Львові. Він, здається, і не знищений. Будете ходити по його вулицях, площах і парках. Словом будете ходити по своїй землі. А я? А ми? Нам, якщо залишимося в живих, прийдеться волочитися по Європі... Там усамостійнимось! Усамостійнимось на чужих подвір'ях!..

— А вас тут багато — якось мимохить перервав його я.

— Досить!..

— І всі так думають?

— Ні, не всі. Дехто хоче попросту тікати. Деякі думають вже про те, якби домовитись з американцями. Треба ж шукати якогось рятунку.

— А ви?

— Не знаю ще, що робитиму...

— А чи не краще було б ось так разом з нами вертатися додому? — зауважив я.

— Додому?! — Ні, задалеко я вже зайшов... Вороття немає... Немає... — повторював Луців, хитаючи головою.

Я дивився на нього.

Передо мною стояла розбита і зламана людина. Я не питав, де і що

він робив досі. Це було зайве. Робив, мабуть, досить. Вірно служив тим, що тепер стрімголов котились у провалля.

Мої товариші стояли на місці і безустанку дивилися на нас.

— Коли будете у Львові — продовжував Луців — зайдіть на площу Юра і привітайте її від мене. Мені, мабуть, не прийдеться вже її побачити... Ех, як же я заздрю вам! Так дуже, дуже заздрю!.. незважаючи на все, що ви пережили і переживаєте тепер. Неймовірно це, але так воно є. Говорю вам це щиро. Так, як щиро говорили колись у «Бригідках».

На шосе загуркотіло авто. Іхали есесівці. Луців глянув туди і сказав:

— На сьогодні досить. Ми, хіба, ще побачимось. Треба йти.

Відвернувся і пішов. Я залишився. Стояв і дивився йому вслід.

Перед очима виринали задвірки Європи і тисячі людей, які вештались по них. Я машинально повторив слова Луцева: «Усамостійнимось на чужих подвір'ях».

Глянув у бік товаришів. Вони прямували до мене. Коли зустрілись, розповів їм про розмову з Луцевим.

Ошелешені, ми дивились один на другого. Були кістяками, але почували себе все ж таки сильними. Нас не чекали чужі задвірки.

День проминав поволі.

Увечері, після заходу сонця пролунала команда: «Вставати і формуватись в колони».

Вирушили у дальший похід.

І знову ж сотні виснажених людей залишилось на місці. Залишились на лузі серед трав. Пішли ті, що могли ще йти.

Йшли не люди, а кістяки. Йшли, бо як лише хтось зупинявся, ставав, чи сідав, — прощався з життям.

Луців кудись зник.

Ми йшли цілу ніч. Була довга, як вік. Догризли рештки зерна, що мали по кишенях і рештками сил волокли ноги. Колони зменшились наполовину

Рано отаборились просто в придорожних канавах, порослих зеленою травою. Просиділи тут до полудня і рушили далі. Прямували на схід. Йшли, однак, недовго. Перед вечором недалеко від містечка Роден нас спрямовано до невеличкого лісу, що ріс при дорозі. При вході у лісок в товаристві двох інших солдатів, стояв Луців і вказував, куди треба йти. Наші очі зустрілись, але ненадовго. Луців відвернувся і безбарвним голосом покрикував далі:

Льоз! Льоз! (Скоро! скоро!)

Ліс окружили фолькштурмівці і есесівці.

Ми йшли першими і тому розсілись під деревом зараз же за канавою при дорозі.

Коли останні ряди колони зійшли з шосе, Луців, залишивши своїх помічників на місці, почав прохажуватись по шосе. Ходив в задумі, час від часу поглядаючи на лісок. Спостеріг нас. Всміхнувся. Незабаром кудись відійшов.

Вечоріло. Сіяв дощ. Ми зривали гілля та траву і влаштовувались на ніч. Зробивши незначні підстілки, сіли на них і, опираючись на дерево, дивились на дорогу... По ній з протилежної сторони ходили вартові. В'язням виходити на неї не дозволялось.

Настала ніч. Холодна й дощова. Тулячись один до одного, ми дрімали. На світанку випогодилось і зробилось ще холодніше. Мокрі від цілонічної дощу, ми костеніли.

Із-за гірських масивів виринуло сонце. Почався новий день — невідомий і непевний.

Нараз на заході прогрімів різкий гарматний постріл. За ним другий і третій. Затарахкотіли зенітки. Увесь табір зірвався на ноги.

Стрілянина з кожною хвилиною посилювалась і зближувалась до нас. Всі стояли і прислухувались, не звертаючи уваги на все інше. Коли ж, однак, згодом ми приглянулись уважніше до того, що творилось біля нас, то спостерегли, що вартових вже майже не було. Залишилось лише кілька старших фолькштурмістів. Решта зникла. Зник і Луців.

Ми не знали, що маємо робити.

Хтось досвідчений подав команду, щоб залишатись на місцях. Не відомо було, де були есесівці. Могли влаштувати якусь пастку. В'язні, мов, намагались тікати — треба було їх задержати — от і стріляли. Ми залишились. Стрілянина не вщухала.

Стояли, прислухувались, дивились, ждали.

Раптом на шосе міцно затарахкотіло. Ми глянули туди. Там повним ходом мчали танки з великими білими зірками. Усі, що могли ще держатись на ногах, лавою ринули до них.

Був це вже похід життя.

ЮЛЬКА-ВЕРТУНКА

Пропливав теплий червневий день 1954 р. Легесенький вітрець, погойдуючи листям, розносив ніжні запахи квітів.

Я стояв у львівському парку перед університетом і уважно приглядався до портрета Івана Франка, майстерно вищого з живих квітів.

Люди підходили і відходили, висловлюючи задоволення з досконалості портрета. Я також був ним захоплений. Тим більше, що чогось подібного перед тим не бачив.

Налюбувавшись портретом, я повернувся і хотів було відійти. В цей момент до мене підійшла ще досить молода жінка і, всміхаючись, сказала:

— Я дуже перепрошую, але чи ви не називаєтесь Романом?

Я зупинився і глянув на неї. Обличчя видавалось мені знайомим. Особливо — очі. Великі голубі очі. Десь їх вже бачив! Але пам'ять не підказувала де, хоч і працювала напружено.

— Романом? — дивлячись на неї, перепитав я. — Ні, Романом я не називаюсь.

— Невже ж помиляюсь? — питала. — Вибачте, але скажіть, будь ласка, ви перед війною бували в когось на вулиці Шептицького?

— Бував. Здається, це було десь так восени 1938 року, — відповів я.

— А чи пам'ятаєте в кого? — почув я схвильоване запитання.

В пам'яті стрілою промайнуло минуле й я сквапливо проговорив: — Юля! Юлька! Юлька-вертунка! Яким чудом?!

— Так, так! Це вона... Тобто це — я... Ось бачите, я все ж таки не помилилась.

І не вспів я отямитись, як Юля вже мене цілувала, допитуючи одночасно:

— Але чому, чому ви не признаєтесь, що не називаєтесь Романом? Чому?

Минуле з-перед п'ятнадцяти років виринуло передо мною, як на долоні. День за днем. Картина за картиною.

Поринаючи в нього, я відповів, розтягаючи слова:

— Тому, Юленько, що я тільки у ті дні, коли був у вас, називався Романом. А інакше то я називався і називаюся не Романом.

— Все одно, Ходім! Ходімо! Я хочу говорити! Говорити! — майже крикнула Юля. — Як це добре, що я тебе зустріла!

Ми пішли.

Давноминулі дні полинули за нами.

...1938 рік. Осінь. Я щойно вийшов з львівської в'язниці «Бригідки», де сидів довший час за приналежність до КПЗУ. Задержався у Львові. Заночувати прийшлося в помешканні одного знайомого студента. В тому помешканні я й познайомився з Юлею.

Струнка, неймовірно рухлива (в родині її за те й називали вертункою), з регулярними рисами обличчя, з рюсаво-золотистим волоссям і великими голубими очима, Юля була своєрідно пристійна. А її безпосередність і простота скоро викликали симпатію до неї.

Але, будучи вродливою, Юля одночасно була й поважною дівчиною. Своїх залицяльників, які до неї липли, не зважаючи на свої дев'ятнадцять років, держала здалека.

Вчилася на медичному факультеті і, на моє здивування, займалась... політикою.

Тільки в протилежність до брата, який був пов'язаний з комуністичним рухом, виразно симпатизувала і піддержувала націоналістів. Любила дискутувати. Особливо, коли мала до діла з людиною інших переконань. А які хто мав переконання, судила по тому, хто до кого приходив. Якщо до брата — то це вже, напевно, був комуніст.

На другий день мого перебування в їхньому домі заявила мені:

— Ви, мабуть, такий самий, як і мій брат.

— Себто? — запитав я.

— Тобто більшовик, або, як це ви називаєте по-вченому, марксист. — І засміялась, лукаво примруживши свої великі очі.

— А хіба, це щось погане?

— Погане не погане, але і несумісне. Невідповідне для українця — заявила урочисто.

— Он воно як?!

Почалась дискусія, що незабаром перейшла в гарячу суперечку. Проговорили кілька годин. Всі теми були порушені — і самостійність, і єдність народу, його безбуржуазність, і демократія, комунізм і націоналізм. Юля пустила в хід увесь свій арсенал.

Перебуваючи не раз у львівській в'язниці, де часто комуністів і націоналістів держано разом, я, дискутуючи з ними, здобув великий досвід в тих суперечках. Знав усі їх теорії і канони. Юля ж була ще недосвідченою дискусанткою, а теоретично в суспільних питаннях слабенькою. Я її тому без труда заганняв скоро втупик. Вона, однак, не піддавалась і твердо стояла при своєму. І то так запекло, що аж сльози в очах повялялись.

Під час мого тижневого перебування в їхньому домі ми дуже часто сперечались. І якось, не помічаючи цього, подружили. Почали говорити собі «ти».

Довідавшись, що я тільки що вийшов з в'язниці, Юля затягнула

мене спершу в кіно, а після до театру, говорячи, що треба мені трохи побачити світу.

На мое зауваження, чи аби випадає їй ходити з таким, як я, відповіла коротко: — А хто про це знає?! А зрештою — кому й яке до того діло. Це — моя справа. Так хочу, — так роблю.

Жартуючи, я їй часто під час наших суперечок говорив:

— Юля, яка ж ти українська націоналістка (наголос робив на українська), коли в тобі нема нічого, як це ти говориш, суто українського: ані карих очей, ані чорних брів. Куди ж це годиться! Не лицює тобі бути націоналісткою. Ти б для нас більше підходила.

Юля сміялась і відповідала:

— помиляєшся. Я є символом українства. Національним прапором! Дивись: голубі очі і жовте волосся! Правдивий національний прапор. Жовто-блакитний. А ти говориш — нічого національного. Ви чогось такого не маєте. Нема дівчат з червоними очима. Може, десь лиш знайдеться якась з заржавленим волоссям! Але це ж не те, що в мене! А ти — нема нічого національного!

Коли ж я від'їжджав зі Львова, Юля відпроварила мене на вокзал. На прощання подарувала мені червону троянду і сказала:

— Така тобі ближче. Ти все червоне любиш!.. А зрештою синьої я не могла знайти, а самої жовтої не хотілося давати. Це ж недобра барва. Нещастя приносить... Пусто буде тепер в нас. Напиши хоч, де будеш. Ми все ж такі — українці.

Я подивився на її голубі очі. Вони були припорошені мрійливим сумом.

— Скажи мені, Юля, — спитав я її зараз, — що б ти зробила зі мною, коли б я ось так у вашій самостійній Україні, за яку ти готова, як говориш, життя віддати, виступав проти уряду і ваших порядків? Так ось, як проти теперішніх. І ти про те знала б. Віддала б мене в руки вашої поліції, чи ні? Мене українця — в руки української поліції?

Юля споважніла. Уста стиснулись. Не відповідала, споглядаючи кудись далеко.

Я дивився на неї. Любувався нею. Вона була дійсно гарна. Не чекаючи на відповідь, я заговорив:

— Бачу, що віддала б. А де ж тоді були б це братерство і ця єдність національна, про яку ти мені стільки говорила?

Юля відвернулася. Очі заволіклись вологою. Мені зробилось жаль її. Я схопив її руку й сказав:

— Вибач. Більше про це не будемо сьогодні говорити.

Юля мовчала. В очах жевріла іскорка болю і смутку.

Зближався час від'їзду. Я пригорнув Юлю і поцілував в уста, а потім в очі. Вона не боронилась. Сказала лише: — Напиши!..

Жаль мені було з нею розставатись. Я сказав їй про те, додаючи: — Але, хіба, ще зустрінемося. Будь, Юленько, тільки незасліпленою. Глибше вникай в суть справ. Я напишу, обов'язково напишу. А про очі пам'ятатиму...

Юля погрозила пальцем.

Поїзд відійшов. Я сидів у купе. А перед очима стояли голубі замучені оченята Юлі. Юльки-вергунки. Я думав про неї...

Незабаром мені прийшлося покинути не лише Львів, але й країну взагалі. Знайшовшись за кордоном, написав Юлі листа, але адреси не подав. Від того часу ми загубились у світовій завірюсі. І щойно тепер, після п'ятнадцяти років, несподівано зустрілись знову ж у Львові.

Йшли парком. Юля міцно держала мене за руку, якби боялась, що кудись втечу. Сіли на відокремленій лавочці. Я глянув на знайомі, забуті було очі. Вони були такими, як і колись. Великими і голубими. Всміхались.

Юля почала:

— Коли я верталась тоді з двірця, мені хотілось плакати. Подвійно. Тужно було за тобою, а потім я не могла знайти відповіді на твоє тодішнє запитання... Але залишмо це. Цього вже не буде... Тебе, мабуть, дивує, як це я, невгомона завзята жовтоблакитниця залишилась тут і знаходжуся тепер в радянському Львові? Червоному, комуністичному Львові!

Мене це не так дивувало, як дійсно цікавило. Я відповів — безумовно, що так. Юля продовжувала:

— Зрозумієш, коли знатимеш усе.

Подивилась кудись у даль, якби шукаючи загублених в просторах часу думок і говорила:

— Якійсь час я притихла і сторонилась людей. Багато думала, сперечалась з братом. Час, однак, брав своє. Згодом втягнулась на добре в цю їх роботу.

Мене вразили слова «в цю їх роботу», але я нічого не відповів, вдаючи, що не помітив цього.

— ...Робила це, робила те. Виконувала різні доручення. На душі було якось сумно, але скоро й це минуло.

Прийшла осінь 1939 р. Ми оселились у генеральній губернії. Батько вчителював. Про продовження моєї науки не було мови... Пішла працювати в лікарню. Як бачиш — по професії, хоч її в мене ще не було. Важко приходилось, але іншого виходу не було. Серед нас велась підготовка до великого чину, як тоді говорили. Запевняли, що скоро буде визволена Україна й ми вернемося додому. Ти, розумієш, до вільної України! (Юля сказала це піднесеним голосом). До такої, про яку мріяла, про яку я з тобою колись сперечалась. Я прикладала до цього руки. Помагала.

Прийшов червень 1941 р. Було проголошення держави. Був уряд. Ми вернулися до Львова. Але, але незабаром я побачила, що це все омана. Не було не тільки держави, не було навіть нас. Нас, як народу. Ми стали частиною генеральної губернії і групою рабів. Ба, більше — рабів прислужників! Багатьох з нас це ранило. Боліло. Впав клич: Боротьба з новим окупантом! По розстрілах у Києві ця думка посилилась. Населення було незадоволене. Почалась організація загонів нібито до боротьби з німцями. Я втягнулась до цієї праці. Треба було виїхати зі Львова. Виїхала. Тинялась. Були групи, загони. А я при них вже як лікар. Бачиш, як скоро авансувала. Все було. Не було лиш справжньої боротьби. Десь іноді когось скубнули, але в вирішальних місцях — нічого. Тому, хто висунув думку, щоб узгіднити дії з червоною, себто радянською партизанкою, змили голову. Хотіли бути незалежними. Питання тільки — від кого?

Страшно було... Зі сходу фронт котився шораз ближче. Розум і сумління диктували боротьбу, а її не було... Врешті прийшов сорок четвертий рік...

Я говорю так телеграфічно, щоб ти скоріш зрозумів усе, — дивлячись на мене, промовила Юля.

Я не переривав.

— Ми дістали наказ відійти в Карпати. Багатьох з нас це дивувало, але ми все ще були послухні. Відійшли, хоч і не розуміли чому.

Невдовзі прийшла Червона Армія. І ось тоді нас почали уактивнювати. Це, мовляв, головний ворог. І з ним треба починати правдиву боротьбу. Зрозуміла я тоді, чому не боролися раніш. Почались дії. Нас, однак, скоро розгромили. Ми дістали наказ: Ідіть у села і влаштувайтесь, не трайте лише зв'язків. Я влаштувалась у повітовому шпиталі. Все, як бачиш, по професії. Людей до праці не було і мене, коли довідались, що я медичка, радо взяли. Працювала сестрою. Мешкала сама на окраїні містечка. До мене заходили мої бувші товариші. Помагала їм, чим могла: давала ліки, харчі, одяг. Скоро з мого помешкання зробивсь якийсь зв'язковий пункт. Я знала, де й хто переховується. В шпиталі праці було багато. Були хворі й ранені. Здебільшого червоноармійці, але бували й інші. Бували росіяни, українці, грузини, усякі. Часто я чула там такі ось слова: від Сталінграду до Берліна дійшов — чорти не взяли. А тут — бандерівська куля трафила. Моторошно мені робилось від того. Страшно. Кінчилась війна. Одне з найогидніших людських нещасть. Люди тішилися миром. А тут ще вбивано. Ранено. Жак!

Юля хвилювалась. В її очах спалахнули вогники обурення. Я мовчки слухав.

— Так пройшов майже рік. Важко мені було.

Я побачила людей, що терпіли, а одночасно була якби співвиновником їх терпіння...

Юля закрила обличчя руками, похилилась і замовкла. Пробиваючись крізь листву дерев, проміння сонця ковзались по її волоссю. За хвилину втягнула повними грудьми западне повітря, піднесла голову і, мнучи в руках хустинку, продовжувала:

— Якось одного травневого ранку до нас привезли чорнявого чоловіка, ось такого, як-то кажуть, типового українця, років тридцять. І чуб чорний, і очі. Мав простирані обі ноги. Виявилось, що це секретар районного комітету партії. Поранено його під час сутички з загonom УПА.

Дуже жалів, що не може працювати. А праці тут, як говорив, сила-силена. Шкіл нема. Господарство зруйноване, міста занедбані. А ось чимало місцевих молодих людей замість йти й працювати, повтікало до лісу і бавиться в війну, яка, на жаль, забирає багато жертв. Кому це потрібно?! Хіба не місцевому населенню? Ось ви місцева — хіба ж вам хтось перешкоджає працювати, говорити по-своєму? Вчитися?

Дуже часто ми так з ним бесідували. Говорив, що як тільки вилікується, — негайно піде до праці. — Юля! ви ж бачите, скільки нам тут шкіл ще збудувати, домів, колгоспів, фабрик!

А коли я йому звертала увагу, що не всі так думають і так бажають робити, як він, та що є тут і серед прибулих з України і з Росії різні люди, відповідав:

— Це так! Є різні. Є такі, що прибули сюди, щоб робити кар'єру, інші — щоб попросту жити. Є й такі, що не розуміють своєрідності місцевих умов і через те роблять дурниці. Але чи ж це дає підставу, щоб тікати від праці?! Навпаки — вимагає її якнайбільше! Життя не стоїть! Мусить же хтось творити його!

І все мріяв, мріяв. Часто голосно. Його фанатизм нагадував мені наші колишні суперечки! Я пригадувала тебе, брата і інших наших товаришів, що бували в нас. Почуття подиву й пошани виростало у моїх грудях. Це не були люди кар'єри, а люди ідеї.

Віктор, — так називався цей секретар, — перериваючи мої думки, говорив:

«Ну ось скажіть, Юля, за що до мене стріляли? Що злого я зробив місцевому населенню?»

Мені робилось лячно. Я відчувала, що правда по його боці. Бо ж дійсно. Передо мною лежав один з тих, хто вигнав з нашої землі одного окупанта, після другого. Об'єднав усі землі, віддав землю селянам, а ось тепер горів бажанням будувати тут нове життя! Це не були фрази. Це були факти! У Львові працював університет. Усюди знову відкривались українські школи. А тут наказувано тих людей вбивати. За що? В ім'я чого?!

Одного вечора до моєї хати у ці важкі для мене дні зайшов один з наших тодішніх проводирів. Це бувало часто. Я йому дещо про мої сумніви сказала от так по щирості. Згадала і про Віктора. Подивився на мене грізно і сказав:

— Бачу, що більшовицька зараза і тебе починає чіпатися. Це погано. Дуже погано. Щоб вилікуватися — мусиш цього твого комісарчика викинути! Розумієш: викинути! Відповідний момент. Ранений — помер. От і все. Ніхто й уваги не зверне. Інакше підеш під суд! Наш суд!

Я стала як вкопана.

— Ти що, збожеволів?! Винищувати тих найкращих?!

— Так мусить бути! Інакше твої солоденькі і українізовані комісарчики усіх вас поперероблюють на свої підстільки! Вони найнебезпечніші для нашої справи!

— Найнебезпечніші?! — перепитала.

— Ти за кого мене маєш?! — крикнула, як оскраженіла — і підійшла до нього. — За кого?..

— За продажне створіння! — процідив він крізь зуби.

— Продажне?..

— Так, продажне! Куплене теплими словами, а може, й ще чимсь!

Не могла оволодіти собою. Якийсь дивний перелом наступив в мені. Відчула, як кров б'є до голови. Побачила перед собою ворога, визбутого всякого чуття. Підійшла ближче і з усієї сили ляснула в лице.

— Геть звідсіля! — заверещала і вказала на двері. — Геть! Не позволю мішати себе з болотом. Досить вже маю вашого божевілля! Ти ж знаєш — я не з лякливих.

Відскочив. Миттю витяг револьвер і з словами: Гинь, гадино продажна! — вистрілив. Раз, другий. Відчула біль у лівій нозі, а потім у лівому боці. Крикнула, впала. Він вискочив з хати. Я кривавила. На щастя сусіди були вдома і, почувши вистріли, вбігли до мене. Я лежала у крові. Побігли до шпиталю. Приїхала скоро поміч. І я знайшлась серед шпитальників. Мала, однак, щастя. Жодна з куль не заділа костей. Кулі повитягували й я почала лікуватись. Вилікувалась. Тепер залишилися лише шрами. Один ось тут на нозі (показала місце на лівій нозі вище коліна), а другий на лівому боці, ось тут, недалеко від серця. Як бачиш — цілив добре. Був, видно, певний, що не видажуаю.

Лежачи в лікарні, я багато думала. Вже тоді я побачила, якою сліпою я була! Якими ілюзіями жила. Говорили про єдність, про добро нації, про народ, а в той час мордували найкращих синів цього народу!... Нелегко це все давалось перебороти. Я ж багато років цим жила. Однак треба було вибрати одне, або друге. Стати по якомусь одному боці. Я все ще вагалась і чогось боялась... Що буде? Як на це дивитимуться ці, що ми з ними боролися? Чи зрозуміють мене? Трагедію таких, як я? А як не зрозуміють, що тоді?!. Важко було. Боліло тіло. Боліла й душа...

:

Якось в тиждень після того, як мене привезено до шпиталю, пришкандибав до моєї палати Віктор. Я була одна. Сестра, що мене доглядала, вийшла. Сів біля мого ліжка і почав випитувати, що сталося. Розповіла все! Геть усе...

Коли я кінчила оповідати, Віктор мовчки взяв мою руку і пригорнув до уст. Якимсь гарячим вогнем повіяло від них!

— Нічого, Юля! Все пройде. Тепер ви вже на власній, що називається, шкірі переконалися, ким є ці люди і що спільного вони мають з Україною?! Ми ще з вами попрацюємо для неї. Ви хороша і чесна людина. Таких нам і нашій Україні треба багато. Багато!

Мені стало легше. Несподівано починалось нове життя. Я відчула, що з одного світу попала в другий.

Від того часу Віктор майже щодня заходив до мене і все потішав. Оповідав про себе, про воєнні переживання. Про плани. Над нами підсміювались. Мабуть вважали, що любимося.

Десь у липні я вийшла з шпиталю. Післали мене кінчати університет. Здається, що Віктора рука була в тому. З запалом взялась я до науки. Трохи з мовою мала клопіт, бо не всі професори викладали по-українськи, але згодом звикла і до цього. Кінчила університет і тепер я вже правдивий лікар. І з освіти, і з покликання. Праці багато. Але я з неї дуже задоволена.

Тепер вже розумієш, чому я у Львові.

Живемо у мами на давньому місці. Заходь, мама дуже втішиться коли побачить товариша сина. Вона його ніяк не може забути... По-знайомлю тебе з чоловіком.

— Себто з Віктором? — запитав я якось механічно.

— Ні, не з Віктором. Віктор був вже тоді одружений.

Я мовчки дивився на Юлю, а вона говорила:

— Легше мені стало, коли ось так висповідалась. Може, вже підемо?

— Ні, краще побудьмо ще тут. До вас я вже й так не вспію зайти. Я ж сьогодні від'їжджаю. Вже й квиток маю.

— Та хіба ж ти не у Львові мешкаєш?

— Ні, Юленько, не у Львові і навіть не на Україні.

— Але провести тебе, хіба, можна?...

— Приходи. Дуже навіть прошу.

Вказав годину. Вокзал.

Встали і попрямували ввєрх до площі Хмельницького. Там розсталися.

Ввєчєрі Юля прийшла на вокзал. Принєсла дві троянди — червону і синю. Віддаючи їх сказала: — Тим разом маєш дві — вони творять цілість. Жовте відпало. Відпало те, що було нездорове й гниле.

В голубих очах блищала радість.

Ми попрощались.

Я поїхав тим самим шляхом, що й колись. І як колись, сидячи у купе, перед очима мав Юлю. Синьооку, золотистоволосу Юлю! Юль-ку-вертунку, Юлю-лікаря.

Поїзд гуркітливо мчався вперед.

Передо мною лежали Юлині троянди — червона й синя — та рясно розсївали свої запашні пахощі.

Я з насолодою вдихав їх.

Пахощі були такі ж соковиті, як і заквітчане життя, символом якого були ці троянди.

Максим Запорожець

ХЛОПЦІ В КОЖУХАХ

На майдані біля церкви стояли юрбою перелякані на смерть люди, приглядаючись, як сімдесятилітній Петро Левчук з трудом копав яму завдовжки чоловіка, відкидаючи на боки змерзлу землю. По його обличчю спливав піт, змішаний з кров'ю. Поруч на снігу лежав горілиць окутаний в подертий кожух мужчина років двадцяти, Іван Романчук, а біля нього стояли німецькі жандарми.

Романчук лежав непорушно з посинілим від морозу лицем і зплющеними очима. Йому не хотілося вмирати. Два тижні тому, чудом вирвавшись з гітлерівського табору для полонених, він продирався крізь ліси на схід. Але скоро застудився і вирішив шукати рятунку серед людей. Приблукався вночі на край села до Левчука, який, довідавшись, хто такий Романчук, сховав його в своєму льоху.

Старий Петро, хоч і був самотній — дружина померла торік, дітей не було — та дуже бідний, кормив його, часто сам недоїдаючи, лікував чим міг, доглядав наче свою рідну дитину. Коли почали вертатися сили, Романчук попросив діда, щоб зв'язав його з партизанами. Дід, поміркувавши трохи, покликав якогось рудого дядька Макогона. Макогін хитренько про все розпитав, казав показати йому табірне тавро, а після цього погодився.

Сталось так, що того самого дня, коли Макогін мав піти до лісу, до села несподівано заїхав повний самохід жандармів. Приїхали за збіжжям. Ходили від хати до хати, забираючи останнє зерно і селян. В Левчуковій коморі було пусто. Жандарми вже збирались виходити, як побачили вхід до льоху, заглянули туди і знайшли там хворого Романчука. Його разом з Левчуком зразу заарештовано і відведено до коменданта. Почалися допити і катування, але дарма: обидва мовчали. Після обіду розлючені фашисти вирішили їх обох розстріляти на очах у всіх і наказали солтисові зігнати всіх людей на майдан. І ось наближався сумний кінець.

Романчука брала лють на себе, що дався так схопити і шкода йому було доброго діда Левчука. Думки вогнем спалахували.

«Де ви, мрії про помсту, боротьбу на смерть?.. Так помирати... Мамо моя, не жди...»

Дальші думки перервав різкий голос:

— Скоріш, скоріш, швайнерайн!

Романчук відкрив очі. Саме тоді старий Левчук, зморений, завлився на землю. З юрби почувся плач.

— Тихо, швіні! — заверещав комендант. — Ото пам'ятайт, паршивці, всіх розстрілаю, хто переховує большевікен... всіх до одного...

Романчук при цих словах жажнувся. Але не зі страху, о ні! З юрби, що стояла тисним колом, до коменданта підійшов з хитрою усмішкою рудий дядько Макогін з лопатою в руках.

— Герр комендант — чув виразно кожне влєсливе слово Романчук — мороз тисне і доки цей дідуган викопає яму, то панове жандарми замерзнуть на зубок. Дозвольте, з ласки вашої, я допоможу викопати, хай йому трясця...

• При останніх словах він ще й сплюнув в бік діда. У Романчука, здається, серце перестало битись. Ось іуда, підлий зрадник перед ним, а він його мав за друга... Помсти! Кари! Хочє крикнути тільки одно слово: зрада! Вбити його, знищити... Порушив губами, але дарма, не видобув ані звука...

Комендант глянув на добрячого дядька Макогона, а відтак на наспулений натовп і видалося йому, що цей натовп якось погустішав і ніби приблизився до нього. Комендантові щось у цьому виразно не подобалось.

— Яму викопаєш пізніше, — гаркнув він до Макогона. І несподівано подав команду жандармам:

— Приціляйсь!

Жандарми прищулились, а Романчук в муках закрив очі. Але поки їх закрив, ще побачив, як Макогін раптом підніє лопату високо над головою. Почулись постріли. Ще раз і ще раз, якийсь шум, невиразні крики. Тільки чому він ще живий? Романчук знову відкрив очі і сам собі не повірив. Біля нього стояли нахилені дід Левчук і дядько Макогін, а на землі лежали трупи кількох жандармів, решта, кинувши зброю, підняла руки вгору. А навколо стояли хлопці в кожухах з пешаами в руках. Аж тепер Романчук усе зрозумів.

До вечора було ще далеко, як з села подалась до лісу велика валка саней з партизанами. Романчука і діда Левчука віз на своїх санях дядько Макогін, розповідаючи вдєсяте, яку то він штуку утнув.

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ ЛЮБОВІ

Ми сиділи в світлиці УСКТ.

Серед нас був і Микола Климчук. Завжди веселий, цим разом мовчав, сидів зажурений і пригноблений. Видно, щось його гризло. Промовив щойно тоді, коли затихла пісня. Говорив повільно:

— В житті різно буває і не завжди так, як хочеться. Слухаючи оце пісню про кохання, я пригадав собі одну історію. Якщо бажаєте, могу вам її розповісти.

Ми охоче погодилися. Микола почав:

— Це було в травні 1947 року, на Підляшші, в мой, як-то кажуть, рідній стороні. Як тепер пам'ятаю цей вечір. Чудовий літній вечір. На селі лунали співи молоді, навкруги розносився гомін веселої дїтвори... На призьбах порозсїдалися стомлені працюєю старші. А я, стоячи під липою, прощався з своєю дівчиною. Марусею звали.

Тиждень тому ми ще й не думали прощатись. В червні мали по-братися. І тут раптом мене покликали до війська...

— Марусе, чи будеш чекати на мене? — питав я дівчину, пригортаючи до себе на прощання. — Чи будеш? Бачиш, завірюха, неспокійний час. Банди грабують і мордують людей, горять села...

— Буду, буду, любий, — відповіла вона. — Клянусь, що буду чекати хоч би й десять років!

По її обличчю котилися великі, як горох, сльози.

— А ти... ти, не покохаєш за цей час іншої? — витираючи сльози, питала Маруся. — Не покохаєш, не зрадиш мене?..

— Присягаю тобі, Марусе, — дивлячись в її заплакані очі, запевняв я її, — якщо не загину, повернуся до тебе... поберемося.

Село поволі затихало... Люди розходилися по хатах, лягали спати. А ми все ще прощалися, обіцяли бути собі вірними.

Маруся була круглою сиротою і тому з малих років служила за наймичку в багача Козюри. Йй так хотілось уже вирватись з чужих рук, стати вільною та почати працювати на себе і на свою сім'ю. А тут треба ще стільки ждати...

Микола на хвилину замовк. Вийняв цигарки, почастував нас і, затягнувшись димом, продовжував:

— На третій день я був уже в Щеціні. Тут мене відразу одружили з карабіном. Служба була нелегка, не раз і смерть заглядала в вічі. Довелося стерегти Одру, через яку часто намагалися прорватись різні шпигуни, втікачі та диверсанти. Не минув і тиждень, як мене важко поранено. Я вже думав, що доведеться попрощатись з білим світом... Але кому, як-то кажуть люди, не судилося вмерти, той до самої смерті буде жити. Вилікувавшись, я знов пішов служити. Цим разом призначено мене до частини, що стояла у Вроцлаві. І ось тоді ціле наше село переселено. Згодом мені вдалося нав'язати листування з батьками, а з Марусею — ніяк не міг. Батько писав, що вона з багатьма іншими односельчанами залишилася на другий транспорт, але куди її повезли — не знав.

Проїшло чотири роки військової служби і я повернувся до своїх батьків, але і тепер нічого про Марусю не міг довідатися. Ніхто також не знав, де проживає багач Козюра. Я почав його шукати. Знайшов на Вроцлавщині, але Марусі й там не було. Старий Козюра говорив, що зараз по приїзді сюди вона покинула найми і пішла собі кудись. Куди — він не знає. Годі було не вірити. Я шукав далі, розпитував, але дарма. Пропала.

Минуло дальших два роки. Мати благала, щоб женився. Вона помітно підупала на силах і ждала на поміч невістки. А я все ще сподівався, що знайду Марусю. Але за нею й слід пропав. Я почекав ще якийсь час, а після, піддавшись намовам матері, одружився з Катрусею, колишньою своєю сусідкою. Жили ми дружньо, кохали одне одного. За рік народився синок. Аж тут нараз, як грім з ясного неба, лист від Марусі. Писала коротко: «Приїжджай якнайшвидше, мушу з тобою зустрітись й поговорити». Спочатку я не знав, що діяти. В мене була вже своя сім'я — дружина, син. А тут — вона.

Що робити? — думав я. В голові роїлося повно різних думок, але нічого пубного придумати не міг. Вкінці думка побачити Марусю, дізнатись щось ближче про її долю, поборолла все інше. Я відчув, що десь там в глибині серця жевріє ще іскорка старої, першої любові... Вирішив поїхати.

Не відкладаючи, зараз же на другий день вранці вибрався в дорогу. Дружині сказав, що виїжджаю до міста. Не хотів її передчасно бентежити. Зрештою, і сам не знав, що буде далі.

Дорога була далека. Коли добрався до пегеєру, де проживала Маруся, на дворі вже добре потемніло. Зайшов до хати, яку показали люди. Переступив поріг і мало не зомлів від картини, яку побачив. В хаті було повно людей. Хтось вголос читав псалтиря. А на покуті... на покуті лежала обставлена свічками, з заплющеними очима вона. Біля неї на стільчику сидів заплаканий хлопчик років семи.

Микола зітхнув глибоко і, втупивши очі в підлогу, продовжував:

— І так не довелося мені побачити її живою, поговорити з нею. Не діждалась і вона мене. Не дожила.

Маруся, як розказували, зовсім не хворіла. Вмерла нагло від розриву серця. Мені передали тоді і листа, якого знайдено при мертвій. Ось він.

Микола сягнув рукою до кишені і виїняв аркуш старого записаного паперу.

— Зберігаю його, як дорогу пам'ятку. Послухайте, що вона нещасна писала до мене:

«Миколко! Перед кількома днями я дов'далась від Петринюка, що ти живий. Він дещо розповів мені про тебе. Ти вже одружений і, мабуть, забув про мене. Я вислала листа до тебе, але не знаю, чи прийдеш, чи ще тебе побачу. Сьогодні мені чогось міцно защеміло серце. Чую, що не переживу цього нещастя. Коханий! Я думала, що ти не покинеш мене. Я писала до тебе багато, але від часу нашого переселення всі листи верталися назад. Спочатку думала, що тебе вбили, але бачу, що це неправда. Я багато пережила горя. Зимою 1947 року старий Козюра, побачивши, що я буду мати дитину, прогнав мене від себе. Хотіла піти до твоїх батьків, однак не знайшла їх. Соромилась усіх людей і тому опинилась аж у цьому пегеєрі. Звідси написала два рази до Козюри, щоб на випадок твого повернення передав тобі мою адресу. Але він певне боявся, щоб ти з ним не порахувався, чи що. Не знаю, зрештою. Тепер вже мені однаково. Так далі не хочеться жити. Серце вішує, що не переживу цього... Якщо помру, не дочекавшись тебе, то не дай пропасти Михайликові. Він твій рідний син, наша дитина. Не залиши його на посталу, не дай марно загинути. Хай хоч він буде тобі пам'яткою про мене, пам'яткою про нашу любов. Тvoja вірна Маруся».

По обличчю Климчука скотилися дві великі сльози.

І ось минає вже третій рік, як її поховали. Не судилося, видно, нам у парі жити.

Михайлика я забрав до себе. Росте хлопець, добре вчиться. Зовсім подібний до мами.

Климчук замовк. Ми також мовчали. Нам здавалося, що разом з ним знаходимося на похороні Марусі. Нараз в коридорі почувилась чийсь кроки. І до світлиці увійшов диригент хору. А за ним вбігла громадка веселої, гомінливої молоді — дівчата й хлопці. До Климчука підбіг хлопець років десяти.

— Тату, тату, я теж прийшов на пробу, — горнучись до Миколи, вигукував він радісно.

— Добре, синку, добре, Михайлику! — виривається з уст Климчукові. Його обличчя зайсніло чимось радісним. Він міцно пригорнув до себе хлопця і поглядів по кучерявій голівці.

ТАЄМНИЧА МОВЧАНКА

Поїзд котився по завіяних снігом рейках. В купе другого класу їхали резервісти. Одні радісні і веселі співали пісень, інші грали в бридж. Один лише Михайло був замислений і пригнблений. Він, спершись на столик, сидів непорушно біля вікна, заплющив очі, ніби спав. Ніщо його не тишило: ні радісний настрій в купе, ані звільнення до резерви. Сидів сумний, думками був увесь у минулому.

Ось одержує вчительський диплом, перша лекція на селі і Ніна. Синьоока, ясні як льон кучері, захоплючі розмови. Перша любов. А потім розлука. Як зараз чув: «Будь спокійний за мене, я терпеливо чекатиму на твоє повернення». А пізніше листи, спочатку часті, а потім рідші, аж прийшов останній: «Михайле! Мені дуже прикро, що мушу взяти назад свою обіцянку. Наші плани нездійсненні — я виходжу заміж. Прости мене. Ніна».

Але, як писали знайомі, Ніна не вийшла заміж, а лише по якомусь часі звільнилась з пегеєру, де працювала книговодом, і виїхала до батьків на село. Причин не знали. Написав до неї раз, другий. Мовчала. Пробирав вирватися у відпустку, однак не пощастило. Здавалось пізніше, що забув, аж ось знов занило... Що могло статися? Невже, однак, вона вийшла заміж?

Думки роєм облягли голову Михайла. Сидів далі непорушно, розплющив очі і дивився крізь вікно на сніжок, що щораз густіше вкривав землю. Серце стискав біль, проймало холодом.

Сонце ховалося за обрій. На землю надтягав зимовий вечір. На дворі міцнів мороз.

Висівши з поїзда, Михайло вийшов на заметену снігом дорогу. Спочатку, ще в поїзді, думав їхати до своїх батьків, але, що це було по дорозі, вирішив таки вступити до Ніни. Ішов і бився з думками.

— Ех горе, ти моє горе, — нарікав в думці. — І чому ж ти на мене накинулося саме тоді, коли не пора на сум? А, може, вона справді вийшла заміж? Напевно, бо інакше відписала б на листи. А коли так, то навіщо туди йду?

Думки шугали в голові, мучили, гнітили. Ішов вагаючись, чи не повернути. На дворі робилося щораз темніше. Десь здалека долетіло пронизливе гавкання собак. І він приспішив ходу.

Ось і перші хати. Село.

На вулиці Михайло зустрів хлопця, що ніс дрова. Запитав про хату Ніни.

— А он третя зліва, — відповів той, змірявши з ніг до голови незнайомого.

— То значить правду писали, — думав ідучи у вказану сторону. — Вона у батьків. Але чи сама?

В хаті блимала лампа. Чути було плач дитини. Михайло підійшов до вікна, але воно було щільно закрите фіранкою. Постояв хвилину, врешті несміливо рушив до дверей, постукав і зайшов до кухні.

Біля стола сиділа Ніна з дитиною на руках. Побачивши на порозі Михайла, завмерла

— Пробач, Ніно, що зайшов як непрошений гість. Прийшов тебе

відвідати. Хіба не візьмеш цього за зле? — сказав вражений картиною, яку побачив.

Ніна була розгублена, не знала, що робити. Опустила вниз голову і нараз затряслася від плачу. Михайло остовпіло дивився то на змарніле лице Ніни, то на дитину, що не могла заснути.

— Твоя? — запитав з докором.

— Не питай, сама розкажу, — і несміливо глянула заплаканими очима на Михайла. — Не писала, було соромно, але тепер годі скривати. Він приїхав на контроль до пегеєру... Заїмпував, приласкав, обіцяв женитися, а пізніше залишив як бачиш... З сорому я покинула працю. І так сиджу тут.

Схиливши голову вниз, знов заридала. Михайло сів безрадно на лаві. Ще важче стало йому на серці. Його огортали лють і жаль...

ПРОСТИ..

Ще позавчора Василь Моргайчук, постукуючи «древняками», весь день під наглядом тюремної сторожі пручався над тачкою з грузом. Тепер він наче не той: на ньому, замість шорсткого сіряка, коричневе вбрання, на ногах, щоправда, не нові, зате вигідні черевини. Десь і вчорашня борода поділася. Сам себе не впізнає. І аж не віриться йому, що настав кінець тюремним злигодням. Ще раз зиркає на посвідку, ще раз пробігає очима рядки, зміст яких і так вже напам'ять знає. Так, це не сон. У посвідці ясно, що за бездоганну поведінку і добру працю передстроково звільнено його з в'язниці. Так, він справді вже не в'язень, він справді знову на волі. На його обличчі малюється радісна усмішка, на душі робиться веселіше.

Старанно ховає в кишені посвідку. Востаннє поглядає на понурі мури тюрми і, помахуючи комусь рукою на прощання, швидко віддаляється від залізної брами, що виблискує в весняному сонці.

«А куди ж тепер?..»

Вже раніше він роздумував над цим, але ще досі остаточно не вирішив. Обличчя його похмурніє, сум огортає. Він поволі йде вперед, поринаючи у глибокій задумі.

«Куди ж справді податися? До Наталі? Ні. Годі мені її просити. Правда, я був винен, але ж я каявся... Ні, до неї нема вороття! А коли так, то куди?.. Що буде з сином?»

Раптом чує коло себе:

— Невже Василь?.. Ох, як же ти схуд... Аж впізнати важко...

Василь отрясається з думок, зупиняється і мірє зором двох зарослих і неохайно одягнутих мужчин, які незугарно простягають руки, щоб привітатись. Їх посірілі обличчя, запаморочені очі викликають в нього огиду. Відчуває, що їх ненавидить.

— Чого вам треба? — питає різко.

— Ми до тебе як друзі, а ти — наче сатана. Стидався б... Не ми ж винні. Це тебе твоя жіночка так влаштувала... Такій тільки камінь на шию та в воду! Іди з нами, — заохочував Василя вищий, беручи під руку. — Ну, іди...

Василь відштовхує його. В ньому все кипить.

— Вам би так камінь на шию, падлюки! Я вас знати більше не хочу! Геть з моїх очей. Геть!..

— Он, бач, чого його навчили. Ех ти... Шантрапа собача!

Василь не слухає лайки своїх колишніх компаньйонів. Сплъовує з погородою і, обминувши їх, розлучений прямує до ратуші.

«Це не для мене компанія. Це ж вони! Вони! Якже ж я міг з ними?.. Перш за все зайду в міліцію. Адже, звільняючи, казали туди зайти. Так. А дали?..».

Темна ніч вкрила містечко. Але Наталі не спиться. Сидить за швейною машиною і шие, шие. З праці у фабриці важко вижити, треба додатково заробляти. На себе і на сина. Він лежить у ліжечку і дивиться на матір. Йому також не спиться.

— Мамо, а коли татко прийде? — питає згодом.

Це синове питання Наталя чує щодня. І щодня, криючи перед ним правду, каже, що батько у війську. Але хлопцеві цього мало. Він всім цікавиться, хоче знати щось більше про батька. Наталя не спішить, однак, признатися синові. Вона боїться і кожного разу повторює, що батька забрали до війська, потішає сина. Робить це і зараз.

— Скоро прийде, вже скоро, — говорить силкуючись на усміх, хоч і сама не вірить в це. — А тепер спи, синку, бо вже пізно...

Наталя підходить до ліжечка, щільно отулює хлопця ковдрою і обпікає його голівку гарячим поцілунком.

— Спи, синку, спи...

Хлопець поволі засинає, а Наталя знов береться за шиття. Але робота не клеїться. В її вухах все ще бринить синове питання, яке не дає їй спокою.

«А що буде, коли Василь не вернеться? Він же на суді прирік це зробити. Що я тоді скажу синові, чим і як його потішу? А коли й вернеться, го як будемо жити? Чи так, як і раніш?»

Голова пухне від думок. На обличчі біль і жак. Машина затихла. Наталя, упавши головою на руки, заходить тихим риданням. Не перший раз так вже з нею. І щоразу передумує все від початку. Не так уявляла собі життя з Василем. Зрештою не було і підстав до цього. Довший час жили згідно, шануючи одне одного. Потім прийшов на світ синок. Скільки ж то радості і втіхи було! Разом сповивали дитину, разом її колихали, разом їдосипляли ночей. І здавалося тоді Наталі, що щасливішої від неї нема на світі.

Василь, звичайно, не гордив чаркою. Але хто ж не п'є? Зрештою це були такі рідкі випадки, що Наталя спочатку навіть не помічала їх. Тим більше, що Василь бував тоді опанований і спокійний. Аж якийсь торік восени почав частіше тхнути горілкою. Спочатку не звертала на це особливої уваги. Бувають же різні нагоди, щоб випити. Але такі нагоди почали у Василя траплятися щораз частіше. Заощаджених грошей меншало. Наталя почала докоряти Василеві. І чи не було за що? Тут і кращі меблі потрібні, і радіоприймач пригодився б. Та й вбратися модніше треба. Колись і Василь це розумів, але тепер її нарікання чомусь тільки розлучували його. Він став тепер цілком іншим. І відношення його до неї змінилися. Вже не слухав, як колись, її рад, не числився з нею. Її докори не тільки не помагали, а навпаки шкодили. Часто вона тоді вже не панувала над собою. Одного вечора розплакалася і натякнула на розвід. Василь осатанів:

— Поступись бабі раз, другий, то за третім схоце осідлати тебе, як коня. Годі так далі. А розвід?.. Як я тобі дам розвід, то не позбираєшся з розумом. — Розлучений, наче звір, підскачав до неї і вдарив рукою в голосу так міцно, що знепритомніла.

Наталія розуміла, що докорами не вгамує Василя і почала все збувати мовчанкою. Але тепер і це не помагало. Василь не переставав пити і, на диво, вже сам за будь-що чіплявся до неї та підносив руку.

Не розуміючи змін, які відбулись в його поведінці, Наталія почала шукати причин. Згодом довідалася, що Василь покумався з якимись двома пройдисвітами, які його споювали. Тоді пробувала промовляти до його серця. Вмовляла, благала, але дарма. Після цього він ще гіршим ставав. Довши час терпіла, криючись перед людьми. Однак відчувала, що терпець веться. Одного разу, не видержавши Василевих знущань, втекла до сусідки і все їй розповіла. Та, нічого не говорячи, повідомила міліцію. Цього ж вечора Василя арештовано. На суді він признався до всього і просив у Наталії пробачення. Але вона відмовилась. Потім, жалувала цього, однак вже було пізно. Посилала посилки, а він мовчав. І так донині...

Знесилена плачем і роздумами, Наталія підводить голову і поглядає на сина. Він спить.

«І на мене пора. Сьогодні я вже більше не можу...»

Закриває машину і починає стелити. Нараз чує стукіт у двері. Тихцем підходить до них, прислухується.

— Хто там?

— Це я, відчини, — чує знайомий голос.

«Василь...»

Обрадувана і разом з тим перелякана не знає, що робити.

«А, може, прийшов помститися?»

Хвилину роздумує, вагається, врешті боязко відмикає двері.

Василь якийсь час стоїть мовчки і благально дивиться на дружину. Вона теж мовчить, міряє в темряві його постать.

— Прости, Наталію... — чує нараз з Василевих уст. — Я все передумав, я винен... Забудьмо про все, що нас ділить, і розпочнемо нове життя, Наталію...

Наталія завмирає від раптового зворушення, на очі тиснуться сльози.

— І ти прости, Василю...

Це все, що в цю мить може видобути з себе. Похитуючись падає йому на груди і вся трясеться від ридання.

ЩЕДРИЙ ВЕЧІР — ДОБРИЙ ВЕЧІР

Це було перед Новим роком. Я сидів разом з іншими гістьми за столом у колишнього сусіда, приятеля з дитячих років, Івана Щедрого, який запросив мене до себе, щоб спільно попрощати старий і зустріти Новий рік.

Настрій в хаті був наскрізь святковий. В кутку мерехтіла від сьйва свічок, прикрас і цукерків ялинка, біля якої тупцювали діти. На столі повно традиційних і нетрадиційних страв, над якими височіли пляшки з вином і закрашеною сивухою. Чарки вже стояли наповнені горілкою.

— Пора розпочинати діло — взявши до рук чарку, сказав усмінений господар хати, — бо чого доброго горілка перестоїть. Пора випити за те, що було, є, і за те, що буде. Нумо, дорогі гості, хильнімо за старий рік і за всі його щедроти, якими він нас обділяв.

Коли вже всі добре перекусили, знов почувся голос Івана Щедрого.

— А тепер, мої милі гості, за Новий рік випити треба. За щастя

і здоров'я усіх нас, людей доброї волі в усьому світі. Пиймо, друзі, за краще завтра!

І знов хильнули по чарочці, від якої аж в голові зашуміло. По кількох таких тостах за новий і старий роки почалася спільна бесіда.

Дехто споминав рідні сторони, дехто рідню на Україні, а дехто прямо болів над тим, що деякі українці цураються своєї мови і народу. Перед вів господар хати, у якого завжди мови, як полови.

— У нас в селі, слава богу, — розповідав він жаргівливо — поки що нема переводу козацькому роду, але є люди, що на манівці сходять. Тягнуть не в той ліс, що треба...

Не годиться, щоправда, при такому святковому вечорі когось обмовляти, але годі терпіти...

Щедрий не докінчив, бо до хати зненацька ввалилася група парубків разом з княгинею Маланкою і князем Василем, циганом і його кумом та почали на всю хату щедрівку, якої я ще в житті не чув:

В містах наших і по селах
Щедрий вечір, добрий вечір!
Вчаться діти в рідних школах
Щедрий вечір, добрий вечір!
Із козацького всі роду —
Щедрий вечір, добрий вечір!
Усі вчаться для народу —
Щедрий вечір, добрий вечір!
Помогти їм, однак, треба —
Щедрий вечір, добрий вечір!
Не спаде їм ласка з неба —
Щедрий вечір, добрий вечір!

І тут князь Василь почав продавати цеголки на стипендіальний фонд, княгиня Маланка — українські книжки, а циган з кумом почали збирати гроші на передплату «Нашого слова».

Продавши і зібравши дещо, заспівали ще одну щедрівку і, попрощавшись, побігли до другої хати. Обіцяли прийти ще і повиншувати...

В хаті зробилося якийсь тихо, але радісно. Незабаром усі розійшлися, хто куди. Я залишився у Щедрого. Полягали відпочити. Як тільки розвиднилось, ми чули нову щедрівку:

Сію, сію, посіваю,
З Новим роком поздоровляю...
Щастя й долі всім бажаю!..
Сійся, родися, жито-пшениця,
Овес і всяка пашниця,
На щастя, на здоров'я, на Новий рік,
Щоб краще вродило, як уторік:
Коноплі під стелю, а льон по коліна,
Щоб вас хрещених голова не боліла...
А в наших ліцях і школах,
Щоб не було ні голодних, ні голих!

Вислухавши таку щедрівку, Щедрий глянув на мене й, чухаючись за вухом, сказав:

— Ну, скільки маєте тих цеголок? Давайте на 100 злотих...

А коли колядники відійшли — додав:

— Молодці хлопці — традицій не забувають і про нове пам'ятають!.. От так воно й повинно бути...

Новий рік починався добре...

Євген Самохваленко

ДОБРИМ ЛЮДЯМ

У кожній країні на нашій землі
Рясніють оселі великі й малі.
І жевріє в кожному суспільстві багрець
З багаттям ясних, благородних сердець.
До них наші думи, і наші долоні,
До них наша юнь і побілені скроні.
Привіт вам сердечний, братерський привіт
За тисячі миль і на тисячі літ!
Єднаймося в змаганні за щастя й добробут,
За дружбу святу, нездоланну до гробу.
За усміх в колиці, за мир між людьми,
За шану для тих, хто у мороках тьми
У спеку, у зливу, в бурливу негоду
Життям нехтував для свободи народу,
Хто прапор свій ніс у нерівних боях,
Невгасно горів і невчасно потах...

Єднаймося у пісні, в труді незміреним
За будні крилаті, за дива натхненні,
За здійснення світлих, одвічних надій
Зазоряних снів і зазоряних мрій.
Єднаймося на подвиг невичерпний, новий,
І будьмо безстрашні і будьмо здорові.

НЕВЧАСНЕ ГОРІННЯ

Учора, кінчаючи денну ходу, —
Я бачив розквітлу фіалку в саду.
Тендітні листочки і пелюстки ніжні
Навіяли думи розважливі різні.
«Чого це ти, квітко нещасна, мала,
У лютім шукаєш на світі тепла?
Це тільки погоди смішні коливання,
Далекий бо час до твого розцвітання.
Ось зміниться вітер, нахлине мороз, —
Замерзнеш, зів'янеш від жадібних гроз».
Не слуха фіалка, розплющує очі,
Щоб клаптик хоч неба побачить до ночі.
Сьогодні я чайку зустрів на лужку,
Послала ж їй доля дорогу тяжку!
Літаючи скиглить, гніздечка шукає,
Бо кращого в світі за рідне не має.
«Пташино, послухай, стривай, схаменись,
І я такий був нерозважний колись!
У батьківську хату невчасно ідучи,
Спинивсь залюбки біля любої кручі.
Забилося серце, зраділа душа,
Та люди лихі сиділи в кущах...
Незавидна доля судилась, нівроку,
Від тої пори не спрямовую й кроку».
Та чайка, небога, не слуха мене,
Хоч вихор меткий хуртовину жене.
Останнім зусиллям випростує крила,
Але підлетіти було вже не сила.
Мов грудка маленька (її ж це вина?) —
Упала, де рідна тремтить купина.
Хто вияснить квітці і чайці крилатій,
Що краще було б до весни почекати?!

РЕМІНІСЦЕНЦІ

Хіба це не чудо, хіба це не диво,
Що котики білі упали на іву
І нишком прикрашують вбоге гілля
В той час, коли снігом покрита земля?..

Хіба це не казка, не ласки краплина,
Що цвітом червоним береться ліщина
І душу бентежну твою звеселя
В той час, як під снігом дрімає земля?..

Хіба це не втіха, хіба не надія
Для серця, що скніє в безрадісних мріях,
Побачити тихі сади і поля
В той час, як за мріями — Рідна земля?..

**
*

Що діяти — іноді й сонце не в пору
Шукає напровесні сили й простору
І ніжністю ранить, вбиває теплом
Личину якусь, нерозважне стебло? —

Метелик дрібненький, метелик зогрітий,
Зимові окови порвав, щоб летіти
І в зелені буйній шукати потіх,
Аж тут, у саду — несподіванка, сніг...

Розцвів, розгорнувши тендітні крилечка,
Пурхнув, стрепенувсь, і — сконав недалечко,
Та, мабуть, миліший і клаптик життя
Від темного мороку, від небуття.

ПІСНІ СЕРЦЯ

I

Посію я тугу,
Наче орхідею,
Та й стану, мов з другом
Розмовляти з нею.

А, добридень, квіте
Найнепорочніший, —
Сім крилатих літер
У моєму вірші.

Сім гарячих літер
У моєму серці.
І життя розбите
Й сльози-ненажерці.

Я пішов би пішки,
Полетів стрілою
Цілувать обніжки
Юності прибою.

Де моливсь я часто
Обріям чудесним,
Де барвінком-рястом
Заплітались весни.

Посію я тугу —
Мережану збірку,
Пригорну, мов друга,
Заридаю гірко.

II

Не палай, моє серце, тривожно,
І не бійся, мов риба об лід, —
Юних літ воскресити не можна,
В чужині загубився їх слід.

Не шукай щастя-долі в минулім,
Як в майбутнє так важко іти...
Процвіли твої весни-зозулі,
З рідним краєм порвалися мости.

Не палай, моє серце, даремно,
Не жалій, не моли, не проси, —
Похвай свою пісню буремну
На межі безнадії й краси.

III

Вітри, замети, снігові...
О, милий друже, не ридай, —
Маленький окраєць надії
Навіки в серці приховай!

Які б не стали перешкоди,
Не трать її і не губи,
Хай тобі світить у негоді
І зогріває в боротьбі.

Ще мить — і весняна стихія,
Мов грім, на кригу упаде.
О, друже мій, не трать надії
На щастя вічно молоде!

НАД ЮВІЛЕЙНИМ НОМЕРОМ

Мов привиди блукали ми похмурі
У сутінках безрадісних доріг,
Ми так вже звикли до громів і бурі,
Що про політ ніхто й згадать не міг.

І враз засяло сонце веселково
І пронеслась, мов краля, новина:
В Варшаві вийшло рідне «Наше слово», —
Чи ж усміх долі й нас не омина?

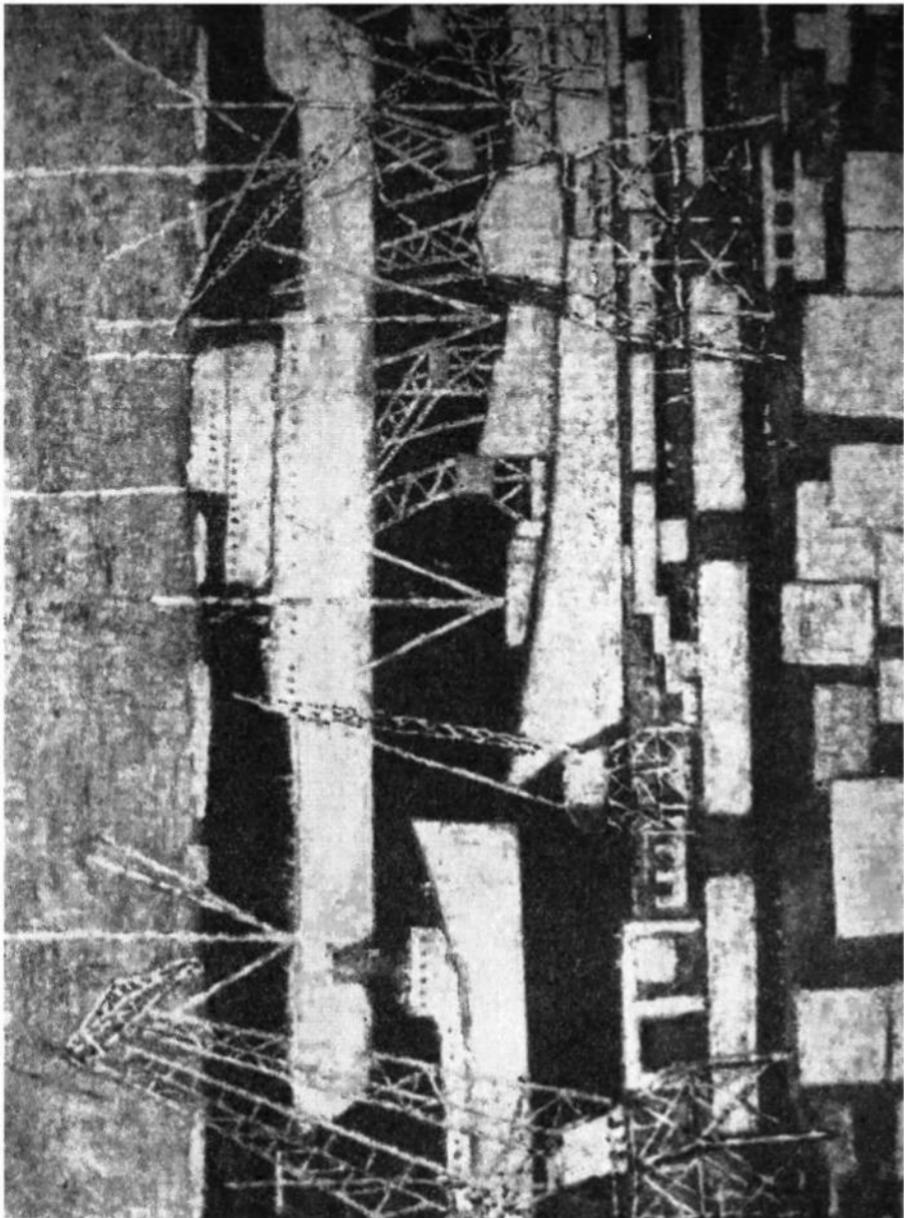
Береш до рук, очам своїм не віриш.
Крізь сльози споглядаєш сторінки,
Зворушенню нема, здається, міри,
До болю дорогі оці рядки!

Коли б так зрозуміння трохи більше,
І більше праці, менше дорікань,
А то — аж дивно — дихати вільніше.
А поринаєм в своєрідну твань.

Одні, мов бджоли, в праці не вгавають,
Другі чомусь розгнівались, мовчать,
А інші кажуть: «Наша хата скраю,
Наш сенс життя — байдужа благодать»...

Прийшла пора протерти очі, друзі,
Згуртовано стриміти до мети,
В палкім труді, у єдності й напрузі
Любов до Батьківщини зберегти.

Щоб не стидались діти і онуки,
Щоб добрим словом спом'янули нас, —
Відкрити серце і подати руки
Найвищий час.

Андрій Ментух. У ПОРТІ. Олія

Лев Гец. СЯНІЦЬКИЙ ПЕЙЗАЖ

СЛУШНА РАДА

А. Вербі на знак пошани

Не виправдуйся, любий поете,
Що забракло концепцій і рим.
Далєбі — це пуста етикета,
Не втішайся ж незручним, дрібним.

Бурям, зорям, і веснам назустріч,
Що ведуть до прогресу й добра!
Ану, виглянься, дубе, у люстрі,
Ще ж тобі зеленіти пора.

І на захист не клич перевтому,
Затавровану звичку нероб. —
Треба й пісні також перелому,
Меланхолії — куля у лоб!

Ще тобі молодіти і сіять
І цвісти, і сіять, і ясніть
Україну казкову леліять,
Про кохання складати пісні,

Не зітхай безнадійно до втечі
(Від себе аж ніяк не втечеш).
Трохи гарту узяти на плечі
І мерщій прямувати, авжеж, —

І до щастя дорогу мостити...
(Ой, цікаво із піснею йти!)
Як же можна невчасно згоріти?
Чи ж мету на півслові знайти?

Не втішайся ж, поете, застоєм,
Що не думка, то, майже, сюжет!
Як співати — співати запоем,
Бо без цього який ти поет?

МОЛОДОМУ ДРУГОВІ

В тебе ще мрійний, несміливий погляд
І молоко, як кажуть, на губах,
Та я тебе, мій друже, ставлю поряд
Важливих дій в майбутнього садах.

Короткий час у батьківській хатині, —
За день, за два, ти випурхнеш у світ,
І ось моє тобі послання нині,
Мій приятний і щирий заповіт:

Як батька й неньку — полюби людину,
Ії життя завітчане в труді,
Та коли ти забудеш Україну
Нікого не полюбиш вже тоді.

Для всіх народів серце май єдине,
Як благородне сонце на весні,
Та не забудь, що ти є українець
І вірний син священної землі.

Вивчай культуру й мови чужоземні,
Здобутки людства всіх країн і меж,
Та пам'ятай: зусилля ті даремні
Якщо ти рідну мову оминеш.

Заслуханий у заспіві пташині,
Куди б не трапив твій життєвий шлях,
Склади данину рідній Україні
В її натхнених, осяйних піснях.

І буде світ тобі неначе рожа
З-під матірнього, рідного вікна,
І молодість — як райдуга пригожа,
І непотрібне слово: чужина.

PERPETUUM MOBILE

Дорогі сестричці Олі Бабинець — на Україну

Як тільки-но, насичені теплом,
Спросоння, в сонці, защебечуть трави,
І жайворонок пристрасним крилом
Проколе вись натхненно й величаво,
Як проліски у віщій метушні,
На втіху серцю, провесні на славу,
Віночком синім вклоняться мені,
Розсипавши мережані щедроти,
Так важко жить тоді на чужині!..
Байдужі Вісли капосні зальоти, —
Я Холмщину у спогадах німих
Вітаю щиро й прославляю всоте.
Який же в цьому може бути гріх,
Яка гроза для буйної уяви,
Що в роздумах зажурено-гірких
Розквітне раптом місяць кучерявий,
Отой, що чарівливо шелестів
В верхів'ях верб замислено-цікавих,
Коли я вперше пішки дріботів
За матір'ю обніжками-лугами
З вокзалу просто у село дідів?
О земле рідна, встелена піснями
У вранішнім тремтінні зоряниць!
Захплений тобою до нестями
Навколішках, я припадаю ниць,
Цілуючи пренепорочно свіжу
Красу твоїх весняних таємниць.
Ось спрагненим очам надивовижу
Казковий виринає березник.
Нераз, було, мов тятива проріжу
(Ні, не забудь мені цього повік!) —
Оцей гайок, що в сьайві сонця тоне,
Де відпочити, мріяти я звик,
Де килимом зоріли анемони,
І я зорів, налитий щастям вкрай,
Цілуючи їх ніжні, білі крони.
Оподалік біжить собі ручай,
Розспіваний такий, дзвінкоголосий,
Мов пташеня. — Куди спішиш, стривай!

Дивується латаття жовтоносе,
У жмурки граючись з качатами в траві.
І сяють, наче самоцвіти, роси,
І пестить душу рідний вітровий,
І зір летить на вигін, де тополі,
Чотири кралі в славі віковій,
Пишаються на вільному роздоллі,
Всміхаються на щирий погляд мій,
Намилувавшись сонечком доволі;
Дівоча пісня даль оповива,
В садах купаючись, у рясті яснощокім,
І все тобі цвіте, і все співа
Так, що, здається — цілий світ широкий
Обійми щастя серцю розкрива...
То ж де-б я не спинив життєві кроки
Безмежна туга мабуть не дарма
Із споминів чудових вириває.
І те, чого давно уже нема,
Сіризну днів сліпучим саявом крає.

СЕЛО НА ХОЛМЦІНІ

(Елегійна поема — уривки)

Світлій пам'яті моєї матері присвячую

Таємна ніч і друзі кличуть спати, —
Пробачте, любі, я ще не засну:
До мене спомин завітав крилатий
І кличе тугу дальню, осяйну

І щиру, й теплу, як весною сонце,
Як матірня любов без берегів,
Що полонила душу. У полон цей
Чарівно милий, вічно дорогий

Пускаю думи наболілі днями,
Пускаю серце чисте, молоде,
Приборкане й закуте до нестями
В тривожний час і долю, але де

Знайти мені найкращий відпочинок,
Коли не в ріднім затишку яснім?
Я ж там зростав, знав кожний сад, будинок,
Плакав надії кожної весни.

На ширший світ, на глибші почування,
На стежку у щасливіші роки,
Я ж там знайшов те первісне кохання
Від ніжної, дівочої руки...

Сади і гай. Зеленокурий вигін,
На вигоні, в долинах — карасі,
Якийсь хлопчина соняшник налігав
І їде в поле до товаришів.

А в полі, як у кожному — волошки,
Та тільки тут найкращі розвелись.
А в житі, як у кожному — ворожки
Червоним маком пишно розцвілись.

Ще за бутром, що «острівком» назвали,
Де більше трав, де квіти та роса,
Маленька Гучва котиться помалу,
Маленька Гучва... а яка краса!

Скажім, докучило читать про верби,
Та як же нунуфари оминуть? —
Здається — серце на шматки роздер би,
Щоб зорі ті у душу загорнуть.

І ось в такій привабливій світліні,
В густих кущах, як добре пошукать,
Зустрінеш часто мрійні очі сині,
І капелюх, і вудку холмщана,

Що аж сюди забрів шукать розваги
Й нагородити шестиденний труд,
А щоб зазнати більшої поваги
Він люльку курить. Бджоли десь гудуть,

Спиваючи солодке половіння
З розкішних верб... (Я все ж не потерпів,
Буває так, що знехотя, з похмілля
Поет зловити й дужу не успів,

Як вже слова, мов кучері дівочі,
Хвилюючись, спливають на папір,
І от, сердешний, хоче чи не хоче,
То мусить їх схопити у ясир,

Щоб у мереживі сп'янілих римів,
Дзвенів лад мрій і — пристрасних думок,
І коли б так їх силою не стримав,
Спалили б діла золотий клубок).

З цікавості ти не причалюй близько,
Як хочеш не згнівити рибака,
А краще сядь між лозами, в затишку,
Бо це не тільки вдача холмщана,

А й інші, хто лиш ловить рибу,
Настирливих не люблять глядачів.
Колись, як я іще малий, дурний був,
І не рибалив, як тепер, вночі.

І вдень, як тільки-но хвилина
Від праці вільна, сміло підійшов
Значев'я до «вудчастої» людини,
І конче захотів дізнатись, що

Той ізловив. Кажу: «Дай, боже, щастя!»
Мовчить чомусь. «Добрідень Вам!», я знов.
Він враз підвівсь. «Дай, боже, тобі трясці,
Ідеш, чи ні, поки ще не змолів?!»

Стою розгублений. День попеліє,
Десь коліскову почина комиш,
Озався гай натхненим соловієм,
Крилом б'є спів все більш, все потужніш.

* *
*

Горить робота завжди молодіцям
Біля худоби, в полі, у садах,
Летить додому вибита костриця
З-під хижих терлиць на зболілий шлях.

Полотна будуть на мішки, на рядна,
Ткачі готують човники, цівки,
А господиня вміла та зарадна
Скликає праль на ранок, «на деньки».

Прядуть, прядуть в годинах у зимових,
Лиш веретена радісно сюрчать.
Пливуть, пливуть струнких дівчат розмови
Таємні й скритні. Вечора печать

Кінчає день. Стихають поговори,
Журлива пісня нишком виплива,
Прийдуть послухать парубки і зорі
І дивна туга в серці ожива...

Чого немає у цій пісні:
Корчма, і вишня, і Дунай,
Пани жорстокі ненависні,
І дротом вишитий нагай.

І дівчина, і з рожі квітка,
І нездоланна чужина,
І сміхом сповнена повітка,
І кухоль меду і вина.

Цвіт черемшини і калина,
І жовніроньки на зорі,
І чорнобрива Катерина
Та, що в Шевченка, в «Кобзарі»

Сіяють щастям мрійні очі
І пісня пісню виклика,
Неначе змалювати хоче
Життя і долю холмщака.

**
*

Ласкавий вечір пристрасті колише,
Хвилює душу і чарує час,
І юний зір дотепніше й сміліше
Снує любовний сон. Слухняний гас

Вже не горить, лиш блимає в світлиці,
А серце б'ється й радісно щемить,
Рука застрягла в залишку костриці,
Урвала пісню дівчина на мить

І раптом у збентеженні такому
Почула жар обіймів молодих,
Відавши волю хлопцеві палкому,
Що в поцілунку п'яному застиг.

А так за тиждень, звечора, в неділю,
Гримлять свати до дівчини у дім,
Щоб у життя народжене з похмілля
Сади й гаї, і пісня, і село...

Любов і труд їм стане у пригоді,
Заквітне усміх, наче водограй...
Горить світлиця мрійно у господі
І в серці щастя сповненому вкрай.

**
*

Це все було. І все це проминуло.
В незмірний розпач, в тугу перейшло,
Сном непробудним Холмщина заснула,
Сади й гаї, і пісня, і село...

Снуються сльози, наче самоцвіти
І ллються щедро на чужій землі, —
Плетусь світами спогадами вкритий
І слід гублю у непроглядній млі.

ВОЛИНСЬКІ АКОРДИ

Достойному батькові — снів

ЗАСПІВ

Прозорий ранок встав з дрімоти
І кільчить сонячні пісні,
Немов дитинства срібний дотик,
Снуються тіні запахи
Думок покинутих в півсні...
І серце, збувшись утоми,
Далекий розкриває спомин.

І хочеться згадати час,
Коли тобі всього п'ять років,
Коли між материнських ласк
Не знав про дні тяжкі, жорстокі,
І радощів ясні потоки
Стелили стежку у життя
Без пристрасті, без каяття.

Коли усе: пташки і квіти
Були, як друзі, як рідня,
Коли хотілося на вітер,
Мов на буланого коня,
Так, коли-небудь, навмання
Зненацька скочити і в гості
Полинути в безмежний простір.

Волинь: Чарівна сторона.
Шумних лісів дрімуче диво.
Кого не кликала вона
Улесливо і жартівливо
Неначе дівчина вродлива?
Покликала й взяла мене
В село, що звать Дерев'яне.

ДИТЯЧИМИ ОЧИМА

(1923 р.)

Сади, сади... Та їх тут море!
Купається в цвіту Волинь.
Блакитне небо неозоре,
І материнка, і полинь,
Зелена і безкрая рінь. —
Як радісно і любо жити,
Коли навкруг весна і квіти.

Мій батько — вчитель у селі
І друг зеленого зростання,
На кожному клаптику землі
Невтомним, пильним піклуванням
Ероцував рясні надбання
Садів, щоб їх ще більш було.
Щоб в пісні славилось село.

Як правило, розводив бджоли,
Сам він і вулики робив.
О, не забудь мені ніколи
Тих щеплених, зелених див, —
З верби я яблучка був їв.
Терпкі вони й не вельми гожі,
Та все ж на яблука схожі.

Буя, кипить зелена кров,
А там — поля, яри манливі,
Пташині гнізда між дібров,
Безжурні жарти пустотливі,
І товариські гри на ниві,
Бо, бачите, в той дальній час
Я й корови частенько пас.

ПРОЗРІННЯ

(1956 р.)

Здавалося б, чого бажати
Ще більше в світі від життя?
Та став я згодом виростати
І виринати з небуття,
Щоб трохи йнакше, як дитя
У вічі глянути й людині
Моеї любові Волині.

Навіщо нам краса дібров,
Садів розсміяне намисто?
Мій друг, любитель книг, Петро,
Душа окрилена та чиста
Не може трапити у місто,
Із-за чого — не нам це знать
(Він школу закінчив на п'ять!).

Максима ж батько ріже трачку
(Олії часом в них нема...)
З Максимом має він болячку:
В художню хоче, та дарма,
Проклятих тих грошей чортма. —
Дарма живими козаками
Розмалював Максим всі брами.

Волинь... О доле навісна,
Панам запродана луказим!
Кому потрібна тут весна?
Сльозам гарячим і кривавим!
Та й ті вам виб'ємо й подавим!
(Глузують клятві паничі)
Злетіли на Волинь сичі...

УСМІХ ДОЛІ

Волинь — Радянська Україна,
Частина рідної землі.
Вже на загоєних руїнах
Стоять нові володарі,
Герої праці, трударі.
Котися, пісне, над степами, —
Волинь назавжди буде з вами!

Привіт тобі, палкий привіт!
Недавно я вернувся з Волині.
Мій батько — сімдесят сім літ,
Та він молодший, видно, нині,
Як в цій змальованій картині,
Хоч вже тепер економіст —
До щеплення все має хист.

Сади мої, Волинь казкова,
Яка ти нині дорога!
Та тут же всюди рідна мова
Цвіте на горі ворогам,
Наперекір усім панам,
За кнут, нагайку і погрози,
Від радощів гублю я сльози...

Росте, квітує Рідний Край,
Угору випрямивши груди,
Та найбагатший урожай
Тепер тут люди, вільні люди,
Яким ясна дорога всюди,
Щоб кожний щирий трудівник
У щасті жити міг навик.

СЛАВЛЮ УКРАЇНУ

Да святиться наймення героїв,
Мужніх месників горя і сліз,
Що з неволі, із тьми вікової
Україну воздвигли у вись.

Що створили нам рідну державу,
Землі всі воз'єднавши водно,
І на щастя, на гордість, на славу
В майбуття розчинили вікно.

Сорок років в оновленій хаті
Проминуло в натхненнім труді, —
Ми сьогодні багаті й крилаті,
Ми ідемо вперед молоді!

Нам скорились дніпрові пороги,
Дніпрельстану засяли вогні,
Ми цілинні орем перелоги
По дорозі у сонячні дні.

Ми із лона Донбасу вутілля
Мільйонами тонн — на-гора!
Нам на радість, на сон, на дозвілля,
Після праці є завжди пора.

Ми у глиб, ми у шир, ми у гору,
Де лиш кличе Вітчизна-земля
Вище хмар, вище мрій, вище зору
Нам супутником доля кружля!

Сорок років моїй Україні
Світовий календар записав, —
Мов троянда цвіте вона нині
В повноцвітті радянських держав.

Ви загляньте-но тільки у Київ,
Ви Хрещатик хоч раз поглядіть,
Ні, ніхто, мабуть, в світі не вміє
Цього дива в слова перелить.

Трьох народів казкова колиска,
Як же пишно тепер розцвітал
Слався, земле моя українська,
Та на многі віки і літа.

Рідні ниви, сади і заводи,
Все, що труд, все що розум зростив, —
Слався ж мій український народі,
З роду в рід і на віки-віків.

КОСМІЧНІ ЗАЛИЦЯННЯ

Стокроть звеличую епоху чарівну,
Що розкриває нам в руках людини атом.
Як же тепер шляхи всміхаються крилато
В простори Всесвіту, в зазоряну Весну!

Все ближчає той час, як мрію не одну
Воплотимо в діла натхненно і багато.
Все ближчає той день, оте величне свято,
Що в Космос понесе ракету осяйну.

І десь у вишині, на Марсі, чи Венері
Розчинить бережно автоматичні двері
Новітній велетень — нащадок трударів,

І байдуже йому: чи нетрі, чи печері
Прийдеться стрінути, він по своїй манері,
Вітаючись, почне народний, мужній спів.

**
*

**
*

І по цей бік зоря,
І по той бік зоря,
Поміж тими та ще й зороньками
Сяє райдуга.
То не райдуга,
То дівчина мся,
В кришталевій та ще й ракетонці
Дорогу знайшла.

**
*

Дуб на дуба похилився,
Мчав у Космос та й не вбився,
Ой деж, деж, деж,
Мчав у Космос та й не вбився
Ой деж...
Вийшла зірка погуляти,
Привітала, наче мати,
Ой деж...

Звідки летиш, Зореносчику?
— Із Москви.
— Що ти везеш, Зореносчику?
— Куль соломи.
— А що в тім кулі?
— Та гостинці тобі!
Зоря біла затремтіла,
Срібним сяйвом оповила.
Ой кум-чику, чіку,
Зореносчику, чіку,
Чіку, чіку. чіку, чіку,
Чіку, чіку, чіку чіку
Ти почаще лети
До найвищої мети.
Ой кум-чику, чіку,
Зореносчику, чіку,
Чіку, чіку, чіку, чіку,
Чіку, чіку, чіку, чіку,
Ти почаще лети
Та до зірок у свати.

**
*

Зореносчик Компанію
Кличе миру та ще й чесну
Гей!

Юрка, Павла, Андріана,
І Германа, і Івана,
Оцька, Стецька і Данила,
І Гаврила, і Кирила,
Хому, Левка і Тараса,
Гарасима, Опанаса,
Максима, Омелька,
Ще й Терешка.
Тремтить зірка-зоряниця,
Підморгнула лиш на Гриця
Гей!

Гриць русьвий, кучерявий,
І відважний, і ласкавий,
Буде як приголубиться,
Мамо, дай мене за Гриця,
Є ще й інші зорі
У просторі.

**
*

Лине ракета в небесні світи,
Лине все вище, до зір,
Місяцю ясний, хоч путь освіти,
Шлях у безмежний простір.
Чесна людино, твій ум, твій труд
Всі перешкоди зітруть.
Чесна людино, твій ум, твій труд
Щастя людини дадуть.

НОВОРІЧНЕ ПРИВІТАННЯ

Ой летять сніжинки, стеляться мости,
Ти гости в нас радість, сонячна, гости!
В новорічне свято, з новорічним тостом,
Хочу взяти слово незвичайно просто.
Трунком веселим приманюють скельця,
Хочу почати від щирого серця.

Та немає в світі кращої мети,
Як для Батьківщини жити і рости.
Та немає щастя кращого на вроду,
Як віддати сили для добра народу.
Випиймо ж, браття, вітчизні на славу!
За народ і за рідну державу!

Ой летять сніжинки, стеляться до ніг,
Скільки то прийшлося перейти доріг...
Та найосяйніша — до краси стремління,
Де світає пристрасть вічного горіння.
Пиймо ж, брати, за мистецтво крилате,
В мріях палких і в натхненні почате!

Ой летять сніжинки, пісня гомонить.
Вчімося, братове, як по правді жить.
Щоб усі країни, щоб усі народи
Крокували спільно до святої згоди.
Пиймо ж за дружбу, за мир в усім світі
Словом сердечним на віки зогріті!

ІВАН ФРАНКО

У кузні батьківській із кривою народу,
Віч-на-віч стрівувшись, ти з гніву закипів,
І гнів той, наче стяг за волю і свободу,
Непримиренно ніс на лави ворогів.

І не боявся ти стихії грозової,
Ні пут ненависних, ні рабства, ні ярма, —
Стократної снаги до праці кропіткої
Тебе навчили гніт, і злидні, і тюрма.

В невтомному труді, у правді і в науці
Щасливе ти вбачав і світле майбуття.
Хоч друзів відданих і справжніх однодумців
Не сподівався, не ждав багато від життя.

Ти добре розумів, що велетень закутий
Скалу плюгавих діл не в силі ще збороть,
Що, поки пропадуть лихі царі-беркути,
Слід в жертву принести мільйонів кров і плоть.

Але прийшла пора і лопнули кайдани,
Руками трударів потрошені ущент.
За подвиги твої, за слово полум'яне
Тебе на світовий піднято постумент.

Цвітуть щодня живі на Личакові квіти,
Віддаючи тобі пошану і хвалу,
Вітчизна молода й трудящі всього світу
Вивчають з гордістю всю спадщину твою.

СУВЕНІР БОРОТЬБИ

І Гана, і Конго, і Нігер, і Кіпр...
Від рабства — на волю, від гніту — до слави
Несуть гордовито святий смолоскип,
І герб-молодик, і знамена держави.

Ще не просохла на прапорах кров,
Хода ще нерівна, ще руки незвичні,
Ще трудно повірять: це ж як, без оков
Вітатимуть дні їх барвисті, величні?

Це ж мова батьків процвітатиме скрізь:
У школах, у спорті, у всіх установах,
Це ж врешті, по-рідному мчатиме в вись
І муза народна, і пісня військова!

О, скільки відроди у цім почутті,
О, скільки снаги для зростання, для чину,
О, як же щасливо бува у житті,
Вітаючи вільну свою Батьківщину!

Пора поступитись вам, дуки-кати,
Хазяїн правдивий до хати вертає,
Йому тепер землі свої берегти,
Простори безмежні і ниви безкраї.

Базіканням зайвим не мильте очей
Про поміч розєиненим слабо країнам, —
До щастя та волі прямує ачей
Усяка, окрадена вами країна!

І Гана, і Конго, і Нігер, і Кіпр...
Від рабства — на волю, від гніту — до слави
Несуть гордовито святий смолоскип,
І герб-молодик, і знамена держави!

НАД ПОРТРЕТОМ ШЕВЧЕНКА

Як же можна Тебе не кохати,
Як же можна Тебе позабуть? —
Ти крокуєш від хати до хати,
Де степи українські цвітуть.

Ти на покуті, Ти на картині,
В наших мріях, в ділах, у піснях,
Наша сила, і наша твердиня,
Наша мука, наш терем, наш стяг.

Ти світанок нової Вітчизни,
Без насильства, без рабства, без тьми.
Ти нескореним словом залізним
Нам дозволив назватись людьми.

Ти зимові окови народу
Буревієм пропик, звеснянив,
Ось для чого від роду й до роду
Величаєм Твій бунт і Твій гнів.

Ти науки, Ти правди апостол,
Ти єднання, братерства маяк,
Ось чому повсякденно і просто
Ми Тебе прославляємо так.

І сьогодні, в річницю кончини,
І за сотні, за тисячі літ
Нездоланні сини України
Понесуть Твоє ім'я у світ.

Без Тебе нам ні дихать, ні жити,
Ні творить, ні дерзати, ні горіть, —
Як же можна Тебе не любити?
Як же серце живе спопелить?

БЛАГОСЛОВЕННИЙ СВІТ

Благословенний світ, і небо, і простори,
Благословенний праці людської маршрут,
Але лише тоді, як люди, наче зорі,
В об'єднаній сім'ї і сяють, і ростуть.

Благословенний спів і цвіт гаїв зелених,
І легіт колосків, і солов'иний схлип,
Якщо відгомін їх надійний і натхненний
Розпалює в серцях співдружби смолоскип.

Благословенний день спокійний, наче усміх,
Дай, боже, безліч днів окрилених таких!
Його призначення — це повний, творчий успіх
Для споконвічних мрій, для дій вічно-живих.

Благословенний день і бурний, і жагучий,
Коли він розбиває незгоди каламуть.
Щасливий час йому, невтомний і плідючий
У ту ж саму ясну, далекогозору путь.

Благословенні всі і нації й породи,
Яка краса — гуртом стриміти до мети!
Всміхаються мости в далекі небозводи
І пісня злагоди, як водограй, бринить.

У ЛИПНЕВЕ СВЯТО

Знову літо і знов ювілей
І Варшава, й мазурки Шопена,
Знову з надр благородних ідей
Посміхаються Польщі знамена.

А яка в неї, гляньте, хода,
Скільки грації, скільки польоту!
Недарма польська кров золота
На фронтах проливалась достоту.

Недаремно з-під Леніно шлях
Вів на Віслу орлиного сина;
Ой, не згасне в руських піснях
Ані Тобрук, ні Монте Касино.

Є чимало в історії див,
Є народів безбоязних гроно,
Але мало хто ворога бив
Водночас за свободу й за гонор.

Є рішуча терпимості грань,
Що насильство розвінчує люте,
Але польських народних повстань
Без геройства — ніяк не збагнути!

Прогули, пролунали бої,
Пригадати, одначе, не вадить, —
Нині в Польщі ростуть врожаї,
Повнощвіти народної влади.

Стигне колос важкий на полях,
Дозрівають мартенівські далі, —
Це відроджена польська земля,
Це майбутність з пшениці і сталі.

Наче в повені буйних казок,
Сипле чарами музика польська,
І безсмертний «Мазовша» танок
І пісні неповторного «Сльонска».

Хай лопоче, хай сяє цей спів,
Хай летить, не питаючи броду...
Ми бажаєм пригожих вітрів
Трудовому, палкому народу.

До прогресу, до світлих вершин
Хай мережать вас сонце і квіти,
Польські друзі, бо шлях в нас один
І дорога до щастя розкрита.

Н А С Т Р І Й

Приснився сон, приснився спомин:
Веселий рух хвилястих кос,
І вже по вінця повні коми
Нестримних слів. Приснився хтось
Такий далекий, такий близький,
Такий невловний, наче бризки
Таємних поцілунків рос,
Приснився хтось. Приснились бризки.

Рояться думи, наче бджоли,
П'янить натхнення мрій покос,
Хоч думалось, що вже ніколи
Не поцілую твоїх кос.
І враз привітливі усмішки,
Ах, кинь надію, як колись, кинь,
Хай серце б'ється стоголос!
Невже ж ти сон? Невже лиш бризки?

Б Е Р І З К А

Ой, у полі самотна берізка, Вітер віти ламає з берізки,
Ой, у лузі самотна лоза, Вітер клонить додолу лозу,
Завжди будеш кохана і близька, Порозходились наші доріжки,
Але вічно далека й чужа. Залишивши смерековий сум.

Тільки в серці горітимеш довго,
Може довше, як людське життя,
Поки час, мов хлопчина на совгах,
Посміхнувшись, пошле забуття.

ПАТЕТИЧНА СОНАТА

Ти відійшла від мене, мила,
Спокійно, тихо, без пісень,
Як квітка з келихом доспілим,
Як сонячний, блакитний день.

Та дні на списах долі
Засяють усміхом рясним,
А ти не вернеш вже ніколи,
Як не вертають щастя й сні.

Не вернешся. Стобарвним цвітом
Шумлять розспівані сади...
Весна, дощем похміль налита,
Бажає щастя молодим,

Захопленим в обіймах ночі,
Закоханим в суцвіттях мрій
Серцем хлоп'ячим і дівочим,
Що у знеможі чарівній

Спивають насолоди трунки
З незайманих, палких екстаз,
Шукають паху поцілунків
Готових, наче на приказ

Створить симфонію музичну
Зеленій крові юних літ
І в пристрасті безмежній, вічній
Плекать надії самоцвіт. —

Ти відійшла. Ти відлетіла
Метеликом у сніжку даль,
Лишаючи мені всеціло
Химерний розпач, сірий жаль.

І вже не чар, і вже не захват
Спонукають до цих співань,
Лиш сумерк днів, що прийдуть
завтра

І глум натхнених сподівань.

Нехай бряжчать у флажолетах
Дзвінки горлянки солов'їв, —
Веселість твого силуету
Вже тільки в снах, вже тільки
в млі.

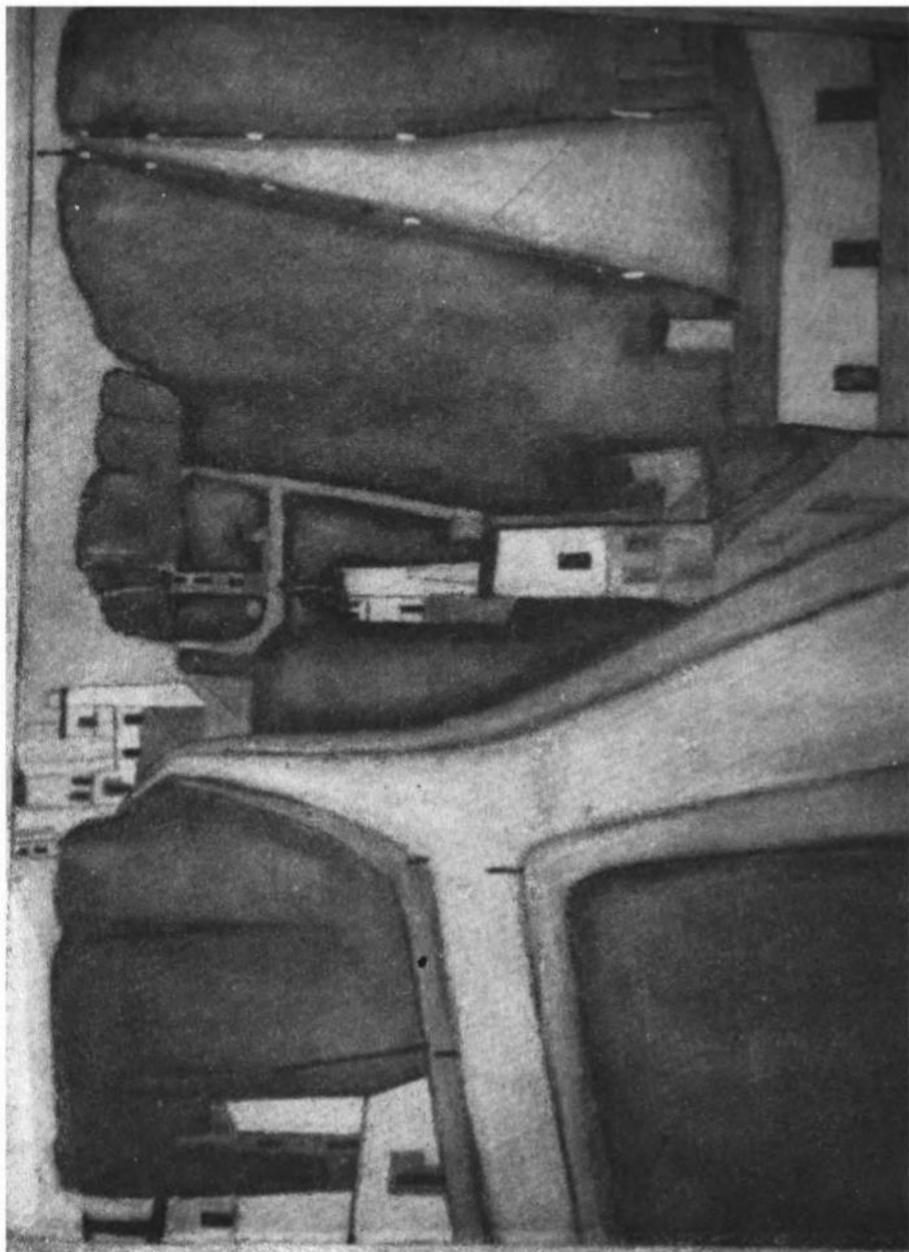
Ще мент — і відлетиш за обрій,
В болючий спомин перейдеш. —
Пробач, як був коли недобрий
Мій щирий спів, але невже ж

У повені нових світанків,
Розгару щастя і турбот
Так рутою уп'єшся п'янко,
Що десь на мить, в уяві, от..

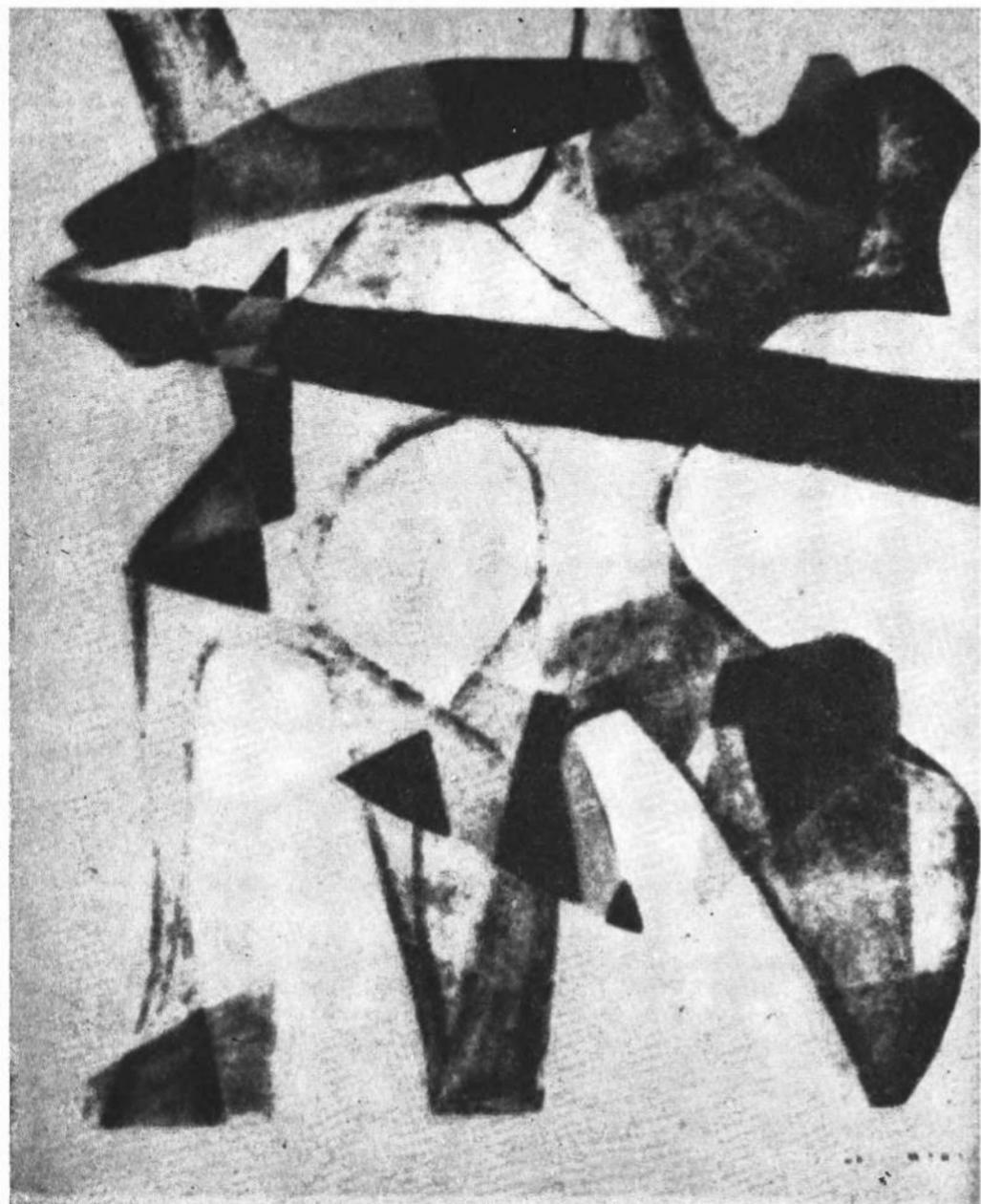
Так для нудьги, так для віради
Не затремтить моє ім'я?
Невже не спалахне ні разу
І пісня скривджена моя?

Невже, невже?.. Пусті примари!
Даремні мрії і слова;
Лишайся ж серця яничаром,
Що все святеє забува.

Ти й так для мене найдорожча
І незбагнено чарівна...
Життя — це незміренна проща,
Це жбан отрути і вина.

Юрій Новосельський. МІСТО В ГОРАХ. Олія

Марія Ярема. ПРОНИКАННЯ

СОНЕТИ ПРО ЛЮБОВ

Моїй вірній дружині присвячую

УСМІШКА ВАРШАВ'ЯНКИ

Черкнула віями, бровами повела,
В грайливім усміху скупалась на хвилину,
Палкою мукою у серці розцвіла,
Щоб повноту життя ділить наполовину.

А я без затишку й домашнього тепла
В обійми взяв тебе надійну і єдину
До вимріяного у майбуття тепла.
Як друга вірного, товариша-людину.

І я не помиливсь. За роком рік мина,
Час доливає нам дозрілого вина
У чашу приязні по самі майже вінця.

Благословенна ж будь, усмішка чарівна,
Що всупереч людцям єднала і єдна
У прикладну сім'ю і польку й українця.

ДІВЧАТКА

Мій прадід вік увесь вовтузився з волами,
Вбачаючи у них і славу і красу,
А я три донечки з очима-васильками
Й волоссям, наче льон, суспільству принесу.

Це мій найбільший скарб; хоч, кажучи між нами,
Кохаю я також і квіти, і росу,
І солов'їний схлип, і сонце над степами,
Уздовж і поперек свою вітчизну всю.

— Чимале придане твоїм дівчаткам треба, —
Сказав якось сусід, столітній ескулап,
— За гроші нині все — самого можна Феба

В сімейку заманить, з цікавості хоча б, —
Подумав я: А що, якби так клаптик неба
Із-над Дніпра — оце й найвища честь була б.

ЧИТАЮЧИ КОБЗАРЯ

Над Вісли берегом бувало ненароком,
Немов по камінцях крізь воду навпростець,
— Рече — читала ти — та стогне Дніпр широкий —
І неймовірно ріс жагучий твій терпець.

Які ж кохані ви, ці перші твої кроки,
Який, Христинко, ти по правді молодець!
Повчитись би братам — невдахам близькооким,
Що мови рідної цураються, мов гедзь.

О горе, горе вам, панове, блюдолизи,
Своє походження в чужі вбирати ризи, —
Святий Шевченків гнів цього вам не простить.

Хто був колись орлом і горді крила низив,
Щоб бовтатись в багні, того, мов крихту хмизу
І без вогню життя жорстоко спопелить.

КУЯВСЬКІ СОНЕТИ

СХІД СОНЦЯ

Хати побілені і вишні повноцвітні
Парашутистами припали до землі,
І жайворонків спів у тиші оксамитній
Штурмує небеса із сонної ріллі.

Крайнебо, полум'ям зайнявшись тендітним,
Рожевим гребенем розчісує шпилі
Замріяних топіль. Із усміхом привітним
Світанок родиться у веселковій млі.

Я від захоплення торжественно німію,
В душі знеможеній леліючи надію,
Побачить молодість загублену свою...

Але, мабуть, скоріш, мов голуб посивію,
Та промінять либонь ніколи не посмію
Куявський краєвид на Холмщину в маю!

НАД ВІСЛОЮ

В зелених пригорках, у кручах тоне зір,
Качок сполоханих розсипане намисто,
Смілива райдуга, мов пісня урочиста,
Відбившись від води, прожогом лине в шир.

Легенький вітерець у злотобарвний взір
Тче плеса голубиць. Далеко мріє місто.
В задумі й самоті поринувши всечисто
Сиджу на березі, судьбі наперекір.

Раптом — кльнуло. Здрігнувся поплавець,
Боюсь, щоб знехотя не обірвався терпець,
І серце то замре, то тьохна без упину.

А втім байдуже все: і щука й окунець,
Мій замисл дорогий не зійде нанівець,
Як з Гучви рідної зловлю сльози краплину.

ГРОМОВИЦЯ

Дощу весіннього свавільний передзвін
Веселим щебетом понісся по діброві.
Ударив перший грім... (Який ласкавий він.
О, скільки в нім краси й надійної любові).

Зарокотав... Ущух... І, наче навздогін,
Зірвалися зо сну громи життя чудові:
Ось пролісків ясних розсипався загін,
Ось трелі солов'їв у неповторній мові...

Буває на віку чимало злив та бур,
Буває перешкод непримиренний мур
В людини, що не зна ні дому, ані лому...

Буває — лихові нема кінця... Та цур
Таким рефлексіям! Один лиш самодур
Не робить висновку із весняного грому!

ГАЛЯВИНА

Пожежа зелені, метелиця кульбаб,
І сонця курява в дзвіночках росянистих;
Картина ця, проте, неповною була б
Без невід'ємних зграй метеликів барвистих.

Яка гармонія! Ні зайвих, ні нахаб
У неймовірній цій мозаїці намистин
З тобою в самоті спочити тут хоча б,
Про найтаємніше кохання оповісти...

І так посидіти в захопленні німім,
Скупавшись в зелені, і усміхом твоїм
Пеститись досхочу безтямно, безнастанно...

Немислимо! Адже не наш, не наш це дім,
О, мріє осяйна, о раю мій! А втім
Любов, як і краса: найвища — несказанна.

СОНЕТИ ПЕДАГОГІЧНІ

НАДІЯ

Очей не відведеш від свіжої пороші,
Що в сонці миготить мільярдами зірок, —
Які-то правила в природі є хороші:
Недавно зацвітав, здається, тут бузок,

Кружляли ластівки — грайливі сміхоноші,
У полі красувавсь янтарний колосок,
Труди садівників рясніли в повнім коші,
А нині все сповив незайманий сніжок.

І в починах людей конкретний діє лад:
Поривів юності розспіваний каскад
Приборкають літа й життєві сніговії...

І лиш плоди ума, неначе виноград,
Манливо кличуть нас екстазою принад,
Де вічно майорить кипучий сад Надії.

ЗАРОЗУМІЛІСТЬ

Неначе панночка, розбещена украй,
У полі, на межі пишалась гордо дичка,
Дивуючись щодня ровесницям-сестричкам,
Що в гущі, за тинком, ділили долі пай.

Весною келихи розплющив квітам май,
І трапилась в садку подія невеличка:
Хтось віти пощепив «осміяним мужичкам»
(Це був садівника улюблений звичай).

І полились дзвінки життя нового соки, —
Розколихався лист, букетом бризнув цвіт,
А там і яблука — деталі яснощокі

Рум'янцем сонячним зачудували світ.
А на межі — дрібне опудальце, нівроку
В пишноті самоти чекає кволих літ.

ПЕРШЕ СЛОВО

Свіча до подвигу, 'достоїнства, ума,
Неопалимих мрій чудесний самоцвіте,
Без тебе, мов без крил, і жить було б дарма
І зберігать журбу і щастя соковите.

Лишилися б либонь обмеженість німа
І серце риб'яче холодне, наче вітер
Північнополюсний, що в панцирях дрима
Скелясто-льодяних, — вкрай мороком покрите.

Нехай цвіте прогрес. На коліях орбіт
Хай мчать супутники у необсяжний світ. —
Усе, їй-богу, це натхненно і чудово,

А я, в свою чергу, гарячий шлю привіт,
Вертаючись в думках до тих далеких літ,
Коли з людських грудей пурхнуло перше Слово.

СУД НАД СОЛОВ'ЄМ

(Байка)

Деркач, Тетеря і Сорока
Та декілька крикливих птиць
Раз забагнули ненароком
З кущів, з дерев злетіти ниць.

І з виском, з гамором бурхливим
Вчинити суд над Солов'єм,
Що своїм співом трепетливим
Занадто тьохкає і б'є

У саме серце їхнє чуле.
— Хіба ж це чувано таке?
— Подай порадоньку, Зозуле,
Докинь слівце своє палке.

Зозуля вирячила очі:
— О, я вже знаю солов'я!
Розбудить хоч би опівночі,
Коли найкраще спала б я.

— Це просто жах, це навіть
сором!
(Озвась задирливо Деркач),
— Той Соловей з гидким докором
Розвінчує мій зойк, мій плач,

Що геть захрип і втратив голос,
Хіба ж я, друзі, не співак?
Хіба я не співаю соло,
Чи, може, тону в мене брак?

Тетеря дметься, хвіст шорошить,
Зчинився скрегіт, галас, гам,
Та де не взявся Дятел — Досить!
Жбурнув з вершечка — Годі Вам!

Не буде толку з цього доти,
Поки не йметесь до роботи!

ІЗ ВИРІЮ

Прилетіли ластівки,
Щебетушечки дзвінкі,
Та й давай кружляти
Край моєї хати.

На стіні, понад вікном,
Під дебелим сволоком, —
Голубам на диво,
Мудро і красиво.

Гомінкі, бадьорі,
До роботи скорі.
А за три-чотири дні
Вже й кубельце на стіні.

Посміхнулись вишні
Білоцвітнопішні:
«Ой, ластівки, ластівки,
Що це в вас за витівки!»

ПРОЩАННЯ З ЛЕЛЕКАМИ

У лузі, над Бугом, осіння роса,
Там Ганя-школярка гусей попаса.

Метка, проворненька, слухняна дитина,
Матусі надія, і мрій половина.

Уроки поробить, кімнату змете,
Всміхнеться, косичку сама заплете.

Ось в обрій вона задивилась далекий
І бачить, як линуть у небо лелеки.

Гануся замислилась раптом на мить:
«Та це ж їм пора вже у вирій летіть»...

І стало в Ганусі на серці сумненько,
Бо трудно збагнути дитині маленькій,

Чому так багато хороших пташок
На зиму лишає свій рідний куток. —

У лузі, над Бугом вітри безупину,
Гойдаючи, пестять дозрілу калину.

Гануся зірвала гіллячку одну,
Махнула прощально в німу долину...

ШКОЛА

Школо, рідна школо,
Ластівко моя!
Розцвіла навколо
Мова Кобзаря.

У дитячій колі,
Як віночок, ми
Будем дихать в школі
Повними грудьми,

У маленьких ручках
Букварець — сія,
В буквах-закарлючках
Молодість моя.

Будемо кохати
Мову і пісні
Ту, що нею мати
Голубила в сні.

Ой, не шуми, луже,
Не шуміть, ліси, —
Скільки ще напружень
І скільки краси!

Будем в світ летіти
Певні юних крил —
Українські діти
З українських шкіл.

ПЕРЕКЛАДИ

Владислав Броневський

ПОЕЗІЯ

Ти приходиш, як ніч розмаю,
весняна, запахуца, жасминна,
і жасмином слова твої сяють
в срібносонних, місячних хвиликах.

Линеш тихо крізь ночі безсонні,
Коли листя шепоче пестливо —
снів таємних безліч в твоєму лоні,
в тихій мові скупана, як в зливі...

Це за мало! За мало! За мало!
Ти глузуєш в словах нестеменно!
Дай же грудям окриленийм палу,
літ широкий потужним раменам!

Тихим словом ніяк нам прожити,
— Що по мові холодній і марній —
дай нам в марші, в борні дай гострити
слово-гімн, слово-пісню з гамарні!

Десь є радість людська, звичайна,
десь життя йде ясною ходою. —
Слів насущного хліба дай нам,
з нами поруч стань і клич — де бою!

Культ вестальків розвіявсь, мов піна,
ніч вогню святого не зітре —
будь же прапором у боротьбі нам,
смолоскипом, горючим на вітрі!

І гартуй наше слово у ватрі,
щоб співали ми гаряче й ширше,
хай любов нас незмірна роз'ятрить,
більше болю і радості більше.

Якщо й арфа у пісні потрібна
заклинає блискавки і перуни,
дай же жили нам висотать дрібно
і торкати, і грать, мов на струнах.

Треба пісню бути до смерті,
гада й поночі знищити гоже.
Є в житті краще вітрів безсмертя.
Є любов. І вона переможе.

Тоді дай нам те слово ласкаве,
найпростіше з усіх слів на світі,
а померлим — окрилену славу,
як знаменам подертим на вітрі.

Антоні Слонімський

НА ОБОРОНУ ВІРША

Як новомодну бридь вкрашає ладан,
(Критик же діє іноді без стриму), —
Геройства треба, дорога громадо,
Щоб в вірш вплести і ритм, і сенс, і риму.

Наш молодняк до того, бачте, впертий,
Що пафос, лірика для нього нічим,
Авангардист, даруйте, недотертий,
А бовтне вірш — мов наплює у вічі.

Нещасних слів надойть, накарячить,
І що ж, коли в них дивовижжя скніє?
Вірш мусить бути пропелером для мрії,
В нім скарга, бунт, ідею щойно значать.

Пиха і юнь в засліпленні готові
І простоту назвати темнотою,
Проте читач киває головою,
Дивуючись такій червивій мові.

Не посоромся ж, друже мій, прозріння,
Відкинь слова — безглуздя баламутні,
Вони, тебе цураючись, мов трутні,
Загублять шлях до серця й до сумління.

Поете, слів розшукуй безупину,
Що риму, наче льонт із динамітом,
Сполучують натхненно й гордовито,
То, може, вірш порадує й людину.

Болеслав Червенський

СМЕРТЬ ШЕВЧЕНКА

Великий боже, вже прийшла хвилина
Прощання з тілом духові моему...
Солдатській долі лиш душа єдина
Співа останню, вірну цю поему...
Усе забрала грізна ласка царська,
Осталась лиш душа моя бунтарська!

Співав же я вам про козацьку волю
Орлів зухвалих, месників упертих,
Що глузували з ворогів і смерті,
Б'ючись за кращу, справедливу долю,
За спів той щирий довелось каратись:
Канчук, кайдани, карабін, солдати...

З тавром понижень, гноблений, розбитий,
Не жив — марнів я, наче той прочанин.
Дививсь на друзів біль несамовитий,
Дививсь на злочин ката неказаний,
І, хліб насущний беручи у руки,
Плакав надію і — конав з розпуки.

О, найсвятіша мати-Україно!
Перед тобою голову схиляю,
Для тебе в небо молитвами лину,
І молитвами ката проклинаю...
Бувало, долю каторжну кленучи,
Громив, неначе помсти — крові ждучи.

Нині вмираю я — людина духа,
Що з bestій людську мав вчинить подобу;
Не всяк, одначе, пісню вітру слуха,
Не кожний слухав і мене до гробу.
Проте надійде буря-гromовиця...
Браття! Не плачте! Нічого журиться!

Лучче всміхніться, бодай таким сміхом,
Як син, що матір провожа в могилу...
Плач перед катом — непрощеним гріхом!
Замість ридання, покажіть силу,
І обпаліть сміхом, наче жаром,
І блиском зору — мов ударом!

Браття солдати! Біля нар зберіться
І заспівайте нині на прощання.
Хай в піснї промінь віри заіскриться,
Хай сонце з неї спалахне востаннє,
Хай я почую про козацьку волю,
Про матір, звиклу терпіти до болю!

Ой, заспівайте, як колись гетьмани
За Україну одчайдух водили,
Як їм корились і султан, і хани,
Як їх, безстрашних, сине море вкрило,
Як вітер, весла і степ гордовито
Козацьку славу носили над світом.

Ой, заспівайте про орлину славу,
Красу гетьманства, бунчуки згадайте,
Живих і вмерлих козаків ласкаво
І теплим словом щиро звеличайте,
Як рвалось їхнє серце у блакиті,
Тоді я можу врешті й відпочити.

А як умру вже, між степів широних
На Україні поховайте милій,
І хрест дубовий вознесіть високий...
Як соловейко сяде на могилі
І заспіває, отоді я встану
І на світ божий спокійно погляну.

Панько Щипавка

«БІДНИЙ РУСИН»

Бідні наші люди, ой бідні! Цей факт відомий вже віддавна, ще з австрійських часів. Завжди говорилося «бідний русин», а ніколи ніхто не сказав «багатий русин». І тому так багато українських пісень починається від «ой». (Я ще не чув, щоб багач починав співати від «ой»). І як уже раз людину вписали до дідівської книги, то з неї він вже не міг виписатися до кінця життя, а то й світу.

От, візьмім, хоч би таку дрібну справу, як членські внески. Вступ в члени УСКТ коштує в нас одного золотого. Членство місячно — теж золотого. О! Вже маєте два. Воно ніби небагато і ніхто з цього приводу крику не робить. Це правда. Я навіть переконався, що збирати членські внески, дуже приємна культурно-освітня праця. Всі з охотою платять. А такий ось — Данило Проць з Крамажівки то — знаєте — хотів махнути нараз на п'ять років вперед! Я сам не знав, як до цього підійти.

— Гм... — кажу, — це буде клопіт, Даниле. Тоді треба буде вписувати в бухгалтерських книгах — так гадаю — актива і пасива на п'ять років наперед.

— Ні, ні, — замахав руками Данило і сів зі страху. — Я лиш так жартував.

Одним словом — досі труднощів з тим не було ніяких. Але й тут натрапив я на бідну людину, якій той золотий місячно видався високою оплатою. Це був Пилип Бас з Каролінки.

— Може щось опустите, — каже, — для бідних п'ятдесят грошів повинно, аж надто багато! — А я, знаєте, маю м'яке серце для бідних і говорю:

— Я вас розумію, Пилипе, тяжкі нині часи. Але, може, якось дасте раду — маєте сім корів...

— Ой, корів, корів, — зітхнув Пилип. — Всі бачать корови, але ніхто не питає, що ті корови їдять. Корова нині коштує...

— Це правда, — потакнув я зі співчуттям. — Сім корів — це видатки. — Але чув я, Пилипе, що маєте «Юнака»?

— Ой, маю, маю, — зітхнув ще важче Пилип.

— Чоловік сідає, але як сідає — того ніхто не знає, тільки пан біг, скільки то йде на...

— Це правда, — відповідаю тяжко розжалоблений. — І бензин, і олія — ніхто нічого даром не дає. Але хтось десь казав, що купуєте, Пилипе, «Варшаву»?

— Ой, купую, купую, — зітхнув Пилип так важко, що від того моє серце розтануло, як віск. — Чи то, думаєте, так легко нині купити «Варшаву»? Якби чоловік мав гроші — то посмарував би тут, там і справа готова. А так чекай, аж хтось змилюється, або аж черга прийде... — Погано, як чоловік бідний... Ой, погано!

Довго думав я після цієї розмови і прийшов до переконання, що треба від бідних збирати місячно по п'ятдесят грошів а то й менше. А, може, якось інакше їм прийти з допомогою. Може, якісь кредити... виклопотати?! Не можна ж бідних в біді залишати!

ПОШИРЮВАННЯ КНИЖКИ

— Дні освіти, книжки й преси!!! — Увесь світ рухається, всі вчать, Гагарін літав до неба, а ви, Паньку, спите? Не сором вам? — Так привітав мене одної травневої неділі голова гуртка.

— Хто спить, той не грішить, — сказав я, позіхаючи.

— Жарти на бік. Сьогодні неділя, тепер година десята, — голова подивився на годинник. — Через десять хвилин я від'їжджаю до Ленбова, маю реферат. Ви, Паньку, беріть чемодан з книжками та ідьте до Вуйкова. Пропагуйте книжки. Не забувайте і про «Наше слово».

Сказав і вибіг.

— Ну, що ж — треба їхати, — подумав я. Минулого тижня одна молодиця з Вуйкова питалася, де вона могла б дістати українські книжки для її двох школярів. Значить, зацікавлення книжкою є, не треба навіть надто великої пропаганди. А книжки гарні — нема що й казати. І дешеві. Такий «Теремок» — всього злотий п'ятдесят! Чи чув хто колись щось таке?! — А «Весела мандрівка» Марії Пригари з малюнками — червоними, вишневими, зеленими й жовтими — теж злотий п'ятдесят. «Муха Цокотуха» — два злотих. Це ж задармо. А класика — те саме. Один том Франка на п'ятистах сторінках, ще й до того в шкіряній обкладинці, з золотом тисненими літерами, — 10 злотих! Ну, люди, саме золото скільки варто. А шкірою можна завжди напирити хоч би ходаки.

Ні, такого ще не було, як світ світом.

Не сумніваюсь, — пропаганда піде легко. У Вуйкові назбираю замовлень хоч на сто книг. Звідтам вскочу до Качих Долів. Там хоч двісті книг. Разом триста. В Юзефові — двісті, разом п'ятсот. Такого успіху в нас ще не мав ніхто. В Юзефові зокрема розрекламую ще «Наше слово». Мені це піде, напевно, дуже легко. Такої газети ще в тому селі не було...

Було холодно і я вліз глибше під перину. Ще довго я рахував книги й газети. Всі скажуть: от утяв штуку! За один день п'ятсот книг і сотню передплатників!.. Нема то, як Панько...

Я так тим захопився, що почав дрімати і збудився коло четвертої після полудня. В терен вже не можна було їхати. Дні освіти, преси й книжки вже минули. Може, так хоч на другий рік вдасться поїхати? Може! Якось то воно буде... Вігме буде!.. Рік — це ж не вічність...

ЛІТЕРАТУРНИЙ ВЕЧІР

— Влаштуйте собі в гуртку літературний вечір, — сказав нам одного разу голова ПП тов. Гук, — переконаєтесь, яка це приємна культурна розвага. Нехай хтось прочитає дещо з Шевченка, Лесі Українки чи Франка — виберіть тільки такого, що вміє добре читати — а потім влаштуйте дискусію! Про дискусію ніколи не слід забувати!

Послухали ми тов. Гука та й так зробили.

Юрко Макарчук (він у нас мастак на всі руки) розмалював афішу, на якій все було виписане: день, місяць, година і програма. На білому папері стояло як мур:

1. «Наймичка» — Т. Шевченка.

2. Дискусія.

Вступ вільний.

Люди, прочитавши це все, повалили до нас юрбами. Одні по «Наймичку», другі — на дискусію, а треті — тому, що вступ вільний.

Юрко стояв за столом і почав читати.

Сумна і зворушлива була історія!

Усіх нас до глибини душі зворушила нещасна доля матері-наймички, що свого життя відцуралася із-за любові до своєї дитини.

Юрко читав і читав. Читав про діда Трохима і бабусю Настю, про бідолашну Ганну, і про Марка, як він ріс і розвивався, як йому згодом висватали таку кралю, що їй і за гетьмана не сором було б видатися!

В світлиці тихо було, хоч маком сій. Та ось історія поволі наближається до кінця. Ганна починає нездужати, вона нетерпеливо очікує Марка з далекої дороги. Марко приїжджає, входить до її кімнати і чує:

«...Марку, подивися,
Подивися ти на мене,
Бач як я змарніла,
Я не Ганна, не наймичка....
Я...»

Дивлюсь на жінок і бачу, як вони тайком обтирають сльози. Навіть Юрка щось стиснуло за горло, його голос заломився і він ледве докінчив:

«Марко плакав, дивувався...
Знов очі відкрила,
Пильно-пильно подивилась
І сльози покотились.
— Прости мене... Я каралась
Весь вік в чужій хаті...
Прости мене мій синочку —
Я... я... твоя мати...»

Тут уже Текля, дружина мого кума Данила з Гайнівки не витримала, захлипала вголос. Мені й самому щось наче б заслонило очі.

Юрко скінчив. Всі мовчали.

— А тепер дискусія, — сказав через хвилину Юрко. — Хто перший?

Максим Бас, відкашлявшись, почав:

— Мені, — каже, — зовсім стодола валиться. Я хотів би знати, чи будуть в цьому році кредити?

Текля кинулася, як опарена:

— Ах, ти, пацюку гемонський! Ти гаспиде лукавий! Завалився б ти разом з своєю стодолою! Тут людина вмирає, а він з кредитами!.. Ах ти, бовдуре неотесаний!

Люди в сміх, а Максим нишком-тишком та й до дверей, та й на двір і тільки його бачили. А Текля, гнівно відкинувши чорну косу, що висунулась їй на груди, продовжувала голосно:

— Вибачайте, люди, так мене тому порвало, що такий, вибачте, неотесаний Йолоп ніякого жалю до людської долі не має. Сердешна жінка цілий вік каралась (тут сльози знов ринули їй з очей і вона обтерла їх вишиваним рушником), а він з кредитами! І де беруться такі грубошкірники!

Люди співчували, журилися і сміялися. Згадували, як це було колись, порівнювали з тим, що є тепер. Хитали головами, але про кредити вже ніхто не згадував.

З ЧОГО КОБИЛА СМІЯЛАСЬ?

Від ранку ми з Ільком махнули доброго півморга і тепер, встроивши коси в землю, сиділи на свіжо скошеній траві й курили «спорти». Сонечко пригрівало, а Ількова кобила, що стояла прив'язана біля веза, піднімала голову кожний раз, як битим шляхом, що тягнувся вздовж нашої луки, проїжджала автомашини.

— Стільки тих самоходів намножилося тепер, що страх, — почав балачुक Ілько. — Як я був малим хлопцем, то самохід бачилося раз на рік. Не так було?

— Еге ж, — відповів я, — так було.

— Як деколи показався самохід, — то ми, хлопці, вибігали на гостинець і кричали: «Без коней віз! Без коней віз!» — так тоді називали самохід. Пам'ятаєш, Паньку?

— Ще би ні. Як тепер.

— Був у нас такий старий дід Супрун. Отже він за кожним разом, як побачив самохід, хрестився й шипів: — О, дідько! Дідько іде! Ворог Христа Спаса! — Такий народ був темний, що страх.

— Не мав культури, — сказав я глибокодумно.

— А якже, того не мав, — продовжував балакучий Ілько. — А як перший раз показався на небі літак, то старий Супрун вибів на подвір'я з образом і почав кликати вголос: — Анцихрист! Анцихрист! Моліться люди, бо кінець світа буде! Робіть моленіє о гріхів прощеніє! Господь Саваоф! — Досі пам'ятаю — додав Ілько весело.

— А як світ пішов вперед, від того часу — гай! гай! — почав знову Ілько. — Хто б то подумав! І телефони, і грамофони, і радіо — там десь у світі грають, а я собі слухаю скрипки, аж дивно стає... Маю сам радіо, люблю послухати, я за тим.

— То якийсь винайшов недурний — сказав я.

— Ба, а така електрика: пстрик! — і ясно, як удень! А машини то такі повинаходили, що все, кажуть, робить за людину — і пере, і сушить, і навіть принесе води. Бігме, Юрко читав в газетах.

— Всячину повідумували, а якже...

— Ще й яку! А тепер то хочуть летіти на планети, тільки іще не мають якоїсь шрубки, казав Юрко. Все змінилось за нашого віку, Паньку, світ як не той.

— Зовсім змінився світ, — сказав я, і ми замовкли.

Ілько піднявся перший.

— Ну, хіба махнемо до кінця, Паньку? До обіду скінчимо.

Він підкинув кобилі трави і взяв косу в руки.

— А ту косу, то знаєш, Паньку, маю ще по татові! Ще тато небіжчик нею косили, а якже!.. Все накосили тут два вози сіна... Тепер та лука того не видасть, за небіжчика були ліпші роки... За небіжчика... воно що таке? — здивувався раптом Ілько, аж відчинив рота з дива.

— Ти чув щось?

— Та чув, — здивувався і я. — Причудлося мені, гей би кобила...

— Засміялась, правда? Чисто по-людськи! Пек, пек!

— Пек, пек! — сказав і я — і, відплывуючи біду направо й наліво, ми взялися знову за коси. Але з голови мені це не сходило — з чого Ількова кобила сміялась? Га? Може хтось скаже?

НАРОДНА НОША

Ой, що ж то за шум учинився!.. Учинився і розпочався того дня, коли то на пленумі нашого гуртка були дід Панас і кума Текля, коли т. Гук уже наприкінці закликав наших жінок, щоб на зібрання, конференції і інші вечорниці приходили в народній ноші.

— Ви навіть не знаєте, яка краса крється в цих вишиваних сорочках, це вам кажу! — говорив Гук. — У цьому червоному намисті, що так ніжно оточує ваші білі шиї, у цих горсетках, нашиваних кораликами, що так розкішно обіймають ваші повні перса. Жінка в такому пишному вбранні виглядає на п'ятнадцять років молодше — це я вам щиро кажу! Дівчина чи молодиця — кожна справжня чарівниця, причарує не одного козака молодого!..

А дід Панас показує пальцем на себе й підморгує до Теклі: — Мене...

Текля в сміх: — Боже!.. Козак гляне — серце в'яне!..

Дід Панас: — Ох, аби вдвох! — І тільки всі йому сміються.

Текля аж руками сплеснула:

— Ну, й дивіться ж! Сидить дід на стільці, обуває постільці...

— А баба мордується, що в чоботи не взується! — відтяв дід Панас.

— Тихо там! — гримнув т. Гук — Нехай буде гречка, аби не сперечка! Отож витягайте, жінки, свої вишиванки зі скринь, а хто не має — хай вишиває! Нехай бачить світ — яка в нас краса! П'ятнадцять років! — кажу вам.

Ну, й від того почалося. В найближчу неділю були в нас вечорниці. Всі дівчата й молодиці зацвіли в залі пишним цвітом. — Не було в нас такого, як світ світом (бачите вірші самі укладаються). В парубків яки новий дух вступив — не відступають від своїх красунь ні на крок. Маруся Зарубівна прибігла на другий день до своєї тітки й звірилася їй — як це вона причарувала Юрка Кучерявого.

— Чого я, каже, не робила досі — в неділю рано я зілля копала, в опівніч я на перехресну дорогу виходила, а він — як дубовий пень!..

— Любистком напувала?

— Ще б пак! А потім — то я оце з поступом пішла, — щотижня я волосся на інший колір зміняла, раз ясний, то знов рудий, потім

чорний — ні дуду! А вчора він до мене — Марусю, каже, я без тебе... Ох, тіточко, біжу вже. Він мене там під вербою чекає. — побігла.

— Тільки, дівко, — гукнула за нею тітка, — не будь дурна!

Отаке-то в нас. І сам бачу, що помагає. В неділю в обід питає мене жінка: Що тобі, каже, старий, подати? — вареники чи кашу? — А я й забув язика в роті, дивлюся на її розкішну горсетку, як кіт на сало, й тільки плямкаю язиком:

— Па, па!..

Думаю, що ця акція обійме весь край. Напевно, й матримоніальних оголошень прибуде... «Дівчина 30 років одружиться з інженером з Канади. Український костюм має в комплекті і т.д. Зголошення посилати на адресу «Гуцулка Ксеня» або «Наталка Полтавка».

КУРІННЯ Й КОХАННЯ

Після наради ми зійшлися в малій кімнатці поруч — і закурили.

— Хочу перестати курити й не можу, — зітхнув секретар ПП.

Всі забалакали про куріння. Мовляв, це й видаток непотрібний, і шкода для здоров'я. А відучитися — ох, це просто неможливе. На тисячу людей, що хотіли перестати — 999 продовжує курити.

— В аптеках продають такі пілюлі, — почав один, а на це другий замахав руками:

— Дайте спокій з пілюлями. — Я пробував, — додав через хвилину, закуруючи папіроску.

Потім говорили ще про інші способи — про застосування сильної волі, гімнастики, переполіскування шлунка, вживання сливков, яєць від чорної курки, молока від корови, що не має рога. А коли вже тему — здавалося — вичерпали до кінця, обізвався делегат з ВП:

— Я знаю один спосіб — на сто відсотків певний...

— Кажіть! — гукнули всі. — Що за спосіб?

Делегат глянув розмірними очима кудись у далечині і, притишивши голос, сказав тепло.

— Кохання.

На один момент усі замовки. Через хвилину питання посипалися znovu:

— Кохання? Жартуєте! Що має — вибачте — як кажуть поляки, «пернік до вятрака...»

— А таки має. Зараз вам розповім. Слухайте.

Був теплий осінній вечір, я був тоді студентом. Ми довго ходили в парку. Місяць вплив пізно, але був вже високо, коли ми прощалися. Я взяв її за ручку і легенько притягнув до себе. Її голівка прилягла до моїх грудей. Я нахилився — наші уста зустрілися. «Найдорожча»... — шепотів я, оп'янілий від любові. «Мій...» — чув я, точніше, відчув, що так сказали її солодкі усточки. Зі зворушення я сягнув по папіроску. «Не кури...» почув я тихий шепіт — і в ту саму хвилину пачка «познанських» полетіла в куці. І — цього вистачило. На другий день я мав іспит. Ви знаєте, що таке іспит? Скільки тоді людина курить? Я однак не закурив! Мало, не тільки не закурив, але — не знаю лише, чи це граматично — але я не закурив з переконання! Я радо не закурив! «Некуріння» стало для мене справжньою розкішю! Ці два короткі слова «не кури», які прошепотіли дівочі уста,

пригулені до моїх, визволили в мені таку енергію, що порівняти її можна тільки з енергією, визволеною після розщеплення атомного ядра...

Ця розповідь зробила враження! Надзвичайне! У жінок зволожились очі. Щойно через хвилину я запитав:

— Ну й що? Одружилися ви з нею?

— Еге ж, — відповів фахівець від некуріння. — Одружився...

— І досі не курите?!

— Ні, не курю. Тільки...

— Що тільки??!

— Тільки дружина почала курити... І я не знаю, як її тепер відучити.

НЕМА ТАКИХ ШКІЛ

Ми розмовляли про те, яку школу вибрати для Данилового Михася, що цього року скінчив сьомий клас.

— Двоє їх у мене, — сказав Данило, — одного залишив би на господарстві, а другого хотів би вивчити на пана. Але не знаю як.

— Важко вже нині пізнати — хто пан, а хто ні, — обізвався Максим. — Колись було інакше. Пам'ятаю, приїхав раз до нашого села в самі жнива радца з повіту. Ну, то знаєте — здалека можна було пізнати, що то пан: товстун, аж сопів, ледве викотився з брички, карчило як в бика — обтирає хустиною зіпрілу лисину й каже: «Не розумем, як ви можеце працюваць в такі упал? — А мій тато, що то любив собі трохи пожартувати, відповідає: «Та то, пане радцо ест так, же еден жне, а другі тшима над нім парасоль». — А, хіба так... — Ха, ха, ха...»

Ми всі засміялися теж, а Максим тягнув далі:

— А тепер трудно пізнати, в минулому тижні приїхав до Вуйцяка син, — якийсь там великий інженер у Варшаві, три сотні людей має під собою, а дивіться — зараз на другий день взяв кошу — і чахав до вечора, як перший ліпший! Навіть би його ніхто не впізнав. Як Міхалів Едек.

— Не кажіть!

— Присяйбі. А увечері мама вистелила в хаті — бо то син вчений, а він каже: «Ви, мамо, не робіть собі клопоту, я буду спати на сіні». — Але не дуже то спав, бо зараз звечора пішов до світлиці і цілу ніч гуляв з дівчатами. Сам Вуйцяк мені це говорив. Бігме!

Ми всі з великого дива тільки головами хитали, а Данилова жінка затиснула тонкі вуста і сказала:

— Я на таке не дозволила б... Що то з таких шкіл?..

Данило подивився на жінку якось з-під лоба і каже:

— То, бачите, вона мене на це так штовхає... Михась, каже, делікатний, до роботи нездатний, то, каже, треба його вивчити на пана, такого правдивого, а не будь-якого... Але якого — то сама не знає... І де таку школу знайти?

Ми всі довго міркували, врешті я кажу:

— А мені здається, Даниле, що таких шкіл тепер нема!

— Ба, то як?

— А так, — кажу, — їх скасували вісімнадцять років тому. Навіть пам'ятаю докладну дату: це було 22 Липня 1944 року...

Михайло Онисько

МОЯ ЧИ НЕ МОЯ?

Ви не боялись до мене зайти, куме?

— Та чого ж я мав боятися? Хіба ви що? Відьма?

— Сусідка вам, напевно, говорила, що в мене в голові не все в порядку.

— Говорила, але я не повірив...

— Воно, бачите, таке було. Є в мене дочка Слава. Чули хіба? Хотіла вона вчитись. Батько не хотів було її посилати до школи. А я собі думаю, хай дівча вчиться. Не могла я вчитись, то хай вона мудрішою стане. Перед війною мій брат аж плакав за тою наукою, але не було за що вчити. Здібний був. Ох, який здібний! Як тільки його собі пригадаю, відразу серце болить. І за нього, і за доньку. Тоді сказала доньці:

— Вчися, дитино, вчися, будуть з тебе люди.

Послухала вона мене. Вчиться на докторку. Вчиться і добре. Але, знаєте, щось її стрілило до голови. Чи від тієї науки, чи від чого. Не знаю. Проминув рік. Настало літо, ждемо її на вакації. І ото одного дня дивлюся — заходить до нас якась панюся. Ніби донька, і не донька. Моя була чорна, а тут приходить розпатлане біле дівчисько. Ставить валізку і кидається мені на шию.

— Мамо, я приїхала, — кричить.

— Яка ж я вам мати, — кажу я їй. — Моя ж донька ще не сива! Хай вас дідько має! Чого хочете від мене?

Та таки, знаєте, відіпхнула її від себе.

— Мамо, що з тобою? — запитала прибула. Подивилась на мене як на божевільну і побігла до сусідки.

Прибігла сусідка і:

— Парашко, чи ти здуріла чи що, дочки відрікаєшся?

— Та ж це не моя дочка. Моя була чорна. Та й очі не такі мала. В цієї під очима чорно, вії як мітли, брови — фарбовані ниточки. Волосся як у гиндика настобурчилось. Кажу до сусідки: Фесько, ти сама здуріла. Я б дочки своєї не розпізнала?

Посварились ми з сусідкою і вона пішла додому. Ви знаєте, таки не повірила б, що то моя дочка, якби батько не прийшов. Він так придивився, покивав головою і каже до мене на ухо:

— Наша доня, і не наша. Якась широкозада, чи то спідниця така. А знаєш, каже, наша Слава мала чорну бородавку на плечах. Подивись.

Тут я вже не витримала. Заходжу ззаду. Оглядаю плечі. Бачу — е бородавка. Виходить, що Слава. Кричу тоді:

— Славо, що з тобою? Чого ти так змінилась!

Почала її цілувати, спершу бородавку, а пізніше, коли сльози в очах вже були, і ту білу голівку. Вона також, бідна, розплакалась, а старий тільки реготав, аж за боки брався! Отаке-то, куме, тепер діється!

Слава сказала, що якийсь час буде «білою», а пізніше стане знову цілком чорною.

Думаю собі, будь ти навіть «зозулятою», щоб тільки я могла тебе пізнати. І що то за школи нині? І що то за наука, від якої то біліють, то чорніють?

Знову зближуються вакації. І знову неспокій у мене на серці. Може, тим разом доня з цієї науки позеленіє або позолотіє? Хто ж то може знати? Хоч би можна було пізнати. Чекаю і боюсь.

КЛОПОТИ З КОЛЯДОЮ

Найбільше мороки для мене приносить коляда й різдвяні свята. В моїй родині така традиція, що ці свята найбільш багато святкуються. Всі дочки і сини мусять приїхати до батьків, як птахи до гнізда, з якого вивелися. Приїдеш, — все гаразд, ні — то чекай на добре серце матері до наступної коляди, щоб пробачила.

Каже мати, що я добрий син, бо вже кілька разів підряд на коляду приїжджаю: Коли вся рідня з'їдеться, мати особливо тішиться, а як котре з них не приїде, мати говорить, що свята не вдалися... При такому положенні годі не приїхати до рідні. Кілька днів перед святами мати змушує нас постити і працювати.

Перед колядою, звичайно, вже тиждень або два наперед готуються до свят. Обов'язково свиня мусить смертельно закувікати, а кілька курок останній голос видати. Багато печеться і вариться. Просто — кулінарні жнива, або, як то кажуть, весілля без молодої і молодого.

В моїй родині є звичка, що тиждень перед святами цілим господарством керує мати, а всі інші з батьком на чолі мають слухатись її.

Над наказами матері навіть дискутувати забороняється. Думаю, що то залишки матриархату. Тоді то матір особливо дає про себе знати батькові і мені. Мені за те, що я будучи молодшим бунтувавсь. Але тепер з любові до матері покійно і докладно виконую всі мудрі і нерозсудливі накази і говорю сам до себе, що раз на рік можна послухатись без нарікань і викрутів. Проте батько борониться дотепами.

Пригадую собі, як минулого року, перед колядою було багато роботи. Матір вийшла до криниці по воду. А тут сусідок зійшло аж чотири. Так вони з собою розбалакались, що забули про роботу і час. Батько так дивиться на них, а пізніше до мене каже:

— Подивись, як діє «сільська радіостанція». Тільки гляди, як перестане працювати. Година для цієї передачі вистачить.

Думаю я собі, що батько, не звертаючи уваги на «зверхню особу», накричить на матір, а вийшло зовсім інше. Він взяв ослія, заніс ім на вулицю і, як джентльмен, всміхаючись нишком, каже:

— Присядьте собі трохи, бо вже, мабуть, і перемучились.

В одну хвилину не стало жінок коло криниці. Матір тільки кулаком погрозила батькові. Я реготав. За цей сміх мені досталось більше, ніж погроза. Мати в день коляди наказала мені товкти пшеницю на кутю. Що ж було робити. Батько вже два дні розшукував по господарстві стару ступу і таки знайшов. Дали мені пшеницю. Товчу й товчу, аж піт з мене стікає. Показую пшеницю матері, а вона тільки вимовить — ще ні, а я товчу далі.

Вкінці так роззлостила мене ця кутя, що я як гупну кілком, і, на моє нещастя, дно в ступі вискочило і пшениця висипалась. Добре тільки, що мати не побачила, що я це навмисне зробив. Вона тільки підозривала і каже:

— Кутя втовчена, а ти знаєш, що цю ступу ще твій прапрадід з наказу прапрабабки видовбав, а твій прадід обручами обив, щоб не розходилась, а ти ледацюго дно вибив. Побачимо, як ти товктимеш пшеницю на наступну коляду?

І прийшла ця коляда. Ступи, хоч розпитував у кількох містах, то не купиш. Тисячу злотих навіть заплатив би. У сусіда нема, та й навіть як би й була, то не позичать. Хтось підказав мені, що можна втерти пшеницю в макітрі.

Тільки не вмю цим способом, а то й макітру розбити можу. Придбав їх п'ять. От, щоб тільки щасливо довести їх додому та не розтощити в переповнених поїздах.

Знаю, що моєї матері не можна переконати, щоб обійшлась коляда без куті. В неї кутя становить головну їжу, а батько без куті не довідається, скільки кіп пшениці матиме в цьому році, та й буде мусів рахувати, а в жнива, на жаль, нема часу рахунками займатись.

З такими розбитими думками іду додому на свята.

Іван Стасюк

ПРОПАВ ПРИЯТЕЛЬ...

Громадяни, чи ви не бачили мого приятеля?..

Що? Питаєте, який він!

Всі його знають, лише ви не знаєте. Це неможливо! Це ж той худенький, низенький, з хитрими очима, рудими вусами та великою лисиною. Одним словом сорокалітній молодець, що тепер не одного двадцятилітнього парубка заткне за пояс у боротьбі з алкоголем. З ним то ми і заприятелювали на пам'ятному ярмарку в місті Мронгові зимою п'ятдесят шостого року.

Мороз в цю гостру зиму тиснув, аж тріщало. Я стояв на торговлиці в довгому, новому червоному кожусі, хромових чоботях та в шапці-ушанці. Стояв і розглядався навкруги, аж бачу підходить до мене чоловік в потріпаному сірчюку, але з краваткою на шиї та в капелюсі.

— Але ж і мороз! — говорить до мене.

— Та нічого собі, — відповідаю.

— Ти що, не впізнаєш? — питає мене, — забув приятеля, який тебе врятував?..

Я аж ніяк не можу пригадати собі такої людини, але й признатися до цього соромно. Не гріх буде відкрити, що я не в одній халепі бував, та якось добрі люди виручали.

Чи цей виручав — годі сказати..

— Ну що, не пригадуєш — натискає прибулий і, зігнувшись, клацає зубами.

— Ні! Ні! А... пам'ятаю!.. Це було...

— Так, так, було, було — задзелькотів він і схопився рукою за свого носа.

— Еге! Не чіпай носа, приятелю! — кричу я. — Він у тебе зовсім побілів. Треба розігріти!

— Треба, треба! — підтвердили ми одночасно і помандрували до господи.

Щоб розігрітися, взяли ми пляшку міцнішої та й випили. Затрясло нас від ніг до голови, та ще холодніше стало.

— Не бере, — каже приятель.

— Не бере! — говорю й я.

Випили ми другу пляшку.

— Не бере!! — заявляє.

— Не бере! — вторю я йому.

Мусить взяти, міркую собі і замовляю третю пляшку.

Випили. І, знаєте... взяло! Ще й як! Я вам присягаюсь, що таки справді взяло. І не тільки мене, але й кожух, чоботи, гроші та на нещастя ще й щирого друга. І от вже кілька років розшукую я його і ніяк не можу знайти. Досі нема жодної вістки. Лихо бери кожух, чоботи та гроші. Але приятель — це ж жива людина і пропав десь, як то кажуть в нас, ні за цапову душу. Пропав, як камінь у воду...

Звертаюсь тому до всіх вас, громадяни, і благаю:

«Допоможіть розшукати приятеля!!!»

Лише не гукайте його голосно. Приятель — це людина ніжна та дуже вразлива. При зустрічі обходьтесь з ним культурно і делікатно, щоб не сполохати його, та негайно повідомте про це найближчий пост Народної Міліції. Буду за це дуже вдячний.

Іван Грішний

АВТОПОРТРЕТ

Зачисляю себе до старих патріотів. За санації учився в «Рідній школі», ходив у вишиваній сорочці, читав «Кобзаря».

А як прийшла війна — зненавидів окупантів та нишком спекулював. Бо, бачите, з харчової карти не можна було вижити, а боротися з окупантом треба було. І що найважливіше — я вважав святим обов'язком українського патріота забезпечувати своїх людей в дефіцитні товари.

І що я з цього мав...? А деякі попросту підозрівали, що я їх ошукую... Не дай боже зв'язатись з нашими людьми — їм ніколи не догодиш, відомо — чернь...

А я про своє місце в суспільстві завжди пам'ятав і під кличем «не вмерти, а жити для народу» переборов усі труднощі окупації.

Війна закінчилася й я цілісінкний та здоровесенький рішуче орієнтувався, що на Заході — хоч і не на правдивому, легше буде працювати для добра свого народу та... власного збереження.

Зробив малесеньку поправку у прізвисьці — з Ковальчука перетворився в Ковальчика — і так забезпечив собі буття та спокій.

Щоправда, деколи тужив за «ставком та вишневим садком», але з часом привик і до тутешньої «ліпи».

Часом нишком співав (собі під носом) про чорні брови, але кохав яснооких блондинок, бо шукаючи чорнобривої, можна було наразитися і здемаскуватися.

І так жилося б, як у бога за дверима. Але бідному завжди вітер в очі. Отже, раз випадково зауважив в кіоску «Наше слово». Душа заворушилась, а серце як молотом забило. Хотів було купити цю нашу газету, але впору зорієнтувався, що цей продавець мене знає. Обтерясний піт і пішов на другий кінець міста.

Недавно несподівано вислано мене до Варшави. Відомо, там мене ніхто не знає. Але я все одно три рази підходив до кіоску, поки по-

просив «Наше слово». Навіть не знаю, скільки коштувало, бо на решту не ждав, сховав газету і побіг на станцію.

Доса щільно заслонив вікна і почав читати. О, боже, як дивно звучить українська мова, а це ж ніби моя, рідна!..

Під першою статтею ініціали, під другою — Іван Ковальчук. Подумати тільки — з таким прізвищем, як моє, ї не боїться.

Я задумався... Признаюсь, як на сповіді, — соромно мені стало...

Пригадав я собі давні часи, юний запал, вишивану сорочку, «Кобзаря», якого спалив, їдучи сюди. І аж прослезився.

Одного разу ненароком я зауважив афішу «Виступи українського гуртка художньої самодіяльності».

Відважився, купив квиток і ввійшов. Побачив там повбираних українських дівчат. На всякий випадок відвернувся. Та горе ти моє! Тут же передо мною стоїть пан Денисяк, з «бюра» і розмовляє по-українськи з якимись дівчатами. Недовго думаючи, я пробрався в протилежний куток — чого доброго ще зачепить.

Задзвонив дзвінок. Місце мав добре, недалеко від сцени. Коло мене сіла молоденька дівчина, яка раптом вигукнула до подруги по-українськи: Сюди, Галю, сюди! Я сидів мов на шпильках, боявся, щоб вона до мене по-українськи не заговорила.

На щастя завіса піднеслась. Перед очима відкрилась жива картина квітів — усміхнені чорнобриві дівчатка в українських народних костюмах, а за ними хлопці. Залунала наша пісня... Що зі мною діялось — не пам'ятаю. Але знаю, що хустка моя була мокра від сліз.

Тут я вперше відчув, що я дійсно українець, що з народом українським мене власне в'яже ця невидима струна — спільна струна української душі. Я думав, що я вже віднайшов себе. Але це тільки так здавалося.

Після закінчення другої пісні я охолов і навіть не оплескував, як це робили мої сусіди — поляк і молоденька українка. Нехай, думаю, поляки плещуть, їм нічого не грозить.

І так до кінця концерту — скільки пісень виконали, стільки раз я відроджувався і стільки ж завмирав.

А тут ще моя щаслива сусідка, думаючи, що я поляк, зобов'язалася на власне бажання пояснювати мені зміст українських пісень! Просто кара божа...

Після закінчення концерту сусідка запитала мене, як мені подобаються українські пісні.

— Так собі — відповів я...

Дівчина ця щасливіша від мене. Вона, напевно, знайде свій шлях.

А я? Хіба далі пливатиму в сумерках на цьому пекельному океані внутрішніх непорозумінь.

Орест Марчук

ТРИЧІ ХРЕЩЕНИЙ

Дозвольте — я ваш клунок покладу на полицю?

— Дуже дякую, я й сама покладу.

Такий був початок нашого знайомства.

Діялось це рік тому в поїзді. Я їхав службово до Вроцлава, а вона ввійшла до цього поїзду на одній із станцій. Зав'язали розмову. Відповідала охоче і весело. Я запитав, куди і звідки їде?

— Досі я жила на селі, а після закінчення середньої школи працюватиму і житиму у Вроцлаві.

Її щирість і життєрадісний настрій, а до того ще гарна і гнучка постать, полонили мене. Це ж мій вимріяний ідеал дівчини, — подумав собі, отже треба нав'язати ближче знайомство. Запитав, як її ім'я. Ирина. На всі наступні питання відповідала з усмішкою і без всяких церемоній, — «...Маю дев'ятнадцять літ... нареченого ще не маю..., замія ще не хочу виходити...»

Далі ролі змінились, — вона питала, а я відповідав. Утворилась легка, приємна атмосфера. Доїжджаючи до Вроцлава, ми були дуже добрими знайомими. Я попросив її адресу. Хвилину завагалась, але подала. Прощались, як старі друзі

Як тільки повернувся додому, відразу написав до неї листа. Запитав, чи можу приїхати. Відповідь була коротка. — «Приїжджай в неділю, ждатиму на станції».

Поїхав. Ждала на станції. Пішли за місто, де провели чудовий день. Сонце, зелень, пташки і... ми обоє. Ще вільні, не зв'язані ані обітницями, ані присягами. Жаль було розлучатись, але сонце пригадувало нам, що день кінчається. Відпровадила мене аж до вагону. Прощаючись, я зауважив в її очах тінь туги. Серце моє затьохало. — «Хіба кохає мене?» — подумав. Поїзд рушив. Стояла на пероні і махала хустиною. До побачення...

В вагоні я віддався солодким мріям. — Чудова дівчина, як з казки... Кохаю її... дуже кохаю. Чому їй про це не сказав?.. Напишу в листі!

Написав. Цілий зміст зводився до одного: «Кохаю і жити без тебе не можу». — Відповіла: «кохаю взаємно».

Дальші зустрічі і листи — це все нові сторінки великої любові. Висновок? — Треба одружитись. Але тут виникла дуже важлива проблема. Я православний, а вона про це не знає, на цю тему ніколи не розмовляли. Отже якщо навіть згодиться вийти заміж, то чи в косьолі звінчають православного?

— Хіба ні. А, може, признатись і хай вона сама рішає?.. Чи, може, впору вихреститись на католика і, нічого не говорячи, одружитись? — Верх взяла друга думка. Я вихрестився і запропонував подружжя. А Ірина відповіла, як завжди, щиро і відважно:

— Кохаю тебе... і хочу бути твоєю дружиною... але мушу признатись, що я не полька, я українка.

Ноги мої зігнулись, я мусив присісти, а в голові нараз зробилось пусто. Дививсь на неї зовсім осовілими очима. Мою поведінку зрозуміла, хіба, по-своєму, бо відразу збіліла і тремтячим голосом промовила:

«Я так і відчувала, що ти з україркою не одружишся...» Мов гострі колючки слова її вбивались в мій мозок.

Що я наробив?

А вона стояла, мов статуя, і ждала моєї відповіді. Не діджавшись рішила, мабуть, що наша велика любов кінчилась. Відвернулася від мене і підійшла до вікна. Плечі її здригнулись. Притулила до очей хустину, плакала. Плач її вирвав мене з отупіння. Я встав і підійшов до неї.

— Пробач... я також українець... я думав, що ти... і вихрестився на католика... перехрещуся знову... і поберемося...

Вихрестився і побралися. Але коли тільки прийдуть до нас близькі знайомі, то моя Іринка зараз мені допікає:

— Розповів би ти краще гостям, як це ти в одному місяці аж двічі вихрещувався.

Петро Хрін

БЕРЕЖІТЬСЯ, ЖЕНИХАЙЛИ!

Олеся не належала до дівчат, які не мали б успіху у хлопців. Навпаки, ще в школі поклонників мала. Це й було причиною, що на віть матури не здала.

Та що матура! Непогана, енергійна пронира мріяла про те, як би заміж вийти. Та віддатись за якогось свого Івана чи Петра — бо й такі траплялись, — це не те, про що вона мріє. Та й яка перспектива, — думала, — працювати і дітей виховувати.

— О, ні, я не з тих! — міркує Олеся. — За всяку ціну шукати му такого, хто мене у широкий світ виведе.

Ось тут і починається праєдива історія. Насамперед матримоніальне оголошення: «пристійна, молода, інтелігентна, лагідної вдачі познайомиться з хлопцем з-за кордону».

Перші тенета розставлені і жінка-павук, причаївшись, чекає на свою жертву.

На пропозиції не довелось довго чекати. Посипались листи від Грицьків, Василів, Богданів з США, Канади, Англії. Всі пропонують знайомство — і молоді, і середнього віку, не забракло і дідусів. Кожний себе вихваляє; той «чорнявий, пристійний», той «матеріально забезпечений», той «на посаді», інший, що йому сьомий десяток добігає, — бо й такий був, — має власний дім і трохи грошенят в банку.

Олеся уважно перечитує листи, оцінює характер письма, важить кожне слово, щоб часом не помилитись. Гриць «чорнявий, пристійний», але нічого не пише, як там у нього «в кишені», той знов «на посаді, середнього віку, забезпечений», та невідомо, чи цієї «забезпеченості» надовго вистачить. Словом, підходящого нема.

А ось той Василь, що йому добре на сьомий десяток перелізло. «Власний дім, гроші в банку» — привабливо звучать ці слівця, написані дрібенькими літерками, навіть слабо по-українськи.

— Трохи старий, — думає, — та на всякий випадок написати варто, бо нічого не відомо, може в майбутньому пригодиться.

Але вибір падає на Грицька. Починається листування, взаємне вихвалання своїх прикмет. Вона дуже інтелігентна, добра, господарна, Гриць — пристійний, чорнявий, 180 см росту... А що трохи шкутильгає, про це ні словом.

Один тільки Василь щиро признався — маю 65 років. Як хочеш, кожної хвилини можеш стати панею мого дому і серця.

Минають місяці і Олеся має досить листування, улесливих слів, обіцянок чорнявого Грицька. Вона скоріше хоче вирватись у широкий світ. Тому в одному з листів одверто ставить питання: «хочу бути з тобою, або присилай гроші на подорож, або їду до іншого...»

Бідолашний Гриць, де може, позичає грошенят, висилає. І ось мрія здійснилась — вона вже в Англії. Її зустрічає людина, але мало подібна до молодого, чорнявого Грицька, що то на фотографії, яку їй прислав. Немає чорнявої чуприни, а волосся, яке залишилось, давно вкрилося сріблястою поволокою.

Хвилиний розпач, становище, здавалося б, без виходу. Але до чого жіноча пронизливість, життєвий досвід. Адже тут в цьому ж самому місті мешкає також Василь, що то має власний дім. Щоправда Грицько має кімнату, але живе бідно. Адже не для того їхала закордон, щоб тут бідувати.

За кілька днів, коли Грицько пішов до праці, таксі мчить Олесю до доброго дідуся-Василя, який не відмовився прийняти до себе «обману» жінку, яка помилилась, кидаючи жеребок на чорнявого Грицька.

Сумує тепер ошуканий Гриць. Бо що ж, гроші видав, наречену спровадив не для себе, а для іншого. І пише бідолашний жалюгідні скарги і листи на всі кінці світу. Навіть до нашої Редакції один такий лист-скаргу надіслав. Надрукуйте, мовляв, цього листа, щоб всі знали, які ото жінки-павуки на цьому світі бувають.

Але що ж ми можемо на це порадити. На світі є різні павуки, серед них і такі, яких міцно мусять берегтись хлопці-женихайли. А нашому невдасі Грицькові можемо лише співчуття висловити та, як у тій п'єсі Старницького, пригадати:

«Не ходив би Грицю та й на вечорниці,
Не мав би ти горя від дівки-чарівниці».

Остап Лапський

В І Н О К

Вечір нечутно зайшов у наш двір.
На углі чорним пухом він влігся,
А маревом білим закутався бір,
Потекла Тростяницею пісня Полісся.

Чайка у березі, межи купин,
Чаєнцям свій клич ще повторить,
На сідало зорі стрибнуть без драбин,
Дідусь килимок витче про море і гори.

На ночі порозі в сорочці білів,
Ніби привид з'являвся онукам,
Ми слухали сивих, як пачоси, слів,
Таки в серці хтось бердами стукав, ткав звуки.

Нічка вороною в бір відлетить,
Знов поранок, мов дзвін його врода.
Я діда згадаю — серць єдності мить —
І у росах мій вірш
цвітом льону забродить!

**
*

Зорі і готик
Просто в бланить,
Вуст твоїх дотик,
Небо на мить.

Юності чари,
Вітер з-за хмар,

В грудях удари,
Перший удар!

Осінь на крони,
Вітре, верни!
Тихі затони,
Тихі, як сни.

**

Місяця червоний окіст на небесній бантині
Знов нагадує про згублені під стріхою там дні.

Знову кризь щілину спопелілих відшумілих літ
Зачу, космосом зеленим розростається мій світ.

Неньці, батькові, сусідам я велике шлю спасибі,
Виорали глибоко в душі моїй Ви рідну скибу.

Стоїте на дугах пам'яті, мов обеліски диву,
Сторожно, з потряхачами борон, у борні за ниву.

Знаю, чую, років клекіт підіймається до неба:
«Ой, де б я, де б я із досадоньки пішла» — ні, не треба

Так співати, крикнуть солов'ї новітніх вже садів.
Я без маминої пісні —
я б без неї онімів!

Л И С Т

І сни
дедали вже не відбивають
справжнього Твого обличчя

гніт неіснування
ліг
на посмішку Твою

я хрест
накреслюю
хитливою рукою

мама
щось шепоче
в самоті

чи довго будемо
ще зустрічатися
на клаптиках свідомості
протканих —
дійсністю та снами?

ОКУПАЦІЙНА НІЧ

Із темних, із далеких нір
Повзла щодня, повзла у двір.
І довго гордий силует
Тремтів, тримаючи багнет!

С Н І Г

Метеликами завжди так лягав
На мрійні вії, вуст незайманих вогонь,
На мільони ніжних теплих ще долонь.
На, кригою запнутий, мертвий став.

**
*

І
день затьмарений
сльзьми зозулі

Проростають сподівання
паростками вірша

донечка
уявні квіти
ревно поливає.

**
*

Ніхто не спинить часу плину,
За липнем серпень, вересень бреде;
Дитину мати в школу поведе
Уперше: «вчися, вчися, мій сину!»

С Е Р Ц Е

Наляже ніч,	В садочку там
Воно не спить,	Дитинства тінь,
Розквітне день,	Пливе ставком
У даль летить.	Небесна синь.

Ну, перестань,
Ну, міру знай.
Я вдома був,
Де неба край.

Н А П Р О В Е С Н І

Вільшняк нагий! У сонці аж посинів!
Дрімому зимову стряхнувши, на очах
Набух вологою, потягся по ровах,
Згустілою стіною вгруз в долині.

Полісся — юності країна! І пора,
Що бралась зеленню над теплим гіллям,
Звивались гнізда, каркало весіллям,
А далеч руки простягала до двора.

На призьбі марилось: скоріше б літо
Поналивало соком кволе жито,
Скоріше б надійшла п'янка хвилина,

Коли в вільшині в ясну косовицю
Дива пташатам сняться, небиліці,
Чорніє ворон, жевріє малина.

НА ЗОРІ

Дитиною, із батьком, на загату
Збирався я трусити ятері,
Крізь вікна довге полум'я зорі,
Промерзлу з ночі, кагрівало хату.

Під ясним льодом води Тростяниці
У Мухавець котили ніжний шум,
Стояв вільшняк в ранковій тиші дум,
У грудях бились, билися плотиці.

Завія раптом полем прогула,
Дорогу до порога замела;
Тепер я не хлопчак, а чорна глиба

Відколота від рідної землі —
Збагнулось, звідкіля журба в мені
И чого об ятір так шарахалася риба.

ТРИ ПАГІНЦІ

Три пагінці дичавили у мамі,
Купалися по плесах на лузі,
Злиденний харч приймали на бігу
Із рук, порізьблених трудом, роками.

Любов батьків прорвалася назовні,
Коли у найнятій хатині враз
Забрьоханих не стало трьох прикрас,
І здійнялися груди самотини повні.

«Широкі, сину, світом йдуть дороги,
Не наступай нікому там на ноги,
Не зашморгнись, хоч ти, в життя петлі!»

«Скажімо, тату, киш а киш тривозі,
Злигався з Музою Ваш син в дорозі
І ямбами ступає по Землі!»

КОГО ТОБІ ШКОДА?

Над вечір хмари облягали обрій
І репались від гострих блискавиць.
У лузі трави нишкли, никли ниць,
Тяглися до зіниць вогненні кобри.

Дуби грудасті стогоном стогнали,
Здригались стовбури до верховіть.
Берізка нахилялася щомить,
Глузуючи із чорної навали.

Тривожні грозяні стьмяніли дні,
Незаймана берізка у вікні,
Ніжніше забіліла її врода.

А стрижні із дубів, розтрощених
Громами, сплять собі напровесні —
Не бійсь, скажи, кого тобі тут шкода?

ЖНИВНЕ

Над вечір налягала прохолода,
Подовжились казково тіні жниць,
Тугіш в'язалися снопи вдовиць,
Полів серпнева догоряла врода.

Отавами іще кріпацька пісня
«В нашого пана злотий-злотий пас»
Сріблилась росяно і день погас,
Востанне спалахнувши жаром вишні.

Вляглися жнивних співів перегуки,
Давно загоїлися жницям руки,
А я і досі в плетиві октав

Журливих, у полоні древніх жнив,
Пручаюся в тенетах сивих див
І бадьорішаю від росяних отав

ЗЛОДИСЬКЕ

У темінь шлях вихрився білим шовком,
Рипів полоззям і хропів конем,
Попівський ліс привітний ясним днем,
Вночі жахав чортами, блимав вовком.

Сокири цок влітався в білий вітер,
В'їдалась пилка пошепки в дубок,
Зітхнув, порідшав батющин лісок,
Удома піт з коня брат віхтем витер.

З відлигою слідами переляк
Ішов у хату — басовитий дяк
Присікувався в клуні до підпірок;

А тато наш у літню гожу днину
Дверну уставив раму з деревини —
Чи ще схилюсь на крадений одвірок?

СОНЯШНЕ

Котилось дзвінко сонце над землею,
Втопилося у плесах синіх вод,
Лататтям жовто проросло. Народ
У шумку вплив цю соняшну лілею.

Дуби, ще чорні, потяглись чубами
Назустріч зливам, хмарам грозяним,
Сипнулася прозелень дощем рясним
На гай, злилися обрії з ланами.

Загомніло надвечір'я жаб
Бурхливим хором, день цілком ослаб,
Надувшись, ждали темені сичі.

Під гаєм шумку заспівала юнь,
Підобрійна впила росю рунь,
Земля пашіла сонцем уночі!

ЗЕМНЕ

Жаріла північ зорями у небі,
Турецький серп займав дрімливий бір,
Забурмотів Петро сердито, зір-
Очок не долічившись двох у себе.

Вони світили юнакові в хаті,
Моргаючи над ранком ще рясніш,
То мружились чогось якнайщільніш,
То в синь летіли віями крилаті.

Подужав день небесну з'яву ночі,
Земні дивилися на хлопця очі,
В полон не здався туркам лицар, ліс.

Каштани розцвіли стожками вгору,
Відкрились тайни молодому зору,
Підсніжниками перса з-поміж кіс.

РОМАНТИЧНЕ

Горбатиться під обрій вічне море
І зве заглянути за перегин
Скуйовдженої гладі. Гордий плин
Валів дев'ятих човен ветхий бере.

Повужчало безмежжя неозоре
У присмерковій круглій даліні,
Ось засвітились маяки сумні,
Заблимали самотні завжди — зорі.

Красо, пливу до тебе день і ніч,
Вдихаючи вітрів принадний клич,
Пливу один, а морево навпроти.

Згаряю у безкрай однині
Під чайчин зойк і рев у глибині,
Бо любо зі стихією боротись.

ОПТИМІСТИЧНЕ

Порину в самотину піль зимових,
В билину голу в полі обернусь,
Весь бурєю і тишею проймусь,
Збагну столітній шепіт вій соснових.

Червоним оком понад чорним бором
Шукатиму світанку сивини,
Лисиць у норах розгадаю сни,
Проникну ніч зірок мільйона зором.

Доярка десь задзеленчить відерцем,
Вгорі серпа поблідне жовта сталь,
Поллється молоком у вірш печаль
І радість — струм, що живить творче серце.

РОЗДУМИ

Пеньки я корчував на рідній ниві,
Тягнувсь за коренем у теплу глиб,
Леміш різьбив, мережив хвилі скиб
І груди хвилювались. Там глузливі

Моргнули в росах оченята льону,
Шепнуло просо шепотом осик,
Робив за двох, радів з дітьми мужик
І разом пив терпку сльозу солону.

Тепер «Чумацьким шляхом» сію спів,
Дратуючи сухих практичних діячів:
«Слова, мовляв, високі, але марні».

Не будяком зійду посеред нив,
Не змие руні хлюща бур і злив,
Чи порохом укриюсь в антикварні?

НА ТАРАСА

Він розбивав доби тверді окуви,
Дитям збагнув вже волелюбний зміст
Пісень своїх дідів. Він кинув міст
Із рабства до висот, де рідна мова

Озброює і владно кличе діять;
Снагу дає ясним трудам рости,
Що другим шлях до тої ж висоти
Освітять в час, як схопить безнадія

Думок охлялих і жбурне на дно,
Коли уже здається все одно,
В яких світах нащадкам не блукати.

Горить у нього юнаків любов,
Дітей і матерів однака кров,
Для супостата завжди він іклатий.

КОБЗАРЕВИ

Страшно робиться, коли читаю,
Перечитую, од краю і до краю
Сльозьми засіяні лани паперу
Білого.

І диво дивнее
Стає: бадьорію, коли з померлих літер
Схопиться й повіє
Вітер.

Знаю, я в думок облозі
Найдзвінкішою про Тебе думки
Знов шукаю, а на небі по свідомості
Тривоги туча бродить, а життя пісок летючий
Туманить велич мислі
Нащадка ницого.

І враз снага митця
Кусе гарячу строгу формулу:
Не визначить Тебе, хто рідного порога
Зрікся, а незрячому і в хаті власній
Недосяжною здається вись
Твого незборного «борись».

ШЕВЧЕНКОВІ ДУМИ

Розколиваю, немов дзвін, пісні,
Що виростають скелями піднебними
По Україні. З людяної щирої високості
Зубами слів кріпацьких покалічу
Ласку царську. Заповіт воздвигну:
Всюдичутного глагола недобитого
Неумирущим дубом мість тополі кволої
На груди своїй смерті сам поставлю,
Щоб жахав і муляв совість сатани мого народу,
Щоб Славету веселив нам,
Кров мою п'ючи зелену, маяком був землякам.
Загубленим в степу широкому у лихоліття,
Щоб збирав під кроною на пир
Сім'ю народів вольних у високий день,
Коли єднатиме їх сонце.

**
*

І Д У,
а шлях до Велетня
Крутий, хоч глиби подвигу Його
Видніють, підвелись від чорної землі
До неба, хоч двері до чертогів дум
Високих
відкриваються
Земним ключем любові
До дітей і матерів, дівчат,
Окрилених коханням
При криниці на світанку
Серця,
коли симфонія ранкова
Солов'я і відер
На коромислі передчуття
Гойдається — я снагу Твою,
Ти наша Пісне, наша Славо,
Ще в зненавиді до підлості
Вбачаю!

П О К Л І Н

Квітки думок, народжені могилою Співця,
Слів крильми озброю,
Голубами плачу білого
Нехай долають відстань до Дніпра,
До Канева, до Тебе і упадуть
На всенародне Серце, на Чоло народу,
Якого не зборола смерть,
Який — Твоє безсмертя врятувало!

О, МІЙ СОН...

О, мій сон прозоро сниться:
Угорі над головою, високо,
Проходять хмари з рокотом
Весняним, і на березі дитинства
Птах уяви вже крильми залопотав:
У сяйві місяця зелене жито
Край дороги мріє з вербами,
А я іду, а он дуби,
З верхів'я велетнів
Я заглядаю в світ,
А вчитель з краю дальнього
Про вбогість нашу нам
Нашіптує, теорію тутешності
Вив'язує цупку, немов сильце,
Основу самозабуття для нас
Снує.

І заболіло, заболіло
Ще тоді, тому й не неофіт я,
Бо любив народ свій
Змалку.

О, мій сон прозоро
Сниться: голуба вода велика
По Землі пливе, до голубої течії
Я прагну і іду
В країні вчителя,
Який мене отьмарював.

ЗЕМЛІ МОЇН

У творчій темряві
Я зором дотику
Намацую клубок глагола
Недобитого валуєвими
І вимотую нитки думок
Чи павутиння почуттів,
Якими дійсність голу,
Наче ртуть,
У брилу зв'язую.

Паркан метафори
Оточує будівлю і творця;
Як цупко охопив він обрієм,
Пораним вужами блискавиць,
Як обійняв мене поліський ліс,
Де в косовицю косарям
Перепочинком холод визріває
І малина спрагою.
Вже за далеким тином пам'яті,
На плесах спомину
Лататтям сонце сходить,
І стоїть береза у сорочці білій
Самотини, і на бурю йдуть дуби.
А просо, виросле з роси
Та поту корчувальника,
Шумує говором осик.

Зимою в приємках розвихрених
Чорти нечисте дійство
Діють з відьмами;
У вітру мотовилі пісня відер
Рання проголошує світанок,
Радість і печаль струмує
Молоком у вірш, ще не народжений;
Під льодом Тростяниця тихо
Котить теплу воду в Мухавець,
Плотиці б'ються в серця ятері,
І птах надії буйної в очеретах
Чи на стерні дитинства босоногого
В недолі кігтях крикнув
І крильми обурення струсив ганьбу.
На прадідів одвірок

Я таки схилю свою журбу,
Творитиму рядок свій найдивніший,
Де крізь вікна
Довге полум'я зорі
Промерзлу стародавню тишу
Нагрівало з ночі.
Де я «Кубзаря», мов хліб,
З рук батькових узяв уперше.

ПЕРЕКЛАДИ

Юліуш Словацький

В І Т Ч И З Н О...

Вітчизно колишня. Чи знаєш як трудно,
Влюбившись у смертну подобу твою,
Принаду забути, що юність відлюдну
Водила по кладовищ давніх гаю;
Прийдешне співають тобі дзвону гудом,
А я на сторожі останків стою,
Один журавель — щоб не спать між примар,
Тримаю в руці серце камінь, тягар.

Зів'яле натруджене серце. Хтось може
Пломінням щасливого завтра горіти,
Мене, твого бідного сина, тривожить
Далеких могил сивих плач сумовитий;
Благаю, вернися у душу — в порожню
Хатину, що сипатись стала, хилитись,
Вітрами тьоригана кожної днини,
Бездольна, застоюна здавна, із глини.

Давніше. Давніше я міг дарувати
Троянди тобі, пелюстки золоті,
А нині — ховатися мушу, ховатись
І мріяти, в глибшій чимраз простоті
На судні земні терези покладатись,
Боятись за тебе, коли в висоті
Стрілою летиш, де Оріону мета,
Хоч тіло і руки на брусах хреста.*)

---

*) Перші строфи восьмої пісні «Беньовського».

МОЯ ПІСНЯ

Тяжко, тяжко завжди, всюди
Чорна нитка в'яже груди,
В'ється скрізь, куди не йду.
В кожнім подиху вона,
Усміх пройняла до дна,
Гімн, молитву і сльозу.

Сил не маю розірвати,
Мо й свята, хоч хибна вся ти,
Не порву цю стрічку, ні.
Але завжди, скрізь і всюди
Там, де я, вона там буде
Позначати в книгах дні.

Перехопить стан букетам,
Бабиним полине літом,
Наче пряжа із серпанку,
Аж розтане в далині,
Щоб з'єднатися в мені
У нову незнану ланку.

Не квилити ж, як дитина,
Переможу раз причину,
Лаври дайте, келих вільний!
На чоло вінок кладу,
Випив і один іду.
Зашептали: «Божевільний».

Я до серця тисну руку,
Дай пораду, дай науку,
Та холоне враз десниця,
Чорний зашморг в неї вп'явсь,
Без долоні я зоставсь,
Звеселіли їхні лица.

Тяжко, тяжко завжди, всюди
Чорна нитка в'яже груди,
В'ється скрізь, куди не йду.
В кожнім подиху вона,
Усміх пройняла до дна,
Гімн, молитву і сльозу.

Не квилити ж, як дитина,
Переможу раз причину,
Лютне, не покинь мене!
Чорноліській¹⁾ вірю лірі,
В ній для серця ліки щирі!
І заграв...

ще більш журне.

1) Чорнолісся — місцевість, де проживав і творив видатний старопольський поет, Ян Кохановський.

**
*

Віршу мій, з жалю, як стіл з деревини,
Віршу, ти з туги, як з каменю дім!
Лине над берегом Вісли ясним
Спів одностайний сирени щоднини:
Вісла пливе ще, ще Вісла пливе,
Те, що тривке — у глибинах живе!
Віршу, вся тугість твоя і краса —
Вісли сріблитої стисла коса!
Вибився ти із твердої журби,
Як джерело з кам'янистого ґрунту.
Віршу з руйновищ вітчизни, з жаги
Молодості недобитої, з бунту!
Ринь, підіймайся снаги течія,
Райдужно грай у сльозі
сіль моя!

**
*

Чорні запали над нами хмари,
Вдар у серце дзвоном золотим,
Польщу враз відкрий, як блиску шквалом
Відкриваєш в морок неба синь.
Дай поприбирати дім наш рідний
З теплих згарищ і святих руїн,
І з гріхів, триклятих вражих вин:
Хай же буде чистий, хоч і бідний
З кладовищ підведений цей дім.
Для землі, воскреслої із мертвих,
Вільній у світанку ясності,
Владу дай надійну за всі жертви,
Сильну в мудрості і в доброті.
А коли зведеться люд на ноги,
Хай підніме жиливий кулак:
Володіти зволь трудягам вбогим
Власним потом в селах і містах;
Розжени банкірство, зладь так, Боже,
Щоб з неробства гріш не виростав.
Гордовиті хай покору визнають,
Гніву, гордості покірним дай,
Вчи нас, що під сонцем цим немає
Грека ані жида — о, повчай!
Тим пихатим, що так дмуться, Боже,
Збий дурну корону з голови,
А на стіл всевладному вельможі
Череп з мертвяка постанови.

Громом вдар, коли заради слави
Честолюбець зброю схопить в руки,
Не дозволю, щоб меч його неправий
Ручку мав з хреста Твоєї муки,
Хай серцець здійсняться добра воля,
Що в розпуки час ясні зросли,
Хліб верни нам з польського роздолля,
Домовини — з польської сосни.
А словам, словам верни шершаву
Твердість змісту, суть їх і правдивість,
Крутіями перекручену.
Хай же право значить — тільки право,
Справедливість — тільки справедливість!

Антоні Словімський

НАРОДНА ПОЛЬЩА

(Фрагмент вірша «Десятиліття»)

Ти дала, Народна Польще, бідним дітям
Днину радості, триумф Десятиліття,
Босі ніжки ти в міцне взуття озула,
А очам дала сміливість, віри іскри.
Млу, що обрій навкруги була запнула,
Вітер розметав зі сходу, той від Вісли.
Музика! І небо грає прапорами!
Змовкнуть, то хай Польщі діти, серцем жару,
Хай навколішки, на камінь тротуару,
Стануть тут ось, де безсмертники вінками,
Хай у тиші цій проказують імена
Тих, хто в ніч озброєний завзяттям віри.
Кров'ю правди кликав нас на шлях знаменний.

КОНСТИТУЦІЯ

Мій приятель від світу втік,
Замкнувся у домашній тиші.
Він зрікся і турбот і втіх,
Говорить: «Річ вагому плше,
Високої сягнувши категорії,
Розкриє врешті справжню суть історії».

Буденний день для нього жах,
Дратують вухо черні крики,
А коли бруком Клію йшла,
За нею ж люд валив великий,
Він у історії архіви так сховався,
Що не помітив, як проходила жива.

ДЕРЕВА

Знав я, знав завжди, гарні дерева
У Фонтенбло,
А ще над вечір, взявши у неба
Золота тло.

Чом же, чом нині згадую, мушу,
Чи не щодня,
В полі тополю, верби і груш тих
Грубе гілля.

Вчив цього, вчив він, віршами ранив
Серце до дна,
Той, хто тепер тут плаче за нами,
З площі Альма.

Знав я, знав завжди, гарні дерева
У Фонтенбло,
А ще повиті літньої зливи
Млою, сріблом.

Але не знав ти, найголовніше,
Учню дурний!
Дер'во французьке, хоч найгарніше,
Дер'во з імлі.

Нам же потрібний ліс гомінливий,
Бору зразок,
Стовбур правдивий, твердь деревини
І мотузок.

ДО СИНА ДРУЗІВ

Моєї молодості нетривкі обличчя
Поринають у минуле і в воді відбиті
Образи, набігом хвилі скаламучені, несе
Всепоглинаюча і споконвічна річка часу.
Думаю про тебе, сину моїх друзів.
Двійкою намісто одиниці дату ти значитимеш
Уже в новім столітті, у двохтисячному році.
Цей жахливий простір, що між мною і тим днем проліг
Непрохідною темінню, тобі, хто знає, чи не буде
Ранком справедливішого дня.
А втім, чого тривожусь я історією тих секунд,
Кількох хвилин, у таємничім дійстві
Біовиду, еволюції, ширяння чи занепаду
Істот на мене схожих, званих гомо сап'енс.
Наче фільм, в проєкції швидкій, майнуть якісь міста
Підведені і знов повалені, і знов воскреслі.
Чи зав'яне дерево тендітної оливкової гілки,
Чи у гай зеленовічний розростеться,
Чи присипле попіл, радіоактивний піл,
Сміливі мрії, горді сни людини?

Ні, ніколи не пізнаю я тієї правди,
А хотілося б так темін думкою проникнути,
Ту чорну оксамитну глибину ріки сну вічного,
Яка лежить між нашими світами,
Бо твій світ він буде і моїм,
Він житиме маленьким дробом,
Дрібною зворушення чи думки,
Що в блідому спогаді десь по мені зостанеться,
Коли олжа і кривда, супостати мої нинішні,
Відійдуть соромливо в морок і Клімени сина
Із оков та ланцюгів Новий Геракл добуде.
Тільки людська думка вільна і безстрашна
Зможе виправдати довговічність місця жирування,
Що його звемó ми світом. Бо інакше який сенс був
У створінні мільйонах, тисячами літ
Зростаючих і падаючих, гнаних вічною жадобою,
У дикім марнотратстві впертої природи,
Що трухлявість інервації живої, жаху та терзань
Розплоджує і нищить, щоб з гнійних пород
Нарешті квітка неземної краси змогла замайорити,
Квітка думки людства, вільна і безстрашна.
Лиш вона одна нас може визволити з пут,
Спасти обранців рід, коли наперекір богам
Із гір Кавказу зійде Прометей правдивий.

Владислав Броневський

Д У Б

Замáшистою йду ходою
і життя осіннім листом з мене опадає.
Лист? Який? — берези, дуба чи тополь посеред піль,
але це — біль.

Ну, що ж? Було кохання... друге, перше
і тривоги, і безсонні ночі,
і була чутливість, злість, упертість —
чсе мінливе...

Листя облітає, листя,
а листочок кожний іменем горить.
Назви його врочисто,
прокажи.

Ах, ні! Бо це ж гілляки вже нагі
цупливі.
Коли серце і думки на прив'язі,
чи можна зватися щасливим?

І зостався стовбур голій,
понад ним завїї клуб.
Спокійно, ще поборемось!
Це — я, це — дуб.

А Д А М

Волю загорнутися у тишу,
немов замовклий дзвін —
моє перо ніколи не напише
того, чим зойкнув Він.

Волю і Марилю не любити
— чимало їх було —
бо від тодішньої хвилини в світі
ми ділимо одно.

Не вірю в смерть Ордона на редуті,
історія — бредня,
бо це ж вона, вона у злobie лютей
не скине нас з коня.

Не вірю в Поминки, не вірю в Духи
ші в жодну ворожбу,
а все таки — це там родились рухи,
рівняючися на
мою добу!

Агов, поля, у барвах потонулі,
ми вам господарі,
і з карабіном тут, вже не від кулі,
умремо на стерні.

**
*

На греблі за подвір'ям верби:
«А увійдіть-но верби з греблі.
З комарика буде юшка,
аж по вінця роси чарка,
дженджуриста витиначка
і дівуля одиначка,
з кривці, га, наливочка іскриста
і сама я відьма ковтуняста
— вербонька кудлата —
чим хата багата».
А верби на греблі в задумі
Аж шерхнуть в зеленому шумі.

ВІТЧИЗНА

Чимало пісень на цім світі
століття дарує століттю,

а я зачудований тоном,
з глибин що іде передзвоном,

з колиски по саму грань гробу
з тобою іде всю дорогу,

ледь шерех якийсь, якась нота,
я знаю — це план, план польоту:

ось заспана в сонці шибина,
червоно жаріє жоржина.

хай кілька птахів, зірок жменя,
це звідси акорд цей у мене,

листок за струмком помандрує,
а серце збагне і почує,

подумає, висловить в слові,
що в серці, розквітне і в мові,

ой, діда це прадіда мова,
шумлива травиця шовкова,

кущиться нам буйно, пушисто,
і раз стає словом, раз листом,

узгір'ям чи хмар тих габою,
почвірною року порою,

птахом, а то снігом, блакиттю,
Шопеном і Норвідом миттю,

струна із струною говорить,
свої час мережить узори.

найглибший зміст, щира криниця
у серця горніли іскриться,

ось промінь високий жагучий,
ось труд наш і прапор кипучий,

займається світлом єдиним,
рух рук, рух знаряддя, машини,

ой, ніченька лине сріблиста,
як Муза Шопена перлиста,

звук скрипки злетів над вітрини,
у місяця сяйві жоржини,

то зірка важка понад світом,
то ясна величка розлита,

Країно багата на барви,
країно жоржини і мальви,

країно вугілля і сталі,
країно сосни і конвалій,

з рук грудка землі оцієї
і поночі навіть сіяє,

в снігу ти моя і в спекоті,
тут батько, тут дід на погості,

травиця, травиця шумлива
біленькі їх кості накрила,

а нам, а для нас, що йдемо ще,
хай вітер стяги ще полоще,

щоб на риштуванні дзвін кельні
лунав ще рясніш, ще ретельніш,

щоб рученьки міццю наліті,
щоб прапор тримати, трудитись,

щоб з сталлю упоратись, в полі,
на морі і на суходолі,

щоб сяйво лилось неосяжне
від днів копітких і відважних,

повік, щоб хвалою, щоб ніжно,
ой, ното свята, ти — вітчизна!

A
K

Григорій Печух. УЧИТЕСЯ БРАТИ МОЇ. Дерево

ЛИСТ ПОЛОНЕНОГО

Кохана, лебідко, моя ти любов,
ну, добраніч, бо ти уже сонна.
Я тїнь на стїні твою бачу, і знов
по-весїнньому ніч невгомонна.

У світі широкім, єдина моя,
чи належне віддам похвалою?
Для мене ти літом води течія,
рукавиці тепло ти зимою.

Билино, ти щастя моє весняне,
зимовє, і осїннє, і літнє.
Скажи, на добраніч, скажи лиш одне,
хай з вуст сонних, хай вчую одвіт я.

Завіщо ця плата висока така,
біля тебе той рай, ні тривоги?
Ти світло є світу, ти завжди близька,
бо ти пісня моєї дороги.

Концтабір Альтенграбов, 1942

**
*

«І вічне літо світить у моему царстві».
(«Сон літньої ночі»)

Коли вже половіє очерет,
І жолудь важчає в дїброві,
Нєсхибний знак, що літо золоті
Ладнає у дорогу ноги.

Літо моє літо, чим тебе вблагати?
Просьбою якою? Плаканням яким?
Чом тобі так спїшно відійти й забрати
До валізки зеленє, зеленє і птахи?

Стільки пташок. Зелен ще гай.
Літо, зажди. Любе, тривай *).

---

*) Заспів до «Ольштинської хроніки».

М О В А

Солов'їного співу — його розуміти не треба,
щоб захопитись,
і кумкання жаб розуміти не треба,
щоб милуватися ним,
мову людську розумію
з словами обманливими,
не розумів би її —
був би
найбільшим поетом.

ПЕРША ПРОГУЛЯНКА

Ми знов до власного увійдем дому,
По власних сходах будемо ступати,
Ніхто цього ще не сказав нікому,
А вітер шепотить садам — крилатий.

На згарища сумні ти не дивись так,
Не плач — сльоза хоч зору хай не журить,
Ну, живемо ще, а була смерть близько,
До передмість ідім з мертвотних вулиць.

Трамвайзупинки мовчазні мінімо,
Злидарка он, де зяє мур проломом
Торгує коржиками пліснявими, —
Ми знов до власного увійдем дому.

Пусті вітрини, замкнуті крамниці,
Життя десь заховалось в антиподах?
Сліпий, із гребінцями, а стоїть, бач, —
По власних будемо ступати сходах.

Ти з холоду тремтиш, запнися шаллю,
Без рук, без ніг ув опанчах, землясті
Каліки молоді коло шпиталя,
Ось поле, тут кінчається вже місто.

Навкруги лежать повалені паркани,
І дитинча на звалищах грайливе,
Розвішує в подвір'ї дрантя пране
Вдовиця, півень в курнику крикливий.

Котові попідмур'ю мирно спиться,
До когось хтось загомонить на розі,
Знов печиво появиться в крамниці,
Знов молочарка стане на порозі.

Минуться дні зневаги і розгрому,
Забудуться недавні рани, втрати,
Ми знов до власного увійдем дому,
По власних сходах будемо ступати.

Х В И Л И Н А

Минає? Ну і що ж? На те й хвилинка,
Щоб минула, бистриною збігла,
Заледве ще моя, вже в безвість лине,
Як шедеври з оболоків срібла.

Хоч споконвіку так усе мінливе,
Хоч хвилини гублять свій початок,
Озера виграють очам знадливо —
То зірки між хвиль, то знов дівчата.

Ярослав Івашкевич

ЧИТАЧЕВИ

Хотілося б розповісти, як біжить пес,
Бреде ліском у сонці віз скрипливий,
По бруку бабин брязкає велосипед —
Жахтять бідони жерсті переливом.

Червоний поїзд стугонить біля домів,
З електростанції повзе дим чорний,
Сполоханий каштан у боронах скипів,
Тополя листя, наче в рими згорне.

Хотілося б, щоб все сйнуло в вірші так,
Як райдужна навколишня ця живість —
І щоб її усюди спостеріг читач,
І щоб, як я, і він радів щасливий.

**
*

Рано. Червня перша днина.
Дощик душу радістю зросив,
У цемент лягли цеглини,
Житу й пирію жага рости.

Хлюпотять бузку фонтани,
Серенади крапель, соловей,
У дубів і у каштанів
Листя, наче ручки у дітей.

Встав деньочок працьовитий.
Слава, слава мокрим, теплим дням,
І вінкам із пучок звитим,
Людам мир і селам, і містам.

**
*

Стулилися, як гнізда, верби
І над водою сплять у темені,
Ми стоїмо на смужці греблі
Між зорями — дві ночі сплутані.

Звідкіль, куди, не розгадати,
Опорою нам тільки вузол рук,
Мов мертвий без керма фрегат той,
Пливемо в ніч, у тишу — хочби звук!

Дружино, не переч! — Відомо,
Безсилі найсильніші тут слова —
Душ наших небсзвід безмовний,
Як прірва, що над головою залягла.

А глухомань мов під ногами,
Збагнути важко що нам суджено:
Чи стрінемось вгорі з зірками,
Чи зійдем до зірок униз, на дно?

Д Р У Ж И Н І

Красою втомлений, яку щодня ловив я
Чутким вразливим вухом, сітями очей,
Коли умру, не плач. Засну насичений
Життям — воно трудне велике і бурхливе
Те божество, яке вогнем проймало тіло,
Злетить мо вище, мо як пил розвіється,
Б'ючке і жваве серце стане холодом,
А голос поглине померла чорна буква.
Тоді подумаєш ти, надто вже мізерні
Тривають по мені відламки виразів.
Одначе, знай, не раз години захвату
Моє давили слово в тіснуватих грудях.
Цей світ, кохана, був надмірної принади,
І я б не зміг віддати вірші всі тобі.
У неозорі простори я споглядав
І в мене почуття родились неозорі.
Проте, коли тут люди, там зірки на небі
Моє пороли серце, мов коловорот —
Ти вірна і незмінна, як вода, була,
Єдина в цьому світі, що мене кохала.

Єжи Гарасимович

БУЗИНА

Росту
на смітника кургані
бузиною

Мов від прокаженого
відвертаються від мене
гурт людей подейкують
я отруїв

Аура цвинтаря
в мені
жорстокість приспана у листі
почорнілої сорочки

П'ятничних моїх недоїдань
я
мученик

Обвішаний я рясно
чоток кетягами чорними
моєї лжі

Ніхто не улюбив
моєї душечки совини
яка погукне у затхлій тищі

Білий від пилюги
як мірошник
бузиною я расту

Ждучи
на ранній вітерець
щоб людям понести
віршовану чуму

ЗАНЕДБАНИЙ САД

Сад на вулиці Кольберга 10 у Кракові

Навкруги Афіни наші чиншові криві
А сад здичавів кропива в кутку аж скаженіє
Як похилені плоти опруться злій зимі
Тим шаленіючим від жал ведмедам сніговіів

Заламав би рученьки Делій угледівши
Пауперизацію троянд симетрії руїну
Бородища трав грядки без моркв'яних носів
Класичності загрозу в ковпаках зелених хрину

Друже сад цей наше нам нагадує життя куцисте
Ще не обчиржене в шаблончик клумби ще не схоплене
Бо на професійного звеличника на гірляндиста
Ми не здатні — ми кар'єри

туполобої не зробимо!

З КАБІНЕТУ ТВОРЦЯ

(1962)

Не хочеться мені писати
мо само напишеться
я жду
не хоче

Гладжу по голівці
ні не хоче
Вже й варення понанбсив
воно ні

І завжди так
коли про себе все пишу
коли плекаю золотий
свій волосок
Перо попід свічею
бігає а бігає
неначе марафонець

Буквами ж волячими
коли я хочу
підштовхнути уперед
приміром всенародне діло

То тоді мені
перо

настроєне до речення
вмить засинає
І подумати лишень
такий ще молодий
ще життєрадісний творець
а нехить вже яка
пера до поштовхів

З ДАВНИНИ

Біліє
виринає з давнини
мій прадід наче пугач

Коней табунець
у прадіда
строкатий

Пасіка
більш на містечко схожа

Прадід бородань
він не схилявся ні перед ким
він за столом сидів
володарем

Зимою
люди сходились
до Гарасима
на казки

Бо Гарасим чаклун був
мудрий життєрадісний
всіма шанований
за красне слово

І питалися його
чи руський ти
чи білоруський

Чортів я й водяника
а так нічий
відказував на цеє дідуган

І посміхався
моху бороду сріблястого
перебираючи

А потім медом
чемно частував

Ех правнуче
ех правнуче

Судилися тобі
про чинш квартирний
нагади

Життя судилось чиншове
залежне від чиншовиків

ПРИБІЙ ОСЕНІ

Меншає листя у сонця вінку золотім
Ми задивились на лісу пожежу запоєм
З полум'я місяць у лисячій шапці вибіг біжить
Хлюпнула осінь від нього ще більшим прибоєм

Шибки під стрілами дощу ніби святий Себастьян
Усе затьмарене у попелі гіркому моїх днів
Сиджу собі кіт на руках зарокотав немов орган
Сиджу собі піт останній будяка і соняхів

Нема вже черевик тих що як кінь підбилися мені
І зник припавши листям золотим мандрівника мішок
А може може ще погойдується там на тій гіллі
Де кинув я його вертаючись сюди до дурнів знов

Нині подумалось осінь горить у шибках
Попідвіконню собакою жовтень вже вие
Ех чи не кинути все чи не вийти на шлях
Щоб хоч на тиждень туди де відомий мені лиш — осені перець жаріє!

ЗАПРОШЕННЯ

А у нас у горах ниці осені рясні обвали
Соняшник погойдується під вагою сварок горобців
Зашарівся наче панночка почервонів вже явір
З того боку від дровітні з ночі каже газда загорівсь

Приїздіть до нас Добродію Професоре будь ласка
Тут так гарно ясень зашумить потреться об шибки як кіт
Покажу я Вам колись опівнісчі янцо не жаско
Місце те де завжди восени стовбичать духи мов гриби

Церкву покажу де Юрій на олії конем грає
І той сад де молоденькі пагінці готуються в політ
Приїздіть до нас Добродію Професоре будь ласка
Вас чекає осені вогнем підпалений мій любий світ

Приїздіть до нас Добродію Професоре будь ласка
Я тепер словес тесанням зайнятий і вдома тьма трісок
Обираю кожне слово як картоплю господарна
Бо з Великим Чорноліссям міряється зелен мій перелісок!

ЛИСТІВКА ПОКРОВИТЕЛЕВІ

Мій Маестро ще над морем

у Палермо на п'яту кладе компрес з блакиті
А тут вдома під вікном і сад від бджіл дзвінкий
І горобці шугають зграєю немов клубок пилуки
І ворухиться хрипить рум'яний мак селянський

Приїжджай Мій Покровителю

на цей осінній храм на холод любий
Чуеш то тополя трубами дупла тобі так грає
Бачиш соняшник як пастир Гарасим в брилі солом'яному
На дорогу вийшов — Тебе визираючи!

ОСІННІЙ СОНЯШНИК

Де город пустинею
мій Бог єдиний
соняшник
мов лев сидить

мій Бог
що аж
за тин
промінням вистрілив

телець
із золотою гривною
до самої землі

засліплений
його сіянням —
я падаю
навколішки
а він
рече
годуючи птахів

аз єсьм
єдиний син
у Бога сонця
і спустився я до тебе
чоловіче
з хмар

з небесного города
щоб стежу тобі
хоч трохи
освітити

ти ж
відсікши мені
голову
на таці
понесеш її

юрбі
жбурнеш

бо мусить
справдитись

мое
тут на землі
пресвітле мучеництво

так сказав
золотоустий
і посипав собі
голову —
горобців
сірим попелом.

БУДЯК І СОНЯХ

Зв'язала Ти своє життя голубко з чаклуновим
чуб його патлату тінь жбурляє на стіну
Не хліб а заклинання темні в хижі чаклун множить
знов нам братки квітку під вечерю викинуть

Спадають з Тебе зоре сукні надто вже осінні
всі Тобі нашіптують церковну кинь мару
Не справить бо такий нічого цінного дружині
крім букета будяків ще соняха ліхтар

Кохана Ти й сама ворожка любиш зілля трошки
Тож будяк і сонях двом свята отрута
Світе з чолом плоским —
нашої долі тобі не збагнути!

СИДІВ Я НА ТЕРАСІ

Сидів я на терасі листя тінь
Рум'янцем набігала на мою щоку
Летючим змієм світ кудись летів
За ним шуміла осінь полум'я хвостом

Я був щасливий бо друзів витрусив
Немов непотріб той з кишені
Не топтатиме ніхто вже в грудні мого снігу
І ніхто вже літом мені сонця не заслонить

Тож зручніше в кріслі над олександрійською поезією уможивши
Семирукий будяка свічник я підсуваю ближче
Вітер шуляка над горами брав на буксир старого пір'я скирту
Шпак живе у моїй скринці для листів — живе і свище!

П І Д О С І Н Ї

Ну і що ж мій друже не за горами вже осінь
Вже і третій хрестик вже і сивіюча грива
І приречений ти вічно каверзи метафор зносити
І вічно ти для світу незначуще диво

І читається оце життя на провінційній сцені
Іноді через газетку вірш горобчиком перелетить
І перші ми по гонорар худий ідемо
А за нас і так вже більший на горбі Олімповім сидить

Тож не за горами кажу мій друже осінь
Байдужіємо рутиною сердець і падає уява
О інакше бачив я чар зілля наші вбогі лаври
І інакшим це життя яке щось нерозбірно світові гугнявить

П'ЯТ А О С І Н Ї

Галю наші дні писались гусячим пером
І дивним твором розцвіли сомнамбулічним
Ми в очах тупиць із капловухим розумом
Для них ми з'явище наскрізь анахронічне

Твоє ворожіння оливом осінніх хмар
Мій світ що соняха колоною підпертий
Чи подужає таке кабанистий гевал
Графою обійняти чи звелить затерти

П'яту осінь вже один ми топчемо поріг
З руки легкої приязного Аполлона
Господарство під трухлявою покрівлею
Плечима кріплячи та клинням мого слова

Слухай онде на осінніх вогню пагорбах
Як буковина гоготить несамовито
Ти в вітрах мене давно відчула спрагою
А я з берези полум'я Тебе всю вихопив.

ВІРШ ПРО ГЛІД

Скажи чим винуватий я скажи червоний глоде
Чом мовчу перед тобою ніби заворожений
Безсилий глухим словом передати дзвінку вроду
Дзбанів а шипів жорстоку кров'ю птаства зрошену

Сичать шипи на галяві в гушцінь куца забившись
І на мене і на очі бджіл великі у медах
Бджола кров з тебе жалом голки золотої вип'є
Я б залюбки твоїм багряним терням кігтя глоде

Я б залюбки твоїм багряним терням нігтя глоде
Ранив рив лице знайомих над тобою схилене
Тоді б на тебе глоде густий крові дощ би падав
І тоді б ти восени вогнем безжурним спалахнув

Заручний квіте Бернса На землі вітрів трояндо
Чом тебе не можу заснувати вірша прядивом
мов золотою соломною
Як не можеш?! Вже по голову обмотаний стою!

ОСІННІ ПОРЯДКИ

У нагло сивіючий в цей передосінній день
Я з першим золотим листком в зеленій гриві
Сходжу вниз у льох як в лисячу нору
Наводити порядки

О тут соняшника диск медом мазаний
А тут високо kota святе мур-мру
А онде пучок щиглів упольованих жаріє
А на тій полиці там коржі тернові

О ще хотілося б поправити тут дещо
Принести ще трохи маків з храму серпня
Аж дивлюсь, і жаско, падає пожовклий лист —
Посмертний вид без маски!

П Р О В Е С І Н Ї

По вовках що щезли жовтий дим ліщинника
Обкурює святиню лісову гірські хребти
А бараницю снігу на дорогу кинуту толочить вороння
Христос у верболозах гладить котини ніби гріхи

Укрита ватою чи березневим снігом церква
Почорнілий від років без пасічника вуліч
У якому розтривожились святі неначе бджоли угадавши сонце
Вже по оболоні коня гонить на старій олії святий Юрій

Завжди покидаю Краків та його костьолів шістьдесят
І подаюсь напровесні туди де церковки як іграшки на схилах
Подаюсь туди із руським прізвищем як вишивка
Із чорним ангелом як ластівка —
туди лечу по крилах!

**
*

На горобини килимі червоному лечу з тобою Омеляне
понад землев лемків вкритою кривавим деревієм кривд
зворушує мене твоє й святих твоїх вітання
ти цілуєш кожную руську квітку наче медальйон

Прийми від мене цю елегію букет зі соняшників диких
бережи лелій його бо другого хто знає чи зберу
поглянь жидівських кіркутів ще скільки мовчки кличе
мушу засвітити елегійних поминок ліхтар

Тобі мо й байдуже, а я ходитиму усюди з будяком свічею
правитиму там елегію де людські тіні ще живуть
бо так робили піснярі поєднані з землею
я дитя їх з прізвищем як вишивка прозора
так роблю

НИКИФОР

Дійде колись краю днів Никифора іконостас барвистий
заховається колись це руське сонечко поза холмом кудлатим
ввійдуть у кімнату і плеча торкнувшись скажуть спить як
а його вже колісницею огнистою до себе ввіз Панкратор

Поки що іде Никифор по кривницькій вулиці
бурхають пори року у його старім лахмітті
костуром від вольності своєї відганяючи
немов собаку по-хижацьки вишкірений світ цей

На шумливім світу дереві
підвішено зелену будку схованку
там собі гніздо і стеле він
увінчуваний золотою кроною

Витикає звідти голову як одуд
дивиться кривницький йде дурний народець
і кладе Никифор преспокійно на картинки краску
здобуваючи у Бога лемків чимраз більшу ласку

ЗНАЙДЕНИЙ

Лемківський святий із церкви викинутий у траву
сповзає з нього шуба бронзова подерта
ореолом дикий соняшник спалахує йому
і чорна ластівка над ним кружляє вперто

Лілія гущавиною бризнула з його руки
лягли хустки криваві маків деревію
зелень потяглась по патериці до хмарин
крізь кропиву найкращий із світів зоріє

Одягу святковий карамель понищили дощі
від справжніх квітів потьмянів блиск ореолу
так лежить у фіолетній сутині сливок кущів
обсмалений святий а терня чоток коле

Він лежить де пелюстки жоржин під росами горять
заснулося у білій бороді ромашок
дощ висвячує рясним кропилом зілля благодать
знов небо лемківське бринить як повна чаша

ЛЕМКІВСЬКА ЕЛЕГІЯ

Пусто в церкві тільки сонце й місяць
тут хрестом лягли на кам'яну долівку
шляхом вірних муравлі ідуть у церкву
і ростуть в руках святим правдиві квіти

Восени дах церкви на вітрах
залопотавши шуляком шугнув
тепер потоки сліз пливуть святим
як блискавка засвітить

Чи як сніг їх вкриє
білим горностаєм
чи черемхи цвіт
обсипле

Спить мов пугач білий лемківський святий
в дуплі ікони золотої
одинокий як і перст його
угору зведений

Л Е М К І В Щ И Н А

Плаче-плаче осінь тут до цибулин червоних бань церковних віє
вранці паморозь закутує святого Михаїла меч обличчя
голодно і холодно святим Русі під пурпуром тонким олії
миші миршаві на криласі попискують Кириловим наріччям

З голоду святі погризли патериці грекокатолицьким зубом
обірвали яблука багрянні на іконному зеленім фоні
розбрелися кудись слуги десь Василь пропав що вірно вас голубив
нікому святим жагу втолити руським співом візантійським дзвоном

А земля круг церкви від будяччя сива
прибрана на блазня маків ореолом
невеселе це без лемків дике жниво
стіл землі рябіє полином як глумом

Дич роз'яснюють жаркі церков шоломи
мов Олегові дружинники казкові
уцілілі від суцільного розгрому —
горобина ронить короговки повів.

ПОПРАД

Попраде
ріко з фореллю
у гербу

Я кинув у твій плин
букетом маків
мою молодість

А нині зрілість
по тобі моя пливе
берем'я полину

Колись
пливтиме
тільки біле
гусяче перо

Тадеуш Ружевич

ПОЕТИКА

I

Поета спів
чистий тоді
коли гарному ділу
слугує

Повз цвинтарі образів слів
він проходить — поет
відкидає усі реквізити і школи
торкається серць та речей —
вірші прозорі складає

Слова розсипаються впрах
без любові снаги
пісня бо наша без неї
як гуд комашиний
як кольори овочів з воску
як жерсті дзеленькання
вигуки п'яні
німотність предметів

Пісні без любові
як мертвонароджені
люд відсахнеться від них
у суворій байдужості

II

Думалося
що слова це пушинки

легенькі
мінливі як шовк
як коліна дівочі опуклі
безжурні птахів голоси

Думалося
що слухняні
на поклик на кожен біжать
що складати з них образи можна
яких велемовність
багатство таїть.

Тож були у моєму житті
і слова розставання
слова від ненависті
потім любові слова
на в'язничному мурі
я бачив
надії слова понадряпувані

Однозначні
були вони всі
не було серед них
порівнянь переносності
ані гіперболи ні перифрази

Проте
судження сила була в них
потуга зростання
і — творення міць!

С П Р О Б А

Поезія деколи
рученя немовляти
нагадує —
їй би хотілось схопити усе
Рученя поринає
у всесвіт
стулитися хоче

схопити силкується
плід той
опуклий довершений
але не в силі
— розкриті —
і плід вислизає
все важчий і більший.

ПЕРША ЛЮБОВ

I

Мені шістнадцятий минав
я парком йшов
чолом об дерево обпершись
плакав

Ніхто не заподівав мені кривди
парк поїнявся тишею
ну звідки ж плач

Ніхто не запитав
і я нікому не сказав

Додому біг
гукаючи
голоден я голоден
а був закоханий

Дім сміхом сповнився
ніхто не запитав
чого сміюсь

Марію
бачив я
Марію

Марію бачу
йде у школу
в синім плащикі
щиток на рукаві

Йде в травневім сонці
йде у променях дощу
просвічує крізь пам'ять
як крізь річку диму
з року в рік
ясніша
аж не зникне

II

Вісімнадцятий мені минав
я полем біг
у вересневій сонця жовтизні
як літаки нараз шугнули
я упав

Яка пригнітлива картина
неба механічного
торкався землі губами

Вісімнадцятий мені минав
коли уперше я побачив
роздягнену Марію
не висловлю
її тривоги
подиху останнього
уштовхнутого у легені
тремтіння ні не висловлю
плачу життя так молодого
дівочого тремтіння тіла
перед обличчям смерті
не любові

палаюче повітря здерло сукні
в полі так лежала
гола
у крові й диму
мої поникли руки
руки що не доторкнулися
її живого тіла
очі мої зведені

Убивця даленів
посріблений мінливий
наче голка небо шиюча
і нереальний

лежала так роздягнена
гочучим повітрям і вогнем
лежала під наскісним
сонцем жовкнучим
в середині задимленого небосхилу
посеред дня найпершого
війни
ноги простяглися
вздовж борозен підобрійних
як ті ягниці мертві білі

III

Земле
легша подихом одним
порожня мертва

IV

Вісімнадцяти років сльозо
під небом
на землі

сльозо що впала того дня
на всі часи
планети і зірки
сльозо сверддяча небо землю
ти падаєш на стольні гради
по країнах капіталу

На вічне місто Рим
сльозо котра біжиш
крізь темніть ночі
крізь лазурні узбережжя
крізь апельсинові гаї
сльозо що падаєш
закоханим в волосся
коли еднаються
неначе води невідомих рік

Убивця даленів
посріблений мінливий
без імені обличчя серця
та я впізнав назавжди тих
хто висилав його
Марію вбити.

ПРЕКРАСНА

Твої уста гарячі
як блакитна зірка
крижана й далека

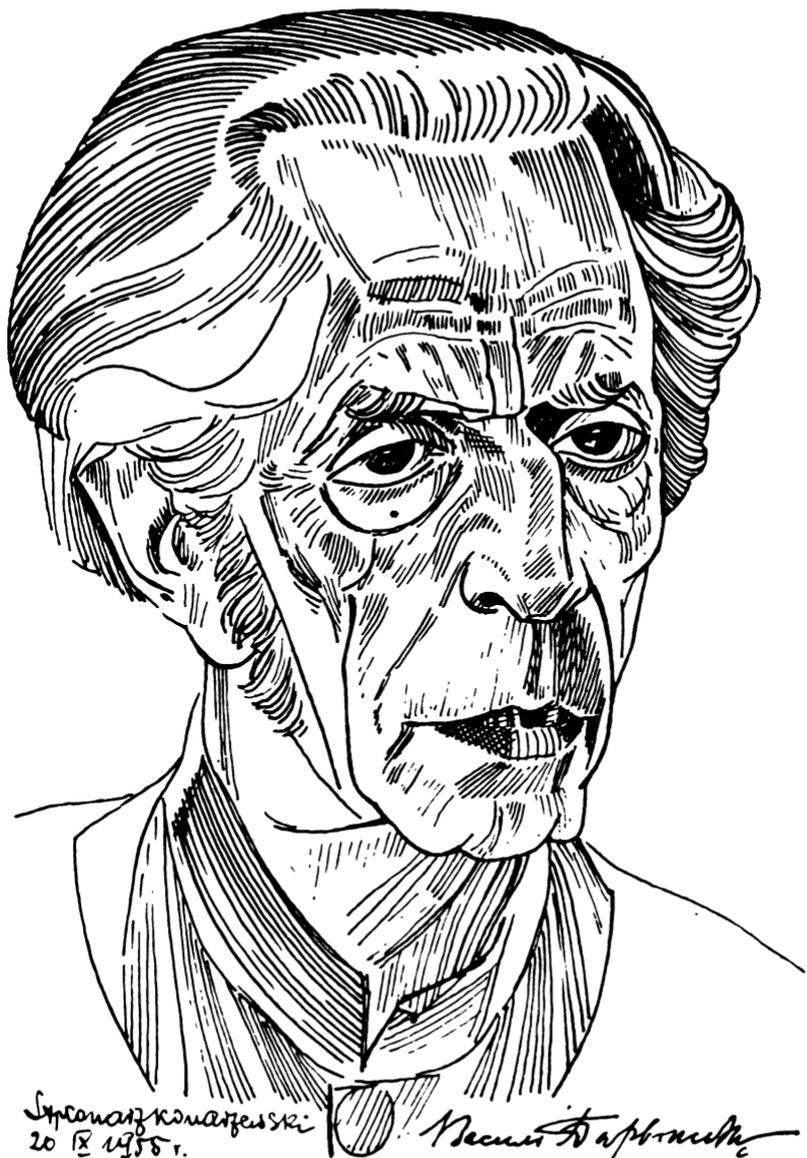
Очі
як в оправі краєвиду
з дном прозорим і холодним
діалог ведуть поміж собою
мовчазний прекрасний

А з долоні що мене байдужістю
ошпарила —
птахів годуєш і тварин.

ДЕРЕВО З ЖАЛЮ

Росте цілий день
дерево з жалю
з дощу
з імлі слів і з мовчання

Об мосту ребро об стальне
поїзд рвучкий
стусонув

Станіслав Конаж-Конажевський. КОМПОЗИТОР В. БАРВІНСЬКИЙ

Володимир Паньків. МОТИВ З Є. ГЕРАСИМОВИЧА

В заглибині що інженер її
бідним залишив
на свій ждуг від'їзд

Мій жалг підймається й меркне
сльозина одна розпустила
цей світ із заліза
бетону і золота

Це ти вінець крона
дерева що виростає
в мені —
з ранку до ночі.

ОСІННІЙ ВІРШ

Літо вмирає — гаснуть троянди
сиком сичать під дощами рясними

Літо вмирає — вірші журніють
волосся поета журнішим стає
чорне волосся як крука крило
мертвого саява
поникле крило
Де ділися хвилі ті лагідні
спалахи світла
заручин обручки
на пальчик на кожен
білої любки

Долоня її до блакиті розпечена
серця шукає ще теплого
В злагоді
в небо вагітне нудне задивилися
обертом обертом голови йдуть
вже ангел хранитель
в завії соломи паперу
напучливо
має кометою звихреною
із косою хвилястих дощів
потім кладе
поміж легковажних як пух
дійсності меч вогняний
головою у синім кашкеті
торкається дна
«Збігає життя
чого ти сидиш
життя дивись звівечене
щастя утрачене»
Коханка сичить —
троянда незгасна.

ТАНК ПАМ'ЯТНИК

Танк
череп панцирний
на цоколі з граніту
людям пам'ятник
попаленим посеред ніжного
цвітіння

Оберігайте зелень квіти!
Десять літ тому
отут улітку
з чорної броньованої башти
племінь вистрибнув живий
і з криком
гаснув

Горять троянди
ліс стоїть
зодягнутий в янтарну тишу
зоріють назви міст
що знов підведені у час

Оберігайте зелень квіти!
Живий шануйте племінь
який за нашу землю
молодо і ясно згас.

Мечислава Бучкувна

**
*

На мої квітки
Не полетять найгоłodніші бджоли,
Ароматом свого саду
Не приваблю невдоволених.
Я знаю, що тріскачкою римованою
Не розважу немовляти згоłodнілого,
І слів температурою
Не збільшу пенсіонерові платні,
З моїх міцних переконань
Не скрою чобіток для чотирьох дітей,
Горілки не переминою у сік малиновий,
А з вовни ніжності
Не вив'яжу я рукавиць
Для відморожених долонь.

Безжалісні співці.
Цей вірш сльозить,
Але що з нього вам.

НЕМАЄ ВЖЕ ДИВ

Кажете див вже немає
в добу без пришествия на світ
одного хоч пророка з розвихреною бородою
неначе гірський водопад
що по скелях аж з неба на землю стремить

Кажете див вже немає
в епоху розщеплених атомних ядер
порепаних храмів домів
розкриття земних надр
хитавиць і стрясань розпадання в'язниць
та театрів кохання й печалі
обголених з байдужих стін
по самісінькі ребра залізни

Мудрі ви надто вже стали знаєте
що над землею

в землі

під водою

світ визрів і впав вам у руки
неначе розкrojний плід

Кажете див вже немає
проте не мале ото диво
крізь вухо життя
як крізь вушко від голки пройти
надивитись
як інші жорстокою смертю вмирають
щоб знати — живу ще
між оком небесним
і вухом землі
— як той птах
провидіння —
і вухом лукавої
наче лисиця свідомості

Все між ковадлом і молотом

А ви кажете див вже немає

Так хочеться жити як крові троянда

більшає в тілі

десь з серця росте

розростається вгору і вниз

набрякає під черепом

ступнями землю вкриває

під шквалом вогнених дощів

Беззахисна — на захист лиш має

комплексів самі колючки

Ви кажете див вже нема

Не кажіть що немає вже див

бо найбільшим є — диво життя

бо найбільшим є — диво життя

МІЖНАРОДНИЙ СКАНДАЛ

Чудовий «Орбіс»,
кілька фраків,
і оркестр пришкварює із хистом.
Тільки столики, ті для поляків,
зайняті, на жаль, всі чисто.
Я, проте,
під голоду напором,
по натурі відчайдушний,
я крокую повагом до столу,
де флажок застромлено французький.
Знаю: це нахабство, я нахаба, я,
але, панове, шлунок істи ж просить —
думаю. І, мабуть,
Франція нам
через це війни не проголосить.

Сів, сиджу —
о, чудо:
звідусюди
погляди дівчат,
мов мед!

А чоловічими обличчями
бліде захоплення бреде —
загледіли мої шкарпетки
з еМГаДе,
і враз вловило моє вухо:
— Ось кому житуха!

Пікколо рвучко чемно прибіг,
просто до ніг,
дурень, не знає, що я земляк!
Кельнер з поклонами за хвилинку,
о, коли б знав він, кретин цей,
тубільця щоб достеріг!
— Бон жур, мусьє!
— Ву дезіре?
Тобто вітає, питає, що хочу і як.
Господи, збережи,
я ж чистий поляк!

Різні були там котлети, печіння,
рвалося, рвалось до них
моє піднебіння,
я галушкі лиш замовив —
більше не вмів
по-французьки промовити слів.

Ковтаю я ті галушки в ореолі,
бо дивляться звідусіль на мій столик.
Сусідка сусіда
на відстань ногою штовхає:

— Глянь, хаме, так у Парижі ідять,
так за столом виглядають!
Рух кожен — грація!
Ні, Франція — завжди є Франція!

Друга дама, красномовнішої масті,
через стіл чужий простягшись,
запитала з усміхом:

— Пардон, чи вузет парізьєн?

А я у ніс добірним говірком:

— Е-ге-ге!

І, придивляючись до недорік, міркую:

— О-ля-ля! Се маніфік!

Директора якогось добре
вже у бар їти бере охота,
і мене туди запрошує,

а з ним дівчатко, милий котик.
Що ж, загляну: «Я хоробрій!»

Там шампанське, в нього грошки!
Він хоче, переводі!

І я п'ючи, кричу:

— Вів ля Полонь!

Вони ж наспівують мені:

— Альонзанфан де ля Патрі!

Нараз щось укотилося з імли поранку

і звіталось зі мною голосно:

— Здоров, Мар'янку!

Треба, варто було бачити
ті погляди довкола!

Наче б я дипломатичного
порушив протокола!

І, і тільки через факт,

що я поляк,

з погордою поглянули на мене, але як:

і пікколо земляк,

і польський кельнер,

і барманка полька — ніжна вельми,

і дочка, і мати полька

(хай їм закордонна колька!),

визвірився з польським орденом

директор польський,

а дівчатко польське, котик милий,

лиснуло мене у польську морду

з усієї сили —

розраховувало, бач, секретно,

на французько-польське зближення конкретне!

Слушно, бийте хама,

бий мене, хто дужий!

Покарай сміливця,

бо я вкрав той усміх,

що був для француза!

Бо я вкрав ту чемність,

що не для тубільця!

Сам я, в приступі самокритичнім,
переконаливо горлав аполітично:
— Браття, ниньки ми поляки досхочу,
за міжнародну цю провину —
я за все, я головою заплачу.

Даремно ждав «французський гість»,
і не одну розпачливу хвилину,
чи з земляків хтось відповідь:
— Ну що ж, а ми платімо половину!

Анна Каменська

П Р О Х Л І Б

Вулиці великих міст
бруковані сузір'ями
а велетенські кіновії сіють світло
я люблю тебе
буває і троянду можна на снігу знайти
приколоту тендітним закаблуком —
хліба кілограм прошу.

Об цю пору замикаються дверей мільйони
скреготять залізні ґрати
полаковані аптечні двері дзвонять
дзвониками кришталевими
а звичайні двері до її кімнати
замикає сніжна орхідея —
хліба скибочку прошу.

Ніч з лапищами хруща
то підіймаються то никнуть
працьовито очищають неба гущину
від соковитого озеленіння
аж зостануться лиш нервів прожилки
прозорі як світанок —
скірочку прошу.

Розкутуються з мли дерева
застигаючи в пручанні
гусінь поповзла корою
аж по саме горло
по трикутний язичок
дзьоб птаха пожадливо розкрився
Котяться і котяться прозорчасті краплини
по стебліні спраглий —
хліба кришечки.

ГРЮНВАЛЬДСЬКА БИТВА

(Фрагмент поеми «Переможний меч»)

Ще в озері тумани не втопилися,
липнєве сонце
ще роси не допило,
як у грюнвальдським лісі
голоси замовкли.
А лицарство наше,
мов орли сріблясті,
а хрестоносці, наче лан
розгойданих ромашок білих
з потайних полян
на оболонь ідуть.
Сміливе сонце
блиснуло у зброї,
пульсує,

непокоїть,

палить!

Хоч би хмарина де!
Ну, хоч би вітер долом
розвіяв спеку,
що над полем
стала.
Свищуть стріли,
зяють полум'ям гармати,
коні дибом,
а земля здригнулась,
прірвою стає,
що поглинає
коней і людей, клекоче!
Вже мовкнуть луки,
вже гарматні гаснуть жерла,
вже сталєних грудей з грудьми зударі:
меч,

сокира,

спис,

і — скрегіт!

Підперли праве там крило полків литовсько-руських
польські вершники,
татари, молдавани; у відчаї —
хребти ламають гостям хрестоносним
з-під егіди Юрія Святого.
На лівому крилі поляки,
наймані війська —
жива твердиня!
Під захистом списів
Король
зорить за битвою в долині.
Чи не пагорб то п д ним гойднувся,
як зломалось праве там крило?

Полягло
братів чимало від нестями!
Полягло,
та Олгердовича Семена не зломити —
він
прорубує дорогу
і на з'єднання з поляками іде!
О, не радій так, Ордене,
бо друга половина сил Витовтових
— прикрита —
твій погоні перетне горлянку!
Атаку за атакою відбито
і в бій вже кинуто запас.
Земля завзяттям шаленіє,
сонце
лиже кров пекельним язиком
і силоньку висмоктує —
Час гарячий!
Магістр Великий
із останніми мечами,
потай,
наче вовча згряя —
він на тили ворога біжить.
Молодецьки
Кекеріц на короля наскочив,
та підмога тут як тут!
Вже Великому Магістру
«всі шляхи у круг закуто»,
вже на оболонях —
Витовт перстень з'єднує!
І закипіло,
наче сонце, лица багряніють,
аж вирує в обручах!
Втікачів значних підводять,
здобувають табір,
там конають — лан ромашок скошених,
тремтить...
Чи постане з сяйва крові
райдуга —
як у святих на образах?

Кость Кузик

РУСАЛЧИНІ СЛЬОЗИ

(Оповідання з життя Лесі Українки)

«... в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс...»
(З листа Лесі Українки до матері від 20.XII-1911)

Лєся не забуде цього дня вже ніколи. Зранку прибігла Явдошка Шаблієва і схлипуючи розповіла, що її єдиний син, Василь, кінчається. Він недавно вернувся з тюрми, в якій просидів три роки, Розповідали, що читав людям якісь книжки проти панів і казав, що землю треба ділити... В тюрмі набавився сухот і тепер чахнув.

Лєсіна мама дала Явдошці якогось зілля і послала коня по земського лікаря. А як Явдошка вже вийшла, то Лєся довідалась, що Василь всеодно не буде жити, бо на сухоти ліків ще немає...

— То чого ж тоді по лікаря посилати?

— Лікар може полегшити терпіння...

— Мамочко! А ти б краще в тюрму була не пустида! Тоді б Василь не захворів.

— Нема в нас такої сили, Лєсю. Цар, жандарми і стражники сильніші, в них зброя...

— А ти, мамочко, роздала б нашу землю, щоб усім було порівно, тоді б Василь не бунтував і його не взяли б в тюрму... —

— Ех, Лєсю! Ти ще маленька і багато ще не розумієш... А з чого ми тоді жили б? Краще не ламай собі тим голову...

Мати, виходячи з кімнати, поцілувала Лєсю в ясну голівку і порадила перекласти з французької мови віршик про конвалію і метелика.

Вірш Лєсі дуже подобався. Конвалія невимовно терпіла від соняшної жару і спраги. Південне сонце випивало з неї своїми проміннями соки і вона щораз більше в'янула і сохла. А під вечір надлетів добрий метелик, зжалівся над її бідю, приніс з гаю русалчині сльози і напоїв ними конвалію. І сталося чудо — конвалія знову ожила, вмилася ранньою росю і на другий день знову чарувала всіх своєю красою. І сонце вже над нею...

Лєся нараз перервала писання в половині речення. Їй пригадалось, як старенька няня розповідала колись про русалок і водяників, що живуть у їхньому лісі... Про узвар з русалчиних сліз, що всяку хворобу

лікує... Вистачить один наперсток... А що, якби так вибратись до русалок і попросити, щоб Василя врятували від смерті?...

А вночі, як усі вже поснули, Леся босо, щоб ніхто не почув, вискочила через вікно на город і швидко подалась до недалекого лісу. До лісу неслась, мов на крилах, землі під собою не чула. Йй здавалося весь час, що хтось може задержати її і повернути додому. Задержалася щойно тоді, коли знайшлась в глибокому лісі біля великої галяви. Дрижачи від зворушення і холоду, притулилась до старенького дуба і вдивлялась в купини та очерети, за якими розлилося велике лісове озеро. Все тут було янесь таємне, в місячному світлі вибило якоюсь дивною красою.

По узліссі і на галяві зеленів уже перший ряс і цвіли проліски та сон-трава. Дерева були ще безлисті, але вкриті вже бростю, що от-от має розкритись. Озеро закуталось пеленою туману, яка то хвилює від вітру, то розкривається, відкриваючи срібно-блакитну воду.

Нараз щось загомонило, зашуміло, забриніло і з води на озері виринув казковий панич. Молодий, білявий, з буйними плавкими рухами, Одея на ньому міниться барвами від каламутно-жовтої до ясноблакитної і поблискує золотистими іскрами. І звідки няня про нього знає? Це ж «Той, що греблі рве»... Він, несамовито гукаючи, кружляє, хвилюючи сонну воду і розганяючи сивий туман. Вода щораз більше синішає і по озері розтягається срібlistий місячний шлях.

Біля самого берега, недалеко від Лесі, з-поміж осоки тихо виринула бліда дівчина в перловому віночку, вся в прозорій серпанковій сукедці. Це ж Русалка... Угледівши казкового панича вона починає жалісливо наспівувати півголосом:

Се ти, мій чарівниченьку?
Я марила всю ніченьку
про тебе, мій паниченьку!
Ронила сльози дрібні,
збирала в кінви срібні,
без любої розмовоньки
сповнила вщерть коновоньки...

«Той, що греблі рве» не дочув скарги Русалки, а може тільки вдав, що не помітив її, і дальше, весело гукаючи, байдюкував на озері. А Леся, почувши про сльози, підбігла аж до самого берега і, нахилившись над водою, почала благати:

— Русалко-чарівниченько! Василь помирає!.. Няня каже, що його можуть вилікувати тільки твої сльози... Дай один наперсток! Я принесла тобі зате ласощів... І ще принесу, скільки захочеш... Русалонько!..

Русалка з недовір'ям глянула в бік Лесі, але в постаті молодой дівчини стільки було щирої відданості, що серце Русалки жаль огорнув і вона з зацікавленням і співчуттям підплила ще ближче до берега.

— Не можу я тобі сліз дати, — відповіла вона притишеним голосом. — Старий Водяник заборонив мені навіть стрічатися з людьми... Карає дуже... Але я скажу тобі одну таємницю, що може колись тобі знадобиться: кожна людина може стати безсмертною, як тільки людина людині братом стане. Тоді не страшні будуть нічні хвороби...

Леся почувши останні слова радісно скрикнула:

— То Василь житиме! Я ж кохаю його як брата свого Михайлика!.. Ще більше...

— О, ні, дівчино! Для цього треба, щоб усі люди стали рідними братами.

— Усі? І жандарми? І цар? — сказала Леся оглядаючись злякано. — О леле! Що ж мені тепер робити! Він помре...

Русалці жаль стало Лесі.

— Знаєш... — почала. — Як мене покинув «Той, що греблі рве», я довго блукала по лісі і дуже побивалась. І там, де впали мої сльози... вирросло чарівне зілля. Його люди так і назвали — русалчині сльози... Спробуй назбирати, може pomoже...

— А-а... то няня про їх!... А я, дурна, думала, що то про справжні...

— Не можу...

І Русалка, щоб розвеселити сумну дівчину, вискочила з води і, схопивши її за руки, почала з нею прудко кружляти, приспівуючи весело:

По виру-вирочку,
На жовтому пісочку,
В перловому віночку,
Зав'юся у таночку!
Ух-ух!

В той час посеред озера виринув древній, сивий дід. Довге волосся і довга біла борода всуміш з баговинням звисали йому аж по пояс. Шати його були барви мулу, а на голові корона із скойок. Він заревів глухим, але дужим голосом:

— Хто тут бентежить наші тихі води? — А побачивши Русалку з Лесею, почав її картати:

— Стидайся, дочко! Водяній царівні танки заводити з людиною? Сором!

— Це ж, батеньку, зовсім ще не людина! Це маленька Леся прийшла за Василя просити... Вона непорочна і невинна...

— Геть з усіми людьми! Сьогодні вона дитина з чистою душею, а завтра підросте і стане людиною, як усі... Ич, яка ти! Батька вчити! Іди на дно! Не смій мені зринати три ночі місячні поверх води!

Русалка миттю пустила Лесю і прожогом кинулась у воду. «Той, що греблі рве», що наближався саме з середини озера, і собі поринув у глибінь за Русалкою, аж вода завирувала навколо і покотилась лавою до берега. А тоді і старий Водяник поволі зник під водою.

Озеро вкрилось знову білим туманом. Місяць закрили темні хмари, з озера вдарив сильний вітер. Розкотились перші весняні громи з блискавками і пішов рясний дощ. Леся витягнула ноги з драговини і подалась додому.

Ранком біля ліжка Лесі зібралась вся сім'я. Лікар обстукував дівчину, обслуговував, міряв гарячку, щось міркував голосно, говорив про якісь ускладнення... Сильна простуда, запалення сугавів... А Леся марила в гарячці про Василя, Русалку, наперсток...

Прошло багато років з тієї пори. Леся давно вже пізнала, що ніяких русалок немає на світі. А все таки ці постаті, створені народ-

ною уявою, не покидають її і прийшли з нею аж сюди, на Кавказ, до Сурамі, де вона приїхала рятувати рештки здоров'я. Саме тут образи та спогади далекого дитинства, викликані проймаючим бодем ноги, зіллялись з образами уяви і полонили до кінця душу поетеси.

— Кльоню! — звертається вона раптом до свого чоловіка, що заглянув до кімнати. — Подай дошку, перо і папір.

— Лесю! Лікар заборонив... Ніч вже іде... Набирай сил...

— Ні! Мушу!... Зрозумій, ніхто не має права заборонити, як душа повна... горить... Мене полонила мрія деспотична, непереможна... Як не переллю її в дзвінкі строфи, ця Русалка замучить мене! Водяник вип'є всю мою снагу... Це гірше хвороби, Лютюсь, милий мій...

Взяла папір і написала на першій картці великими друкованими літерами: ЛІСОВА ПІСНЯ. Вона не чула вже нестримного болю, що щемів у носі, груди глибоко вдихали сурамський ароматний легіт, перо швидко мчалось по папері наздоганяючи думки.

ПРОЩАННЯ

Над Києвом стояла золога осінь 1917 року. На землі спалахувала революція, а в небі ключами плили в вирій журавлі.

Вулицею ішов, налягаючи на ліву ногу, високий, елегантно одягнений мужчина середніх літ. Він, здавалося, нікого не помічав, хоч вулиці були переповнені людьми. Від часу до часу задержувався, оглядав якесь дерево, чи якусь будівлю, ніби вперше їх бачив. Вітер здирав з муру рештки афіші. Концерт? Карла Шимановського? Так це про його власний концерт... Коли це було? Місяць... два тижні... Яка цікава була публіка... Солдати, робітники...

Так мандруючи, знайшовся на Байковому кладовищі. Сам собі дивувався, бо не мав тут ні рідних, ні знайомих, а могил загалом не любив. Любив життя палке, радісне...

Раптом його зір задержався на якомусь погрудді. Пам'ятник зображував старшу людину з високим задуманим чолом. З висоти дивилися кам'яні очі з виразом не то захоплення, не то здивування. Щось було дивно знайоме в цій постаті. Почав читати. Микола Лисенко? Український композитор? А в повітрі поволі кружляє листок тополі і спадає щораз нижче, нижче... Зачепився за вус... Ці вуси? Як він не догадався! І в уяві з'явилась давно призабута картина з дитячих років.

...Орлівка.

Посеред села у великому городі панський двір. Ген за городом левади і стрункі тополі. А по городі біжить, підстрибуючи на правій здоровій нозі, малий дев'ятирічний хлопчина. Карлові Шимановському аж не віриться, що це він такий колись був. Як метелик... Ні, як пільний коник...

В городі стільки цікавого і захоплюючого! Пташки виспівують на всі лади, зозуля кує, скільки років йому життя. Але ніяк не може вгадати. Що закінчить Катот лічити, як вона знову починає. Вкінці і зозуля забула лік і Катот згубився...

А ось який хороший жука! Буде до колекції. Ані мама, ані ніхто ще не знає про це. Це його таємниця. Як збере всіх-всіх, тоді зробить виставу...

Катот хотів би ще вивчити голоси всіх пташок, але це не так легко. Вже пробував заграти деякі глоси на фортепіано і записати нотами... Спів зозулі легко заграти, а з іншими гірше. Завжди чогось бракує. Як слухаєш, здається, що все таке ясне, а заспівати чи заграти важко. Навіть спів звичайного півня важко повторити. Бабуня Місюня запевнює, що півень виразно співає «ку-ку-ри-ку». Руські кажуть, що «ку-ка-ре-ку». Французи — «кі-рі-ко-ко», а Англіїці співають так, що язик можна поламати — «Кок-е-дудль-ду».

Катот думає, що спів птахів, то також музика. Словами її не можна повторити, але можна під неї підкладати слова. Тільки не кожне слово підходить. Є слова, які з музикою згоджуються, а є такі...

Раптом Катот чує ніжний голос матері, що підійшла до нього ненадійно.

— Катот коханий! Ходи до вітальні. Приїхав маестро Лисенко. Ми запросили його, щоб оцінив...

— Маестро Лисенко? А хто ж він такий? Чому він?

— Це, сину, славний малоруський композитор, як у нас Монюшок. Правдивий музика, а не як ми — аматори...

— Мамусь, а може не треба? Може він буде з мене сміятись!..

— Не бійся, сину, не бійся. Ти ж гарно граєш...

І мати веде за руку замріяного синьоокого хлопчину.

З маестром приїхав також його синок, Остап. Поки старші розмовляли, Катот показував Остапові золотого жука, збір усяких камінців і інші свої багатства.

Незабаром Катота покликавали. Його маленька постать так і прикипіла до фортепіано і в кімнаті полинули чарівні звуки Брамса.

Микола Віталієвич задумливо слухав, раптом рвучко підвівся і міцно обняв маленького піаніста, зніяковілого і щасливого.

— Ти будеш великим музикантом, мій хлопчику, — сказав схвильовано. — Вчись! Все життя вчись!

Карл Шимановський ще раз глянув на погруддя Лисенка. Вітер зірвав уже з вуса лист тополі і серпентиною поніс його далі.

— Яке це дивне! — подумав Карл. — Ти перший провів мені шлях музика, а тепер знову стаєш переді мною... Чи і тепер порадиш, що далі мені діяти?.. Так, але ти порадив уже давно, ще тоді... Хто вибрав професію артиста, той може жити тільки для народу, для свого народу...

Над Києвом стояла золота осінь. З неба долітало журливе курління. Карл Шимановський, вертаючись додому, мріяв, щоб якнайшвидше повернутись до рідного краю. Оселитись десь в горах, може в Закопанім, сісти за піаніно, відкрити ключами Полігимній двері натхнення і випустити той глибинний струм, що грає в кожному його нерві, схопити його ритми, барви, коливання, яких ще не знала ніяка музика, і закріпити на довгих п'ятилінійних шляхах, розмірених тактовими стовпами...

В ОСЛЯЧІЙ ЛАВЦІ

Вже другий рік минав, як мати привезла з Нагуевич до школи отців василіян у Дрогобичі червоноволосого Іванка, а він і досі ніяк не міг привичаїтися до нового місця. Його пригнічувала жорстокість і несправедливість, що їх бачив тут на кожному кроці. Як тільки діти приходили в школу і ставали перед учителями, з їх лиця вмить щезав усміх і серце стискалося з болю, а в душі родилися скритість, здержливість, недовір'я і страх перед несправедливою карою.

Іванко був з природи веселої вдачі, рухливий і до книжок цікавий. Особливо любив він мови. Німецьку мову так добре знав уже в третьому класі, що легко перекладав цілі уривки без словника. Любив також дуже читати книжки, що їх роздобував між старшими товаришами. Про нього говорили, що він ходить за книжками, як лис за курми. Ці книжки він читав навіть на лекціях. За це довелося йому двічі побувати в ослячій лавці, яка призначена була для найгірших учнів.

Вперше Іванко став «ослом дарданельським» за те, що на лекції граматики читав книжку. Якось скоро після цього до школи прийшла комісія для перевірки навчання. Як тільки вчитель довідався про те, почав зараз повторювати цісарський гімн. Учні дивилися набожно на портрет довгоногого цісаря і виводили пискливими голосами:

Боже, буди покровитель

Цісарю й його краям...

Іванко мабуть перетягнув за високо нуту, бо вчитель погрозив йому тростинкою.

Комісія прийшла до III класу щойно на наступну лекцію. Перший увійшов високий вусатий пан у синьому мундирі з золотим коміром і золотими гудзиками. То був бургомістр міста Дрогобича, Зих, голова комісії. За ним увійшли три радні в чорних одягах. Привітавшись вони посідали і прислухувались деякий час лекції польської граматики. Але після кількох питань учителя бургомістр сам постановив перевірити знання учнів і звернувся до них, щоб подали приклади багатоскладових прикметників. Кожному хотілося подати якнайкращий приклад. Учні виривалися один поперед другого:

— Drohobucki.

— Galicyjski.

А син судді, глянувши на портрет цісаря Франца Йосифа, вигукнув найголосніше:

— Cesarsko-Królewski!

Пан бургомістр задоволено підкрутив вуса і вже збирався похвалити учня, як раптом побачив в ослячій лавці піднесені два пальці і усміхнене лице.

Звичай наказував не цікавитися учнями з ослячої лавки, бо відомо, що можна вимагати від ослів... Але як осел сам підносить пальці, то трудно, треба запитати.

— No-no?

— Konstantynopolitański, — відповів Іванко.

Всі здивувалися, бо ніколи в класі такого слова не чули, а бургомістр зацікавився, звідки Іванко його знає.

Іванко глянув злякано на вчителя і опустив очі. Тоді бургомістр підійшов аж до самої ослячої лавки, взяв хлопця лагідно за руку і ще раз запитав приязно. Щойно тепер Іванко відповів тихо, що з польської книжки, яку позичив у Яцковського, того з четвертого класу. На дальші питання він розповів, що Константинополь, то столиця Туреччини, і що з турками довгі роки воювали запорожці, що турки переміг під Віднем польський король Ян Собєскі, що під Віднем відзначився руський шляхтич з-під Самбора, Юрій Кульчицький...

На бажання бургомистра Іванко показав ту книжку. То була та сама, за яку саме він дістався до ослячої лавки. Бургомістр оглянув її, прочитав на обкладинці ціну і дав Іванкові 60 крейцерів, щоб купив собі таку саму книжку на власність.

Після того бургомістр обернувся до цілого класу та, хитро усміхаючись, запитався, як звуть мешканців Константинополя.

— Турки, турки! — відгукнулось зразу кілька голосів.

— Турки, то їх національність. А мешканець Константинополя зветься Konstantynopolitańczyk, — пояснив поволі, розділюючи склади.

— А дочку його як звати? — допитувався далі.

Учні переглядалися, не знаючи, як відповісти. Аж тут Іванко скооровіркою майже викрикнув:

— Konstantynopolitańczykówna!

— Świetnie, świetnie! — похвалив бургомістр, а наступні слова намагався сказати вже українською мовою:

— Учися, дитино, учися... дуже... дуже добре...

При цьому зняв з шиї Іванка дощину, на якій була намальована клаповуха осячя голова, і подав її вчителеві зі словами:

— Чи це не помилка, ксенже-префекце?

І зараз після цього бургомістр вийшов з цілою комісією, не чекаючи дзвінка. Отець префект таж розгубився, що весь час держав у руках малюнок осла і не знав, починати чи не починати «Боже, буди покровитель»...

Вдруге Іванко попав до ослячої лавки в тому самому класі за читання якоїсь книжки на лекції релігії і був би як осел закінчив третій клас, якби не іспити. В той час шкільний рік закінчувався прилюдним іспитом перед комісією, до якої входили декани, бургомістр і міські радні. На іспит приходили також батьки учнів, і всі, хто цікавився школою.

Перед кінцем року вчитель вибирав декламації на іспит. Найбільше йому подобався вірш Іванка пн. «Кіт з'їв сало». Був це вірш з читанки для IV класу, яку Іванко прочитав вдома. В нагороду вчитель перевів Іванка до першої лавки, де сиділи відмінники.

На іспити зібралася комісія і багато гостей. Була також мати Іванка в святковому селянському одязі. Її запросили на естраду і посадили біля комісії. Іванко на відмінно здав усі предмети і прекрасно продекламував вірш.

Після закінчення іспитів дістав в нагороду книжку з написом: «Іванові Франкові за дуже добрі успіхи в науці».

Всі члени комісії віншували матері і радили, щоб сина дальше вчила. Під час цісарського гімну, яким закінчився іспит, Іванко замість на портрет цісаря, як велено, вдивлявся в добряче лице бурго-

містра, пана Зиха. Йому навіть здалося, що бургомістр моргнув до нього.

Рівно за рік Іванко закінчив останній, четвертий клас школи отців василіян і вступив до Дрогобицької гімназії, де зустрів нових товаришів та нових розумних і людських учителів.

З У С Т Р І Ч І

Ще змалечку я захоплювався дуже постаттю легендарного Прометея. А тому, що самому не доводилось з ним ніколи зустрітись, я використовував усяку нагоду, щоб хоч порозмовляти з людьми, які або знали його особисто, або мали щастя принаймні близько коло нього побувати. Почувши через людей, що недавно вернувся від Прометея наш відомий поет Євген Савурмогила, я якійсь подався до нього, щоб засвіжа розпитати про все, що і як.

Поет прийняв мене майже ентузіастично.

— Ви знаєте, — звірювався він, — відколи у моєму серці запалав прометеїв вогонь, я згоряю від нього в своїй самотині. Не можу жити одинцем, без народу. Я повинен відчувати душу народу, а як її відчужеш, як ти відірвався від неї як гілка від дерева? Хочу говорити з народом, а як почати розмову, як ніхто не почує та й не відгукнеться. Хоч би збірку віршів видати, щоб вони як блискавці освітили шляхи велелюдні...

— Ще як працюю, — продовжував, — час якось минає. А як прийде ніч, то хочеться гукати, кликати, ридати... Так дарма і вигорить мірка прометеєвого вогню, на ранок самий попіл останеться. І ніхто цього не знає, не зрозуміє, не відгадає! Не раз бере мене такий жаль, що важко сказати. Я, як аптекар по професії, щодня виготовляю людям ліки проти грипу, дифтериту і інших хвороб, хоч знаю, що вони не завжди допомагають... А як поет, я відкрив еліксир життя і ніхто про це не знає, ніхто за ним не прийде до мене, хоч без нього вмирає стільки народу в тузі...

Він замовкав на хвилину, задумувався. А відтак знову продовжував журливо.

— Ех, якби то мені вибратись на Чорне море. Там і простір і глибина. Правда, бувають там шторми, яких світ не бачив! Як зірветься буря, то все трощить, ламає, рве, вириває, вивертає найбільші кораблі, розбиває на дрібні цурпалки. І вони тонуть в чорній безодні, як в пащі ненаситного молоха. Колись Олексій Попович, як у думі співається, краплиною крові з мизинного пальця заспокоїв море, а тепер море бере в жертву цілі кораблі разом з їх залагами і капітанами. А як буря пройде, засвітить знову сонце і Чорне море стає Синім морем, Сизим морем, Голубим морем. Як голуб миру... І знову білють на ньому вітрила; рибалки плывуть по багаті улови. В дальні рейси нові величні кораблі випливають, плывуть, коливаються, коливаються... І ось уже тільки мріють...

— І я мрію, — продовжує Євген. — Мрію про те, щоб збудувати такого корабля, якого ніяка буря не пододала б. І виплисти на ньому... Але де вплинеш? На нашій Мазовецькій морі простору немає...

Тут вже я не видержав і перервав:

— Так чого ж тобі, Євгене, марнувати літа молоді? Лаштуй свій

корабель та впливай просто на Чорне море. Великому кораблю — велике плавання. І я побажаю тобі щасливої дороги і вітрів попутних...

А він якось криво посміхнувся тай каже:

— Рада б душа до раю... Річ в тому, що я не тільки кораблі буду, а ще і гай розкішний вирощую. Зразу я тут ніби жартом кинув у піски мазовецькі жолуді з козацької землі, а вони взяли тай глибоко-глибоко закорінилися. І вирости з них дубчачи кучеряві, широкоплечі, аж під саме небо женуть. А насіння берізки принесли мені з батьківського городу журавлі, у вирій летючі... І ростуть вони білокорі, русокосі, синьоокі...

— Як же ж мені їх покинути, чоловіче добрий? Я не ватажок безжалісний, а поет, у серці якого палає прометеїв вогонь... І не можу я не дивитись на сьогоднішній день з перспективи далекого майбутнього, коли не буде ні вовків, ні овець, а буде син і буде мати, і будуть люди...

Евген перервав на хвилину, ніби шукав якоїсь думки. Очі його якось так дивно усміхалися, не то раділи, соромлячись, не то соромились, радіючи...

Розмовляючи, ми просиділи всю ніч. Світла ми не світили. Голос Євгена так горів і яснів, — мабуть випалювалась ще одна мірка прометеєвого вогню, — що, здавалося, мов блискавка, освічував не тільки нашу невелику кімнату, але і всі найтаємніші закомарки людської душі.

Ранком ми попрощались. Я поплентався, дороги додому шукаючи, а Євген пішов вирощувати свій гай.

Вже прощаючись, порадив він мені обсервувати хмари на небі, чи не пливе на котрій Яків Гудивітер. Він, бажаючи обминати чорноморські шторми, постановив перенестися на хмарах в стратосферу і там розгорнути свою творчість в космічних масштабах. Але хоч сповістив про це вже кількакратно в «Нашому слові», штука ця досі йому не вдалася. А шкода. Можуть накреслювати нові орбіти нові супутники, то може і наш Яків надавати нам з космічних просторів вісті про те, як там вивчають нашу поезію та які ритми там найбільш у ходу.

І я постановив не ловити гав.

Десь коло полудня, на краю старого лісу, зустрів я якусь дивну людину, що в білий день ішла з палаючим смолоскипом. Замріяно обсервуючи верхів'я сосон, вона наспівувала з пафосом:

Мовчать, сумують полонини,

І зникнув людський слід до них...

Тому, що нас було тільки двох, і ми спішили в тому самому напрямі, не диво, що без ніяких вступів почали розмову. То і був Яків Гудивітер. З розмови я довідався, що він вертався саме від Прометея і що на Кавказі він провалився разом з підмитим мостом у глибоку прірву. Глибокі хвилі врятували йому життя, але згасили смолоскип з прометеєвим вогнем. Мокрого, побитого, стурбованого зустрів пастишок.

— Чого, дада,*) зажурився, цигарки замekli? — запитав річ весело.

*) Дада (кавк.) — батько, в переносн. значенні старша людина.

— Ні, хлопче, гірша біда сталася, погас прометеїв вогонь...

— Ой ти, дада, бачу дуже відсталий. Хто б тим журився? Он там за горою станція пального.

— Так я не маю вашої валюти...

— А ти б зразу сказав, що ти закордонний турист. Це ще краще, — такому кунакові *) даром дадуть...

Вибору не було. Дада Яків зрозумів, що не вертатись йому голіруч до народу. І в його руках знову запалав смолоскип. Нелегко приходилося в дальшій дорозі. Не раз супротивні вітри валили його з ніг, обкутували пустим їдким димом. Слаба людина давно не видержала б. А Яків вичається, витре сльози і смолоскип ще вище підносить над світлом.

— Я як Антей, — сказав він мені, — стою на землі твердо і вона додає мені щораз то більше сил...

На перехресті ми попрощалися. Саме тоді вітер закутав нас пеленою диму і ми довго після прощання витирали сльози з очей. Я і досі не можу розрізнити, котрі сльози були викликані зворушенням, а котрі отим димом... Пам'ятаю тільки, що після цих сліз стало мені якось легче на душі...

Дальше ішов я думаючи і думав ідучи. І вже на пам'ятаю, як я знайшовся біля гірського джерела, як напився студеної води і як зморив мене сон на зеленій мураві. Довго чи коротко спав тоді, не знаю. Пам'ятаю тільки, що мене збудила якась ніжна мелодія. Відкривши очі, я побачив перед собою жіночу постать, ніби русалку, ніби дівчину. Вона сплітала вінок з польових квітів, а навколо неї кружляли різнобарвні метелики. Одяг її мінився всіма кольорами весни. Вона сама була як весна: золота, синя, зелена, червона, золотосиня, синьо-червона, зелензолотиня, синьчерлента... Ні, вона була як мрія...

У вітах дерев дзвеніли пташині хори і додавали ще більшого чару пісні, що плила з уст весняної мрії. А біля її ніг гралися маленькі чорні і білі котенята і висмикували з її панчішок тонесенькі, як павутиння, ниточки.

— Хто ти, весняна мріє? — не видержав я.

— А хіба не пізнаєте? Яринка Яснесонечко...

· Виявилось, і вона верталась з прощі до Прометєя...

— Знаєте, — розповідала, — від мене вимагають, щоб я стала народним пророком, або хоч предтечею. І я примушена була вибратись в далеку дорогу за прометейським вогнем, бо який може бути пророк без цього вогню... Ледве добилася... Привіталась я з старим Прометєєм, бачу хмурить серйозно брови. Я навколішки і про все йому, як на сповіді. А він тоді тепло, так ласкаво до мене:

— Від мого вогню твоє слабе серце за одну ніч спопелилось би. І руки в тебе такі якісь тендітні... Але ти не сумуй, тобі судився інший дар. Он бачиш, на скелі росте барвиста квітка. Чудова, кажеш? Це квітка щастя. Хто її раз побачить з чистим серцем, здобуде дар сіяти пісні про щастя, про любов, про красу, про людські мрії. Іди між людей і співай!..

Щебіт Яринки перейшов раптом у дзвінку пісню без слів. І хоч як мені хотілось розпитати ще про ту квітку, але я не смів переривати. Аж раптом, зовсім несподівано, з лісу долетіло до нас якесь пронизливе квичання, а за мить з чагарника вискочив напроти нас

*) Кунак (кавк.) — побратим, друг, приятель.

дикий кабан-велетень. Яринку вмиль підхопили пташки на свої крила і понесли понад лісом, а я ледве встиг відскочити кілька кроків у бік. Кабан, не звертаючи ніякої уваги на мене, промчав далі, мов скажений. А за хвилину почувись здалека вигуки-перегуки і поодинокі постріли. Все було ясне — йшла нагінка на грубого звіра. Треба було чимскоріш втікати, щоб не попасти замість кабана під джаганівку...

Щойно по якомусь часі я полегшено відітхнув і звільнив ходу. Можна було догадатися по відгоміні пострілів, що нагінка пішла в інший бік. А втім, недалеко мене хтось був. З-за кущів ліщини було виразно чути тихе квиління:

— Во-ди-и... во-ди-и-и...

Скочивши на цей голос, я побачив на землі напівлежачого мужчину з жмутком записаних карток паперу у руці. Ковтнувши з моєї баклаги раз-другий води, він обтер рясний піт з високого лоба і з місця почав, якби продовжуючи щойно перервану розмову:

— Ви думаєте, що хто-небудь має право нівечити поезію?

Не було сумніву: це був Остап Лапатий.

— Ну, бачу, ви не в курсі. Розумієте, всі наголоси попереставляли! Послухайте, що вони зробили:

Широки, сину, сьвітом ідут дороги.
Не наступай нікому там на ноги,
Не зашмóрнись хоц ти в жітя пётлі...

— В дискусії старі навіть сой дакус хвалили, гварили што такі мурді науки потрібні, — продовжував далі поет.

— А молоді, що, може, тото і мудре, але нема лем ніякого ритму. Тоді Ваньо Дзядик, головоуючий на вечорі, звернувся до якоїсь Пайзи, що має барз велький талант, чи не могла б вона скласти з цього вірша красну співаночку... А коли я запротестував, несподівано почалася справжня халепан. Десь у кутку зашуміло, загікало, засичало, юрба завирувала, хтось з неї виривався, хтось придержував, хтось ревів:

— Нам дост провокаторів!...

— На галуз го, петлю му на карх...

— Ми юж не таки дурні, жеби ямами ходити... Ми з твоім мурзом не хочеме нич мати спільного... Посмотрся: злигався з мурзом ваш син і ямами ходит по землі... Не ямами, а простом дорогом ходят наши синове!..

— Уйку! — перебив молодий хлопець — та то не ті ж ями, то ямби, то не то ж само, і не з мурзою, а з музою...

— Замкний писк, шмаркачу! — люто крикнув старий уйко. — Ци повісти ямбами, ци ямами, то ми знаме, што то значит! Ніт! Або кличте міліцію, або сам фаціяту му розобю і цирву му тото жало з писка...

На щастя, знайшлись студенти, що вже знали трохи літературну мову і ті станули муром навколо мене...

Побачивши, з ким маю шану, я хотів було сказати кілька теплих слів, але Остап так був схвилюваний своєю поетичною пригодою і такі зблиски спалахували в його очах, що мені не осталось нічого іншого, як тільки притакувати йому за кожним словом. Навіть не встиг запитатись, як він опинився в лісі. А коли він дещо заспокоївся, ми щиро попрощалися, обіцяючи собі ще колись порозмовляти про круті шляхи нашої поезії.

Григор Бойчук

Д І Т И

Його звать Ігор, її — Галя. Обоє з Карпат. Але про село під Карпатами, що тоне в гущі гірської природи, знають тільки з оповідань батьків. Хоч там народилися, не тужать за ним, бо змалечку виховувалися тут, над Балтикою під суворим покровом сірого неба.

Недавно обоє вступили в університет, який зразу захопив їх своїм життям. Поселились в портовому місті, в новому домі, край цвинтаря, де розгорнулось будівництво студентського містечка.

Галя і Ігор — молоді люди безжурної вдачі. Щоб заповнити порожнечу, вони шукали розваг і гострих вражень у джазі, горілці, в дешевих детективних романах. Їхні улюблені герої містер Джон і містер Білл не відзначалися ні розумом, ні характером. В своїх вчинках вони керувалися силою і егоїзмом. Глибокі почуття для них були чужі. При цьому Галя старалася бути оригінальною. Недбало зачесана, з накрашеними губами, в криво одягненій сукні здобувала певну крикливу елегантність. І цим звертала на себе увагу. Ігор — кандидат у кандидати інтимних наук. Обізнаність з усіма деталями в цій галузі у нього надзвичайна. Він досконало знає, як забавитись з дівчатами, дурити їх своїми вигадками і розважати грубими анекдотами.

Для матерів Галі і Ігоря тільки й радості, що розмова про дітей. Зійдуться (вони ж сусідки) та й навперейми одна перед одною почнуть:

— Мій синочок машини будуватиме.

— А моя доктором буде!

— Я й сама не знаю, як він розбиратиметься в тих коліщатах, трубах, трубах... — продовжує Дмитриха.

— Так, так, голубонько, — перебиває сусідка. — Коли б тільки Галя скоріше скінчила. Не будемо тоді по чужих докторах ходити.

— Бачите, чого дочекалися. Мій старий мотвила не міг зробити, а син за машини береться.

Очі матерів блищали. Їм було радісно на душі. І вони були горді за своїх дітей.

Несподівано помер батько Галі.

Вечері повернувся з роботи, тримаючись руками за серце. Жінка хотіла покликати лікаря, — не погодився. А вранці його вже не стало між живими.

На похорон приїхали Галя і Ігор. Сусіди сумно вітали Галю. Мати, побачивши Галю, заголосила.

Галя однак не підійшла, як звичайно, до матері, зупинилась біля покійника. Витерла хусточкою спітнілі очі. Тонкі брови і підфарбовані губи злегка затремтіли. Але не заплакала. Її дратувало те, що смерть батька трапилася саме тепер, коли їй потрібні гроші на студії.

...В її вухах дико брели плач матері і голосіння сільських жінок. І її охопило бажання чимскоріше повернути в місто.

Ненароком кинула погляд на свій чорний костюм, що красиво облягав її дівочий стан.

Так, вона виїде звідси якнайскоріше. Роздратовано глянула в сторону матері, яка схудла, поблідла, вся в зморшках, сиділа біля покійника. Образ хворої матері доводив її до люті.

Як кожного року, перед святами Дмитриха очікувала приїзду сина. Рахувала дні і години, рахувала, хоч ще далеко було. А дні йшли за днями, подібні до себе як краплі води. Так само, як і раніше, виглядаючи Ігоря, сиділа вона від ранку до вечора з голкою в руках біля вікна і латала старий одяг.

Але Ігор не приїхав.

За день перед святами прийшов від нього короткий лист: «Мамо, цього року на свята не приїду. Маю запрошення до Тадка, крім цього іменни Сильвка...» — не докінчила, розплакалася... Неспокійно билося серце.

— Ну, дочекаюся вакацій! — заспокоїла себе. — Кілька місяців — не вік. Чекала досі і ще почекаю.

Але материнська любов спонукала її до кроку сміливого і непевного. Спакувавши валізу і замкнувши хату на ключ, вона рушила до сина.

Тут у місті гуркіт вантажних автомашин, галас трамваїв оглушив її зразу, і вона безрадно стояла на вулиці, не знаючи, куди попрямувати.

Сонце вже схилилося за дахи будинків, коли вона відшукала квартиру сина. Ввійшла стомлена, сіла біля столу, заваленого книжками.

Ігор з поспіхом гладив сорочку. Побачивши матір, зніяковів.

— І чого вона сюди приїхала? — подумав, мимоволі приглядаючись до старої матеріної плахти і валізи, перев'язаної нахрест шнурком. — Хіба ж я маю час возитися з нею?

Хтось несподівано гукнув у коридорі. Ігор здригнувся. Почервонів. Приховуючи сором, низько схилив голову. В руках зашипіло залізо, залишаючи жовту пляму на білій тонкій сорочці.

Мати дивилася на нього зажуреними старечими очима. Встала. Хотіла йому допомогти. Руки її несміливо витягнулись до нього.

— Лиши це! — вигукнув з досадою.

Злякана повернулася на своє місце. Не розуміла, що діється в душі сина.

Мовчали довго. Аж мовчанка стала для неї нестерпною.

— З Галею зустрічаєшся? — спитала майже пошепки.

Ігор гнівно прикусив губу. Зразу зрозумів, звідки береться в нього чуття сорому і нехиті до матері. Скоро прийде Галя з подругами (умовились до театру). Що скажуть вони, коли побачать цю стару, поселянськи одягнуту жінку, яка не вміє правильно слова сказати? Та навіть на селі тут так не зав'язують хустки, — подумав. — То, певно, ще з цього Підкарпаття. Обличчя його облялось темним пурпуром.

— А гроші, синочку, маєш?

Ігор здвигнув плечима і відвернувся до вікна.

— Я останнім часом трохи заощадила...

— Нічого мені не треба! — крикнув. — Залиши мене самого! Замовкла.

Розплакалася. Хусткою витирала почервонілі очі.

— Вибач! — сказав, пануючи над собою.

Поволі збирала свої речі, якби хотіла ще затриматися, бо знала, коли збере — мусить відійти. З клунком у руці стояла перед ним. Сльози горохом сипалися по старому обличчю. Заридала...

Минали дні, тижні, місяці. А день — ніби рік. Не бачила стара Дмитриха йому кінця. Стомлена сиділа на ослінчику і плела светри, майстерно мережачи дивні узорі; тихі і прості, як її давноминула молодість. Часом, відпочиваючи, поглядала навкруги і короткозорі очі її розгублено мружились. Для неї кожний предмет, куточок, кожне місце таїть в собі немеркнучі спогади про сина.

Вже п'ять років минуло, як вона залишилась сама.

Щоб трохи забути свій смуток, відвідувала сусідку і там просиджувала цілі години.

— Не пише... Забув, — скаржилася крізь сльози. — Хоч би кілька слів написав...

— І моя... — прозвучала відповідь.

І дивляться кудись удалину, і згадують вголос минуле, наче перегортають сторінки добре знайомої книги.

ТССС!... ПРОШУ ТИХШЕ!...

(Посвяткові спогади)

Якось перед самими святами зустрів я в крамниці земляка.

— Аааа!... Добрий день, добрий день!... Де ж ви дівалися? — привітав мене весело Іван Загірний (тепер Янек Загурни).

— Та я, знаєте, і тут і там — відповідаю — одним словом, студент.

— Аааа!... студент..., знаю, знаю, — «академус». Колись і ми пробували своїх сил... Добре, що вас стрінув. Прийдіть до мене на свята. В мене самі свої... Жінка тиждень пекла і варила.

Не було ради.

Соромно, але факт — Іван Загірний свят своїх не святкував, як люди, а так — при замкнених дверях. Боявся. То ж я неабияк здивувався, коли він згадав про свята. Що ж — думаю — люди ростуть...

І на другий день, в свят-вечір, застукав я до хати Івана.

— Веселих свят! Всього доброго! — почав я, переступаючи поріг.

— Тссс!... Прошу тихше!...

Я оглянувся довкола, нервово закліпав очима і замовк.

Хтось підсунув мені крісло і я сів.

Іван виніс з другої кімнати малесеньку ялинку і поставив її коло печі, щоб не було видно через вікно, як засвітаються на ній свічечки.

Подивилися і потім сіли за стіл.

Колядувати — не колядували, бо за стіною мешкав сусід. Коли ж ми випили по добрій чарці, Іван забурмотів щось вроді «Небо й земля», але жінка враз шепнула: — Тссс!... Прошу тихше!

Вечеря була з 12-ти страв — традиційна (Іван любив традиції). На столі появлялася всяка всячина: борщ, капуста, голубці з олією, сушені сливки, кутя з маком, пампушки та багато іншого, що й не спам'ятати.

— Будь ласка, попробуйте вареників, — заохочував мене Іван.

— Знамениті! — кажу.

— Га, га... вареники... Це ж наша традиція. Їх знає увесь світ.

В кожному ресторані знайдете «перогі руске». Я згорів би від сорому, коли б їх не було в мене...

Раптом кусок вареника застряв йому в горлі. Хтось сильно застукав у двері. Жінка вмить згасила світло. Іван потягнув мене за рукав до другої кімнати і зашипів:

— Тссс!... Прошу тихше!

Так протягом вечора кілька разів гасло світло і ми прожогом бігли до другої кімнати. Але 12 традиційних страв ми все ж таки з'їли.

З'їли та й відпочивали, розмовляючи про те, про се... Час минав тихенько.

Але ось опівночі якісь колядники заспівали під вікном «Бог предвічний». Заколядували ж, аж вікна задзвеніли! Іван збілів. Гасити світло і втікати було пізно.

Тим більше, що двері відчинилися і до хати ввійшло кілька сусідів-поляків.

— Що ви... що ви... та юж... по... — заікаючись почав Іван.

— Пшишлісьми вам заколендоваць в ваше свенто! — сказав сусід. — Вшисткого доброго!...

— Хай і Іван знає, що свої свята має! — додав другий по-українськи.

Іван стояв ні живий, ні мертвий...

Коли я прощався з родиною Загірних і голосно їм дякував за так «приємний» свят-вечір, маленький Івасик (син Івана) потягнув мене за штани і сказав:

— Тссс!... Просу тихше!...

СПІЗНИВСЯ

Чи зауважили ви, дорогі читачі, як наші хлопці попустилися! Ані руш не хочуть женитися. Всі дівчата нарікають.

І як не нарікати. Візьміть хоч би мого друга Михайла. Хату має велику, четвертий десяток на карку, а про женячку — ні ду-ду... Чому?

А тому, що до дівчат він підходить надто розсудливо і кожному з них важить, мірить, аналізує, мов курча. Про шатенок думає, що зрадливий, про блондинок — що нетипові, а про рудавих — і чути не хоче.

І вирішив шукати брюнетку.

На «Маланчиному вечорі» зустрів одну, чорну як вороня. Дівчина називалась Оксана. Від того часу не міг її забути. Велика туга за теплим родинним життям поборолла на цей раз його природну несміливість.

— Оксана, тільки Оксана!... — кричав щасливий. — Оце, мале вороня — і ніхто більше!

Товариші Михайла тишилися, що нарешті і він вже знайшов своє щастя. Деякі, правда, сумнівалися, чи з цього щось вийде. Але він не вгавав:

— Хлопці, всіх, як один, запрошую на весілля!

— А вже з нею зговорився? — питали його.

— Аякже! Ще тільки з її батьками переговорю. Завтра чуть світ поїду до батьків Оксани.

Але завтра не поїхав. Пробудився і так йому спати захотілося, що перевернувся на другий бік і заснув, мов камінь.

На другий день не мав часу, на третій — приїхав дядько. А по двох тижнях докоряв сам собі:

— І як я міг так скоро вирішити женитися? Це ж не таке просте. Треба ще подумати.

Старопарубоцький розум перемиг.

І знов кілька тижнів думав та міркував: а чи буде Оксана доброю жінкою? Чи принесе родинне щастя? А може, все-таки, поїхати, побачити? Адже ж писала, просила приїхати. Ні, не можна так скоро рішати. Коли поїду, то це вже до чогось зобов'язує.

І не поїхав. Минуло кілька місяців, а воронятка забути не міг, щось боліло в середині, стискалося серце.

Не видержав.

Одного разу ранком сів у поїзд і поїхав. Вечором застукав до її дверей.

Двері відкрила Оксана. Зрадів:

— Оксано! Бачиш, я приїхав до тебе! Оксано?

— Що ж — заходь...

Увійшли.

З сусідньої кімнати вийшов високий блондин. Оксана, всміхаючись, промовила:

— Мій чоловік! Будьте знайомі...

Богдана немов хтось в п'яти голкою кольнув.

Насунув капелюх і миттю вибіг з хати...

— От так вороня! — думав собі, йдучи на станцію.

От так вороня, вороня!..

Ішов, а перед ним широко стелився великий старопарубоцький шлях...

— Щоб ти згорів! — вилаявся і пошкандибав.

І знов буде думати й міркувати.

Дівчата, не чекайте на нього!

ВАКАЦІЇ Й ФЕЙЛЕТОН

Хто з нас не любить вакацій?

Люблю їх і я. Ох, як люблю!

Але вже не той вік, щоб по горах ганяти, або тинятися по морських чи мазурських пісках!

Домовилися, отже, ми з жінкою провести вакації вдома, разом з дітьми, в спокою. Одним словом, в сімейній атмосфері.

Жінка згодилася без слова, хоч сама, може, і рада б була кудись поїхати.

Так і проживаю.

Встаю пізно, їм, відпочиваю, знову їм, знову відпочиваю. І так день у день, аж люблю. Правда, часом жінка свариться:

«Лежиш, — каже, — цілими днями, та знайшов би собі яку роботу».

А я одним вухом слухаю, другим випускаю.

Якось в неділю почала знов своє:

«Ось дивись, Юрко не сидить, пише» (і тут тицьнула мені на тапчан «Наше слово»). Глянув я, — стоїть як віл — «Юрко Кучерявий». «Бач, — думаю собі — фейлетончик написав. Ба, коли б фейлетончик... Фейлетон, на півсторінки».

Надрукований товстим петитом, густо нарізаний абзацами, ще й ризкою обедений. «За такий, — гадаю, — і три сотні візьме». І щось мене тут, біля серця, кольнуло.

Сиджу, їм, гріюсь на сонечку, а думка про фейлетон, мов рак, за живе тіло хапає. І так день, другий, третій... Вкінці рішився. Писати му й я.

Крадькома зиркаю на газету, жінку, дітей, чухаюсь в потилицю і шукаю відповідної теми. Придатної і оригінальної, бо повторюватися я не люблю. Фейлетон, значить фейлетон, не то, що тобі будь-яка статейка.

«Про жінок фейлетон був, — гадаю собі, — про старих кавалерів був, про УСКТ був. Гммм, щось воно не тее...»

Не їм, не сплю, а розмірковую день, другий... Врешті вигадав. — Про рілнничий гурток писатиму. Тема актуальна, своєчасна і для людей корисна, бо спільно господарити не те, що пером по папері водити. Тут глянеш — простір, безкраї поля, широкі лани. Жінці з косарями ідуть і співають, гудуть трактори і комбайни... А в господаря що? Плюнеш і то на сусіда поле впаде. А технікою й кроку не зробиш. Сам бачив, як у Петра трактор не міг завернути і сусідові капусту перервав.

І так мені та думка сподобалась, що, хоч вмирай, не відходить. Ось фейлетончик, — гадаю собі — міцний, оригінальний, творчий. І саму думку гладжу, мов вірного собаку.

Писатиму. — думаю, поширше і побільше. Хтозна, може і до чотирьох сторінок дотягну. Ех, і покучерявиться тобі, Юрку, волосся, якщо його ще маєш. Одно мене пригноблює — жінка.

Чорта писатимеш, — стукотить в голові, — коли оця, мов соловейко, всю днину щечече.

Заложивши руки за спину, проходжуюсь по кімнаті, думаю, розміркову, врешті дипломатично заговорюю дружину. Мовляв, робота роботою, а на відпочинок треба їхати. Куди? Не знаю. Може, до матері на село? Грошей трохи є, могла б з дітьми. Там і клімат, і природа... Годі ж вдома вік вікувати.

В цей же таки день відпровадив я її до автобуса. Розпрощався з нею, дітьми і, повернувшись додому, віддався творчим міркуванням. Проходжуюсь по кімнаті туди і назад, думаю, чекаю натхнення. Після обіду сів за стіл, взяв папір, намочив перо і вже думав було шкрябнути перше слово, коли хтось закримав у двері.

Сиджу тихо, не дихаю, слухаю... Хтось стукає. Ду, ду!.. Ду, ду, ду!.. Ні, не жінка, — гадаю собі, — бо з нею ми домовились стукати три рази. Хто б це міг бути? Встаю, тихенько підкрадаюся, мов кіт, висуваю ногу вперед, а за мною крісло гр-р-р-р-р!.. Перекинулось. Видно десь штанэми зачепив.

— А чого ж ти, такий сякий сину, дверей не відчиняєш? — чую голос за дверима.

Невже ж тітка приїхала? — думаю я вголос і, як стояв, так упав на крісло. — Усе пропало. Пропав фейлетон.

Ще раз зиркаю на стіл, на білий незаписаний папір і, криво всміхаючись, вітаю гостей.

Тепер я знову відпочиваю, слухаю говірливої тітки, бавлю її дітей і мрію про фейлетон. Може, десь так під час наступних вакацій і вдасться мені його написати.

Ірина Рейт

О, ВІТРЕ БУЙНИЙ

О, вітре буйний,
подай серцю бурі.
Голубе небо
вже не хоче сонця.
Сонце спалило
всі квіти надії.
Голубе небо
хоче прохолоди.
До тебе, буре,
линуть мої мрії.
О, вітре буйний,
подай серцю бурі.

Н.

Не для мене розцвітала чудова весна
Така мрійлива, ніжна, примхлива;
Не співав соловей біля мого вікна,
Серенада душі не топила.

Задивилась я мовчки на руки твої:
Сліди пострілів — присохлі рани.
Тінь забутої смерті проснулась в тиші
Злилась з шепотом тихим: коханий.

Я жалю, лиш мовчки, без сліз
У цей вечір, овіяний млою,
Чом тоді, в чорній тіні беріз
Не була, дорогий мій, з тобою?..

ХТОСЬ ПЛАКАВ УНОЧІ...

Хтось плакав уночі...
Куди ж ділись сльози?
Нанизані дрібненькі
на вістря пера.
Дощ плакав уночі —
зелені листочки
кліпають мокрими віями.

За одніську ніч
виросли сади,
сади зеленесенькі.
Приморозки падуть
може в другу ніч —
сади не зів'януть,
сади зацвітуть.

* *
*

Може так не треба,
Може даром жду,
Може не для тебе
Ночі бережу.
Ночі і світанки,
Сутінків тепло...

Може все минулось,
Може все пройшло...
Може десь далеко,
Аж по той бік ночі
Ти цілуєш
Інші очі?..

ДРУГОВІ

Простягла кігті гіркота —
тебе зловила. Не переч!
Мені сказати можеш — ні!
Та чи себе, друже, приспиш?
Скажи, признайся!
То ж знай і я
ночі безсонні теж числю,
та вже й числить перестаю...
Скажи, признайся!
Разом заплачемо. Тоді
тобі полегша і мені.

ЛИШ НА МИТЬ

Лиш на мить,
на коротку хвилину
я заплачу...
Дозвольте, нехай!
Приголубиш мене
мов дитину:
— Серденьтко,
не плач — скажеш
— цить!
Ах, дозвольте
заплакати на мить.

БЕРІЗКА

Снігом вкрите небо,
Жаль на скрипці гра.
На лиці берізки
Мерехтить сльоза.
Чого плачеш, мила? —
Хто ж про тебе зна.
Може пригадалась
Втрачена весна.

У ВАГОНІ

Поїзд мчить.
Куди?
У якусь далину
недосяжну ще, лиш
тільки мрійну.
Ніч одна поєднала
усіх нас отут —
так далеко від міста.
Ти заснула. Обличчя —
на моєму плечі —
незнайома.
Якби ж знала ти, хто я,
тоді —
на плечі не заснула б моєму.

ПИШУТЬ: В КИЄВІ...

Пишуть: в Києві сонячні зливи,
У сапфірі купається Дніпр,
А в Дніпрі дітлахи загорілі...
І ще пишуть: чекаєм, приїдь!

Пишуть: в Києві золотом вкрились
І бульвар, й Голосіївський ліс.
Кавуни вже давно переспілі.
Скільки ж можна чекати, приїдь!

І напишуть: нема самоцвітів,
Поцезали і злото, й блакить.
Київ білий, у біле одітий.
Чи й тоді ще напишуть: приїдь?

Прилечу я в нежданій поросі,
Поїзди умолимі примчать.
Я заплачу, заплачу, на площі.
Чи хто вийде тоді привітать?

В Е С Н І

Заходь, заходь,
Русалко зеленокоса,
Нещадна владарко
добрих дурних сердець —
носійко сонць найперших
і найперших рос,
фіялок нене...
Прости лише, що до чужої хати
тебе прошу.
Моя — не тут, не тут...
Навчу тебе я «Гриця» заспівати —
незвичні тут тобі такі пісні,
неправда ж?
А там вони рясні, рясні
як дощ твій перший,
як зірок дощі.

**
*

В вербовім захисті русалки босі
і в очереті водяник
таємно чайться і досі —
тільки шукать я їх відвик.
Баба Яга вже не прийде поночі,
втратили міць совині очі...
Може в п'янке липневе надвечір'я
синова ручка покладе
в мою долоню все своє довір'я
і до русалок поведе.

КОЛИСКОВА

Поснули вже діти. І пташки маленькі
Замовкли — дримають в гаю,
І місячне сяйво спливає тепленько
На сонну голівку твою.
Спокійно засни, моя люба дитино,
Не знать тобі злиднів і сліз.
У тую годину бажання єдине
У мене, щоб гарно ти ріс.
Щоб виріс здоровий та в школі учився
І рідную мову пізнав,
Любив Україну, батьків не цурався
Та працю й людей шанував.
Он зірка моргає з високого неба,
У наше вікно загляда,
Немовби хотіла сказати до тебе:
Пора, синку, спати, пора.

ТІК-ТАК

Він крокує нестримно, неспинно,
Хай негода гуде за вікном,
Хай посне, задріма все кругом,
Він співатиме так неодмінно
Свою пісню-непісню: тік-так.

Наче вічний топтатись паломник
Звук в своєму малому кружку.
Та яку ж він побачив мету,
Що крокує так вперто, невтомно
Своїй пісні-непісні у такт?

Що кому — чи то смішно, чи сумно,
Чи ще йнакше, їй богу — одне...
Чула вчора — хлоп'ятко мале,
Дивлячись в очі нььці розумно,
Попросило: я хоцу тік-так.

СИНОК

У руку,
що вчора була ще
брунькою рожі,
п'ятьма пелюстками —
гроші кладу
і сітку з нейлону.
За дні чекання,
За колискову,
За усміх,
За подиху м'якість
Оці пелюстки
принесли мені хліба уперше.
Як пахне теплом...
Обтираю личка рум'янці
і вийде дитина
у тїнь листяну,
на сонця гарячий пісок.

**
*

Ярмаркували горобці
Під посинілим небом,
Під посинілим небом
На пуп'янковім гіллі...
Кінчався шумовинням
Весняний спалах-дощ.
Лічила дівтора
Розбренькані копійки,
Розбренькані копійки
На виноградний сік.

БАРВІНОК

Коли не пізно ще —
посій в саду барвінок,
Квітчатисьь ним
дочку свою навчи.
А коли він, барвінок,
заговорить
і барвінкові наведе їй сни,
значить не пізно ще.
Так сій в саду барвінок.

**
*

Приносили Миколаї
приносили Морози
— дідусі казкові —
небо
у руки малечі.
Чи не вперше
і чи не востаннє
писалися листи
серця золотом
побляклим вже золотом?

**
*

Добрий вечір вам у тиші запорошений,
Щедрий вечір вам за столом соснини.
Аромат ялинкавий — і серце
тане в ньому...
Для сердець ваших добрим будь, вечоре,
пісні волю дай, спокій неси.
Чом сльозою запахне — спитай,
та коли не однажуть — прости.

Євген Беднарчук

ЗАМОВКЛА ПІСНЯ

Десь
квітчастого саду
замовкла пісня,
Може її не треба?...
Нема квітів,
також не чутно еха...
Тут
дерев скелети
гілляками здирають з хмар
надуте небо
сперте холодом
на канві горизонту,
а спалене рожевим стидом
сонце —
що блиском не світило,

бо не мало сходу
— сплинуло униз
і
темінь залишило...
Надіюсь, що
з замерлих віток
виросте життя,
зелене листя
окрие квіттям
й золотистий овоч
ясніючих днів
ще радісно всміхнеться —
садам дасть весну,
а поезії —
спів.

**

Ясні проміння вже сяють,
І всі друзі
По звичаю
Розвеселені сідають
У кружку
За весни столом.
А я тільки
Десь у тіні,
У кутку
З браку місця
Аж до нині
Залишаюсь в стороні.
Всі здивовано питають:
— Ну, а ти?

Я їм кажу,
Що не знаю,
Тож здавалося мені,
Що й для мене
— По звичаю —
Резервоване було
Одно місце
Десь у краю
За заквітчаним столом...
Не всі тугу мою знають,
Бачать лиш
Віддаль мою.
Я ще в тіні залишаюсь,
ще на сонце підожду.

ЩЕ ОДИН ДЕНЬ

Відрізані блакиттю неба
Фіолетові силуети стін
Зарожевілись сходом сонця.
Заблиснули зелено-золотистим світлом
Великі вікна
Та маленькі віконця.
Значить —
Прокинулось зі сну
Свідоме життя
І знов вступило
У календар
Щоденного буття.
Що ж криють за собою
Великі вікна
Та маленькі віконця?
Про що говорять
Зелено-золотисті очі стін
При раннім сході сонця?
Чи в них збудилось щастя волі
та радість життя,
Чи — смуток і трагедія
Ще одного дня?

**
*

Ви як квіточка.
Я бачив квіти:
Їх зривають люди
І в'януть вони
У руках людських
І більше не цвітуть.
Жаль мені квітів,
Тому їх не зриваю —
Хай собі ростуть!
А коли зірвана квіточка
Зів'яне у руках чужих —
Тоді залишаться стрічки
Заплаканих віршів...

СПАСИБІ

Спасибі мила, незнайома,
За вірш потіхи у журбі,
Але і Ти, напевно, знаєш,
Як дуже тяжко нам в житті
Знайти проміння того сонця,
Що вже зайшло у самоті.
Проїхати можна дороги,
Пройти підсонячні шляхи,
Та згублене раз щастя
Не завжди вдасться віднайти.

Аделя Білоус

ДРУГОВІ

Ти не питай мене про те, що проминуло,
І про колишне не питай життя,
Повір, воно давним-давно забулось, —
Тепер — лиш ти, минулого нема.
Бо ти зумів цю першу і глибоку,
Нескінчену, здавалося, любов,
Затьмарити очей прекрасним блиском
І до життя мене вернути знов.

ЧИ ТИ ЧУЄШ?...

Чи ти чуєш, як у серці моїм
Розцвітає весна?
Чи ти чуєш, як шумом своїм
Ліс зелений співає?

Чи ти знаєш, як серце здобув
Тихим словом одним?!
Чи ти чуєш, як б'ється воно
Ніччю й днем весняним?

Чи ти знаєш, чи чуєш ти це,
Що весна вже прийшла?..
Чи ти чуєш, як щиро кохаю тебе,
Як у серці палає весна?!

ХОТІЛОСЬ БИ ДРУГА МАТИ...

Мені б хотілось друга мати,
Якому б весь тягар життя,
Якому б смуток, радість дня
Було би можна розказати.

Мені б хотілось друга мати,
Який без слів би зрозумів:
Чому так жаль минулих днів,
Чому так хочеться ридати...

Мені б хотілось друга мати,
Щоб можна в найтрудніші дні
Йому на вірному плечі
Чоло оперти і... мовчати.

ДО...

Не пишу я ніколи про тебе,
Не тому, що забула тебе,
А тому, що любов мого серця
Описати не навчилася ще.

Словників я вже безліч придбала,
В різних мовах навчилася писати,
Але слів, що мені так потрібні,
Я не можу ніяк відшукати.

Мого серця любов так сильна,
Як могутня весняна вода,
І не можна цю силу, цю велич
Помістити в звичайні слова...

ОСТАННІЙ ЛИСТ

Надворі буря не втихає,
А я пишу тобі листа, —
Шаліє вітер, завиває,
По шибі котиться сльоза.

Пізніше, може, я заплачу,
За день, за два, за рік,
Коли зумію зрозуміти,
Що втратила тебе навк.

Ударив грім, а за хвилину
Вогнем все небо спалахне,
Моє лице на мить освітить,
Та сліз на ньому не знайде.

Здивуєшся, напевно,
Коли дізнаєшся, що я
Не плакала, коли писала
Тобі останнього листа.

Поволі вітер притихає,
Здається буря вже пройшла,
Бувай здоров, листа кінчаю,
І буря знову поверта...

НАЗУСТРІЧ СОНЦЮ

Євгену Беднарчуку

Ти в тіні не чекай, не жди
На промінь сонця весняного,
Буває, що воно сюди
Заглянути не має змоги.
Хоч не завжди буває так,
І двічі нам життя не дано,
Тому б я радила однак —
(Байдуже ждати сонця рано

Не личить в тіні, в холодку), —
Назустріч сонцю вийти, друже!
А на відкритому шляху
Воно тебе зустріне. Може
Вже перший промінь весняний
Розвіє смуток і страждання...
А може... були вони
Лиш тінню у тіні чекання?..

ДО П...

Ти не простиш мене ніколи
За те, що так вела себе,
Що за любов глибоку, щирю
Так тяжко скривдила тебе.

І нині навіть замінити
Тебе на милого мого
Я б не могла, хоч і забути
Мені судилося його.

Лиш зрозумій, що я кохала
(За ці слова мене прости),
Чи ж винувата я, подумай,
Що цим коханням був не ти?

Хоч обманув мої він мрії,
Хоч знищив перше почуття,
Однак я все йому прощаю,
Бо більш кохаю, ніж життя,

Коли і ти мене кохаєш,
То вірю, що за час якийсь,
Хоч знаю, не тепер, не зараз,
Однак простиш мене колись

МОГИЛА

Серед дерев у лісі
Далеко від села,
Йдучи раз крізь гущу,
Могилу я знайшла.

Високо в верховітті
Пташині **голоси**,
Дзвіночком говорили:
Шукай, тут є сліди!

Над нею дуб зелений
Листочками **шумів**,
Немовби щось тихенько
Могилі шепотів.

Я глянула на кору,
Прорізану вниз,
І раптом прочитала:
«Погибшему бойцу...»

І так хотілось знати,
Чия могила ця,
Кого навіки скрила
Під свій покров земля?

Свої загоїв рани
За довгі роки дуб,
Та воїна донині
Батьки, напевно, ждуть.

Не знає батько й мати,
Де спочиває син.
А скільки ж то на світі
Таких ще є могил!

НОВІЙ ВІТЧИЗНІ

Було так холодно, як нині,
І так задимлено кругом
В той день, як вперш по цій землі
Я їхала з затьмареним чолом.

Куди не глянь — усюди шахти,
Кругом їх вишки й насипи мертві...
— Невже ж в цій чорній, сірій шаті
Судилось жити і мені?

Та день за днем минав, проходив,
Минув один рік, другий... п'ять.
(Мені згадалось мимоходом,
Що й нині шахти ці стоять).

Я їду поїздом додому,
(Щодня промірюю цей шлях)
І бачу домни і нові заводи,
Зелене поле і квітучий сад.

Ген далі фабрики, заводи,
Та вишки шахти вдалині...
А сонце весело заходить
І усміхається мені.

І я всміхаюсь, і навколо
Усе сміється та живе:
Он поїзд мчить по рейках синіх
Вугілля в світ кудись везе.

Йому назустріч пнеться інший,
До нас, нагруджений зерном;
Там ідуть гірники додому,
Обняті втомою і сном.

На узбережжі над ставком
Над чимсь студенти дискутують;
Кругом димлять високі комини,
Неначе небеса штурмують.

І знову поле зеленіє —
Пливе у даль шахтарський край,
Далеко й близько ходять мрії...
Про них мене ти не питай...

Заходить сонце і сміється
Земля величчя, осяйна
Співає гімн новій вітчизні,
Любов і молодість моя.

Андрій Задума

ПЕРШІ ДНІ

(Уривок з повісті)

У

збитих наспіх скринях змістилося все майно Бурлаїв. Кімнати, раніше трохи тісні, нараз зробилися просторими і, коли до них входилося, відбивали відгомін кожного кроку. На стіні залишилися святі Микола і Варвара. Не було де і в що їх запакувати. Вони так і залишилися вдома. Крім них треба було залишити кури, каченята, вівці, гуси і теля, бо також не було як забрати їх з собою. Пізно ввечері полягали Бурлаї спати. Прийшлося цю ніч спати на підлозі.

На другий день вранці затарахотили вози, підводи під'їжджали до кожної хати, і на них вантажили збиті скриньки з добром. Потім візник стьобав коней і виїжджав на майдан. Тут під хрестом стояв стіл, за яким сидів чоловік у військовій уніформі, а при ньому солтис. Вони робили список залишеного майна. Коли підводи під'їхали до хати Бурлаїв, Бурлаїха почала голосити.

— Чого скиглиш? — гримав Бурлай, — нема чого!

Надворі стояла чудова погода. Синіло небо, зеленіли левади, співав соловейко, Малому Остапові здавалося, що Бурлаї їдуть до Угнова на ярмарок.

Дорога справді вела попід Угнів. Вночі став падати дощ. Люди ховалися під вози, плахтами прикривали клунки і скрині.

Коло полудня наступного дня Тулиголовці доїхали до Белжця. Звідси поїзд завіз їх в Західну Польщу.

Протягом двох тижнів тинялися, аж врешті одного дня, недалеко від Гданська розпочалося розвантажування приїжджих. Чоловіки пригадували собі назви станцій, через які проїжджали, а деякі розповідали, що тут недалеко від Гдині билися в 1939 році.

— Слухай, Федю, та ж я тут вже був. Е...

— Е, де ти міг тут бути?

— Присяй богу, щом був. О! Тут зараз між Гдинею і Гдинею-Грабукев вбили нашого плотонового. Но і подивися, хто то міг тоді думати, що ще тут будемо і то з цілою родиною.

— Ага, ти ніби тут був, то скажи, яке ще тут знаєш місто! Яке!?

— Тчев.

— Еге, мудрий, — ми проїжджали через нього. Мудрий ти, шкода тільки, що не лисий.

— Знаю й інші. За Гдинею, в протилежному напрямку, є місто Вейгерово, живуть там, — чекай-но, як-то їх називають... Кордуби, шуби... ага кашуби.

Таких розмов було багато. На станції якась жінка говорила, що нібито сюди бандитів привезли. Краще б їх потопили в морі, яке тут зараз недалечко.

— Е, ти Феська, завжди щось знайдеш на свій язик, — картав її чоловік — мелеш тим язиком бозна-що.

— Та я що, та я ні причому, говорю те, що чула.

— Цікаво, куди завезуть цю банду? — питався хтось з юрби.

— Ми не банда, а чесні люди, — боронився якийсь чоловік Одержав, однак, коротку відповідь: «Коли б ти не був у банді, тебе б сюди не привезли».

— Не так то воно, — вмшався в розмову мудрий Кацпер. — Були такі, що наварили пива, а пити мусять всі. Навіть і оце хлоп'я від того пива п'яне. Так, так.

— Воно, бачите, люди добрі, УПА їм такого лиха накоїло. Німецькі фашисти гріб своєму народові копали, на століття окрили ганьбою. Те саме робили й українські фашисти. Мало то чесних українців розстріляли, мало комуністів своїм спільникам гітлерівцям в печі віддали? А до червоноармійців не стріляли? А польського брата мало видили? Хотіли, бач, народну владу побороти...

— Кажуть, що і поляки українців били... — перебив старий залізничник.

— Били, але залежить які поляки. Польські фашисти були також, аякже... Як наша дивізія стояла в Ломжі, не стріляли то до нас?.. Стріляли. Навіть у добрій родині бувають виродки... Фашисти всі однакові!

От ми тепер, польські і українські демократи, добиваєм польських і українських фашистів... Разом, дружньо добиваєм... Проженем їх, а мир буде на землі, дружба між людьми... І вам народна влада не мачуха... Не дасть загинути робучій людині...

— Свята правда, — сказав Бурлай, — свята правда!

У супроводі таких розмов доїхали до Цв'їркова.

У Цв'їркові лишилось десять родин. З того три з Тулиголови, а інші з інших сіл Томашівського повіту. У перші місяці жити було тяжко. В хатах не було вікон, дверей. В багатьох випадках не було що і до горщика покласти. Харчі, які приготовлено дома, вичерпалися дорогою. А перші привітання також не захоплювали...

Цв'їрковці приходили до тулиголов'ян, а деякі з них навіть потішали, що не буде так погано, як здається. Поживете трохи довше, обізнаєтесь з новими для вас обставинами, і якось воно буде. У нас також було невесело. А тепер живемо і не нарікаємо. Те саме буде і з вами.

Так говорили бідніші.

Ті ж, що мали великі господарства, говорили інакше. Вони заявляли просто так: тут ви і так не будете господарями. Приходьте до нас, будете у нас працювати, а ми вас за це забезпечимо їжею. Ті корови і коні, що маєте, слабенькі. Продайте їх, або можете до наших долучити. Іншого виходу для вас немає. Не послухаєте нас, погинете з голоду. Бо хто ж вам дарма їсти дасть?

Цв'їркунівський багач зараз і повів старого Бурлая до себе. Показав йому своє господарство і помешкання.

— Отут, — говорив, — де жила бауерівська служба, зможете мешкати. Маєте вікна, двері, та й чого ж вам ще треба. Старший син — як його звати?...

— Клим, — відповів Бурлай.

— Клим, то і добре, Клим буде орати, а молодший займеться годуванням свиней. Жінка і дочка доглядатимуть корови і город. Ну, що ж, старий вусачу! Вдоволений ти?

— Та воно ніби свята правда. Запитаю ще жінку.

— Та не треба питати, а брати, коли можна, такі добрі умови.

— Ні, мушу запитатися, — боронився Бурлай.

— Коли вже так конче хочеш, то йди додому, а після завтра я забираю вас до себе.

На прощання сказав:

— Господарювати на власну руку і так не зможеш. Не маєш з чим. А при моїй допомозі з голоду не згинеш.

Коли Бурлай розповів про все це вдома, піднявся крик. Софійка перша закричала:

— З голоду здохну, а не буду чиеюсь служкою! Тато думають поробити з нас наймитів. Ви всі, як хочете, а я не погоджуюсь на те, щоб мною хтось кидав, як ганчіркою.

— А Остап не на те вчився в школі, щоб був багачьким свинопасом! Чи не так, Остапику? — звернулася Софійка до Остапа.

— Підждіть, діти, підждіть, — перервала Бурлаїха. — Може то не буде так погано, як ви говорите.

Та тут вмшався Клим:

— Добре так мамі говорити, доки мама може робити, а що буде далі? А що буде, як ви, мамо, нездужатимете ходити і працювати на багачьнім полі? Мама чули, що він казав: дарма куска хліба не дасть. Хочете пізніше помирати з голоду, то годіться йти до нього в найми. Я б погодився з Софійкою. Остап не буде свинопасом у якогось багача. Тут, як мені оповідали, є пегеери, там може бути, коли хоче, але у багача — ніколи!

— Ну, то що ж робити? Що робити? — питав Бурлай.

— Треба трохи зачекати. Посадити картоплю, брукву, а решту заробимо в пегеері і в лісі. Один робітник оповідав мені, що при вирубці лісу можна добре заробити. Крім плати робітникам даються картки, за які можна набути хліб і консерви. На мою думку так треба робити, а не йти до багачів у найми.

Софійка повеселішала. Зрадів і Остап, що Клим так турбується про нього.

Ні з чим другого дня вертався багатій від Бурлаїв.

— Вперся ж ти, старий вусачу, піджди, будеш ще жалкувати. Потім вже не прийму.

— Трудно, — буркнув Бурлай, — жінка з дітьми не погодилися, не моя в цьому вина.

Через тиждень після приїзду Бурлай почав орати землю під родину і брукву. Клим з Софійкою пішли в ліс на роботу, а Остап пас на вигоні корови.

В той час, коли інші безжурно грались в рибаків і рибку, Остап брав у руки книжку, ховався у глухий кут, розгортав сторінки і читав. Читав...

Згодом Остап почав читати гданську газету. В ній було багато нового й дивного, але правдивого. На довгі роздуми не було, однак, часу, бо минуло літо. Остап разом з старим Бурлаєм працював по сусідах при молотьбі збржжя. Клим з Софійкою працювали в лісі.

Йшла зима, а тут ні вікон добрих не було, ні дверей. Стара Бурлаїха захворіла тифом. Нікому було і піклуватися про неї. Ще як могла ходити, то ходила, пізніше лягла на ліжку, наспіх збитому з дощок, і вже не вставала два тижні. Сумно було їй, не було до кого й слова промовити, бо усі на роботі. А тут ще й машини гуділи від ранку до ночі.... Ой, тяжко воно було, тяжко! Одного дня, коли вже не могла і підвестися, попросила Софійку, щоб лишилася вдома. Лишилась Софійка, рада, що хоч будь-чим допоможе мамі і сама трохи відпочине. Тяжко працювала цілими днями, але не нарікала. Гірше всього було для неї, що не було куди ввечері вийти. Не мала подруг. В Цьвіркові небагато було дівчат. А ті, що були, ще дуже молоденькі...

Як тільки встала з ліжка Бурлаїха, захворів Клим. Його треба було відвезти до лікарні. Запряг Бурлай коня, віз виклав соломною, положили подушки й перину, на все це положили Клима і так повезли до Лялькова.

Після від'їзду Клима з дому Бурлаї затужили. Тепер від'їхала єдина потіха і підпора цілої родини. Сам же герой лежав спокійно на возі з заплющеними очима і час від часу питав, чи ще далеко, чи конче він мустьє їхати до Лялькова.

— Я б так не хотів, — просився. — Там всі чужі. Навіщо це все? Хотів би бути дома.

— Цить, синку, цить, — заспокоював Бурлай. — Прожили до цієї пори, якось воно і далі буде. Ми будемо навідуватись до тебе, не журись.

— Татусеньку, — благав у гарячці Клим, — не вези мене на певну загибель. Не хочу, не вези мене туди.

Після цих благань Клим заснув. Тепер за нього похлипував батько. Цілу дорогу пригадував свій життєвий шлях. Побут в Канаді на заробітках. Другу світову війну, страшне лихоліття і перші дні на Заході. Ой, тяжка ти моя доріжка, така тяжка, як і моя головонька сьогодні.

В лікарні Клим перебував чотири місяці. Додому повернувся худий, худий, але здоровий. Вечорами довго розповідав про свої турботи і враження. В лікарні його ніхто не зневажав. Піклувались про нього добре. І він переконався, що добрі люди є всюди.

Весною наступного року до праці вже ходив і Остап. Тепер всі троє молоді ходили на роботу. Клим далі працював у лісі, а Софійка з Остапом в пегеєрі Клюсково. У Клюскові було багато людей різних національностей: поляки, німці, українці. Німців було троє, два працювали в кузні, а один завідував млином.

Дівчата в кучих спідничках, переважно з Келецького, зібравшись по дві-три разом, співали пісні про Янечка. Змістом і мелодією вони нагадували українські народні пісні. Остап прислухувався до них.

Іноді слухав спогоди старого Кумського про давні часи та його сина про те, як було в Німеччині на роботі. Непомітно подружив з келецькими дівчатами і з Кумськими...

Директор пегеєру, високий з чорною борідкою, рідко коли навідувався до працівників. Ходила чутка, що він був земельним власником з Краківщини і не любив простого народу. Одного разу Остапові доручили занести до його покоїв дров на розпалку. Зайшов Остап і бачить: прегарні салони, закриті килимами, завіси і великі дзеркала. Всюди чистенько, аж блищить від різноманітних дрібних виробів і прикрас. Через вікно вдиралося повз густу заслону весняне сонце. Проміння падало на бронзові статуєтки, на стіл накритий білою скатертю та на розложені книжки. Він не витримав, щоб не заглянути до книжок. На одній з них прочитав — Історія Риму. — Перегорнув кілька сторінок — італійські краєвиди і дороги, осаджені з обох сторін струнками тополями.

— Як тут гарно, як тут гарно, — повторював. — От, посидіти б хоч трохи в фотелі, оббитому червоною китайкою і хоч трохи почитати. Боже мій, — зітхав, — чому це я не можу почитати?

Та довго не прийшлося любитися салоном і книжками. В передпокої почувся кроки. Треба було все залишити і вертатися до повсякденної праці, перебирати гнилу картоплю, вантажити гній на тракторні причепа, різати дрова і на відміну розбивати великі грудки землі на полі.

— Ой, — зітхав Остап, — до школи видно не піду. — А так хотілось би бути в школі, читати книжки, вчитися і стати великим вченим. Щоб так можна було піти вчитися. До школи, до школи — шепотів. — Та ба, як тут розпочати. Польського свідоцтва нема, а з українським і не пригадується, ще готові до школи не пустити.

Тривога Остапа несподівано розвіялась. Десь в середині серпня Софійка повернулася з дому і принесла цікаву вістку. До села приїхав молодий вчитель.

— Тато розповідав йому про тебе і він, знаєш що? — притише-ним голосом заговорила Софійка, — він сказав, що ти зможеш ходити до школи. Тато йому признався, що ми українці, зрештою, — дода-ла після задуми — він і так впізнав по возі і конях. Йому це не перешкоджає. Він каже, що людей треба цінити не по національності, а по їх поведінці.

Радості не було кінця. Остап тричі поцілував Софійку і побіг додому. Тут застав молодого чоловіка, який зразу з ним привітався. Це був високого росту чоловік, літ двадцяти з чимсь. Який він щасливий — думає Остап, — він вже закінчив школу і може працювати. А коли то я вже таким буду? — зацеміло коло серця у Остапа. Зараз таки при допомозі вчителя написали заяву до загальноосвітнього ліцею в Лялькові. Яка ж була радість Остапа, коли на другий день в секретаріаті школи йому сказали, що він прийнятий до школи.

Та тут виникли інші труднощі. У Остапа не було ні доброго убрання, ні постелі. А це ж в місті, все мусить бути гарненьке і чистеньке. З допомогою прийшла жвава сусідка Ядзя. Пошила йому висп, в який Бурлаїха всипала свіжого пір'я. Решту давали вже в гуртожитку.

Першого вересня Остап був на урочистому відкритті навчального року.

Дмитро Галицький

МАТЕРИНСЬКЕ СЕРЦЕ

Як? Ви питали мене, чому я тут сама? Ой, ви так тихенько говорите! А, може, слабо вже чую?.. Тож я і немолода... Після Нового року минуло мені 63 роки.... Чи ж би я вже оглухла? Кажуть — «старість не радість». — І можна це віднести до мене, але.. дякувати богу, я маю чому радіти, хоч нелегко мені вже заробляти на кусок хліба. Крижі то ще півбіди. Найгірше з тим серцем — не можу вже й ходити... — Коли входжу тут до себе, по сходах, мушу щораз зупинятись. Так воно, якось болісно б'ється... Сил не стає.

Ох, нічого дивного. Усе моє життя було таке тяжке. Скільки на-працювалась, по людях, по фільварках, що й згадувати сумно! Ой, ви молоді, ви не знаєте, що це значить!..

Ага, ви питали, чому я живу сама, а не при дітях. — Я до них приїхала недавно. Доки мій старий був, то я жила з ним у своєму се-лі. А як помер, то така нудьга взяла, що приїхала сюди.

На станцію виїхав по мене зять Бронек... Ви знаєте його?... Я аж руками сплеснула, як побачила бистрі коні, а на возі білі голівки моїх онучат — Стефці і Ганнусі... Як почали до мене тоді щебетати: а то як вони вчать, а то як на мене цілий час чекали... Я також була ве-села. Тоді меншій дала ляльку, таку, що то сама моргає бровами. Дру-гій — шовкової матерії в такі дрібненькі сині квітоньки.

— «А ци бабуня будуть в нас все мескати?» — питали радісно.

Я їм обіцяла.

— «Ой то добре» — захоплювалась тим маленька Стефця, голуб-лячи лялечку. Тільки Бронек нічого зі мною не говорив, ні про що не розпитував, як годиться...

Коли приїхали на місце, я вперше оглянула їх господарство. Зроду такого багатства не бачила.

Для мене поставили ліжко в тій малій кімнаті з вікном на дорогу. Спочатку добре мені там було. Встаю ранесенько, ще й не скінчила молитви, а вже біля мене моя Стефця з своїми новинами. Ви були в них?... Знаєте, які ті дівчатка гарненькі, такі швиденькі, щебетливі. Як я ранком любила зачісувати їх жовті, неначе конопляні, кіски!..

Але з кожним днем якийсь зростаючий тягар гнітив мої груди. Бронек дратував мене, коли я його де-небудь бачила. Такий він без серця, незичливий. Ніколи не чула я від нього жодного щирого слова. Вечері, після праці, розмовляли з Ганною тільки про гроші, про ба-

гатство. Бронек все міряв на гроші: чи то людину, чи землю, чи худобу. Хотів також сам бути на цю міру. Мав мотоцикл, такий чорний, невеликий. Ви знаєте який? — Дуже був злий, коли довідався, що Мільчук купив собі якийсь дорожчий, аж за 27 тисяч.

Ходив все надутий і невдоволений. На мене поглядав якось сувро своїми пустими очима, неначе хотів сказати: «дармо тут з'їдаєш хліб за мої гроші!» Я знала, що інакше він думати не вміє. Але мені здавалось, що хоч Галина була інша. Що мене любить, як тоді, коли була маленька і обіймала мене, спрацьовану, своїми дрібними ручками, цілуючи. Ой ні, вона втратила всяке почуття. То вже не та Ганна. Раз, коли я сказала, що Стефці треба кращої їжі, бо вона ходить до школи і чомусь така марненька, Ганна гукнула.

— Ви тут не прийшли наказувати мені, а з'їдати дармо хліб і сидіти тихо!

Тими словами вона зовсім покалічила моє слабе серце... Від того часу ночами я не спала, плакала. Я думала: чому ж так на світі є? На другий день, під час сніданку, Бронек спитав злобно:

— Що, мамці погано в нас?

Я розплакалась, а Бронек продовжував спокійно:

— Жити за чийсь гроші і ще плакати за це? Я не розумію, чого то люди зараз хочуть?

Ганна мовчала. Я хотіла іти геть від них... Не раз хотілось вже вмерти. Але ні, хотілось ще жити для тих щербеливих внучат. Я так їх любила! Думаєте, що я дійсно дарма хліб їла? — Я все робила... Рано накармлю кури, відгорну не раз сніг з стежок... Але вони не дозволяли. Відправляли із словами: «Ідіть додому, ми самі зробимо, бо ще й люди будуть з нас сміятись!» Я почувала себе зовсім непотрібною, я з'їдала задармо їх добро!.. Ні, я не могла вже стерпіти!

Піду від них, — подумала раз, — до кінця це проживу своєю працею... Зібралась і вийшла на дорогу. — Навкруги пусті білі поля. В обличчя віяв гострий зимовий вітер. — Налякалась. Вернулась. Дожила весни. Лічила тижні та дні. Раз раненько дивилось, а на яблуні під вікном чорноблискучий шпак щечече. Я усміхнулась, а відтак заплакала.

І настали теплі весняні дні. На полях стояв ще сніг. Тут в пегері приймали до праці. Взяла я на плече вила та вийшла на дорогу.

Спочатку до праці не хотіли мене прийняти. Я вперлася. Сказала, що я молода, тільки старо виглядаю. Прийняли. Давали все якусь найлегшу роботу. День в день так ходила. Одного ранку Бронек сказав мені, щоб випровадитися з хати, бо йому соромно перед людьми. Я випровадилась, одержала оцю кімнатку і так почала сама жити. Тільки, знаєте, з моїм серцем погано. Я не раз при роботі мліла, але не хотіла признаватись і вдавала, що відпочиваю. Скільки воно мене намучило. Та й, мабуть, незадовго цілком замучить...

...Що ви питаєте? Ох, чому я так погано чую! Що, що? Ага, чи вони приходять? Ні, часом приїде сюди мала Стефця і Ганнуса. Принесуть цукерок три або чотири... знаєте, як то діти! Я їх поголублю, за кожним разом щось дам, то маленьку лялечку, то синю або рожеву стрічку дочіплю до жовтих кіс, або навіть злотівку в маленькі ручки. Вони пощечечуть та й підуть. А Ганна і Бронек взагалі про мене не згадують. Так, якби матері на світі вже не було... Тільки я часто чую розмову між людьми: «Так жити, як Бронек — от, вміє влаштуватися. Купив собі новий мотоцикл аж за 35 тисяч!» І, знаєте, його скрізь поважають... Що? Чи запросили мене на свята? Запросили, але

я не пішла. Стефця була тут. Я обіцяла. Дала їй навіть двісті злотих, що складала цілий рік, щоб купили собі цяцьки на ялинку. Знаєте, як то діти! — Нехай радіють.

Потім на дворі була така курява, що я з своїм слабим серцем не змогла б, хіба, дійти. І не мала охоти... Вони якби хотіли, то приїхали б кінсьми по мене!

Ой, як мені слабо! В грудях так болить. Це серце не дає мені ніяк спокою... Вже пізня година, на дворі так свище вітер! Хіба падає сніг... Ви спішітьсь вже додому, а я так розговорилась.

ДІВОЧІ РОЗМОВИ

У весняне недільне пополудне польовою доріжкою, в сторону лісу, йшли дві молоді дівчини. Над ними під блакитним куполом неба, урочисто, немов арфи, тірлікали жайворонки.

— Глянь, Оленко, які ті пташки веселі! — сказала старша, прикладаючи долоню до чола.

— Щасливі істоти! — захоплювалась синьоока Оленка.

Мовчазно йшли далі. По обох сторонах вигрівалось в сонці пахуче зелене жито.

— Любко, чи далеко ростуть ці конвалії? — спитала знов з якимсь внутрішнім пригнобленням.

— Чому ж ти, Оленко, така зажурена? То ще далеко... Може поспішаєш?

— Ні, я саме хочу далеко! — відповіла з таємною усмішкою.

Увійшли до лісу. Високі сосни спокійно похитувались, немов кланялись сонцю. Співали пташки. Оленка захоплено оглядалась навкруги.

— Любко, тут так чудово! Знаєш, люблю ліс, тут мені легше. Усе тут радісне і красиве, а мені тяжко... Здається мені, що то не тільки я... Щодня зустрічаю людей злих, невдоволених, які до чогось прямують. Найчастіше здобувають багатство, становище, але щастя ніколи не досягають. Здається мені, що люди сліпі в своїх поступках... — говорила Оленка якимсь безладно, але з переконанням.

Повернули наліво на ледве помітну стежинку. Перед ними розлягалась на сонці невеличка лісова галявина.

— Відпочиньмо тут, Оленко! — втомлено сказала Любка, сідаючи на почервонілий пень.

— Любко, ти ще в сьогоднішні часи віриш у любов? — жартувала Оленка якимсь не своїм голосом. Сіла.

— Оленко, чи ти справді не віриш? — спитала Любка в якійсь утомі.

— Взагалі не вірю, що існує це велике «поетичне почуття». І не знаю, як можна вірити в щось, чого в дійсності нема! — піднесеним тоном говорила Оленка.

— Помиляєшся, — заперечувала Любка.

— Але де ж сьогодні, Любко, знайдеш цю любов? До чого вона доводить? Хоч би для прикладу, до чого довело це твоє кохання з тим Іваном? Ти, дурна, вірила в любов, а він...

— Ні, Оленко, він любив мене. Досі також... але вже надто пізно. Ох, як люблю не раз згадувати чудові вечори, коли ми обоє були разом

під пахучими каштанами. Як чудово було тоді. Небо лазурове, місяць, зірки... Але життя має свої несподіванки! Ми скоро роз'їхались. Я пішла працювати, а він залишився ще в школі. Спочатку тут на селі тяжко мені було самій. Потішали мене листи, які отримувала від нього. Приїхав раз. Не подобалось йому село. «Війоха» — сказав з погордою. Я відчувала, що укриває переді мною якусь таємницю. Був якийсь інший. Відвела його на станцію і на прощання спитала:

— Іванку, що з тобою? Бачу, що ти не такий, як колись...

— Не питай, дай мені спокій! Все буде в порядку, — відповів червоніючи.

— Іванку, пам'ятай про те, що скоро прийде на світ наша дитина. Не покидай нас!

— Е, таке говориш. Повернуся...

Мовчки ввійшов до вагону. Був такий гарний, що тут на провінції відрізнявся від усіх. Мав також велику амбіцію. Прощалися ми дивно: його губи штучно викривились: хотів засміятись, але щиро не міг цього зробити. Поїхав.

Після цього листи приходили до мене щораз рідше. Один мене здивував. Писав в ньому, що не знає, як-то далі буде: він не має наміру повертатись на село і, хіба, залишиться в місті. «Тільки сумніваюсь і думаю завжди про Тебе» — писав на закінчення.

Я догадувалась, що не все в порядку.

Негайно написала рішучого листа: нехай нічого переді мною не приховує, а скаже всю правду. Не послухав. Завжди обминав суть справи. Навіть в одному листі писав, щоб не їхати до нього, бо то далеко дорога, я змучуся... «От, а чому ж ти мене так жалієш і остерігаєш?» — подумала я тоді.

Взяла перо і написала до подруги з школи, яка майже щодня бачилась з Іваном. Від неї довідалась, що Іван ходив вже з якоюсь студенткою медицини. Мала вона за містом власну віллу з садом. Жила сама з матір'ю. Далі писала, як-то він хвалився, що чудово влаштує своє життя. — Вона, — казав, — буде лікаркою, я також немало зароблятиму. Скоро купимо собі «Варшаву». Повага у людей! «От, — скажуть, — йому і не шкода було вчитись!» Я тоді про все написала йому і вилаяла його, наче свиню. Не відповів. Не хотілось вірити, що він перестав мене любити. Якись тяжкі думки лізли в голову. «Навіщо існую?» — десь з глибини відзивалось страшне питання. Самітність гнобила мене. Як весняної пташки, я ждала своєї дитини. Діждалася. Переживаючи муки, я побачила вперше мого маленького сина. І дивно! — Я стала щасливішою. Радувалась, що вже маю для кого жити. Що я не сама.

Воно було янесь слабеньке. Прийшла зима. Я мало дбала про себе, простудилась і тяжко захворіла на запалення мозку. Два місяці пролежала в лікарні. Дитиною опікувались чужі люди. З розпачу написала до Івана, щоб хоч трошечки поміг нам. Одержала від нього дивного листа. Жалів своїх вчинків. Звірявся, що розчарувався, що мене любить ще більше, що ночами думає про мене. Просив, щоб простити, що медички взагалі не любить, збрідла вона йому. Звірявся чутливо, що без мене не бачить жодної цілі в житті і не знає, як далі з ним буде...

«Нікчемна брехня» — подумала я в злості. У відповідь написала гостро, що до нього не хочу промовити більш ані слова. А на кінець написала дослівно таке: «Твої фальшиві уста рік тому говорили це саме, а тепер, коли не ведеться, — хочеш вертатись. Хитрий щур!» —

Не раз у сні уявлялось мені його гарне молоде обличчя, карі очі, світле волосся. Здавалось, що я люблю його. Але ні! Розум наказував не навидіти. Щиро любила тільки свою маленьку дитину. Воно було мені всім: і надією, і радістю.

Вернулася з лікарні додому і ми знов почали жити обоє з сином. Нелего було давати собі раду. Забавити його і працювати в школі. Від ранку до вечора праця, праця і праця. Але я почувала себе щасливою. Як поїду до міста, зараз шукаю, щоб-то купити для нього, для сина. Весь час тільки він мені в пам'яті. А приїду — витягає до мене маленькі ручки і кличе «мамо». І тоді серце моє переживає радість любові...

Про Івана доходили до мене сумні вісті. Кажали — розпився, з жінкою не живе в згоді. Одного разу приїхала я в місто Н. Коли верталась на станцію, дивлюсь, міліціонери ведуть п'яного мужчину. Одягнений був недбало: у вим'ятій і брудний гумовий плащ, волосся незачесане. Кидавсь, хотів вирватись. В розпачі голосно проклинав, незважаючи на людей, які обступили його. Я переходила якраз вулицю. Впізнала. Це був Іван. Обличчя його було якесь інше, хуже. Весь трясся зо страху чи розпачі. Переляканими очима глянув на мене. Впізнав і почав розпачливо кричати п'яним голосом:

— Верни-и-ся-я! Люди, затримайте цю жінку. Це моя любов!

Я чула голосний сміх цілого натовпу. Він кричав, мов шалений:

— Не смійтесь, як дикуни! Закрийте роти... Пустіть...

Я прискорила крок, щоб якнайскоріше відійти далі. Біля якоїсь крамниці завершила за ріг.

— Любо-о-о, ве-е-ернись! Не соромся мене! — чула ще його голос, який відбивався від кам'яних стін міських високих домів.

Злякана і змучена прибігла я на станцію. Сіла. До мене підійшов старший товстий мужчина.

— То вас кликав той розбійник?

— Так, — відповіла я за хвилину.

— То — лайдак, — цідив незнайомий кризь зуби з ненавистю.

— Чому? — спитала я непевно.

— Впився і хотів замордувати свою жінку. На себе вже приготував сільце до вішання. На щастя, люди почули крик в їх віллі й не допустили до цього. Мало вже бракувало, щоб з неї вийшов дух. Кажуть, покалічив тільки її, бо вона боронилась, а він, п'яний, не міг відразу порадити собі. Коли побачив людей, вискочив кризь вікно. Схопили його міліціонери і повели на станицю. От і дістане кілька років...

Я мовчала в задумі. Глянув на мене, наче б щось підозрівав.

— А чого ж то він вас кликав?

— А хто його зна! От, звичайно, як п'яний, — відповіла я лагідно.

— Дивна людина! До такого скандалу довести. А таку житуху мав: багатство, вілла, сад, жінка лікаркою! Грім його знає, що за чорт у нього сидів! Кажали, що все пішло через якусь коханку, має з нею дитину, хотів до неї повернутися...

Мені стало соромно. Відвернувшись та без слів пішла негайно до поїзду. Через вікно бачила, як на мене дивились люди, які слухали мою розмову з мужчиною. Одні по-дурному сміялись, інші гнівно світили суворими очима. Догадались, що то я його коханка. Я сперлася в куточку і здавалось, що я їм всім стала ворогом. І тоді зробилось мені жаль Івана і нашої любові, яку ми загубили... Ні... ми її зневажили... то він...

— А де тепер він? — спитала Оленка.

— Ой, питаєш, як дитина! Ніби не знаєш, що у в'язниці.
— То ти його ще любиш, Любка? — запитала Оленка.
— Чи я знаю, Оленко, я вже різно думаю про це, і так, і ні, і вкінці сама не знаю... — з жахом розповідала Любка і сама не знала, чи каже правду.

Пішли далі мовчки. Ліс шумів. Дятел стукав в кору височезної сосни, немов у бубон. Олена без слів зривала то тут, то там конвалії.

— А про що ти так задумалась, Оленко? — спитала Любка.

— Я й сама не знаю... от так собі... — відповіла збентежена. Підвела вгору голову. Уста зяяли вимушеною усмішкою. А по хвилині додала:

— Я також не знаю, що маю з собою зробити. Мене все дратує. Не могу погодитись сама з собою... Мені соромно перед тобою, що я така дурна, що я... ой ні, тепер соромлюсь. Пізніше тобі скажу. Тепер нарвемо конвалій, дивись, скільки їх тут і які гарні.

Сонце ховалось за стіною високих дерев. Поміж гіллями, неначе стріли, перелітали червоні вечірні промені.

Дівчата вийшли з лісу. Поле. Пахучі жита. Прощальний спів жайворонків. Оленка тулила до лиця букет білозеленої конвалії.

— Як чудово пахнуть! — захоплювалась.

Любка перебирала квіти вибираючи найкращі дзвіночки з широким листям.

— Навіщо ти вибираєш? — спитала її Оленка, спостерігаючи це.

— От, так собі, — Скажи, які з них найкращі? — спитала, таємничо усміхаючись.

— Кому ж це ти?

— Знаєш, йому завезу... Ох ні! Що я вигадую... — сказала змишана Любка.

Оленка зупинила на її обличчі здивований погляд.

— А як хочеш знати правду, то саме йому завезу! Завтра ранком поїду. А ти всім розкажи, нехай сміються з мене! Мені байдуже. Ви всі жартуєте з цього, що справді приносить щастя. Зневажаєте це все. Шукаєте не знати чого, грошей, становищ, вивищення над іншими, а губите і минаєте, що справді людське і добре. Я буду з вас сміятись...

Олені зробилось соромно. Вона подала Любці найкращу конвалію.

— Візьми для свого Івана, від мене. — Їх очі зустрілися і вони зрозуміли себе без слів.

МАРІЙЧИНА ПРОВІНА

I

На все село, яке лежало на невисокому холмі, було чути старечий голос, який жалібно повторював:

— Ма-а-а-рійко, Ма-а-а-рійко...

А далі було чути, як стара жінка плаксивим голосом нарікала на когось.

Люди, що йшли в поле, вже звикли до цього.

— І чому вона кричить? — говорили байдуже одні з усмішкою на устах.

— Бідна Калунчиха, — жаліли другі, — стара, сліпа та так му-

снить мучитися на світі. Напевно, не може сама вигнати з хліва коровини.

Ніхто, однак, не хотів вернутись, щоб допомогти. Старушка вперто кликала далі.

— Ма-а-а-рійко!

Ніхто не відгукнувся. Все мовчало: і розквітаючі в сонці сади, і хати, і люди. По вулиці весело загуркотів віз.

Семчиха щойно вернуласть з міста та збиралась у поле. Без неї там могли обійтись — пішли вже її чоловік Федько, син Василько, дочка Ганя та зять Михайло. Семчиха була дуже лакома на гроші. «Піду, — думала собі, — скоріше скінчимо садження, а потім чоловіки підуть до лісу на заробіток, і грошків причиниться». Вона добре чула, як Калунчиха кликала Марійку, але їй було байдуже. Колись, в молоді літа, дружила з Калунчихою, а тепер — нащо вона їй здасть?..

— Тітко, я піду поможу бабусі, вони так вже віддавна кличуть мене, — відізвалась тринадцятирічна чорнява дівчина, яка забавляла двоє пузатих дітей.

— Чого тобі йти, Марійко? — Бабуня якось собі самі порадять. Вони напевно хочуть вислати тебе в поле. Навіщо тобі, Марійко, це здалось? — хитро умовляла, — там тяжка робота, а ти ще дитина, хіба бабуня тобі за це що купують? Лишья у мене при Стефанцю і Михасю, я за це дам тобі книжечку почитати...

Однак дівчині жаль було бабусі, через хвилину знов відізвалась неспіливо:

— Тітко, я тільки виведу корову та й повернусь. В поле не піду!

— Йди, дитинонько, і скоро вертайся, бо я вже готова, — відповіла Семчиха, ховаючи якийсь клуночок в ліжко. Марійка зауважила це. Мовчки вийшла з хати та хутко побігла під гірку до бабуні.

Біля малої хати, майже найменшої в селі, поралась 60-літня старушка з палицею в руці, в виляній від сонця хустці, з-під якої виглядало нужденне бліде лице та якісь вибілілі очі. Густі зморшки на щоках, безкровні губи...

З городу прибігла Марійка. З словами «бабуню, я виведу корову», пішла вона просто до хліва. Калунчиха була вже така сердита на свою внучку, що мало не кинулась на неї з палицею. Але бити було їй якось ніяково. І навіщо бити? — думала. В житті біда досить її наб'є. Бабуса почала тільки дорікати:

— І що ти собі думаєш, розпуснице! Чи ти глуха, чи мене не поважавш? Мене вже в грудях болить і не маю сил кричати. Все якийсь чорт тебе там по тих хатах носить! Ти собі думаєш, що до віку буду гнути спину? У мене вже сил не стає. Зараз іди до Шалая в поле! Він там на картоплі оре. Тепер нічого задармо нема...

— Я не піду, хай вони собі самі там садять! — уперто відказала Марійка, відв'язуючи корову.

— То ти, дівчино, хочеш з голоду взимку померти?

— Не підуй і все! — поставила на своїм Марійка. Відвернулася та швидко побігла до Семчиної хати.

Калунчиха з плачем пішла за старою коровою, яка краще від неї знала дорогу на пасовисько.

II

Вечері баби, сидючи на порсгах, заговорили про Марійку.

— Що виросте з тої дурної дівчини? — казала Килина.

— Вона, здається, не дурна, а все-таки й не мудра! Цілими днями в бур'янах книжки читає, робити не хоче і вітає. І слухати нікого не хоче — цокотіла Ганка.

— Ніяк її ніхто не навчить, хіба тільки паском...

— Якби я була Калунчихою, то в хату на ніч не впустила б, їсти не дала б! — Хай їде геть, як не вміє по-людськи жити, — радила якось крикливо Христя.

Коли Марійка ввійшла до хати, бабуня, як щодня, стояла на колінах перед образом божої матері і вголос молилася. Внучка приготувала вечерю. Потім обидві посідали за стіл і почали їсти, як звичайно, сухий хліб з кавою. Калунчиха після хвилини мовчанки відізналася до Марійки лагідно, без жодної злості. В голосі відчувався тільки жаль.

— Марійко, дитино моя! Я бачу, що ти починаєш про мене забувати. Ти не знаєш, що я пережила! Ти, дитинонько, не пам'ятаєш тих тяжких літ, не пам'ятаєш ні свого батька, а мого сина Михася, ні твоєї матері Гані. Ой, тяжкі то були часи! Не така я була колись, як тепер. Мала свою хату, чоловіка і двох синів, як соколів. Віддала їх обох в школи, вчила всіма своїми силами. Що то були за діти! Мудрі, слухняні, все читали і читали. Не раз розповідали про те, що колись на світі настане справедливість і рівність, що люди будуть жити зовсім інакше...

— Вечорами, як сини були в хаті, до нас сходилося багато людей. Вони читали нам усім Кобзаря. Люди слухали, неначе пророцтва. Не раз і сльози котились з очей. Пізніше почалась війна і всіх трьох забрали на фронт. Багато тоді гинуло на фронті, багато мерло в таборах. Я кожної вільної хвилини молилася і плакала, благала бога милосердя над моїми дітьми і мною. Одного дня, — продовжувала, — прийшла чутка, що чоловік і старший син Микита загинули на фронті. Скільки я тоді пролила сліз! Скільки-то намолилася, скільки наблагалась милосердя в бога хоч для Михася, про якого нічого не знала.

— А як скінчилась війна, я день у день виходила на гостинець за село та випитувала солдатів, що вертались, чи не знають чого про мого Михася. Щодня верталась додому з плачем... Втратила вже надію на його повернення. Аж тут діти кричать, що Михась іде. І справді... за хвилину я побачила сина після шести років розлуки. Плакала і сміялась з радощів — повернувся мій єдиний. Вся моя надія! Моє щастя! І мені здавалось, що я буду щаслива до кінця мого життя.

— Михась невдовзі оженився з Ганею. Я їх обох полюбила. Ми жили щасливо. На другий рік прийшла на світ ти, Марійко. Ох! Як я тоді

тішилась! Але недовго. Раз увечері прийшли до нас якісь люди, випрадали Михася на дорогу та й убили. Ой, Боже мій, як це було страшно! Твоя мама скоро померла з розпачу... Ти мала тоді, дитино, 2 місяці...

— Кожного дня я ходила з тобою на кладовище. І як гляну на ті дві могили і на тебе, то так плачу, що світ мені темніє.

— У такій-то біді я тебе виховала. У школу послала, а ти, дитино, мене стару зневажаєш. — люди все бачать. Будь чесна і добра, то людський поговір притихне.

Обидві роздяглися, згасили світло і лягли спати. Бабуся поплакала та й заснула. Марійка не могла заснути, переверталась з боку на бік, — про щось думала. В її уяві все стояла ясна школа, великі стоси книг.

«Але що робити? За що мене бабуня віддадуть у школу?»

Нараз їй пригадався клунок, схований Семчихою в ліжку.

«Піду, — подумала, — візьму і поїду вчитись. Хто буде знати, звідки я взяла? Навіщо Семчиси стільки грошей? А як вивчуся, все віддам».

III

У неділю Семчиха збиралась до косягола і хотіла взяти гроші на молебень. Вона з жахом ствердила, що клунка нема... Шукала всюди. Але де! — Ніде ані сліду! Вибігла на подвір'я до чоловіка, який запрягав коні.

— Федьку, не взяв ти грошей?

— Яких грошей? звідки? — відказав Федько.

— Та ті сховані в ліжку, дві тисячі...

— Я нічого не знаю і грошей не брав.

— Ой, Боже мій милосердний, хіба вже пропали! — крикнула Семчиха й розплакалась вголос.

— Знаєте що, Марійка сьогодні кудись збирається. Кажуть — до школи поїде...

— Напевно, стара Калунчиха кілька років складала гроші за молоко. Дівчина підрастає, то хотіла її у люди вивести.

Коли Семчиха це почула, почала на все село лементувати.

— Боже мій милосердний! Люди добрі, то вона мене обікрала, злодійка! Дві тисячі взяла. Водай їй ноги поламало!

Ця побожна баба так проклинала і лихословила, як найбільший грішник.

На дорозі біля її хати збирались зацікавлені люди: старі господарі, молодь та діти.

— Призвіть міліцію, хай негайно її спіймає і посадить.

— Не досить, що не хочеться їй робити, ще навчилася красти! Хоче вчитися, то хай візьме вила і заробить! — чути було голоси господарів.

Семчишин зять Михайло побіг шукати Марійку по селу. Зазирає по всіх подвір'ях, до повіток, до стодол... По Марійці — ні сліду...

Розлучений вбіг до Калунчиної хати. Все перевернув догори ногами. Усе даремно! Не знайшов ані грошей, ані Марійки.

Перед вечором приїхали два міліціонери, обшукали, списали протокол та й назад поїхали.

Вечері Михайло не міг стерпіти. Не знав, що з собою зробити, ходив по кімнаті то в ту, то в другу сторону... Вкінці вся злість обернулася на стару Калунчиху. Вийшов та як вовк побіг до її хати.

Ввійшов у темну кімнату і побачив постать на колінах з руками піднесеними вгору, — старушка молилась. Благальний, жалібний голос її молитви наповнював тихі сумерки. Михайло хвилину стояв мовчки. Молитва не зворушувала його.

— Віддай гроші, стара шельмо! — люто відізвався в темноті.

Сліпа Калунчиха не відповідала і далі вголос відмовляла «Богородицю діву».

— Віддай гроші, злодійська натуро! — ще раз остерігав Михайло.

Калунчиха не відповідала... Серце її гнітив якийсь великий камінь. В горлі стискало — нічого не чула і нічого не думала...

Михайло не стерпів. Підійшов ближче і з дикою злістю вдарив її в лице раз, другий...

— За мої гроші, за мою працю — повторював.

— О Боже! Рятунку, люди! Ря-я-туу...! — закричала жалібно Калунчиха.

Минув тиждень. Одного дощового дня пополудні сусідньою вулицею промчав забризканий болотом міліцейський «Газик». Зупинився перед хатою Семчихи. З автомобіля вийшли два міліціонери в гумових плащах, за ними заплакана дівчина з опущеною соромливо головою. Її обличчя було мокре від сліз і дощу.

Всі троє мовчки ввійшли в хату. Семчиха як побачила Марійку, то аж ошаліла зі злості.

Міліціонери розпочали слідство. Допитували всіх по черзі. Марійка хлипала з сорому, на кожне питання відповідала однаково:

— Й-й-я х-х-хотіла вчи-ти-ся...

Після закінчення слідства міліціонери з Марійкою вийшли на подвір'я. Автомобіль обступили люди. Одні з грозою в очах, інші з дурнуватою усмішкою на устах дивились на дівчину. Вона дивилась в землю, з її очей текли поволі тяжкі сльози. Коли міліціонер сідав в автомобіль, Марійка в розпачі попросила:

— Не зоставляйте мене саму з ними!

Раптом з бічної вулиці вибігла Калунчиха. Вона почала обнімати внучку і цілувати, потім кинулась до ніг міліціонера:

— Паночку, не забирайте від мене єдиної моєї дитини! Не зоставляйте мене нещасної самої! Панове, змилюйтеся наді мною!..

— Бабусю, не плачте, ми вас не скривдимо, все буде добре. Гроші ще є. Семчиха своє дістане, а Марисю віддамо в школу, як так хоче вчитися, — приязно сказав міліціонер.

Автомашина відїхала, а стара ще довго стояла на дорозі, не знаючи що робити — тішитися чи плакати.

Степан Вербицький

МУКИ ТВОРЧОСТІ

З Іваном приємно розмовляється. Він уміє знайти в людині її поклонання, визначити кожному його роль у суспільстві, влучно схарактеризувати, бути щедрим і щирим. Не говорю вже про його поетичний талант, яким він завойовує щораз більше прихильників не лише собі, а й поетичній музи взагалі.

Але на цей раз Іванові щось не повезло. Він був у мінорному настрої, мав гіркий, просто сквашений вигляд, його завжди солодкі уста zdeформувала відштовхуюча гримаса.

Привітавшись, питаю, як завжди:

— Що нового на літературному фронті, Іване? Сплотив, мабуть, щось величне й цікаве, га?

— Чорта рогатого сплотиш в атмосфері незрозуміння й невизнання. Я збирався вислати новий цикл віршів, а тут ось тобі й на...

— Що, відразу хочуть цілу книжку видати?

— Так. Видадуть... Друкувати не хочуть!

— Як то так — не видадуть, не будуть друкувати?

— На, читай!..

Тикнувши мені під ніс листа, розлючений Іван ходив по кімнаті й весь час бурчав. Я тимчасом почав читати листа.

«Шановний товаришу!

Оце отримали ваші вірші. Вони слабенькі і ми їх друкувати не будемо. Форма така модерна, що за нею й змісту не видно. Крім цього, рима шкутильгає, наголоси цілком відсутні, немає мелодійності. Не говорю вже про те, що це мрійлива лірика, позбавлена сучасних акордів...»

— Ну, скажи, друже, — перебиває мені читання Іван, — невже в моїй поезії немає сучасності? Та в мене і сучасний пейзаж і сучасне село! Ось послухай:

Ідуть корови
З темної діброви,
А сонечко сідає за гору.
Саме в ту вечірню пору
Котиться сонце за куш,
Над вишнями гуде хрущ.
Ох, як гарно, хоч очі заплющ.

Не зрозумівши моїх найінтимніших почуттів, вона називають їх химерною лірикою. Та що ж тут химерного?

Дівчино, люба моя, хороша,
Де ти буваєш, у яких гаях...
Із усіх квітів найкраща рожа —
Твоя.
Я не знаю, з чого ліпили Адама.
Але Єву робили з мого ребра...
Не кінчай рядка, — сказала вона, —
Не тра...

Закидають мені аполітичність. Та ж перші слова мого оповідання про Першотравневу демонстрацію розпочинав я ось як:

«Мій розум не може огорнути людського натівпу, який аж затремтів від святкових салютів. Потім він здригнувся ніби прокинувся від довгого сну, загомонів, закричав двістаголосим криком, заохкав, заахкав, заехкав, забумкав, захлипав і засміявся тисячоголосим сміхом...»

А може акордів нема?.. Є, брат, є і ще й які акорди — рекордні!

Кохана, моя кохана,
Честь тобі і хвала,
Двісті процентів до плану
Ти сьогодні дала!
Наша техніка — сила,
Не змовкає й на мить.
Зобов'язуюсь, мила,
Понад норму любити!

Щоб покласти цьому край, кажу Іванові, що це непогані пародії і я вже їх десь читав. Але коли він почав впіратися, що ні, що це плоди його творчих мук, — не можу не вірити йому.

Коли він мені палко радив пробиватись у літературу, я таки відмовився. Кажу йому:

— Ти в нас уже класик. Не хочу бути в хвості... Крім того, літературу погано знаю та й взагалі за це слабкий гріш... Буду пробувати деінде заробити на «келишок хліба».

КОМПРОМЕТУЮЧИЙ ПОЦЛУНОК

Зустрів я недавно свого старого приятеля Івана. Радості моїй не було меж. Нікуди правди діти, таки ми добряче з ним здружилися. Люкди говорили про нас: ані лопата, ані мотика їх не розлучить. Привітавшись, ми запалили цигарки і знову впірнули в минувшину:

-- Пам'ятаєш, Іване, наші перші студентські канікули у батьків на селі?

— Ще б пак! Мені здається, що це було просто таки вчора.

— Це було чудово! На землю спустився тоді хороший, прямо—

таки чарівний вечір... Світив повновидий місяць, повівав легенький вітерець...

— Саме тоді ми вирішили в нашому селі організувати драматичний гурток. Почали від приміщення, бо світлиці не було ж. І подумай, як гарно ми переробили стару стодолу на театр. З тебе актор, хоч куди. Ну, й вистави ж ми показували! Оце, як почали спектакль звечора, так і ніч мала...

— А яке цікаве було «закулісне» життя в нашому театрі, як у великому, столичному театрі. Лише в нас не було «куліс» і ці події відбувалися на сніні або в полові у засіді.

— Ех, як не говори, таки ми поставили село на ноги. До нашого ж драмгуртка належали майже усі мешканці села.

— Гасло взяло! «Усі гарні дівчата — на сцену», — розвішали ми афіші. І прийшли всі як одна. Хлопці боячись, щоб ми їм дівчат не... тее... — поволі також втягнулися до роботи. Попробуй, брат ти мій, тепер знайти таке активне село...

Мабуть щось не так я сказав, бо коли подивився на Івана — відразу схаменувся. Його лице наїжилось зморшками та й взагалі він став сумний аж гірко дивитися. Питаю:

— Чого, Іване, так зажурився, сумом від тебе повіяло. — Що тобі так допекло?

— Оце перед виїздом до Варшави на пленум ГП УСКТ задумав поїхати у одне село, щоб мати свіжий матеріал для дискусії. Приїхав я до цього села, Трикоти зветься, виходжу з автобуса і міркую, куди тут податися. Саме в цей час центральною вулицею йшли, розмовляючи, молоді друзі:

— І сьогодні ми поцілували, — повільно промовив перший.

— Завтра вечір прийде, знову поцілуємо! — співуче підтримав другий.

Мене аж затрясло. Невже думаю, сільська дівчина може щось таке...

— А кого це ви, хлопці, вдвох цілуєте? — запитав я, порівнявшись. — Десь-то палку дівчину знайшли. Бач, яка ласа, з двома цілується!

Перший хлопець засміявся і відповів:

— Якби ви таки знали! Не ми одні з нею цілуємось...

— Тутешня пташка? — питаю. — Чи, може, з чужого лісу до нас залетіла?

— Наша! — в один голос відповіли хлопці.

Ну, й деморалізація, думав я. Оце й тема до дискусії. Довго не міркуючи, сів я в наступний автобус і вернувся додому.

Взявши слово у самому розпалі пленарної дискусії, переконую присутніх, що найбільш назрілим питанням є проблема моралі. Деморалізація села — факт незаперечний.

Мені доводилось недавно побувати в селі Трикоти. Там я був свідком такої бесіди між двома юнаками, що вам від неї вуха зів'яли б. І тут навів приклад з вищезгаданої розмови. Але товариші віднеслися чогось недовірливо до мене. І тоді власне з куточка підвівся хлопець, який страшно скомпрометував мене...

— Це ми з другом тоді цілували і дотепер цілуємо, лише не дівчину, а клямку. Так-так, клямку до бібліотеки, що весь час закрита...

Олександр Жабський

я йду...

Я йду по Грюнвальдському мості,
Деся крикнула чайка в імлі...
Колись я от так, наче в гості,
Прибув до цієї землі.

Тут бачив навколо руїни...
Тепер — тут пора вже не та —
Змінилось обличчя країни
В щоденному ритмі життя.

Я був тут іще ліцеїстом,
І вчителем став я теж тут,
І ріс я з оновленим містом,
Із розмахом нових споруд.

Є спогади добрі у мене
І думи — крилаті, ясні.
Життя йде велике, натхненне,
І кличе назустріч весні.

Отак і хотілось би вічно
Йти через рідні мости, —
Упевнено, твердо і міцно
З улюбленим містом рости!

ВИПАВ СНІГ

Випав сніг, і білки заскакали,
В теплому погрівшись дуплі.
А мені згадались фінські скали
І далекі береги у млі.

Там, на півночі, я покохав гаряче
Синь озер, лісів шум і пургу,
А коли, бува, душа заплаче —
Чим прогнати можу я тугу?

Може, згадкою про те, що відшуміло?
Може, спогадом про образ дорогий
Дівчини, що так колись несміло
Кликала мене на фінські береги?

На морозі нам пекло обличчя,
Ми бродили серед снігових навал...
Так мене ще й досі часто кличе
Дівчина з далеких фінських скал.

ВНОЧІ НА ЗЕМЛЮ..

Вночі на землю спали роси
І вранці сріблом зацвіли,
А жита спілого покоси
На жовті стерні вже лягли.

Сміється небосхил привітно,
Де неозора неба синь,
І вабить подихами вітру
У сонцесяйну далечінь.

Вже перепілок доокла
Чарівна пісня ожива,
І голос їх дзвенить над полем,
Їммов виспіває: «Жнива!»

Жнива! Яка пора чудова —
Лягли покосами жита.
А люди йдуть у поле знову,
Щоб у труді цвіло життя.

Іван Златокудр

ВІДЦВІЛИ ВЖЕ КАШТАНИ

Відквітли малесенькі білі вітрильця
На вітах
Зелених,
Як струмись...

Прощаючись з літом,
Пригаслий рубін
Осишають каштани
В задумі....

Чому
Засмутилась дівчина,
Що ніби троянда у росах,
Чудова —

Рубінову зірку, що впала з каштана,
До уст
Піднесла
Малинових...

Як хочеться плакати
Гірко...
Як важко
Боротись з тугою...

Коли вже та осінь
Приходить —
А серце
Ше дружить з весною...

Відквітли малесенькі білі вітрильця
На вітах
Весел
Смарагдових...

Прощаються з літом каштани
І плачуть,
Вої шті,
Дощем пурпуровим...

В ОБИМАХ ОСІННЬОЇ НОЧІ

В обіймах осінньої ночі дрімає земля
Надобрянська

Моя.

Примружились світла далеких осель...
Чи хтось відгадає,
Про що замислились осінні віконця —
То мрійно-блакитні, як зорі, ясні,
То сині, як терен...
То хмурно-зелені,
як очі сумні...

Ніч таємнича,

Ніби ворожка

чорно-золота

Зоряну книгу

листає...

Р А Н О К

Небо погідне і далі ясні
Осені синій світанок приніс,
День лісорубів вітає у борах,
Голос трембіти вже слухають гори.

Ріки пісенні до моря пливуть,
Зграї птахів перелітних ростуть,
Човен запряжений в невід рибачий
Вільно скородить озера тремтячі...

Сонце рожево над взгір'ям пливе,
Голуб надію на крилах несе,
Крають плуги вже золотисті,
Трунком чорнозем пропах трав'янистим...

Дзвонять каштани намистом важким,
Горді, до школи ідуть першаки,
Ранок ясний не скупиться на світло,
Радість в очах материних завітла.

Сяють мартени блакитом ясним,
Родиться сталь у вогні золотім,

* Не для руїни — для чорних кварталів
Міст молодих, що йдуть в сонячні далі!...

Міля Лучак

УКРАЇНСЬКА МОВА

О мово наша, українська,
Така співуча, рідна й мила,
Як ж ти серцю завжди близька,
Як матінка, що народила.
Мені так любо віршувати,
Мене чарує мова.
В віршах я хочу прославляти
Красу і дзвінкість слова.

НЕ ЗАБУДЬ МЕНЕ

Сумна в садок я вийшла нині,
Угорі десь ворона кричє.
Думками лину в Україну,
Бо моє серце з туги плачє.

Стою і мрію самотно,
Неначе бідна сиротина.
Чужа ця зірка синьоока
І рясний явір біля тину.

Повій, хоч вітре з мого краю!
Легше буде в світі жити.
Не забудь мене — благаю!
Тебе я буду вік любити!

ПАСТУШОК

Поминула я місточок
І під кущиком калини
Я плела собі віночок
З квітів білих, жовтих, синіх..

Десь озвався голос скрипки
Такий ніжний, такий милий;
І ті звуки чарівні
Моє серце полонили.

Оглядаюсь — вівці білі
Там пасуться, де лісок,
А за ними йде і грає
Босоногий пастушок.

Микола Жебрак

ОБУДИСЯ, ЛЮБИЙ БРАТЕ!

Інші орють тракторами
У полі весною,
Мій брат сіє ще руками
І тягне косою.

Інші спільно все будують
Як свідомі люди,
Мій брат ходить і нудьгує:
«А, якось-то буде!».

Хтось сказав: «Цікаві збори» —
Не один спішився.
Мій брат каже: «А я хворий» —
І знову спізнився.

Вдома книжки не читає,
В школу теж не ходить,
Рідну пісню забуває,
У темряві бродить.

Обудися, любий брате.
Глянь, як світить сонце.
Відчини на світ широкий
І своє віконце.

Леонід Жукотин- ський

СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВЕ

(Уривок)

Що шумить там, що дзвенить там рано на світанні?
Ігор полки свої завертає з поля,
Бо жаль брата свого Всеволода.
Бились день і другий, а третього впали
Стяги Ігоря... Брати розлучились
На березі річки бистрої Каяли.
Тут вина із крові уже не осталось,
Тут бенкет справляли русичі завзяті,
Сватів напоїли й самі лягли спати.
Лягли вони спати у високі трави,
За землю Руську, не зганьбили слави!
Трава з жалю жовкла, сохла і стелилась.
Дерево додолу з туги похилилось,
Уже ж бо настала нещасна година,
Як дика пустиня та руських покрила.
У військах хоробрих, Дажбожого Внука,
Озвалася Кривда. Дівцею злою
Ступила суворо на землю Трояна,
На Дону, на морі, крильми заплескала,
І лебедів криком, в хвилину лихую,
Із плеском погнала добу золотую.
Князі на половців не йшли більш війною,
Зате стали битись помежи собою.
Брат братові в сварках давай так казати:
— «Усе це моє і се теж моє, брате!».

А кляті поганці лише користали,
З побідою любий наш край воювали.
Далеко бо сокіл помчав птахів бити,
А Ігоря полку тай не воскресити!

Карна і Жля крикнув, за ними в дорозі
Вогонь кидаючи в полум'янім розі.
Тоді жінки руські тай заголосили:
— Щастя дорогее, мужі наші милі,
Уже ж бо вас більше не бачить, не знати,
Як тяжко нам горе це переживати,
Умом ані серцем дійти, не поінняти!
Далеко з неволі хіба викупляти
І срібла і злота потратити треба!...

І Київ від туги здригнувся тяжкої,
Чернігів заплакав від напасті злої,
Потоком бурхливим поринуло горе,
По Руському Краю розлилося морем,
Князі бо роздорів тай не занехали.
І погань, плюндруючи руську землю,
Збирала данину з двора по білиці.
Всеволод і Ігор, герої хоробрі,
Лукавство половців добре розбудили,
Що його прислав був Святослав Великий!
Він пострах сіяв своїми полками,
У пень рубав їх своїми мечами
Для княжої слави, для своєї втіхи
Помутив озера, скламутив ріки,
Сходив усі гори, яри і толоки,
Висушив калюжі, болота, потоки,
В ворожому краю в землі половецькій!

Іван Гребінчишин

ФЕДЬО СЕНИК

(Оповідання)

Ви нічого не чули про Федя Сеника? Ані його не знали? Де ж би пак! Він же нічим не прославився, а був звичайнісіньким сільським хлопчиною, яких сотні тисяч родилося по наших селах. Приходили вони на світ у злиднях, переживали лиху долю і передчасно гинули і канули в забуття.

І Федьо прийшов на світ не в перинах і подушках, а в полі на межі. Пішла його мати в поле брати коноплі сама, а з поля прийшла додому, несучи в подолі хлопчика. Тато новонародженого не дуже то втішився, але що робити. «Ліпше було б, — думав він, — якби корова теля привела». Зате мама... Ах, та бідна мама по кількох днях муки душу богу віддала...

Федьо, загорнутий у випрані онучки, тихенько пищав. Його стра, дев'ятилітня Юліянка, мочила шматок чорного хліба в молоко, загортала в ганчірку і втикала в ротик дитини. А воно, сердешне, почувши щось в роті, жадібно смотало, кліпаючи маленькими оченятами, і засипало, а вночі плакало, бо не було кому встати і притулити до грудей. Втомлені непосильним трудом, всі в хаті спали і не чули дитячого плачу. Перед ранком дитина ледве дихала і тихенько пищала. Юліянка нагувала його чиром забіленим молоком і колисала, колисала, а як в хаті нікого не було, то нянька співала:

«Гойда, гойда, гойдашеньки,
Зимна роса на пташеньки,
Ще зимніша на квіточки
Теж: на малі сиріточки...
Ой, на ті сиріточки,
Що не мають матіночки».

Тут дівчатко уривало свою пісню, бо щось підступало до горла і давило. Сльози заливали очі, бо пригадувалась небіщечка матінка. Бувало й таке, що і Федьо, і Юліянка на стільчику послули, а тільки голодні мухи сідали на уста Федя і жадібно влизували рештки чирю.

По кількох місяцях батько Федя, Андрій, оженився другий раз.

до хати прийшла мачуха Марися, сліпа на одно око. Але не сама: привезла з собою свою дитину, трьохлітнього Олексу.

Спочатку мачуха Федя перевивала і суху пелюшку підкладала і більше молочка до чиру доливала, згодом ялось збайдужіла. Ще Федеві належало панувати в колісці, а тут, — на ж тобі, на! Кажуть йому попроситись з нею, бо його місце має зайняти новий прибуток: уредилась у Сеніків дівчина Марта. Викинули Федя з хиткого леґовища і вселили туди Марту. Відтепер спав Федько на печі разом з Юлькою, Олексою і навіть добре було йому там. Під голівкою мішок, що в ньому сушився ячмінь на логазу, або просо на пшоно, за прикриття служив кафтан, або старий кожух, а підстелена була якась верітка чи гунька. Твердо, то правда, але зате тепло, бо піч гріла.

А як Федько підріс, г'рка доля почалась для нього. Мачуха не наліла йому штурханців. Юліянка пішла на службу, а батько загарований не все міг устежити, коли хлопцеві кривда діялась. Олексу забрала до себе бабуна, корову пасти. Тимчасом у мачухи народилось ще двоє дітей. Як Федеві було вже д'ять років, він мусив дітей колісати, а як було тепло на дворі, то бавив їх на подвір'ї. І ось тоді ми обидва познайомилися і подружили.

Як лише Федько виривався від коліски, він уже був біля моїх вікон. На його заклик я вибігав з хати. Ми бігали, пориғалися у землі, ставили із патичків хати, будували обороти, формували з грязюки палянички, коржі. Теми до розмови нам ніколи не бракувало.

Кожна пора року мала для нас якусь принаду. Наступала зима, — несла з собою сніг, на річці лід — на ковзанку. Мій старший брат змайстрував мені санки з двох дощок, і їздили ми на них з берега річки, аж любо! Схопив мороз, замерзла вода, ковзанка... Їздиш, їздиш, втішаєшся рухом, інколи гримнеш об лід, наб'єш гулю на голову, почувраєш болюче місце і знов — розгін і їзда. Майже кожна така ковзанка кінчалась для Федя невесело, бо від мачухи, а то й від тата діставалось йому за те, що чоботи вичовгує. Батько навіть побивав у зап'ятки цвяхи, щоб дерли лід і не можна було ковзатись. Коли ж на дворі була хуртовина, ми в хаті то витинали з паперу коники, то грались у піжмурки. Зима не раз тягнулась довго і ми банували за теплом, за сонечком. Але ось воно вже й е! Чимраз теплішим промінням починає обдавати землю. Вона висихає і нас манить побігати босоніж по дворі. Ого, вже й ліпше висохла, можна вже поміж стодоли у хованку забавлятись. Ось ми гуртом зібрались. Хто жмурить? Ану, ставаймо в колесо, на кого випаде. Хтось пропонує:

Одино, попино, рекікі, рамено.

Нарешті весна вповні. Вже й бузьки прилетіли, клекочуть по старих гніздах. Ми їх радо вітаємо, втішаємось ними, махаємо руками.

Вже гуси гусенят вигріли, скоро можна буде й на пасовиську з ними піти. О, тоді то буде забава на пасовиську. Федько радіє, що мачуха не скаже йому коліску гойдати, бо піде гуси пасти. Ось ми вже на пасовиську. Старші повиносили гусенят у кошиках, висипали їх на зелену травку, біля них кружляють старі гуски, а гусаки то вже шаліють. І ге-ге-ге, і ге-ге-ге! А небо — сама синява. Ні одної хмаринки на ньому. А по калабанях рахкають жаби. А шпаки юрбою уви-хактяться поміж худобою, що вийшла зі стаєн і бегонить або скубає зелену травницю.

І нам хочеться бігати, кричати, підскакувати. Щось таке дивне, невисловлене ворухиться в душі, кудись кличе, манить, сп'янює, заворожує.

...Коли вода в річці вже добре ogrілась, ми у воду. Хляпаємось, занурюємось, вчимося плавати. Незабаром засвоїли цю штуку і через найбільшу глибину перепливаємо. Та найбільшою втіхою для нас було ловлення риб. Вдавалось це тоді, коли була велика спека, вода на середині ріки ставала майже теплою, але під берегами у печерах холодна і там ховалась риба. Підходиш, бувало, обережно під берег, пхаєш руки до завалини, а риба там лежить, мов поліно. Обережно сунеш рукою по ній до зябер, хапнеш пальцями мов кліщами і на берег з нею. Не раз повні торби різної риби додому приносили.

Федьо був подвійно радий з ловлі риб. По-перше, це велика приємність, а по-друге, як принесе повну торбу риб, то мачуха ласкавіша до нього. Є що і зварити, студенцю наробити, а то й засушити. Ловили ми й саком, він бовтом наганяв рибу в сак, а я держав сак, стоячи на його хвості. Як тільки риба влетить у сак, ударить в ногу, ти скоро піднімаєш сак угору, а там вертиться окунець, карасик, а то й щупак попадеться.

Як ми скінчили сім років, то пішли в школу. Але недовго прийшлося разом вчитися.

Мачуха нарікала, що з Федя ані пана, ані «адуката» не буде, що вдома є робота. Що це тільки страта часу, шкода чобіт, одержі, видатків на книжки, «олувки», чорнило, «скрепури» і так далі і тому подібне, та й доп'яла свого — Андрій пішов до вчителя і виписав синка зі школи. Федьо дуже посумнів після того, бо наука прилягала до нього, мов вода до губки. Крім цього, час перебування в школі давав йому нагоду вирватись з задушливої хатньої атмосфери та хоч дрібку пожити безжурним хлоп'ячим життям. А тут: на ж тобі, на! Крики, цькування, а то й побої мачухи важким каменем залягли в його хлоп'ячу душу. Не мавив його вже простір, біганина, іграшки. Все якийсь задуманий, з серпанком суму на лиці. Та мене тим більше щось тягнуло до нього. Я старався його розрадити, розвеселити. Дарма! Пропала десь хлоп'яча безжурність, безтурботність, гірка дійсність карбувала його юність.

Коли батько пішов було на роботу до Борислава, — бо в хаті не переливалось, — мачуха за кожну провину чи недогляд періщила Федя чим попало. Хлопець часто не приходив на ніч до хати, залізвав десь під оборіг чи до стодоли, заривався в солому і так ночував у холоді і голоді. Коли Андрій повертався у суботу з роботи, жінка скаржилася на Федя...

Була пізня весна чи пак ранне літо. Поміж загонами збіжжя, картоплі, кукурудзи простягались вузькі загінчики конюшини. Андрій на роботу до Борислава не пішов, бо треба було скосити шматок луки.

— Най Федьо попасе корову на межі під Чемірним, — каже Марися до чоловіка. — Як ходить на пасовисько, то молока обмаль, як попасеться в полі, то ось трохи причинить. Але накажи йому, щоб корову добре пильнував і шнурка з рук не випускав.

Незабаром Федьо повів корову на шнурку пасти, корова лакомо скубала соковиту траву на межі і посувалася крок за кроком вперед. Біля неї поступував хлопець, гладив її по хребті та галузкою відганяв від неї в'дливі мухи. Періста добре напаслася, а коли вже межа скінчилась і треба було вертати додому, Федьо подумав, що ще рано, прив'язав рогату до вільхи, що росла над ровом, а сам сів та вслухувався

в щебет птахів, придивлявся до білих хмаринок, що пливли по небесній синяві. І десь звідкись налетів благодатний сон і склеїв повіки. І снилось Федеві, що він у школі, що вчитель похвалив його, а потім снилося, що він пішов з хлопцями ген далеко за село на річку. Він наловив уже багатю риби, аж глянть! — під корчем великий щупак. — Ну, тепер, небоже, я тебе напевно зловлю, ти будеш мій, — сказав собі Федько і наставив проти нього отворену торбу. — Як гулькнеш — то просто в торбу, — обережно наближається до щупака. Той дивиться на противника виваленими очима, рухає пащею і раптом як не гулькне і просто в ніс Федя. Острими зубами схопив рибалку за ніс, скалічив, а сам — шубовств'є у воду.

Таке снилося Федеві. А тимчасом...

— Гей, куме Андрію, — кричить хтось на Сеніка, що косив луку, — ходіть скорше, біжіть, бо ваша корова в конюшині Матія Бідичака здулася! Зігнало її, як гору!

Андрій кинув косу і побіг, а корова, як надутий м'яч, стогне, натягнувши шию.

— Гей, люди добрі, допоможіть корову рятувати! — кричить у розпучі Андрій. Збіглися люди, одні радять нагирати, другі — гнати, як лише зможе побігти. Гурт людей поспішає за коровою. Прямують на подвір'я Андрія. Збіглося ще більше людей. А Мариська в репет: Ой, що ж тепер з малими дітьми зроблю! Ой, доленько ж моя гірка, доленько!

Ледве вдалося корову рятувати.

— А що, не казала я тобі, що твій синок ні до чого! — під'юджую Мариса чоловіка. — А ти мені не вірив. А ти гадав, що я собі надармо з ним клопоту шукаю. Аж тепер сам переконався. Ну? Сам тепер бачиш! Візьми ж тепер його за образ у рамки та молись до нього. Він тобі добре корову попасе. Ой, напїткала ж мене бідонька з твоїми дітьми! — Андрій мовчки завів корову до стайні, прив'язав, взяв палицю і пішов у поле сина шукати...

Гей, Федю, Федуню, мій друже єдиний. Бережись, бережись!..

...Спить Федько. Підложив руки під голову, животом до землі лежить. Батько прискорив хід, став над хлопцем і з розмаху вперіщив його палицею раз, другий, третій. Хлопець зірвався на рівні ноги, а батько ще, і ще, і ще, Хлопчина йойкнув, підняв руки і почав утікати. Батько за ним. Бив куди попало. Врешті Федько впав на землю. — Ой, тату, не бийте мене! — зойкнув. Замкнув очі і лише сіпав то руками то ногами. Тоді Андрій зніяковів.

— Ну, вставай, Федько, ходи додому, вже більше бити не буду. Вставай, вставай, синку.

Підвів його і, держачи за руку, пішов з ним до села. Пройшли, може, з сорок кроків, як раптом Федько вирвався і з криком «ой, щупак хоче мене кусати» побіг кількадесят кроків і повалився на землю. Ледве заніс його Андрій до хати.

— А що, прийшов велебний пастух, — привіталась мачуха.

— Уступися, бо тя ясний шляк трафить! — сикнув Андрій. Положив хлопця у постіль, а сам пішов подивитись до корови. Федько заснув і щось спросоння воркотів. Раптом зірвався з постелі, кинувся до дверей і впав на порозі, стукнувши чолом до одвірка, щораз аж кров пустилась.

Федько довго не хворів, пролежав три дні, зривався, кричав, кидався. На третій день почав точити піну з рота. Як прийшла сестра, що на другому селі служила, то Федько був уже в агонії. А коли молоде

тіло простягнулося і сині оченята навіки закрилися повіками, Андрій нахилився над хлопцем, кілька разів піднімав його голову, притулював до грудей і тихо хлипав.

...Прийшов я до Федя, коли він уже був наряджений на лаві біля вікна. Над ним коливалось полум'я свічки.

— Юлько, дай горілку. Дес її сховала? — нараз крикнув батько.

Перелякана донька витягла з-під припічка пляшку з горілкою, батько схопив, притулив до уст і жалібно смоктав. Відтак сів на поріг, схилив голову, а сльози горохом котились по обличчю.

Багато літ минуло з того часу, а я і досі не можу забути свого друга дитячих літ.

ЗАРЖАВІЛИЙ АКОРД

Тимко уже з самого вигляду був трохи дивний: голова патлата, чорні брови, мов оберемки отави, висіли над синіми очима, що глибоко сиділи в голові. Бороди не голів, а стриг ножицями і тому вона в нього була вся щетиняста. На собі мав вовняну чемерку уцятковану латками, а було їх на ній уже чимало. Чемерку носить і влітку і взимі, неначе власну шкіру. А якби його братова не примусила зняти хоч раз на два або й три тижні сорочку, був би, — здається, — носив її цілий рік. Сподні червоні. Їх подарував йому його сусід, що то вистужив три роки при австрійській артилерії і приніс їх зі собою. За те Тимко викопав йому глибокий і довгий рів, що відділяв громадське пасовисько від сіножаті. А взуття? Це не проблема: він облуплював пізньою весною конарі лиц, чи верб, скручував лико в кружки і мав з чого плести ходаки на цілий рік. Пара ходаків вистачала на кілька тижнів. А що в часі слоти онучки були мокрі — це байдуже; Тимко був так загартований, що його жодна недуга не чіпалась.

Його життєві вимоги аж надто скромні. Миска логази, друга капуста, байда ячмінного хліба — от його щоденна їжа. Молока? Ані суди боже! А дітям що лишиться? Їх у брата шестеро, а корова одна. Часом появлявся на столі буханець житнього хліба, але то було лише тоді, коли хтось умер, а Тимко копав могилу і за це дістав той буханець хліба. Жита Андрій — брат Тимка, не сів, бо не було на чім. А на тих двох шматках поля, що їх мав Андрій, то вже й не знати, що посіяти. І тому сіяли ячмінь, бо з нього і мука, і крупи, і логаза, а то і курям можна посипати. А від житнього зерна кури хворіють.

Тимко непосидючий. Ще й на світ не благословиться, а він вже на ногах. Наносить братові дров, води, начистить бульби. Потім стовче в ступі ячмінь на логазу, або просо на пшоно, а то меле на жорнах. По обіді влітку йде в поле, а взимку молотить у stodoli. Вечорами пряде куделю, лущить фасолю, чи кукурудзу. Усе мовчазний, задуманий, тільки пушисті брови ворущаються, — знак, що Тимка сверлить якась важка думка. Часом навіть щось сам до себе забурмоче та, налякавшись, чи хто його не почув, оглядається навколо і знову замовкає.

В селі Тимка називали не дурним, але придуркуватим і брали його при кожній нагоді на сміх. Тому він держався від людей остронь. Та часом траплялось, що попадав у гурт людей так ненароком, зніче-

в'я. Тоді його обступали і насміхались з нього. Тимко моргав нервово бровами, часом казав щось невпопад, а бувало іноді і розумних здивував незвичайною думкою. Так і у цей вечір господарі вивели коні на пасовисько, зупинились на мості, та балакають. Але ось Тимко Коба вертає з міста! Через плече кошіль, а з нього виглядає калач, куплений братанкам. Збоку пляшка нафти, прив'язана до ременя. Тимко хоче обминути гурт, але його оточують.

— А що, Тимку, з міста?

— Ба, з міста. Носив пискорів, бо треба солі і сірки купити.

— А що там у місті чувати? Чи не виздыхали вже там жиди?

Тимко заворушив сильно бровами.

— А що, ці жиди не люди? Не терплять вони злиднів так, як наш хлоп? Он нині той онучар, що то міняє по селах перець, ігли за онучі, віз своє шмаття до міста, а по дорозі здохла му кобила. Ох, як він вайкав над нею. Сидить онучар на возі серед дороги, а з ним бахорів ціла купа! І вайкають, і вайкають...

— Не всі жиди б'ють бриндзю, є такі, що панують, мають склепи, кам'яниці поверхові, — зауважив хтось.

— А наш пан не панує? — запитав Тимко. — Скільки має поля? А в його дворі золотом вікна скуті, а в стайні повно бебехатої худоби, а коні, як змії, шиями викручують. Йой, якби я був цісарем то я знав би, що з панами зробити! А за тоту панську ниву, же там під лісом, то я навіть на двадцять років до пекла пішов би, щоби тільки моя була.

— Та вас Тимку, в пеклі за двадцять років чорти на смерть спекли би, то й так хісна з неї вам не було би, — зауважив хтось.

— А, що з вами говорити! — відгаркнув Тимко і рішуче подався додому.

Мав Тимко одну слабкість. Хоч копав він небіжчикам могили, засипав їх на вічний сон. — то сам смерті боявся. Вистачило комусь кликнути до нього:

— Тимку, за вами смерть іде! — шаленів, зупинявся, моргав бровами, дивився грізно і щидив.

— Ти, шибенику біснуватий! Аби тебе свята землянка на собі не носила. Аби тебе хроби ще за життя точили! — І що мав у руках — кидав в напасника.

Щось дупко тримало Тимка на світі. Ах, життя, життя! Чим ти мерехтиш? Грою веселки, шумом ліса-дерев'я, щебетом пташенят, чи далекими зірками? Чим же ще? О, є, є щось, що навіть сорокалітнього Тимка Кобу зворушило, прошибло.

Чи Євка Хомин аж така була гарна, що Тимкові фірою сіна в голову заїхала? Хто його там знає. Але заїхала! Як? Звичайно. Данило Гримюк запросив «толоку». Будуть капусту чистити, шаткувати, в бочці товкти. Попросили і Тимка. Ось ввечері зібрались дівчата, а між ними Євка. Не молода, але й не стара. А очі, а уста? А язик? Меле ним, як сорока хвостом. Трохи собі з Тимка насміхається, дразнить, обіцяє, що піде за нього, коби лише він до неї сватів прислав. Тимко мовчить, лише завзято товче капусту у бочку. Робота пізно скінчена, попили, поїли і розійшлись. Пішов і Тимко додому, але не сам: в його уяві Євка. Кружляє по голові і ніяк її Тимкові не позбутись. Вже корова перестала пережовувати, а Тимко не може заснути. Пек тобі! Що це таке?

Від того часу Тимко ще глибше зарився у собі. Його думки летять до Євки. А що, якби так спробувати і післати сватів? Євка має свою

хату. Правда, вона служила в місті і там десь дитину собі знайшла, але дитина померла, а Євка була мамкою. Як повернулася, — ніхто на неї не здомався, хоч очі мов терен, а губоньки, як корали.

Довго не міг Тимко рішитись. Ану ж Євка гарбуза дасть, на сміх людям виставить! Що тут йому діяти? Правда, що в брата йому не найгірше. Та все ж було б краще на своєму господарстві. Роботи він не боїться, а що люди часом його на сміх здіймають, може, перестануть, як він оженився.

Якось раз літом іде Тимко в поле. Скорочуючи дорогу, пішов поперек загонів стежкою. Назустріч йому — Євка. Тут вони мусять з необхідності око-в-око зустрітись. У Тимка забилося серце; добра нагода запитатись, що Євка скаже, як би так він... Ось вона вже близько, ось вже біля нього. Але відвага десь поділася. Привітавшись, вони пройшли повз себе. Під Тимком затрусилась нога. Пройшовши кілька кроків він почув за собою: — «Тимку! — ось за вами смерть іде!»

Тимко остовпів. Порушивши кілька разів бровами, сказав: — А шляк жеби тебе трафив ти, мамко...

У відповідь почув за собою лише уривчастий регіт.

Зустріч з Євкою запала йому глибоко в душу. Людей став обминати ще більше, а говорив тільки до корови, коли ввечері лягав у постіль, що її собі в стайні примостив.

Зима була люта, гостра; як скувала ріку в грудні, то вже не пускала. Грубий лід покривав ріку, що годі було ополонку вирубати і води зачерпнути. Такої зими і найстарші люди не пам'ятали. Ніччю лід тріщав, неначе мороз кості ламав. Аж напровесні звідкілясь уззявся легіт і пошматував смертельний білий лантух, що ним земля була покрита. Відітхнули люди, забегоніла по стайнях худоба. Кінець зими, весна суне.

Тимко ожив. Перекинув через плече кошіль і подався на четверте село за пискорами. Треба було перейти наддністрянські болота, накупити нанизаних на ріжні пискорів і вертати додому.

Пішов Тимко у четвер, і вже тоді була відлига. У п'ятницю ясне сонечко так пригріло, що й на лід снігу не залишилось: усе весна злилася. В суботу ще дужче потепліло, і ріка почала пучнявіти. Лід підносився чим раз вище, вода від берегів виливалась на лід, та не могла його залити, бо він усе хотів бути верхом.

А під ранок у неділю село зірвалось на ноги, бо збудив його якийсь ломіт, гук, стук, тріск. Що це, що? То сила природи змагається з силою людських рук; то криги атакують міст, поставлений людиною. Ану, хто сильніший! Незабаром хто живий, прибіг дивитись на невидане видовище. Вже перші палі поломані, але міст ще цілий, тільки дрижить, мов смертельно зранаена серна. Опірається величезній кризі, що хоче його повалити, бо він заступив їй дорогу. Крига зупинилась, неначе набирає сили до нового напору. Йї на підмогу повзуть її посестри, штовхають, вилазять на неї, немовби хотіли поглянути, що за причина зупинки і хто сміє їм чинити опір. А вода квапливо проливається поміж щілини, ніби під'юджує криги до нової атаки. Роз'южена крига зібрала всі сили, наперла, міст заскреготав потужно, захитався і зі страшним гуком повалився і поплав далі рікою. Лише при одному і другому березі лишилося по перилові. Леда-

на зміюка сквапно посунула далі, але там на закруті криги сп'ялись вгору, загатили русло і ріка знов покрилась ледяними запорами меншого формату.

Ріка наче трохи заспокоїлась, лише вода шумливо продиралась крізь щілини. Люди розійшлись, але біля полудня знову уцяткували беріг. Криги так піднесло, що вже до півберегів досягли. Незадовго піднесуться рівно з берегами і готова бути повінь. Ціла ріка наїжена кришталевими потворами. Одна одну штовхає, скрегочуть зубами, але далі ані руш!

А шибеники-хлопчиська, поскидали чобітки і ну ж босоніж по кригах на середину ріки. Стриб-скік з криги на кригу, чимраз далі, і найбільший шибеник Михайло Грудний аж на другому березі опинився. Люди кричать, лементують, але що йому? Він їм моркву струже! Побігав по другому березі, потер ноги і знов на криги. Незабаром опинився біля своїх чобіток, але від тата дістав кілька разів чиколонками по голові.

Але гов! Хто це. Хто спішить дорогою, що йшла з другого села просто на міст?

— Хіба ж не пізнаєте? — кликнув хтось з гурту. — Та це ж Тимко Коба з кошелем.

Так, то він! Ось він уже наближається і... не стало йому дороги. Стоїть на протилежному березі і кам'яніє.

— Гей, Тимку! — кричать, — не йдіть на криги, там ваша смерть!

— Ідіть сміло, з криги на кригу, перейдете! — кричать другі.

— Не йдіть, не йдіть, бо там ваша загибель! — зчинився вереск; одні заохочують, другі відраджують. Тимко наближається до криги; ступив на неї, вона закачалась. Обережно посувається по ній, переступає на другу, третю. Люди подубіли. Ой, господи, що то буде! Перейде, чи ні? А тут криги заворушилися і почали плисти.

— Сідайте, Тимку, на кригу, не стійте! — радять затривожені люди. Тимко сів. Крига знов зупинилась. Тимко рачки лізе далі. З криги на кригу і вже на самій середині ріки. Раптом крига пережилась і Тимко шубовснув у воду, але якимось чудом держиться ще краю криги.

— Давайте дошку, кладіть на криги, рятуйте! — верещать люди.

— Скач Михайло по кригах, подай жердку! — кричать.

І Михайло Грудний, з жердкою в руці, перескакує по кригах. Вже близенько, ось-ось. Висуває жердку до Тимка. Той одну руку піднімає та в одній хвилині пірнув у безодню. Люди зайойкали та захкали. Декому покапали сльози з очей.

...Заржавілий акорд? Ось сиджу в осінню слітну ніч, і в моїй душі брелять акорди. Звучні, поважні, сумні, веселі. А один з них заржавілий, болючий, гризкий, проймаючий. Бо я... бо я, Тимку — за тобою часом також крикнув: «— За вами смерть іде!» — Прости мені!

Василь Нижник

СИРИТСЬКИЙ ХЛІБ

(Спогад)

Напочатку перепрошую за мою простоту.

Якби хтось хотів мене пізнати, то я уродженець середньої Галичини, з села Збора, повіт Калущ, Станіславської області, чисто простого виховання. Родина моя була велика, але вбога, проста, то і я не міг бути ніяким асом. Від 7 до 17 літ я був пастухом, потім до 22 літ наймитом, пізніше — війською, а далі — скитальське життя.

Пишу тому, щоб люди знали, що світ давніше не був такий як нині. Якби нині встав з гробу хтось, що вмер в 1890 році, то не хотів би вірити власним очам, якби побачив теперішнє життя і культуру.

Доки бабуня моя Ірина жила, то нам було незле, хоч ми були незможні. Бабуня була знаменитою знахаркою і лікувала людей зіллями. Була ще повитухою, а дід Томаш був музикантом і грав по весіллях. Тоді хліба в нас ніколи не бракувало.

В 1890 р. в нас заложили школу в невеликім дерев'янім будинку, де я навчився читати і писати. Але науки я не скінчив, бо померла бабуня і ціле життя пішло крутим шляхом.

Дід вже не міг заробляти і в нас настала біда. При тому батько почав заходити до корчми і знайшов собі полюбовницю. Повертався завжди пізно вночі, п'яний, часто лихий і настроєний до авантур. Він будив нас усіх і вимагав, щоб ми ставали перед ним струнко, говорили молитви і співали. Мати мусіла складати йому військовий рапорт, а як батько був з рапорту невдоволений, то кидав на землю решето і кавав матері в ньому танцювати...

Батько пив щораз більше і щораз більше над нами знущався, а як все пропив, то перед першою війною поїхав до Америки і ми осталися без ніякого захисту. Біда в нас була така, що хліба ми не бачили в році більше як чотири-п'ять разів. Пам'ятаю, як ось наближався великдень, і мені прийшла думка зробити паску з липового пенька, бо муки не було. Мама спочатку віраджувала, але пізніше згодилася. Сусіди підсміхалися з мого заміру. Як я трохи пеньок обстругав, то здвигали плечима. А як я паску вирізьбив ножиком, то заздрили. Коли паска була вже готова, я випросив у мами двоє яєць і помалував її зверху жовтком, обсипав цукром і всадив до печі. Паска дістала такі кольори, що аж очі вабило.

Про мою паску довідалася вдова Лесюкова, яка жила заможніше. І прийшла подивитися, а як побачила, то зараз звістила:

— Кумо Маруню, то буде моя паска, а я вам дам більшу до з'їдження. Бо знаєте, я спекла аж три, але всі якісь невдали, виберіть собі з них котру хочете...

Таким способом ми мали на великдень справжню паску...

А ще страшніша біда прийшла до нас, як померла в 1913 році мати. Мені було 12 літ, сестри мали — одна 10 літ, а друга — 8 літ, а брати — один 6, а другий — 3.

Батько в Америці оженився з другою і про нас зовсім забув. Братів і сестер порозбирали свояки, а я пішов на службу до найбільшого багача в селі, якого недаром звали Крутим.

В той час багаті радо приймали сиріт на службу, бо за них не було кому постояти і з ними можна було робити, що їм тільки захочеться. Крутий згодив мене на рік за три сорочки, дває порток, чоботи, шапку, камізьелку, піджак, сиряк і капелюх. А дівав я всього одну сорочку, одні полотняні портки і чоботи. Все це швидко на мені порвалось і я мусив ходити в старих личаках, в сорочці і штанах чорних як земля і так подертих, що ледве тіло прикривали. В мене завелися воші як соняшникове зерно. Я більше був подібний до опудала на горобців ніж до людини і соромився навіть зустрічатися з іншими «людськими» дітьми. І здавалося тоді мені, що така доля судилася мені вже до самої смерті.

В господаря мого було 14 штук худоби та 6 свиней. Як тільки показалася трава, то господар будив мене о третій годині ночі і вислав коней пасти. Коло 6-ої години кликав мене з кіньми додому і зараз випускав худобу. Їсти виносили мені щойно коло третьої години після полудня, а другий раз давали мені їсти щойно ввечері, але і то не завжди, бо вечір мій починався часто опівночі, коли вже всі спали.

Якби я не шукав способу до життя, то навіть три місяці був би не витримав. Щоб рятувати себе від голоду, як тільки траплялась нагода, я крав яйця і ссав потаємно корову. Снав я як літом, так і зимою на голій лаві з кулаком під головою замість подушки. Господар боявся, щоб я твердо не заснув, щоб не треба було довго будити. А так вистачить раз крикнути і вже. Коли не проснувся я відразу, то господар виливав мені горнець води на голову, особливо зимою, а за найменшу провину так бив, що тіло ставало чорним, як земля.

Так мучився я в Крутого цілими роками. Одного разу на св. Івана я побитий і втомлений погнав на ніч пасти коні коло замковиська над річкою.

Як тільки спустив я коні, зразу завалився з ніг. І відразу знайшовся в іншому світі. Переді мною, за річкою красувався чудовий замок. Мене хтось легко торкнув за руку. Я оглянувся і побачив перед собою вродливу як квітка панну. Вона просила, щоб її перенести через річку до замку. Тоді я почав говорити, що я нуждар, що я не гідний навіть очей на неї піднести, а вона відказала, що я ще молодий і несвідомий, але маю здібності, і як її перенесу через річку, то стану володарем замку, а вона моєю дружиною. Тільки невільно оглядатися, бо все пропаде. Взяв я панну на плечі і пішов. Як тільки я вступив у воду, то появились різні перешкоди. З усіх сторін почувись якісь окрики, завирувала вода, вітер зірвав мені з голови капелюх. Але я не звертав ні на що уваги і таки перейшов щасливо річку.

На сходах замку чекала на мене стара відьма, яка бризнула мені в лице мокрим і смердячим кобилячим хвостом. А в коридорі було

повно дивовижних страхіть, але я їх усіх обминав і йшов вперто вперед, аж дійшов до дверей. Панна натиснула якийсь гудзик, в кімнаті забренів дзвінок і двері самі відчинилися. Я ввійшов туди і посадив панну на фотелі. Вона подякувала мені і наказала слугам принести для мене найкращий одяг і приготувати для мене купіть.

Тоді я пішов до лазні, але не міг купатися, бо вода була така зимна, що аж зуби клацали. Я вже мав одягатися, як вдарив страшний грім, аж земля задрижала. Від того грому я опритомнів і побачив, що лежу на землі весь мокрий. Саме кінчилася буря. Дощ ущував, на сході щораз більше прояснювалося.

Я піднявся, клацаючи зубами. Капельюха дійсно не було, під час бурі порвав його вітер, але гірше, що і коней не було. А за коней господар міг голову скрутити. Слідів ніяких не видно, бо скрізь було повно води. Тоді я подумав, що коні мусли втікати перед бурею додому, а по дорозі влізли в конюшину господаря Маюка, що жив на краю села. Але в конюшину їх не було. Я тоді підійшов тихо до Маюкової стодоли, заглянув крізь шпару і побачив там своїх коней. Хоч стодола була замкнена на колодку, я проліз до середини і випустив коней задніми дверима, що були від поля, а пізніше знов їх зачинив.

Рано Маюк не міг з дива вийти, як коні зникли з замкненою на колодку стодоли і вирішив, як я пізніше довідався, що то були не звичайні коні, а відьми, в постаті коней, які в ніч на св. Івана виходять на свої герці, і дуже боявся, щоб ті відьми не зробили йому ще якої шкоди.

Коли я вів коней додому, то не передчував, що мене чекає. Господар причепився до мене, чому коні голодні, почав мене хрестити нашіїником по плечах, аж мені в очах потемніло.

На скаргу не було до кого піти, бо в той час у того була правда на селі, в кого кварта на столі, а в мене не було ані кварти, ані правди, лише недоля та кривда.

Скоро після цього сталася подія, яка внесла в моє життя деяку зміну. Було то якраз на Чесного Хреста. Тоді худоби ніхто не пас цілий день, а я мав пасти та ще й без їжі. Було вже близько полудня, як мені нараз прийшла думка — за що я так маю терпіти. І я збунтувався. Недалеко від загону, на якому паслася худоба, була лука Крутого і загін бульби, а біля нього зо дві фури сухого хворосту. Я постановив помститися. Загнав худобу в сіно на луку, накопав бульби і запалив цілу купу хворосту, хоч вистачило б кілька гілляк. Хворост зайнявся яскравим полум'ям. Я пік бульбу і сам собі дивувався, що людина так може змінитися. Десь пропала зовсім моя заляканість і я готовий був стати на поєдинок з Крутим. Я відчув, що можу без вагання пустити його з димом і на очах усіх вбити його або сам загинути!

Ввечері я до вечері не поспівав, бо не був голодний. Я стільки бульби напик, що сам найвсі і ще й худобу годував. Крутий був догадливий і почав мені грозити, що скрутить мені голову, як я йому зробив яку шкоду. Тоді я йому сказав все, що я про нього думаю і загрозив страшною помстою. Крутому очі від злості запалали, але щось його стримало, перший раз він не скочив на мене як тигр. Він зрозумів, що я готовий на все. І відтоді умови життя мого дещо змінилися на краще. Крутий вже не смів на мене піднести руки, ані морити голодом. Але кривди, якої я зазнав досі у нього, я вже ніколи не міг забути.

Іван Шелюк

ХАТКА В ЛІСІ

Присвячую сестрі Лідії Семенівні

У вікно вже зазирає світання, а Олексі не спиться. Приплився опівночі з станції і досі сидить вдягнений, задуманий, з заплющеними очима.

На опущених віях, як на екрані пропливають картини минулого. Бачить він затягнене густими чорними хмарами осіннє небо 1939 року, товпи людей з торбами за плечима, плач жінок і дітей. Над головами у всіх висить, як прокляття:

— Війна!

Бачить себе, як прощався тоді за селом з молодою дружиною Катрею. Ледве відірвав її від грудей і поплився за людьми на Схід, звідки віддавна чекали волі всі такі, як він.

Минали роки тяжкої розлуки...

Щойно на п'яту осінь Олекса в мундирі червоноармійця знову ступив на рідну землю. З платформи самохідної пушки здалека глянув на свою Вербівку, де залишив кохану Катрю. Завітати в село однак не довелось. Помчав далі, прсчищаючи шлях піхоті, далі, на Берлін.

В боях за Вроцлав Олексу ранило в шию.

Складна операція і довге лікування в Києві опізнали поворот в рідне село.

Жаль огорнув серце, коли побачив хатку з солом'яним дахом, забиту дошками.

— А де ж Катря? — питав людей.

Ніхто не знав. Одні казали, що її німці вивезли, а інші — ніби десь загинула.

Довго шукав її, але даремно. Катря як у воду впала.

Знесилений війною і шуканням Олекса осів самотній над Сяном. Час і праця трохи притамували біль розлуки. Але образ Катрі жив з ним. Він часто бачив Катрю у сні, розмовляв з нею, як колись за панським садом.

В думках і мріях вони жили разом. Тому ніхто не міг намовити його ще раз накласти на палець шлюбний перстень.

Рипнули двері. Олекса протер очі. В хату ввійшов сусід Грицько й весело гукнув від порога:

— Ти вже вернувся з гостини?
— Як бачиш! — сумно відповів Олекса і зажурено схилив голову.
— І чого так швидко?
— Пригода трапилась в дорозі.
— Яка?
— Бодай не казати!
— А ти кажи, не сумуй! На душі полегшає! Людська душа, брат.
як дощова хмара!

Олекса мовчав.

— Оповідай же швидко про свою пригоду! — підгоняв Гриць.

Олекса скривився і почав неохоче:

— Поїхав я, як тобі відомо, на Підляшшя до свого бойового друга, що розшукав мене через «Наше слово». Хотілося погомоніти про славне бойове минуле і «окропити» нову хату, що той вибудував після повернення.

Іхав я до Парчева поїздом, потім автобусом, але не доїхав. На повороті в лісі автобус несподівано зсунувся в рів, повний весняної води.

Я висів, бо не хотів чекати на другий автобус і рушив пішки через ліс до села.

Назустріч з глибини лісу поплив густий туман і скрив усі стежки. Забрів я на якусь поляну і на своє нещастя наткнувся на хатину. Не вагаючись я зійшов на ганок і постукав у двері, щоб спитати дорогу. Ніхто не відізвся. Я натиснув клямку і ввійшов до теплої, охайної кухні.

За хвилину з кімнати вибігла дівчина-підліток і заторохкотіла:

— Добре, добре, що ви прийшли, пане доктор! А де ж тато? Він поїхав за вами! Певне в дорозі розминулись! Входить до кімнати, там мама аж горить!...

Та дівчинка була, як крапля води, подібна до моєї Катрі. Я так задивився, залюбувався нею, що й забув спростувати, що я не лікар...

Сам не знаю, як я опинився біля ліжка хворої, що лежала повернута лицем до стіни і тяжко дихала.

— А давно мама хворіє? — спитав я невідомо що і оглянувся. Дівчини в кімнаті не було.

Зір мій задержався на стіні, завішеній портретами і зупинився на одному. Це був портрет... Катрі. Де він тут взявся? Чия ця дівчина, подібна до Катрі? Мозок напружено запрацював.

Раптом хвора кашлянула і повернулася. Я відірвав очі від портрета і глянув в її бік. Це була вона, Катря. Я дивився, мов очманілий, на її зоране зморшками і червоне від гарячки обличчя. Потім наблизився до ліжка, щоб сказати їй безліч милих, солодких слів.

— Катрю, Катрусю! Я стільки шукав, ждав тебе...

Катря розширила очі і враз закричала не своїм голосом, закрившись долонями, немов побачила перед собою мерця.

На її крик до кімнати вбігли два чоловіки.

Один з них в мундирі лісника, шарпнув мене за рукав і сказав:

— Хто ви, чого ви сюди ввійшли Геть!

Я мовчки ввійшов на ганок і тут знову зустрів дівчину, що несла оберемок дров.

— Скажи мамі... — але не докінчив. В горлі мені пересохло. Сором і біль стиснули серце... Сльози враз потекли по лиці, мішаючись з краплинами дощу.

Так я до ранку кружляв по лісі, як вовк. Коли на шосі загуркотів трактор, я побіг туди. Автобус стояв на зупинці. Я знеможено впав на м'яке крісло і доїхав до найближчої станції, а звідти — додому.

— Та-акі то діла! — озвався після довгої мовчанки Гриць, ходячи по хаті — одні за волю кров проливали, а інші...

— Це ти про кого!

— Звісно про кого!

— Не смій так думати про Катрю! Не смій її ображати. Вона мене кохала! — викрикнув Олекса, підносячи вгору кулаки, як дві гранати.

— То чому ж не чекала, як кохала?

— Не знаю, не знаю, може, колись дізнаюсь, але певний, що вона... Ех, і навіщо я кинув камінь у її тихі чисті води! — з жалем сказав спускаючи на стіл кулаки.

— Якщо твоя любов до неї не згасла, то ще не все пропало! Розводу ти їй не давав! Офіційно вона твоя дружина і ти маєш право.

— Право, право... — перебив Олекса — пам'ятай, що існує інше право — право серця. Чи я можу бути певний, що це право верне мені її давні почуття?

— Хто її знає, чуже серце — темний ліс! А, може, вона задоволена з своєї долі?

— Може, може... — застогнав Олекса і задрижав, як осокір. Шрам на шиї набряк від напруження, як п'явка.

— А бодай ту хатку в лісі дощ розмив, що вона зробила з тобою! — сказав сердито Гриць і силою потягнув Олексу в поле...

Над зеленіючими нивами дзвенів жайворонок, тріпотав угорі крилами і немов вимовляв: «Иду до неба молотити. Ціп упав! Ціп упав». Сонце пекло, земля парувала.

Олекса роздушив чоботом суху грудку і зітхнув полегшено:

— Та-ак, будемо спрятатись! Пора орати!...

Теплий весняний вітер обвіяв його. Пахуча свіжість вливалася в легені. Природа була байдужа до людських переживань.

В О Г Н И К

Вечірня синь зависла над широкою сухожебрською долиною, огодженою рядами колючого дроту. Повівав холодний різкий вітер. Нанівголі, виснажені до остатку, люди-тіні швидко ховалися в затишку ями, викопаної на чистому полі для захисту від вітру, бо бараків не було. Лягали горілиць на дні і сумно дивилися в небо, яке затягалося чорними густими хмарами. Не один цієї ночі засне навіки. Не одні груди завтра притисне жовтий підляський пісок. Живі будуть закопувати своїх мертвих товаришів.

Над землею нісся стогін і плач, прокльони і погрози.

Василь Бродюк лежав на поверхні під голим куциком, гриз мо-

лодими зубами ликувату кору і дивився крізь густе плетиво колючого дроту на потойбічний світ, на село Сухожебри, що тонуло в гьмі. на смужки сивого диму, що вився з коминів.

Шляхом, який проходив недалеко від огорожі, йшли дві жінки з в'язками хмизу на плечах. Одна махнула рукою в бік Бродюка. Кинула щось кругле, але не долетіло. Впало перед самим дротом близько від Василя і розкололося на дві білі половини.

— Картопля! — шепнув Василь, облизуючи язиком сухі потріскані губи.

Жінка піднесла руку, щоб кинути другу, але в цю ж мить почулося на вежі грізне «цурік!» і одночасно тріснув постріл. Злякана жінка стрибнула в рів і в'язка хмизу посунулася над нею, як величезний їжак.

Василь хотів було піднятися, але був так ослаблений, що це йому не вдалося. Повернувся тільки горілиць і запав в тяжкий гарячковий сон.

І приснилося, що він іде ланами рідної Чернігівщини. Збіжжя морем шумить від обрію до обрію. Минув вільшинник і побачив село, свою хату, збудовану перед самою війною, дружину, що стояла на табуретці і білила стіни. Усміхнувся від щастя...

Але раптом прогремів страшний вибух. Хтось відчайдушно закричав: «Ура!». Крізь сон почув, як тупотіли босі ноги, скреготали дроти, тріщали стовпи, щось важке гупнуло на землю і з сотень грудей вирвалось полегшене «ох».

Довкола рвалися гранати, строчили кулемети. Василь розумів, що це вже не сон, але не міг обудитися. Відчував, що довкола точилася жорстока боротьба, що живі люди своїми тілами затикають пельки кулеметів. Це голод і відчай підняв людей на боротьбу. Визволялися самі з тяжкої неволі, ідучи з голими руками на озброєних до зубів фашистів. Одні падали і засипали вічним сном, інші розбігалися на всі боки. Тільки він лежав непорушно, як колода.

Хтось боляче наступив на пальці витягнутої руки. Відкрив очі і знов побачив густі чорні хмари, що пливли вгору.

Повітря пронизали смуги трасуючих куль. Шипіли над головою, наче комарі. Одна куля шпигнула в підняту долоню. Долоня впала на лице і щось тепле потекло біля вуха.

Поступово все кругом почало затихати. Десь далеко чулося собаче гавкання. В уяві стала німецька вівчарка, з гострими іклами.

З переляку зірвався на ноги. Але ліва нога, в якій сидів осколок, страшно заболіла і він опустився на коліно. Осколок пік вогнем. Він вліз у стегно на фронті десь під Воронежем. Там його непритомного підбрали і привезли сюди зимою у відкритому вагоні. Рана досі ще не зажила.

Вівчарка в'їдала. Хтось несамовито верещав.

Василь впав на руки і порачкував у поле. Загорожі вже не було. Колючий дріт з вивернутими стовпами лежав на землі, привалений трупами.

В полі він відчув під колінами м'яку ріллю. Незважаючи на біль, зірвався на ноги. Шкандибав до лісу, що чорнів спереду. Дійшовши впав знесилено на густий чагарник. Обчухрав галузку і запхав рота зеленим листям. Жував терпку масу і прислухався. В лісі потріскував сушник. Де-не-де роздавався свист.

Виламав костур і знову пішов далі.

Згодом все довкола затихло. Ліс розступився. З молочно-білого передранішнього туману виринув хутір. В вікні крайньої хати блиснув вогник. Василь аж присів з радості. На руках переліз через глибокий рив і пошкандидав в сторону цього вогника. Завис на перелазі. Перелаз заскрипів. Вогник раптом згас.

Василь злегенька застукав у шибку. Припав чолом до рами і терпеливо ждав. З хати довго не відзивалися, боялися гестапо, адже за поміч втікачам фашисти розстрілювали на місці всю родину. Згодом у вікні промайнуло обличчя. З середини хати почулось тихе:

— Хто?

— Я! Втік з німецького табору!

Стукнула клямка. На порозі стояв високий чолов'яга і, побачивши закривавлене обличчя, зашепотів:

— О Єзу!

— Де тут дорога за Буг? — спитав Василь, витираючись рукавом.

— Нікуди ти не дійдеш, чоловіче в такому стані! Увійди до хати!..

— Дякую, а чи вам це не пошкодить?

— Нічого, може, гестапо нас не розстріляє! Воно до Ксаверова носа боїться показати! В лісі повно партизанів!

Владислав Станський відступився на бік, даючи дорогу Бродюкові.

— Проходьте, будь ласка.

Василь ступив на поріг і враз похитнувся, як коноплина на вітрі. Та Владислав не дав йому впасти. Вхопив під пахви і ввів виснаженого, напівпритомного, до хати...

ЯК БАБУСИНА КАЗКА ПОБАЧИЛА СВІТ

Марійчина бабуся вміла дуже гарно оповідати казки.

Вийде, було, в садок, підпираючись кийком, сяде під яблунею і почне: «За царя Горошка, як було людей трошки...». Горнулися діти до бабусі, як курчата до квочки і слухали, поки на небі зірка не засвітить.

Одного разу бабуся раптом зупинилась і закашляла, хапаючись за груди.

Марійка кинулася до криниці, де на цебринах стояла кварта з водою. Але її випередив учитель, що сидів непомічений біля криниці і слово в слово записував у зошиті бабусині оповідання. Василь Микитович подав старенькій кьарту з водою і сказав:

— Пийте на здоров'я!

— Ви теж любите казочки? — спитала тихо Марійка.

— Люблю! — посміхнувся Василь Микитович.

— А чому ви записуєте?

— Чому? — перепитав учитель і відпровадив Марійку на бік, — сама бачиш, твоя бабуся вже стара й хвора. Надійде хвиля, обірветься ниточка її життя і з нею також ляже в домовину її гаряче, живе слово. А слово — то душа народу, то історія. Казка, пісня, слово відтворює нам з глибини віків радості і надії, тугу і сум людей. Без слова неможлива справжня любов до рідного краю. Людина без рідної

Мирслав Смерек. ВЕСНА В ГОРАХ

мови — це людина без батьківщини, без роду. Розумієш? А я зроблю так, що бабусине слово житиме.

— Як? — в очах Марійки запалала цікавість.

Але відповіді не встигла отримати, бо бабуся попросила провести її до хати.

Більше вона в садочку не з'явилася — ні в золотисту осінь, ні весною, коли там співав соловей і вишня стояла в цвіту, немов молода в серпанку.

Смутно було діточкам без бабусі, без казок.

Та ось з'явився завжди усміхнений Василь Микитович. Сьогодні він був особливо веселий.

— Що, бабусі виглядаєте? Зараз побачите! — гукнув здалека і витяг з портфеля книжечку, що запахла свіжою фарбою.

На обкладинці була намальована бабуся. Вона сиділа під яблунею і усміхалася, мов жива. Внизу великими літерами було видруковано: «Казки баби Горпини».

— Ой, книжка!

— Як ви її зробили?

— То ви самі? — поспіпались питання.

— Ні, не сам. Я тільки на машинці передрукував! А видала друкарня у місті.

Василь Микитович докладно оповів дітям про довгий і складний процес народження книжки. Почав від того, як він опрацював свої записки. Потім переписав на друкарській машинці і здав рукопис до друкарні — в набір.

Там його друкарі «набирали» олов'яними літерами, тобто складали літеру до літери. З літер тих виростали рядки, з рядків — сторінки, так звані «гранки». З гранок на друкарській машині робилися на великих аркушах паперу відбитки. З тих відбиток складалися книжки, машина їх зшивала, обрізувала і книжки мандрували в світ в величезній кількості примірників.

А тепер з одною з тих книжок часто виходить в сад Марійка. Вона залюбки читає подругам невмирущі казочки, ніби заступає небіжку бабусяю.

І знов у садочку повеселіло.

Але книжку читають не тільки там, у Горлиці, де на кладовищі, в уквітчаній могилі вічним сном відпочиває бабуся. Читають її усюди, в усьому широкому світі, куди вона замандрувала.

Скрізь та книжка будить любов до рідного слова.

Вона є найкращим пам'ятником для доброї бабусі.

Ірина Галащук

ПІШКИ МОЖНА, А КІНЬМИ — НІ

Влітку поїхала я на відпустку в Карпати. І трохи побоювалася, чи вишлють по мене ті коні, які замовив чоловік, але візник ждав.

Привіталася я з моїм газдою і, щоб зробити йому приємність, сказала:

— Які у вас гарні коні! Такими не будемо їхати довше, ніж півгодини!

Газда засміявся.

— Де там півгодини? Будемо задоволені, коли приїдемо за шість!

— Що ви кажете?! Та ж до села не більше 10 кілометрів! Стільки я навіть пішки пройду за 2 години!

— Пішки можна, а кіньми — ні, — відповів газда. Пішки перейдете через місток, а возом туди не проїдеш. Вже два роки об'їжджаємо цей місток, а туди їдється биті дві милі з гаком!

Дві милі то дві, але скільки може припадати на той гак? — подумала я і поспробувала не здаватися.

— Хоч би було і 20 кілометрів, все ж таки не будемо їхати аж 4 години такими кіньми, як важі.

— Коні, може, й добрі, — скромно згодився зі мною газда, — зате дорога погана. Побачите самі.

— Чому ж тоді не відремонтуйте того нещасного містка? — спитала я.

— Я? — здивувався газда. — Що ви? Це ж не місточок, а цілий міст. Там усе село мало б на три дні роботи, бо то і матеріал треба приготувати та завезти на місце, і дорогу підсипати, і поглибити канали з обох боків здалось би також.

— А інші господарі з села не користувалися б тією дорогою, коли б місток був добрий? Чи вони не зацікавлені ремонтом?

— Чому не користувались би? Кожну середу щонайменше половина села на ярмарок їздить, а кому треба, то й незалежно від ярмарку до міста їде.

— Чому ж тоді не ремонтують? — запитала я й подумала: — в одну тільки сторону кожний віз продовжує собі дорогу на 2—3 години. В обидві сторони — на 5—6. Скільки ж то містків можна було б відремонтувати за цей час, який протягом двох років затрачує на це згадане газдою «півсела», що в кожну середу їздить на ярмарок!

Голосно сказала:

— Це, напевно, громадська чи повітова Рада не дає вам ніякої допомоги. Чому ж тоді не скаржитесь на них? Не можна годитися з тим, щоб ціле село терпіло тільки тому, що хтось там у повіті байдуже ставиться до своїх обов'язків.

— Добре вам казати, — нахмурився мій газда. — Писали ми і до газети, але самі неприємності з цього вийшли...

— Для Ради?

— Та ні, для нас! Бачите, у відповідь на статтю Рада післала до газети протокол зборів, що два роки тому відбулись в справі ремонту міста та дороги. Зберігся навіть список тих, що зобов'язалися до праці.

— І що?

— Та нічого. Ніхто не вийшов на роботу. От і все. Більше скаржитися не будемо вже нікому! Самі бачите, що це ні до чого доброго не доводить, і ви нас до цього не намовите!

Дальшу дорогу їхали мовчки. Тривала вона п'ять годин.

Кажуть, що ще й досі всі так їздять.

АНДРІЙКО

Пришов сьогодні Івасик зі школи дуже веселий. Торбу з книжечками повісив в куточку, де її місце, і став вертїтися біля мами.

Мама мала роботу, якраз прала, але, мабуть, догадалася, що Івасика аж розпирає охота похвалитися чимсь, бо сама спитала:

— Як там було в школі? Казала тобі вчителька декламувати вірш?

— Е, ні, мені не казала, — відповів Івасик і підстрибнув на одній нозі.

— В такому разі, може, ти з рахунків пописався? — допитувалася далі мама.

— Також ні. Мене сьогодні взагалі не питали!

— З чого ж ти в такому разі такий задоволений? — здивувалася мама.

— А так, нічого, — сказав Івасик і встромив палець в пухнате

милиння з наміром нічого не оповідати. Однак не видержав і при-знався.

— На перерві було багато сміху із-за такої одної дурниці.

Мама прала далі і стало видно, що її це не дуже цікавить. Можна було тепер побігти в садок, подивитися, чи не лежать які яблука, але Івасика ще більше кортіло поділитися з мамою останніми подіями

— Бо знаєш, мамо, у нас є такий один плаксун. Ще його не доторкнешся, а він уже плаче!

— А ви його, мабуть, не тільки торкаєте, — зауважила мама. — Хто це той плаксун?

— Один такий Андрій. Ми йому нічого не робимо, а він плаче. Учитель на нас трохи кричав, але не дуже!

— За що кричав?

— А за Андрієву шапку, бо вона попала в грязюку. Але ми її туди не кидали! То вітер її закотив! Степан Андрія нехотячи штовхнув, а шапка впала і покотилася в грязюку. І він із-за дурної шапки так плавав — засміявся вголос Івась і раптом замовк, зауваживши, що мама від якогось часу перестала прати, і стоїть та дивиться на нього своїми уважними сірими очима.

— Андрій, про якого ти говориш, це Мізинчук, правда? — спитала вона.

Івасик потакнув головою.

— У нього тільки одна нога, чи не так? — спитала ще мама.

Івасик знову кивнув головою.

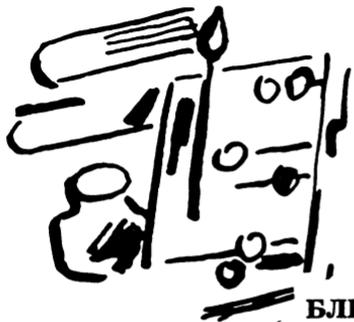
— Ага, тепер уже знаю, — сказала мама якось тихо та сумно. — Колись, як він ще був зовсім малий, мав всього може, півтора року, мама залишила його дома з бабусею, а сама пішла в поле на роботу. А бабуся була дуже, дуже старенька і не помітила, що Андрійко вийшов за ворота. Якраз тоді на дорозі зупинився великий навантажений віз. Господар, який на ньому сидів, також не помітив, що під задне колесо підлізла дитина, а коли віз знову покотився по дорозі, це колесо розстрожило Андрійкові колінце. Потім завезли його до лікарні, але не було вже рятунку. Ніжку треба було відняти.

— Тому Андрійко ніколи вже не буде такий, як інші діти, він ні разу за все своє дитинство не підстрибне, не побіжить за м'ячиком, ніколи, ніколи не затанцює... Але пробач, сину, — додала мама, немов опам'яталась. — Я тебе перебила. Розкажуй далі!

Але Івасикові вже якось відхотілося розказувати. Стоїть, голову повісив, очі встромив у підлогу. А на тій підлозі якраз стоять його дві міцні та здорові ноги в новеньких черевиках. А Андрійкова ліва нога в старому, полатаному чобітку, а на правій чобітка взагалі немає

Тут Івасик несподівано для себе самого підносить голову і говорить:

— Мамо, я вже ніколи не скажу на Андрія «Кавуля». і хлопцям не дозволю! Вони зрозуміють! Вони... ми не такі, як ти думаєш! Ми будемо з Андрієм дружити!

Оті Зінич

БЛИЗНЯТА

Коли народилися, крім мами ніхто їх не міг розпізнати. Так схожі були один на одного, як дві краплі води. Та, правду кажучи, ще й сьогодні, коли їм вже по одинадцять років, котрий Гнатко, а котрий Левко — розпізнати важко.

Нещодавно трапилась з ними весела пригода.

Вчитель математики, хоч носив величезні окуляри, ніколи не знав, чи говорить з Левком, чи з Гнатком.

Якось під час перерви звернувся він до Гнатка, щоб той приніс з світлиці класний журнал. Хлопець кинувся до світлиці.

Раптом до класу вбіг Левко. Побачивши за столом вчителя, нерішуче затримався біля дверей.

— Приніс? — запитав спокійно вчитель.

— При... приніс, — відповів зашарілий хлопець.

— Дякую, клади на стіл... — продовжував викладач, але раптом обірвав, коли побачив, що Левко з-за плечей витягає м'яча.

— Чи я тебе м'яча просив принести? А де класний журнал?

Левко розгубився.

— Ви мені про журнал ні... нічого не казали...

Вчитель розгнівався.

— Як це так, не казав?. Стань собі, братику, ось там, в куточок, може пригадаєш, що я казав.

І розлючений обернувся до дверей, а там... показався з журналом Гнатко.

— Пане вчителю, довго не міг ключа... — і обірвав, зустрівши збентежений погляд вчителя.

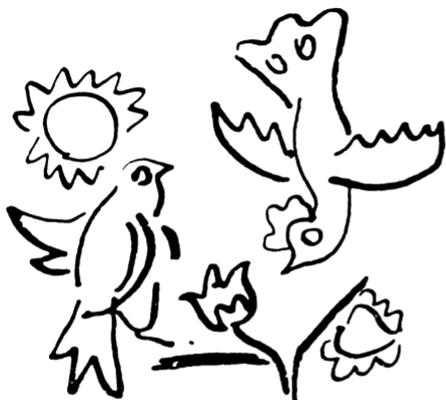
Справа була проста. Левко, бавлячись на перерві м'ячем, перекинув його за огорожу і поки відшукав, урок вже розпочався. Вчитель не помітив відсутності Левка і прийняв його за Гнатка, якого післяв по журнал.

Вчитель сказав обом сідати, а сам схвильовано ходив по класі. Врешті підійшов до лавки близнят і каже:

— Вибачай, Левку, що я тебе невинно покарав. Помилка в житті кожному з вас може трапитися — майже ж завжди відвагу чесно до неї признатися. Бачиш, ви так схожі, та й ще до того однаково вдягнені... Треба буде попросити Вашу маму, щоб вас по-різному одягла... — але побачивши, що хлопець підозріло червоніє, сповнений поганими передчуттями, спитав:

— Ти щось хотів сказати?

— Па... пане вчителю, я не Левко... я Гнат.

Андрій Сисак

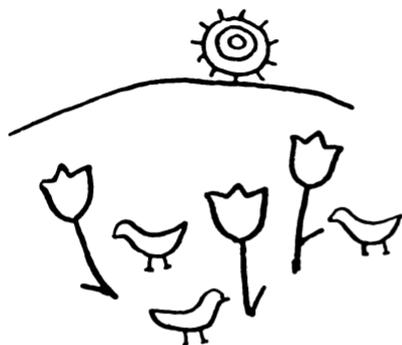
ТАМ НА ЛЕМКОВИНІ

Там на Лемковині
Попід сами хмари,
Я пасу отари.
Вже не першу днину

Шлю пісню в долину
Щоб мила почула,
І щоб мене сиротину
Любить не забула.

Ой пасить ся вівці
В тім зеленім гаю,
А я собі на пищавці
Пісеньку заграю.

Зустрінут овечки
Сестричка і з вуйком,
А мене миленька
Щирим поцілунком.

Степанія Романяк

ТО НЕ МОЯ ВІНА

Не знам Янек чия віна —
Ці то твоя, ці Мамаїна,
Же не можеш в ночі спати,
Але мусіш ти думати.

Не маш в серцю ти спокою,
Мислиш не раз с ким я стою,
Хто мої уста цілує
І до серця притулює.

Пасла тебе я очамі,
Де лем крочив ти ногами,
Але штом мала робити,
Як ти не хтів мя любити.

Як любити є охота
Неє хтовди ні болота,
Ішов би ти серед ночі,
Жебис споткал мої очі.

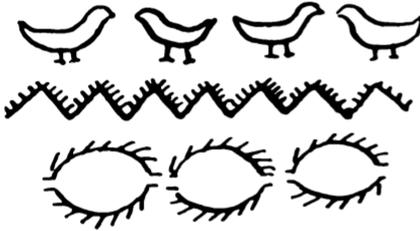
Очка мої чарували,
Бо на тебе споглядали,
Як би зналі же мя лишиш,
Певно би не позерали.

Чарувати як бим знала
Би тебе зачарувала,
І не одну я бим ночку
З тобом Янек переспала.

Спій ночамі і не думай,
Серце своє не засмучай
Як хцеш зо мною ся розійти
То за мною ти юж не скучай.

Жичу тобі доброй ночі
Най снят твої сїви очі,
Най за мною не позерают
Серцю жалю не додают.

Ваньо Дзядик

ШТО-С МИ ДІВЧА НАРОБИВО

Што-с мі дівча нароби́во,
Што не можу в ночі спати?
Все тя виджу перед со́бом,
А не можу тя зіма́ти.

Ці-ж мі да́што наро́бива
Ци я ви́нин то́му са́м,
Все ле́м виджу то́ту рі́чку,
Где шу́міла во́да на́м.

Што зроби́ти — са́м ю́ж не зна́м,
Запо́мнути я не мо́жу,
А до те́бе до́ст да́леко —
Што я те́раз бі́дний зроби́ю.

Што-с мі дівча нароби́во,
Што не можу в ночі спати?
Все тя виджу перед со́бом,
А не можу тя зіма́ти.

ЗАБИТИ ЦИ ДАЛІ КОХАТИ?

Ружни думки в голову приходять,
Же юж не вернеш більше до мене,
І тебе завсе виджу при собі,
Же сідши обік ту на камени.

Все ся мі здає, же юж промовиш,
Хоц одно слово іщи до мене.
І чекам, і сіджу юж споро часу,
А тебе ту нема, далеко-с від мене.

Рано, в полудне, вечером і в ночі
Всяди тя виджу в каждом куточку,
А чорни очи не дают мі спати.
Вшитко забити, ци далі кохати?

ЗИМА В ГОРАХ

Не видно где поле, дорога,
Где стежка, ярк, ці горбочок,
Всяди нанесло ту снігу
І трудно зробити хоц крочок.

Хижу з далека не видно,
Бо снігу нанесло під стриху
Двери примерзли з порогом,
А в хижі темно як в міху.

І вітер лем свище в комині
І снігом запихат всі шпари,
А вода в хижі замерзва
Як юж палити престали.

В лісі звірина тіж бідна,
Ні їдла ні питя не найде,
Голодна проходить по лісі
І часто до села зайде.

Федор Федак

ЮЖ НАМ ТАК НЕ БУДЕ

Ой верше мій, верше,
Мій зелений верше,
Юж нам так не буде —
Як нам биво перше.

Бо перше так биво,
Повідали дідо,
Добрі панам биво,
А хлопам лем біда.

Бо перше так биво —
Хлоп мусив робити,
Хліба мало биво,
Ни школи для діти.

Лем пани і попи
Свої діти вчили,
Робити лем хлопи
На панів мусили.

Ой верше мій, верше —
Так бивало перше,
Же хлоп не мав права
Ни в ксендза, ни в пана.

Всяди жили в горах
В курних хижках хлопи,
А в гардих покоях
Лем пани і попи.

Бо так перше биво —
Мусів хлоп робити,
Ксендзу різав дирва,
Як ся хтів женити.

Три або штири дни
Запоряд каждый ден,
Як не знав «катехізм» —
Робив цілий тижден.

Ой верше мій, верше,
Мій зелений верше,
Знают стари лемки,
Же так биво перше.

Ходили все босо
Од яри до зими,
В подертавій гуньці,
А керпци не биво.

Зарібку не биво
В своїм рідним краю,
Треба іти биво
До чужого краю.

І діти маленьки
І мама плакали,
Як няньо до Гамерики
В світ ся виберали.

Ой верше мій, верше,
Мій зелений верше,
Юж нам так не буде,
Як нам було перше.

Юж зоря сьвітлости
Ясно засьвітыва,
Наука, вільности —
Правда ест Леніна.

ПИСЬМО НА УКРАЇНУ

Добрий ден,
Люби діти,
Ой як рад бим
З Вами ся видіти.

Ден ест вівторок —
Барз ся тішу,
И як би мі років сорок,
Сьпівам сой и пишу.

И сьпівам сой
И танцюю,
Бо відоміст
Добру чую,

Же сте вшитки
Там здорови,
Же здоровля зичите
Тиж і мі, уйкови.

Же Оксанка
Гварит ма-ма,
Хоц ест она
Ищи мава,

Же до наня
Штоси дудре,
То дівчатко
Буде мудре.

Лем най росне
Здоровенька,
Жиченя щире
Од мене, уйка.

Радіст най буде
Мамі і няньом
З доні, а тиж
Слава народови,

Жеби ся добрі
Учива,
Як буде
До школи ходива,

На перед там
У Львові,
А потім
В Кийові,

Жеби любива
Україну,
А тиж нашу
Лемківщину,

Де дідусь єї
Загинув,
На війні
З німчинов.

Най не буде
Ніколи війни,
Жеби люде
Жили спокійни,

Треба лем
Мир на сьвіті
Вшитким людом
Боронити.

Тепер я Вам
Моїй родині,
И вшитким
На Україні

Жиючим лемкам
Сердечне,
Засивам
Поздоровліня.

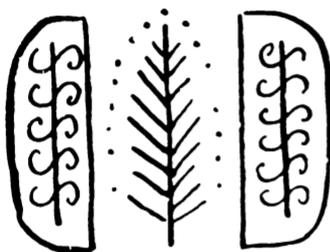
Пиште, сьпівайте
Ріднов мовов,
И читайте
Лемківске слово.

Най розквіат
Наше слово
И УСКТ
Най жиє здорово.

Бо то наша ту
В Польщі сила,
До житя зо сну
Лемків збудила.

Будте вшитки здорови
— Ваш родак і уйко Федор
лемко од Дуклі
з с. Поляни.

Микола Буряк

ЯРМАК В ДУКЛІ

В давни часи били в Дуклі
Рокови ярмаки:
На «Мацея», на «Юзефи»
И інши вшеляки.

Прийшли купці з ружних сторін,
Вшеляки гандляре,
Спекулянти, ошуканці
И ружни бетяре.

Гандлювали, торгували,
Як лем што попало,
Ошукали, як лем могли,
Жеби лем ся дало.

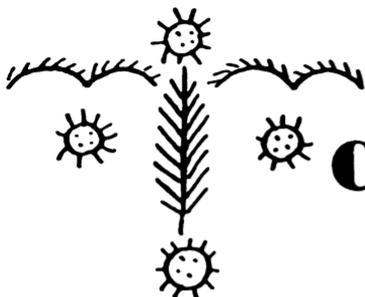
Прийшли лемки в гунях, в
керпцях,
В чугах з тороками,
Не встидились своей моди —
Звали їх газдами.

Зібрало ся моц народа
Дашто вторгувати,
А хто не мав гроши то так —
Очи витріщати.

Дехто вивюз едно паця
Ци стару корову,
Бо «поборца» му з податком
Завертал голову.

Вшитко моглисте купити,
Всего дост бивало,
Лем же гроші, як звичайні,
Завсе бракувало.

Днес юж нема там ярмаків,
Нихто не гандлює,
И нема там спекулянтів,
Никт не ошукує.

Павло Стефановський

Д Р И Т А Р

Ходил дритар од хижки, до хижки
горці дритувати.
Вельки, мали дритувал,
курил файку и сплював.
За роботу пінязі
казал си давати.

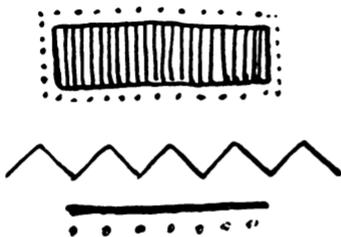
Ходив дритар од села, до села
горці дритувати.
Палицом ся підперал,
за дівчатми позерал,
кричал: «горці дритувац»,
часом собі сьпівал:

Течут горці и вельки и мали,
горці дритувани.
Не смутте ся дівчата,
же вам течут горнята.
Дідо дритар здритує
а й пожартує.

Ходил дритар по горах стежками
горці дритувати.
З боку носил торбину,
Звиток дриту, мериньдю,
на ногах онучи, керпці,
дуган в табакерці.

Ходил дритар з Білої, Чорной Води.
горці дритувати.
Вельки, мали дритувал,
Курил файку і сплювал,
За роботу пінязі
казал си давати.

Ваньо В і р х

Ж Н И В А

Жнива ся нам юж зачали
Хоц сут опізнени,
Юж ставляме перши снопи
Добрі вироснени.

Смотрит ся на внука дідо
Як трактор рихтує,
Як снопов'язалку нову
Докладні смарує.

Смотрит дідо і так думат —
Боже, што ся ставо,
Же сьвіт пішов так у перед
Всьо ся позміняво!

Давно жнива все робили
Косом і з капером,
Днес машина косит, в'яже
Тягнена трактором.

Ходив дідо на заробок
На Венгри до пана,
Косив зерно ціви жнива
Од вчасного рана.

Тяжко биво ціви жнива
Так косом тягати,
А до того треба биво
Снопи повязати.

Споминат все дідо жнива
Як колиси били,
Як до пана аж на Венгри
Косити ходили.

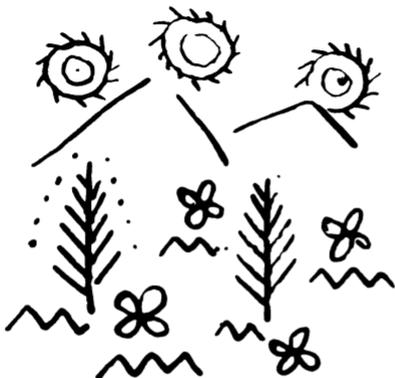
Поминули ся юж жнива
На Гереталику,
Юж лем дідо іх споминат
Все своєму внуку.

Минули юж давни часи,
Юж нови настают,
Юж машини і до хвопа
На поле вкрачают.

Смотрит дідо ся на внука
И так йому рече,
Днес машина тя виручат
З той праці чвовече.

Дідо косив ціви жнива
Роса з чева теква,
А кошеля тиж до плечи
Нераз му прилипча.

Помре дідо и забудут
О Гереталику,
Не буде юж припоминав
О тім своєму внуку.

Яков Дудра

УРОДИЛ Я СЯ ХЛОПОМ

Уродил я ся простим хлопом
На лемківськім селі,
Під вельком гором Кичером
На хлопській постелі.

Уродил я ся в хлопській хаті
В суботу над раном,
Повили ня в лняну плахту
Не хцу бити паном.

Хлопом я ся на сьвіт родил
Про то я щасливий,
Сьпівають мі жайворонки
При плузі на ниві.

І кукат мі зозуленька
У саді раненько,
Будит зи сну, каже встати
Бо всходит солненько.

Простий хлоп я, не багатий
І мало учений,
І николи дуже грошей
Не мам я в кишени.

Прото я мам більше скарбів
Як вельки панове,
Хоц ся о то нич не старам
А мам всьо готове.

Сонце для мене золотом,
А роса брилянтом,

Вода в потічку шампаном,
Птиця музикантом.

Птиці грают мі задармо,
За шампан не плачу,
А на сонечній валюті
Николи не втрачу.

Ой хлоп я сой полний щастя
Та і веселости,
Не мам я вельких клопотів
В тій голові простій.

Ци я орю, ци я кошу,
Хоц я нароблени,
А прото все весело
Вертам к дїтьом, к жені,

І нич мене так не тішит
Як нива зелена,
Та мої здорові діти
Но і добра жена.

Правдивий я хлоп из хлопа
Не походжу з пана,
Раз вижу на хлопі гуньку
І шапку з барана.

Сребро, злато і всі майна
То смерт за плечами,
А правдиве щастя ходит
З простими хлопами.

ВЗРАСТАЙ НОВИЙ СВІТЕ,

Взрастай, возрастай Новий Світе,
З новими правами,
І сконч раз з війнами
І всіма кривдами.

Розваль же ти, Новий Світе,
Всі людски недолі,
Загой рани, прервий плачи,
Загой людски долі.

Штоб не било ту богатой
А там бідной хатки,
Та най бідни на смітисках
Не зберат відпадків.

Най же буде тот щасливим,
Хто щиро працює,
А не хоче хто робити,
Нехай тот бідує.

Взрастай, возрастай, Новий Світе,
Широко, високо,
Где лем ходит людска нога
І где смотрит око.

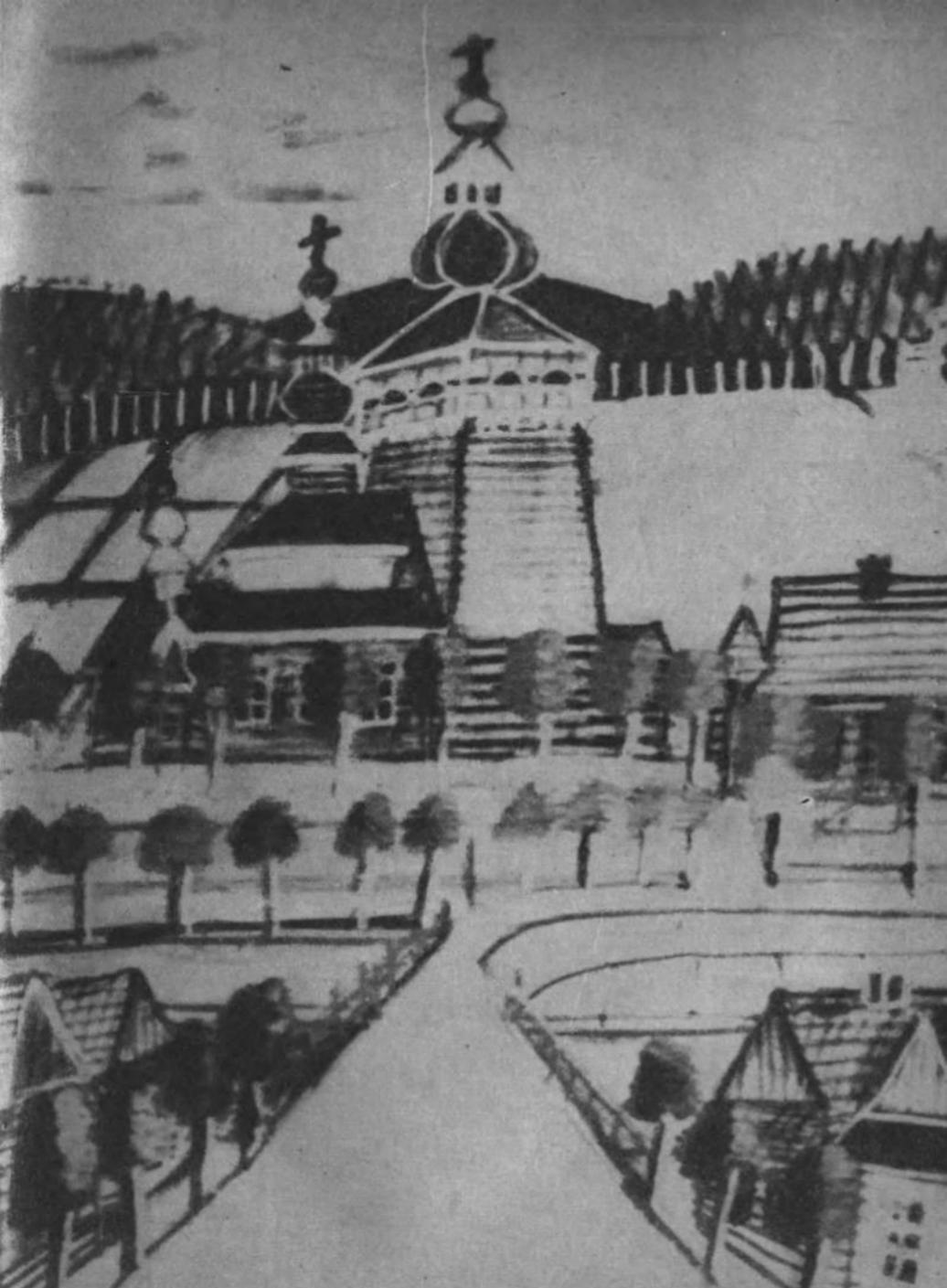
Принес людям згоду, спокій
І любов на віки,
Най пропадут гнети, рабство
І кривди велики.

Взрастай, возрастай, Новий Світе,
Бо час скоро втіче,
Хрон так людей пред нещасцьом,
Як дітей родиче.

Ти не хцеш ужити атом
На знищенє світа,
Котрий творил людский розум
Многи, многи літа.

Нехай атом служить миру,
А не войнам страшним,
Якби хтіли бізнесмени
З Гамерицкой страни.

Взрастай, возрастай, Новий Світе,
Поборюй прешкоди,
Зрозуміют твою мудрост
Всі в сьвіті народи.

POSZWSNIK WIES ROS Y TAK SE

Омелян Мазурек. БЕСКИД. Дерворит

ЧУДО В БОЦЦІ

Не пишу я ту днес
Жадни истории
Лем о тим, штом видів
В Чехословакиї.
Там коло Прешова
На богатим селі,
Где люде не ідят
Николи карпелі,
Бива там в тим селі
Барз багата фара *),
І достали до ней
Нового фарара **).

Як взрів старі Ондро
Нового фарара,
То одразу крикнув:
«Красота, пся пара».
А потім до люди
Штоси кус пошептав —
Напевне дурниці
Він там не телептав.
Люди внет між собом
Вспільни язык знайшли,
Тай вшитки купочком
До рихтара ***) зайшли.
Бо Ондрову думку
Хтіли передложити,

Жеби ся на вино
Для попа зложити.

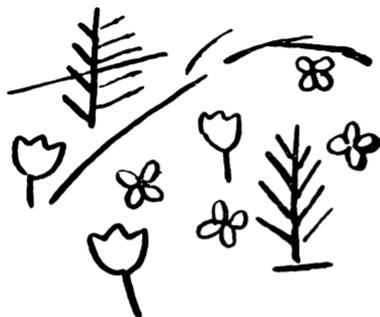
Рихтар тото попер,
Што люде хотіли,
І дораз по вино
Вшитки полетіли.
Але еден бідак
Мав дуже діточок,
Прото не пив вино
Якій довгий рочок.
Што я буду робив
Богатим вигоди!
Зачерпнув і наляв
До збаночка води.

На збанок положив
Біленку шматочку,
Понюс до рихтара
І вляв скоро в бочку.
Із той вспільной жертви
Сьмішно барз випаво —
Бива бочка води,
А вино пропаво.
Бо як думав бідний
Так вшитки думали,
Прото вмісто вина
Води назливали.

*) Фара — плебанія.

***) Фарар — священик.

***) Рихтар — солтис.

Арсен Яруга

ВИТАЙ ЖЕ НАМ, ВИТАЙ!

(На побут тов. Гомулки в Легниці)

Витай же нам, витай
Секретаре Главний!
То місто Легниці —
Пяста город давний.

Ми, лемки карпацки
З Легницікы землиці
Несе́ме Вам гнеска
Руж красних китиці.

Но найкращи квіти
То тринадцетлітки,
Ту юж народжени
Наши любви дітки!

Коросьнянски лемки
З серця Вас витають,
Родаком з Коросна
Здавна величають!

Жи́еме свобідно,
По свому гвариме —
Лем юж по Легниціку
Вберамесь, вариме.

Пришли́сме ту вшитки
Під Легниціку гуту,
Аби не забути
Вашого побуту.

Стиска́ме Вам руки
И щиро запевняме,
Же з польским народом
Кроку дотрима́ме:

В будувані строю
І в управі ролі,
В боротьбі за спо́кій,
В користані з волі!

ХТО КОГО УСВІДАМЛЯТ

Кричит Пайза, Юрко, Юрко:
— Усвідомте в школі діцко!
В УеСКаТе тіж гварили
Аби дітей житя вчили,
Професорка мовит няню:
— Усвідомте ж вашу Ганю.

Вшитки гвалту наробили —
Од літ десят будем вчили,
Най дітвора гвечер й зрана
Знат, же не ест од боцана.

Масу книжоқ написали,
Лекторів повизначали,
Аж нараз стоп. Што ся діе,
Же дітвора страх ся сміе?

По што крику і алярму
Як цілий той рух подарму —
Бо як дітей ся звідали,
Они юж то давно знали!

С О Н П И Я К А

Випились з кумом чвертку
(Што два літри мала),
Же ледво моя жена
До хиж затаскала.

В ночі снівсь мені сон,
Бодай його трясця,
Штири щури гризли мя,
Як яке нещастя.

Єден велький ниби пес,
Два мали і худі,
Четвертий глухий і сьліпий
Підгризав мі груди.

Рано Нацка кварталом води
Ледво мя збудила,
Як оповів єм юй сон,
Мені пояснила:

— Грубий щур, то шинкар
Што продає водку,
А два худі, то ми з діцком
Голодни, виродну.

Глухий, сьліпий, то ти сам
Свої сили гризеш,
По палюнку і до пекла
Самого залізеш.

ЛІСНИЧА І МЕДВІДЬ

З поза Дуклі місяченко
Позерат на гори,
Десь з барлогу виліз медвідь
Бо спшив на збори.

Суне, суне, чує запах
Меду солодного,
За запахом зайшов він
До хижі лісного.

Лісний лемко Калабана
В чужу гречку скавав:
— Лем мі вернеш — мислит
жена —
Будеш гірко плакав!..

А наш медвідь, несвідомий
В лісних тарапатах,
Іде ближе, а там Пазя
Стояла на чатах.

Помисливши же то Гриц
З забави припхався,
«Привитати» шла медведя
Што в хижу закрався.

— Ах, зраднику, ти куди
Старий драбе ходиш,
Што до хижі поза північ
З бурчаньом приходиш?

І злапавши за баняка
Тай геп в головище, —
Бідний з болю застогнав
Старий медведище.

Кров з розбитого чола
Заляла му очи,
А медвідь в ліс драпака
Давав серед ночі.

Пайза вибігла за ним
І познала живо,
Же не муж до неї ішов,
Лем медвідь Бурмиво.

За то лісний реготався
Про медведя того:
— Най псяюха попамятат
Тіж жену лісного!

Іван Русенко

ОСЕЛ І СОЛОВІЙ

Не еден з вас може слішав
О Репеді, о Ганчові,
А не зна, где ест Гладішов,
Бо му так не в голіві.

А люде там доста вальні,
Рідко встрітиш там пияка —
Зато всі там музикальні,
Всі, повідам — окрем дьяка.

Як нароком в Гладішові
Звил си гніздо птах-соловій
И співав си пречудово...
Зо всіх сторон ся сходили,
Послухати того півца:
Навет еден осел пришол,
Здаєся, зо Смереківца...

И внет в кряках над парійом
Встрітил осел соловія,
Тай му гварит: «Соловію,
«Ти маш гарду мелодію!
«Хочу я ся преконати,
«Ци акурат знаш співати?»

А соловій, як дитина,
Нич не гварит, лем зачинат
Чудну пісню о недоли,
Як то кого серце болит —
Смутно, ленто, модерато
И аллегро и штанато,
Як Шаляпин — дайме нато.

Осел слухав — спустил главу
И скубал си злегка траву...
Отмінил му наш пташина
И весело знов зачинат:
Як би на кларнеті пискал,
Иде нута звонка, чиста,
И весели звучни трели,
Як би циганской капели
Чути гусли и цимбали.

Присіл вітер на конарах
И всі пташки замолчали.
Хто жил, слухав: младий, старий,
А и глухи тиж слухали.

И наш осел — слухав, слухав,
Наконец опустил уха:
И повідат:

«Соловію — я спів добре
розумію!»

«Співаш незле, але нута
«Ише не ест цілком чиста!
«Ид до нашого когута,
«То тя навчит — то артиста!
«И як вийдеш з його школи,
«Ліпше будеш співав коли!»

Нич не рюк соловій
На ослячи слова —
Лем забрав манатки
И втюк з Гладішова.

БИК І ЖАБА

Єден раз
Бик на луці ся пас,
А жаба смотріла с мочила;
Пак на луку вискочила
И гварит другой жабі-кумі:
«Знаш, кумо, што я мам на умі?
Штоби бика прерости
І го побости...»

И так собі тото в голову взяла
Што, хоц ей кума осміяла,
Хотіла на своїом поставити
И почала дутися-пучити:
«Но, як, кумо?
Ище дакус до бика бракуе?»
Што кус ся надуе — куми ся звідуе
— Ище ани не знати!
— Лем кус, кумо, сте веце горбати.

Уж наша жаба посиніла,
Кров ей в голову ударила,
А все ся дула-силила...
Аж скоро втримати не могла
Той вшиткой пари
И кума треснула.
Таку мала кару,
Што ей взял фрас!

А бик ани на ню не смотріл,
Лем ся дальше пас...

ВЕСІЛЯ СОВИ

Як сова кральова весіля справляла,
Всю лісну дружину сой позапращала.
Лева за старосту, бо він почест має,
Рогача за дружбу, вельки роги має.

Лисицю за дружку, жеби славу мала,
Же такого дружбу для ней поглядала.
Медведя за свата, посадила боком,
Жеби тримав дружку під надзорним оком.

Верблюдови тоже дала много чести,
Бо го запросила молодицю вести.
Жирявка ся сама прийшла нагварити,
Же підлогу листям буде застеляти.

Осла за маршалку дала прикликати,
Бо він дуже вперти і може ричати.
Тхоря за пробоща дала запросити,
Бо ся красні вберат і знає кадити.

Слоня за чопаря дала прикликати,
Бо він легко може бочку отворити.
А й свадьбі може вигоду давати,
Має довгу трубу. всім може подати.

Наня зголосилась приносити воду,
Хибаль кажди знає, з якого поводу.
Тигрисови дала м'ясо доставляти,
Бо ма остри зуби, то може кряяти.

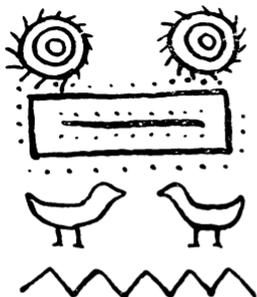
І орла призывала за гостя славного,
Сів си коло лева, царя звіриного.
Ворону за свашку дала си призвати,
Бо стара босорка, то знає ваткати.

Малпі дала працу — їсти готувати,
Бо ніхто так не зна добрі газданити.
Зозулі казала на щестя кукати,
Сорока зас з того мала ся сьміяти.
І зачало ся весіля, же аж йой!

Соловій ся напив, та й зачал сьпівати,
Ворона си пішла, страви коштувати.
Оси і шершені чудно пригривали,
А вовки як звиклі на боку вияли.

Зайці тіж скоро стали ся збігати,
З великої радости ногами тупати.
Потім і ворона полетіла в танець,
Гуляла скажена, аж си збила палець.

И най же тя качка скаре, з твоім танцом,
Ліпше било дома, з моім милим пальцом
А на конец тіж си сова загукала,
Жеби вшитки знали, же дівку оддала.

Дмитро Старанка

ХТО КОПАТ ЯМОЧКИ

Ю ж осін в повні,
А за н्हом зима.
«Спіште ся люде, берте мотички,
Копайте компері, копайте скоро»!
Так накликує агроном і солтис,
Во пошто мати
През людми сором.

А я што вижу і часом чую!
Же овсім, декотри Ваньці копают
Ци дойджик ліе,
Ци соньце сьвітить,
Копают овсім, гарди ямочки —
Ци під Михалом, ци під Стефаном,
Ци під презесом, ци під геесом
І під сусідом, — не засипляют.

А знаме добре, што вчит прислівя,
Же в таку ямку копану нам
Так, ци то овак,
Нихто не впаде
Лем Ванцьо сам.

І хцу повісти по щирі правді,
Же ту ест морал таки як кін:
Хто копат кампері, а не ямочки,
Не впаде нихто, навет і він.

Теодор Кузяк

О ГОРІ «КОГУТ»

Над севом Липна на Лемківщині стоїт висока гора, котра зве ся «Когут». В давних часах, коли не биво іщи дзигари, лип'яне не знали, коли має зачатися ден. Війт визначив на кожду ніч едного человека, жеби вартував на горі, коли приде свит и зараз будив люди, жеби не переспали часом дня. Вірили навет, же як би ніхто не вартував, то ден николи до Липной не приде, Каждой ночи йшов еден на тогу гору вартувати, а як свитло летів до сева и будив люди — вставайте бо ден! И трубив на трубі з волового рога. Лип'яне вставали зо сну и брали ся до щоденной роботи. Так було довго.

Аж якос пришов до Липной якисий подорожний и заночував в едного газди. Вечером якраз тот газда мав ити на варту.

— Де ви ся на ніч зберате, газдо? — звідуге ся подорожний. — Тот оповів му, де йде и пошто.

Подорожний мав зо собом в мішку живого когута, котрого достав деси за ворожия (товди в Липні іщи когутів не знали). Коли хитрий вандрівник збагнув в чім річ, то говорит до газди: — ніде не ходте, лем лігайте спати. Я ту мам такого птаха, же як три рази заверещит, то ден сам приде до сева. Газда не хотів вірити, але накормили когута горохом, напоїли водичком, посадили на пец и лягли спати. Над раном когут заспівав. Газда зорвався на рівни ноги и чекат, коли буде ден. Когут заспівав третій раз. Газда зараз полетів будити люди.

Війтови замельдували, же в нього ест человек, котрий має такого птаха, што ден прикликуе. Війт пісвав зараз двох присяжних, жеби припроводили того человека и з його когутом. Пришов вандрівник з когутом до війта. Там чекали куж на нього наймудрійши газдове. Війт звідуге ся: — Ци то правда, же тот птах прикличе ден до Липной.

Подорожний одповів, же прикликав юж той ночи. Газда, у котрого ночував, потвердив то енергічно.

Війт і рада запропонували му, жеби ім продав того пташка, бо вартуваня барз давався ім вознаки. Подорожний відів, же люде темни и може ту зробити добрий інтерес. Зачав одмовлятися од продажи, же йому тот птах барз потрібний, бо він подорожує и нераз приде йому ночувати далеко од люди и хто му товди ден спровадит? Але липяне обіцяли таку суму гроши, же мусів ся згодити, когут барз ся сподобав липянам. Червени гребін, довги косици на хвості, гордо піднесена голова. Такого прекрасного птаха в Липні ніхто ищи не відів. Запватили за нього купу гроши и постановили, же когут зостане в війта.

Але лип'яне не таки аж були дурни, жеби подорожного зараз з грошами пустити зо сева. А може когут лем товди співат, коли єст при нім? Затримали го ищи кілька дни на переконаня. Але когут співав.

Добре ся живо лип'янам з когутом, а ищи ліпше когутови з лип'янами, котри уважали го за свого и кормили як лем могли найліпше. Аж раз вночи-пришов кіт зо сева Радецина и задусив когута, коли зачав третій раз співати. Війт зорвався з постелі, але юж биво запізно. Когут оддав духа. Лип'яне хотіли зімститися на Радоцінскім коті. Але кіт втюк на під вітової хижи. Товді еден з наймудрійших дорадив підпалили хижу, де кіт згорит. Барз ся війтови и другим сподобава така рада. Підпалили війтови хижу, але кіт вискочив з ней и полетів до сусідньої. Підпалили і сусідню, а кіт зас втюк до третьой. Так спалили праві ціле село. — Тепер юж нема де втечи! — крикнули лип'яне, як ся спалила остатня хижа. Але кіт вискочив з ней и погнав през гору до Радоцини. Гнали за ним лип'яне аж на границу. Вертали лип'яне до впів спаленого сева и зас мусіли ходити на варту на гору, жеби ден іх сево не минув. А на памят замордованого птаха назвали ту гору його назвою — «Когут».

Дмитро Кочач

АРЕШТАНТ № 912

(Скорочено)

В 1943 році гітлерівски посіпаки перепровали на лемківських селах в пов. горлицким і ясельским велике арештування. Лем з єдного села Устя Руского арештували 23 молодих газдів і вшитки они згинули з рук гестапо.

Били то переважно члени і симпатики Польской Робітничой Партії, котри несли поміч радянским партизанам і Гвардії Людовой.

То оповідання, што прагну написати, буде вспомніньом єдного з арештантів, котрий пересидів близько 2 роки в гітлерівських арештах і конц-лагерах. Декотри імена і назвиска будут правдиви, а декотри змінені. Ліпше тих, што живют, не хвалити.

Сонце хилило ся помали до заходу за гору Кичеру. По росистих лугах карпатских гір чути било сьпів пастушків, што зганяли юж худобинку на ніч до стаенок. Чим темніше, тим тихше в липцових вечерах в горах. В часах, коли не було войны, сходилася молодіж і сьпівала до півночи. Тепер война — тихо і смутно било в Карпатах. Опруч риготу жаб нич не почув я, они єдни не боялися усьцанских «січовиків».

Што правда, то й не било кому засьпівати. Молодих вивезено до Німеч на роботу. Тих, што остали, можна було порахувати на пальцах єдной руки.

Але найшов ся хтоси одважни, што хтів припомнути людьом добрі і спокійни часи і засьпівав на Кичерській горі, аж голос його почули смерековяне і клемківчане.

Гора, гора, горовата
Моя любя волювата,
Хоц би біла о трьох волях
А все буде мила моя.

Галя з Петром сиділи на заспі під хижом і шептали собі о тім, як то уложат си житя по войні. — Я скінчу школу, а ти, Галю, будеш учительком. — Петро пригорнув Галю до себе, горячо поцілував і гварит:

— Ей, Галю! Ми собі укладаме ту пляни, а не знаме, што чекат нас заран. Знаєш, яки тепер часи, гнеска живєш, заран гниєш.

— Але живий о живім мислит, мій любий — гварит Галя. — Не треба так чорно смотріти на тот сьвіт, сплюгавлений через фашистів. Я вірю, же пережиємо тоти тяжки часи, а товдиль...

Галя притулила ся ищи ближше і горячо поцілувала Петра.

— Любиш мене, Галю?

— Страшні і не можу собі виобразити, жебим мала тебе страти. А ти мене, Петрусь?

— Я тебе так само, як в тій сьпіванці, што хтоси на горі сьпівав, лем же ти не маш навет єдного воля, а він навет о трьох би любив.

Поцілувалися ищи раз довго і горячо. Нич дивного, молодіст має свої права.

Попрощалися і Петро коротшими дорогами, через плоти, пішов домів. Хто би там ходив дорогом, як нормальний человек. Така нормальна дорога в поліційній годині коштувала часом три дни арешту на постерунку поліції.

По вечері Петро положив ся спати на сьвіже сіно на поді. Як би перечеував якисе нещастя, не міг довго заснути.

Врешті цілоденна робота при сіні і сотки мисли, яки перешли через його голову, зморили го так, же врешті заснув твердим сном.

Як довго спав, трудно відповісти, збудив го крик по-німецки: «Махен зі ді Тір ауф» («отверяйте двері») і гурк самоходу. Не було де втікати. То било гестапо.

Петра скули і при плачи молодших сестер, старенькой мамі і батька забрали «як чорт грішну душу». Навет не повіли за што, і де го повезут.

Ранне сонечко збудило Петра в певници горлицького гестапо. Тих пару годин, што минули од часу арештування його, перейшло скоро. Нагли нічни напад на родинни дім, плач мамі і сестер, подорож з Уся до Горлиц стануло перед Петром як мара.

Гнеське ранне сонце, што заздріло через віконце з кратками до гестапівской целі, било для Петра допустом божим. Сьвітило, але жадной радости житя, от так, як для пташка, што го замкнут в клітці.

Коло полудня отворилися двері од целі.

— Ком! (ходи) — гварив гестаповец — і запровадив го на поверх на перше переслухання.

Зачав, навет дос по людски, же треба бесідувати правду о вшиткім, што ся го буде зьвідував.

— Оповіш мі — гварит гестаповец — вшитко о собі, дес ся вродив, што робив, з ким колегував, о цім з нима бесідував — вшитко треба повісти, бо інакше... — і вказав му желізну руру, што стояла в кутику гестапівского бюра.

— Ей! — подумав Петро — том руром то би слоня забив, а ти ей мі показуеш.

Петро оповів свою бйографію. Не довго оповідав о своїм житю, бо тіж і коротко жив — лем 22 роки.

Ходив до школи, скінчив 5 клас, дале не вчив ся, хоч мав охоту, бо родиче не мали гроши. Потім пас корови і уці. Война застала го дома. Солтис визначив го до Німец на роботу, але не виїхав, звільнили го, бо не бив хто в дома робити.

Гестаповец змружив око і крикнув:

— Неправда! — ти з Німец втік. — І ищи Петро не помишлів добре, як дістав в твар, аж му кров на ніс бухла.

Хотів витерти ніс, але не було часу. Зачали ся болючи удари по голові, по карсі, по плечах. Густи, тверди і еден по другім... Бив і штоси кричав по німецки. З початку Петро не розумів, чого так бе і за што так бе, потім зробило ся тепло, в очах почорніло і юж нич не чув.

Петро зомлів. До притомности дішов в тій самій целі, з котрой годину тому забрав го гестаповец.

А години влекли ся помали, як би ту сидив бог знає кілько, мисли ходили по голові, заміняли ся в покірних вандрівників, што без одпочинку ідут і ідут по спалені дорозі і значат в попелі крвави сліди.

Ой! боже, як тот час страшні ся влече!

Петро заснув і снівся му таки сон.

Ходит по поли і збират камяня. А камяня того на поли не бракуе. Як звиклі в горах.

Поореш, посієш, поборониш і ніби того камяня не є. Як лем поліе перший дойч а потім засьвітит сонце, камяня біліє по загонах, як би заяці зишли ся на гостину.

Петро зберат того камяня і зносит на межу на єдну купу. Менши камені не тяжки і легко дає ради, але як занести тот велики, што стирчит на середині загона. А треба го спрятати, бо інакше трудно буде косити як зерно дозріє.

Двигат тот велики камін і котит го по землі, спотив ся як миш в породі і нияк не може дати собі ради.

— Ауфштеен! (встань) — крикнув хтоси.

Петро зорвав ся і скочив з причи на рівни ноги. Коло нього стояв тот сам гестаповец, што так страшні його не давно бив. Забрав го за на переслуханя.

— Но, будеш бісидував правду?

Петро скінчив оповідати свою бйографію. Веце од нього гестаповец нич ся не довідал.

По трьох днях вивезли Петра до арешту в Яслі.

Закля завезли го до арешту, то по дорозі переказали ясельскому гестапо на млинках. Млинками в Яслі називали тот дім, де містило ся гестапо.

І знову переслуханя і битя, а потім певниця. А там бил таки звичай, же гестаповец Джизга витав нового арештанта кількома ударами кобицом, уживаном в нормальних часах до убиваня капусти.

В невеликій целі на млинках мрок. Два невелики окенка з груби-ма штабами ледво пропуцали сьвітло. В поміщеною тісно. Всьядиль бруд і смрід. Заміст трйох до целі впакували десят осіб, чорних од битя, зрезигнованих, мало хто вірив, же можна вийти з того пекла з житьом.

Петро належав до тих, што юж вечером того самого дня з гестапівской катовні на Млинках перевезли його до Ясельского арешту і умістили в целі для політичних. В тій самій целі сидів юж три місяци учитель з Коросна.

Так юж єст — в нужді і недолі люди потрафлят скорше найти співчутя і зрозуміня еден для другого. Бєсїда Петра з новим співтоваришом зачала ся од папіросів.

— Може ти маш, сину, дашто закурити?

— Я не курящий, але хоч бим мав то і так би одобрали. Навет пасок од сподні ми забрали.

— Ту в арешті спокійніше — зачав оповідати новий знакомий. Хоч не чути плачу і йойку од битя і катуваня люди.

Так юж било в фашистівским арешті, же кожни ден виповнени бил понижаючим страхом о житя, борба о утримання надії, же колиси прийде остатні ден, в которім прийде смерт або вільність. Вільність была однако барз далеко, тліла в голові арештантів, як сон, а смерт близко, як би стала при порозі целі. Што кілька дни отвирали ся над раном в сусідних целях двері і забирали арештантів на розстріляня. Рано можна було видіти на подвірю, як сушат ся убраня по тих, што вчера клали ся до сну з надійом, же може прийде день вільности.

Співарештант Петра оповідав розмаїти анегдотки, а навет деклямував вершики — о так, жеби час скоріше минав. Не мало того знав, навет байки з дитячих літ не забув. Раз оповідає дитячу байку: «Бил собі дзяд і баба». Товдил, як мама оповідали тоту байку, том ей барз пережил, же дзяд і баба мусіли пережити страшну трагедію люди, што не хотіли вмирати «аж смерти знудило ся чекати і мусіла через комин влізти». Но і потім вмерли дзяд і баба. А тепер смерт навет чекати не мусит — чув ем, же в концентраційних таборах посилают чловека до неба крематорийним комином.

— А што то ест крематория? — зьвідався Петро учителя з Коросна.

— А то таки пец, де палят люди, ест він в кожном концлагері. Але учитель скоро ся поправив, як би ся настрашив, же за дуже повів. — Знаш, же там люди дуже вмерат, то де би їх ховали?

Петро юж не чул того, бо заснув на своєї деревляній причі. Збудило го отвораня двері до целі.

В 1943 році в тиху серпньову ніч Ясельский арешт зостав розбити через партизанів. Кількох одважних партизантів дістали ся до арешту, стражників повсаждали до цель на місце арештантів і понад 150 арештованих, котрих перед тим узброїли в гвері арештантской збройовні — впровадили в ліс. Тота несподівана вільність споткала і Петра. Випустили і інших арештованих лемків. Бил межі нима Пейко з Клоптіниці бивший член КПП, Ромцьо Михайло з Устя, високий Пекар з Горлиц, котрий потім бил командантом партизантской відділу Людової Гвардії, псевдонім «Станько».

В лісі партизани, што розбили арешт, викликали лемків на бік і еден з них гварит:

— Ми знаємо, же ви русини і повязани з комуністичном організаціом ППР. Звальняме вас, бо разом провадимо бій з окупантом, але просимо одільте ся од нас і идте собі осібно.

Як такий розказ, то треба його виконати. Потім Ромцьо вияснив Петрови, же тоти, што нас випустили з арешту, то члени Армії Крайовой, не барз нас люблят, але добрі же пустили з житьом.

Карпацки потоки й ліси не одного уратували. Німецько-фашистська нога не мала сьмілости там вступити. Правдиви рай для тих, што їх фашистівске право вишмарило з житя, ніби то «легального».

Але не обišло ся без нового нещестя. Фашисти знайшли спосіб. Поарештували родини арештантів як закладників. Зімают арештанта або сам ся оддаст в їх руки — звільнят родину. Пущено в рух агентів, оточено села. Але арештанти, што били в лісі, о тих нещестях, што хпали на їх родини не знали.

Знали они лем едно, же фашистівски пси до ліса не підут.

З М І С Т

	Стор.		Стор.
КОСТЬ ДЖУРИНКА		«Дитячий щебет в древнім Білім Борі...»	68
Свдоцтво доби	3	«Спішатъ на пробу...»	68
АНТІН ВЕРБА		В країні озер	
«Митці»	11	На приозер'ї	69
Порятунок	13	В осиному гнізді	69
Червоні зорі	16	Чортячий острів	70
Помста	18	Корольські дуби	71
Наша вчителька	22	Балтійська рапсодія	
Чудо	27	Зустр'ч з морем	71
Весільний вечір	30	Чайка	72
Академічна пильність	33	У гавані	72
Диплом	35	На пляжі	72
Аристократи	38	Сп.ває Балтика	73
Продайте півня	39	Перед пам'ятником Шопена	73
Богатир	42	Вроцлавський спогад	
Знімть ширму	43	«Весна, весна! Пора мрійлива...»	74
Небезпечна забава	45	«Поникнув Вроцлав у знемозі...»	74
Панчо і Данчо	46	«Гарматний постріл і заграви...»	74
ЯКІВ ГУДЕМЧУК		Черемха	75
Поетія	49	Балада про гвоздику	76
Першотравсьн	50	Великий Жовтень (уривок з поеми)	76
Всм хаються до сонця	50	Лети моя пісне	78
«Знову хвилями котиться гомир...»	51	Недругам	79
Надвечір'я	51	До земляка на Україні	79
Акорд	52	Говорить Київ	80
Маки	52	МИКОЛА ТАРАСЕНКО	
Розбите серце	52	Тиждень підпільника	81
Васильки	52	Заздрість	86
Бурев'й	53	Юлька-вертунка	93
Жнива	53	МАКСИМ ЗАПОРОЖЕЦЬ	
Дуб	54	Хлопці в кожухах	100
Я вже прийшла	54	Історія однієї любові	101
Хоч оснь...	54	Таємнича мовчанка	104
Життя	55	Прости	105
Вечір в місті	55	Щедрий вечір — добрий вечір	107
«Багаттям день зайнявся...»	56	ЄВГЕН САМОХВАЛЕНКО	
Новорічний тост	56	Добрим людям	109
Над р'чкою, над Линою...	57	Невчасне горіння	110
Космоплав	57	Ремінісценції	110
Веч рні роси	58	«Що діяти...»	111
Зустр'ч	58	Пісні серця	111
Кашне	59	Над ювілейним номером	112
«Он місяць вигнувся дугою...»	59	Слушна рада	113
«Вечір голубими крильцями тріпо- че...»	59	Молодому другові	113
Над Попрадом	60	regretium mobile	114
До К.Т.	60	Село на Холмщині	115
«Вд весни я позичу палітру...»	60	Волинські акорди	119
З Криниці		Славлю Україну	121
У вагоні	61	Космічні залицання	122
На парковій горі	61	Новорічне привітання	123
Над Криничанкою	61	Іван Франко	124
Концерт	62	Сувенір боротьби	124
Упав багрець	62	Над портретом Шевченка	125
Сувен'р	62	Благословенний світ	126
Никифор		У липнєве свято	126
Легенда і правда	63	Настр'й	127
Портрет	64	Бер'зка	127
Його світ	64	Патетична соната	128
Древн'й Ольштин	65	Сонети про любов	129
Труд і пісня	66	Куявські сонети	130
«Сади квітують рясно в Люб'хові...»	66	Сонети педагогічні	132
«Баламка рейка гулко в пегері...»	67	Суд над солов'єм (байка)	134
«В провулках вечір...»	67	Із вир'ю	134

Прощання з лелеками	135	В. Броневський	
Школа	133	— Дуб	174
Переклади Є. САМОХВАЛЕНКА		— Адам	175
В. Броневський — Поезія	136	— «На греблі...»	175
А. Слоніmsький — На оборону		К. Галчинський	
вірша	137	— Вітчизна	176
Б. Червенський — Смерть Шев-		— Лист полоненого	177
ченка	137	— «Коли вже половіє очерет...»	177
ПАНЬКО ЩИПАВКА		Л. Стафф	
Бідний русин	139	— Мова	178
Поширювання книжки	140	— Перша прогулянка	178
Літературний вечір	141	— Хвилина	179
З чого кобила сміялась	142	Я. Івашкевич	
Народна ноша	143	— Читачеві	179
Куріння і кохання	144	— «Рано...»	179
Нема таких шкіл	145	— «Стулилися, як гнізда,	
МИХАЙЛО ОНИШКО		верби...»	180
Моя чи не моя?	146	— Дружині	180
Клопоти з колядою	147	Є. Гарасимович	
ІВАН СТАСЮК		— Бузина	181
Пропав приятель	149	— Занедбаний сад	181
ІВАН ГРІШНИЙ		— З кабінету творця	182
Автопортрет	151	— З давнини	182
ОРЕСТ МАРЧУК		— Прибій осені	183
Тричі хрещений	153	— Запрошення	183
ПЕТРО ХРІН		— Листівка покровителів	184
Бережіться, женихайли!	155	— Осінній соняшник	184
ОСТАП ЛАПСЬКИЙ		— Будяк і сонях	185
Вінок	157	— Сидів я на терасі	185
«Зорі і готик...»	157	— Під осінь	185
«Місяця червоний окіст...»	158	— П'ята осінь	186
Лист	158	— Вірш про глід	186
Окупаційна ніч	158	— Осінні порядки	187
Сніг	158	— Провесінь	187
«І день затьмарений...»	159	— «На горобини килим!...»	187
«Ніхто не спинить часу плину...»	159	— Никифор	188
Серце	159	— Знайдений	188
Напровесні	159	— Лемківська елегія	189
На зорі	160	— Лемківщина	189
Три пагінці	166	— Попрад	190
Кого тобі шкода	161	Т. Ружевич	
Живнє	161	— Поетика	190
Злодійське	162	— Спроба	191
Соняшне	162	— Перша любов	191
Земне	163	— Прекрасна	192
Романтичне	163	— Дерево з жалю	192
Оптимістичне	164	— Осінній вірш	193
Роздуми	164	— Танк-пам'ятник	194
На Тараса	165	М. Бучкувна — «На мої квітки...»	194
Кобзареві	165	Т. Куб'як — Немає вже див	195
Шевченкові думи	166	М. Залуцький — Міжнародний	
«Іду...»	166	скандал	196
Покліи	166	А. Каменська — Про хліб	198
О, мій сон...	167	А. Павлюкевич — Грювальдська	
Землі моїй	168	битва	199
Переклади О. ЛАПСЬКОГО		КОСТЬ КУЗИК	
Ю. Словацький — Вітчизно...	169	Русалчині сльози	201
Ц. Норвід — Моя пісня	170	Прощання	204
Ю. Тувім — «Віршу мій...»	171	В ослячій лавці	206
Ю. Тувім — «Чорні запали над		Зустрічі	208
нами хмари...»	171	ГРИГОР БОЙЧУК	
А. Слоніmsький		Діти	212
— Народна Польща	172	Тссс!... Прощу тихше!...	214
— Конституція	172	Спізнився	216
— Дерева	173	Ваканції і фейлетон	217
— До сина друзів	173	ІРИНА РЕЙТ	
		О, вітре буйний	219
		Н. («Не для мене...»)	219
		Хтось плакав уночі...	220

«Може так не треба...»	220	ІРИНА ГАЛАЩУК	
Другові	220	Пішки можна, а кіньми — ні	274
Лиш на мить	220	Андрійко	275
Берізка	221	ОТІ ЗІНИЧ	
У вагоні	221	Близнята	277
Пишуть: в Києві...	221	АНДРІЙ СИСАК	
Весні	222	Там на Лемковині	278
«В вербовім захисті...»	222	СТЕПАНІЯ РОМАНЯК	
Коліскова	222	То не моя віна	279
Тік — так	223	ВАНЬО ДЗЯДИК	
Синок	223	Што-с ми, дівча, наробиwo	280
«Ярмаркували горобці...»	224	Забити, чи далі кохати?	281
Барвінок	224	Зима в горах	281
«Принесли Миколаї...»	224	ФЕДОР ФЕДАК	
«Добрий вечір вам...»	224	Ож нам так не буде	282
ЄВГЕН БЕДНАРЧУК		Письмо на Україну	283
Замовкла пісня	225	МИКОЛА БУРЯК	
«Ясні проміння вже сяють...»	225	Ярмак в Дуклі	284
Ще один день	226	ПАВЛО СТЕФАНОВСЬКИЙ	
«Ви, як квіточка...»	226	Дритар	285
Спасибі	226	ВАНЬО ВІРХ	
АДЕЛЯ БІЛОУС		Жнива	286
Другові	227	ЯКОВ ДУДРА	
Чи ти чуеш?...	227	Уродил я ся хлопом	287
Хотілось би друга мати...	228	Взрастай, Новий Світе	288
До... («Не пишу я ніколи...»)	228	Чудо в боці	289
Останній лист	228	АРСЕН ЯРУГА	
Назустріч сонцю	229	Витай же нам, витай!	290
До П... («Ти не простиш...»)	229	Хто кого усвідамлят	290
Могіла	229	Сон пняка	291
Новій вітчизні	230	Лісничка і медвідь	291
АНДРІЙ ЗАДУМА		ІВАН РУСЕНКО	
Перші дні (уривок з повісті)	231	Осел і соловії	292
ДМИТРО ГАЛИЦЬКИЙ		Бик і жаба	293
Марійчина провина	241	Весіля сови	293
Дівочі розмови	238	ДМИТРО СТАРАНКА	
Марійчина провина	241	Хто копат ямочки	295
СТЕПАН ВЕРБИЦЬКИЙ		ТЕОДОР КУЗЯК	
Муки творчості	246	О горі «Когут»	296
Компрометуючий поцілунок	247	ДМИТРО КОПАЧ	
ОЛЕКСАНДР ЖАБСЬКИЙ		Арештант № 912	298
Я йду...	249	РЕПРОІ КЦІІ	
Випав сніг	250	В. Васьковський. З циклу «Війна»	48
Вночі на землю...	250	Т. Венгрінович. За волю	49
ІВАН ЗЛАТОКУДР		М. Саванюк. Смуток	64
Відвіли вже каштани	251	Я. Кириленко. Варшава	65
В обіймах осінньої ночі	252	А. Ментух. У порті	112
Ранок	252	Л. Ген. Сяніцький пейзаж	113
МІЛЯ ЛУЧАК		Ю. Новосельський. Місто в горах	128
Українська мова	253	М. Ярема. Проникання	
Не забудь мене	253	О. Вінницький. Кельнер	
Пастушок	253	Г. Пецух. Учітєся брати мої	...
МИКОЛА ЖЕБРАК		С. Конаж-Конажевський. Композ.	192
Обудися, любий брате!	254	тор В. Барвінський	192
ЛЕОНІД ЖУКОТИНСЬКИЙ		В. Паньків. Мотив з Є. Гарасимовича	193
Слово о полку Ігореве (уривок)	255	З. Подушко. Сільський пейзаж	272
ІВАН ГРЕБІНЧИШИН		М. Смерек. Весна в горах	273
Федьо Сенік (оповідання)	257	Никифор. З Лемковини	288
Заржавілий акорд	261	О. Мазурек. Бескид	289
ВАСИЛЬ НИЖНИК			
Сирітський хліб (спогад)	265		
ІВАН ШЕЛЮК			
Хатка в лісі	268		
Вогник	270		
Як бабуся казка побачила світ	272		

CENA Zł. 40. -

